تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

سەلاح ئەلئیمام

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

حیکایەتەکانی غەدرو خوێن

بەشێک لە گێڕانەوەی تیرۆرەگەورەکانی جیهان

وەرگێڕانی
شێرزاد هەینی

حکایەتەکانی فەدرو خوێن

سەلاح ئەلئیمام

حکایەتەکانی غەدرو خوێن

بەشێکە لە گێڕانەوەی تیرۆرە گەورەکانی جیهان

وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە

شێرزاد هەینی

حکومەتی هەرێمی کوردستان

وەزارەتی ڕۆشنبیری

بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆژنامەنووسی و چاپ و بڵاوکردنەوە

بەڕێوەبەرایەتی خانەی وەرگێڕان

xaneywergeran@hotmail.com

- ناوی کتێب: حیکایەتەکانی غەدر و خوێنە
- نووسەر: سەلاح ئەلئیمام
- وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە : شێرزاد هەینی
- بابەت : مێژووی
- پیتچنین : شێرزاد هەینی
- هەڵەبڕی : تریفە محەمەد
- دیزاینی ناوەڕۆک : نزار نوری
- بەرگ : ئارام عەلی
- تیراژ : ٥٠٠
- زنجیرە : ٢٨٢
- چاپخانە: گەنج
- چاپ : چاپی یەکەم
- ژمارەی سپاردن: (١٢٩٢) ساڵی (٢٠١٠)

بەڕێوەبەرێتی خانەی وەرگێڕان (سلێمانی- بەختیاری- نزیک پاركەی بەختیاری)

ژمارەی تەلەفۆن: ٣١٩٠٥٧٠

پێرست

ناجی ئەلعەلی ١١
مارشاڵ رۆمل.. ٤٥
ژمنەراڵ کلیبەر ٦٣
مارتن لۆسەر کینگ ٨٣
گاندی.. ١٠٣
ئەبو جیهادی سەرکردەی فەڵەستینی ١٢٣
لینکۆڵن ١٥٥
گیڤارا.. ١٧٥
ترۆتسکی.. ١٨٩
یوسف ئەلسوباعی.. ٢٠٥
شا فەیسەڵ ٢٢٣
کەنەدی.. ٢٤١
وێنەکان.. ٢٦٩

حکایەتەکانی غەدرو خوێن

لە بری پێشەکیی...

بۆنی خوێنو دەستی کوشتن گەیشتووتە گەورەکانیش، کوشتن لە پاسەوانو چەکەکان نەگەڕاوەتەوە، سەرۆکی دەوڵەتی مەزن کوژراوەو تا ئیمڕۆش ئاشکرا نەبووە کێ کوشتوویەتی. کەسانی وا کوژراون سەدان پاسەوانیان هەبوو. ئەوەی لەچەندین بۆسەو شەڕو شۆڕش ڕزگاری بووە، بەئاسانی لەشوێنێکی تر کوژراوە، ئەوەی باری کردووەو دوور کەوتووتەوە تا سەلامەت بێت، لەتاراوگە بەئاسانی کوژراوە.

کەسانێک هەیە بە غەدر کوژراوە، هەیە بە ئاسانیو بە پلانێکی سادە تیرۆرکراوە. هەیە کوژراوە چونکە دەستی ڕەش بووە، چاوی بەتەماح بووە، دڵی پیس بووە. کەسانی خاوێنو تێکۆشەرو سەرکردەی بەئەزموونیش زۆر کوژراون.

ئەو کتێبە هەڵبژاردەی چەند نموونەیەکی تیرۆری گەورە ناودارەکانی جیهانن، ئەوەش بەبیرهێناوەی ئەوەیە کە دەستی کوشتن درێژەو دەگاتە هەموو پلەو پایەو سەردەمێک. دیارە کوشتنو بڕیار وەرگرتن لەو پرۆسەیە پاش شکستی دیالۆگ بووە، پاش ترسو وەرنەگرتنی بەرامبەرەکان بووە، بۆ ئەوە بووە شەڕو جەنگەکان بەردەوام بن. ئەگەر کورسییەکان گەرەو ماوەدرێژ بن، دەسەڵاتەکان نەگۆڕ بن،

دیکتاتۆریەت دەستی درێژەو ئەو لیستەیەش کەسانی بێتاوانیش هەیە، ناوەکانیان زۆرە کە بوونەتە قوربانی دەستی تیرۆر، بەداخەوەش ئەو لیستەیەش بەردەوامە.

دیارە نموونەکان زۆرن، بەڵام من ئەوانەم بەناسانی کەوتوونەتە بەردەستو بەکوردی سازم کردن، بەهیوای ئەوەی دیالۆگو ئاشتیو سیستەمی دیموکراسی ئەو دیاردە شوومە بنبڕ بکات، چونکە ئێمەی کوردیش زۆر بووینەتە قوربانی ئەو دەستدرێژییەو دەستی رەشی تیرۆر گەیشتووەتە گیانی کەسانی گەورەو ماندوونەناسەکانمان، وەک دکتۆر عەبدولرەحمان قاسملۆو دکتۆر شەرەفکەندیو عەبدولخالیق مەعرووفو مەلا جەمیل رۆژبەیانیو سەیدا ساڵح یوسفی.

شێرزاد هەینی
کۆتایی ساڵی ٢٠٠٩
ستۆکهۆڵم

ناجی ئەلعەلی

بە تیرۆرکردنی ناجی ئەلعەلی فیشەکێک لە سەری ویژدانی شۆڕش درا

پێنج دەقە پاش نیوەڕۆی ڕۆژی ٢٢ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٨٧ ناجی ئەلعەلی گەیشتە شەقامی (ئیڤز) لەناوەڕاستی شاری لەندەن. ئەو فێربوو ئۆتۆمبێلەکەی لەسەری شەقامەکە رادەگرێتو بەپیادەیی بەرەو نووسینگەی ڕۆژنامەی (ئەلقەبەس)ی کوێتی لە لەندەن دەڕۆیشت، شوێنەکە تەنها سی مەترێک دوور بوو، نەرم نەرم دەڕۆیشت، لەو دەمانە یەکێک لە هاوڕێیەکانی لە پەنجەرەی نووسینگەکەیانەوە ئەوی بە باشی لێوە دیاربوو. هاوڕێیەکەی دەگێڕێتەوە، کە ئەو عەلی لێوە دیاربوو کە کوڕێکی گەنجی قژ ڕەش بەدوای (ناجی)ەوە بوو، پێ بەپێ لە پشتی دەڕۆیشت، کوڕەکە چاکێتێکی ڕەنگ شینی لەبەردا بوو، ئێمە لەودەمانە گوێمان لە چەند تەقەیەک بوو، من لە پەنجەرەوە بینیم ناجی یەکسەر کەوتە سەر زەوی، کوڕەکە پاش تەقەکان بۆی دەرچوو، بەغاردان دوورکەوتەوە. پۆلیسی لەندەنی لە ڕاپۆرتەکەی خۆیاندا نووسیویانە کە کوڕە بکوژەکە دەگاتە تەنیشت ئەوو لە نزیکەوە چەند فیشەکێک بەسەریەوە دەنێت، گوللەکان کەللەی سەری لە ڕاستەوە بەرەو چەپ دەبڕن.

کە پۆلیس دەگاتە شوێنی ڕووداوەکە زوو داوای ئەمبولانس دەکەن، بەڵام ئەمبولانسەکە لەبەر شاڕێوەی ترافیکی ناوشار کەمێک دوا دەکەوێت، بەگەیشتنیان ناجی هەڵدەگرنەوەو دەیگەیەننە نەخۆشخانەی (سانت ستیڤنز)، چەند دڵۆپە خوێنێک بەجەستەیەوە دیاربوو، کە هەڵیدەگرنەوە دەستێکی بە سویچی ئۆتۆمبێلەکەیەوە بوو، دەستی دووەمیشی کۆمەڵە تابلۆیەکی هەڵگرتبوو، ئەو هێشتا نەمرد بوو، بۆیەش زوو دەیبەنە ژووری تایبەتی چاودێری وردەوە، بەڵام ئەو هۆشی

لەخۆی نەبوو، بۆ بەیانیو بۆ چارەسەریی بریندارە سەختەکە دەیبەنە نەخۆشخانەی (چارنگ کرۆس).

پاش ٣٨ رۆژ لە بێ ئاگاییو رەوشی خراپی تەندروستی دەزگاکانی راگەیاندنی عەرەبیو جیهانی لە رۆژی ٢٩ ی مانگی ئۆگستی هەواڵی گیان لە دەستدانی ئەلعەلی لە نەخۆشخانەی چارنگ کرۆس لە لەندەن رادەگەیەنن. دیارە کۆششی زۆریش کرا بۆ رزگاربوونی ئەو لە مردن، بەڵام لەبەر برینە سەختەکەی کۆچی دوایی دەکات، ئەگەرچی ئەو وەسیەتی کردبوو لە خیوەتگەی (عین الحلوه)ی نزیک شاری (سەیدا) ی لوبنانی لە تەنیشت گۆری دایکو باوکی بنێژرێت، بەڵام بەداخەوە هیوایەکەی ئەو نەهاتەدی، بۆیە لەرۆژی ٢ ی مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٨٧ لە لەندەنو لەگۆرستانی (بروک وردی)ی موسڵمانان بەخاک دەسپێردرێت. ئەو گۆرستانە دەکەوێتە ناوچەی (ویکنگ) کە ٢٠ کیلۆمەتر لە لەندەن دوورە، لەوێ ئاڵای فەلەستینی بۆ هەڵدەکەنو لە گۆری ژمارە ٢٢٠١٩٠ دەنێژرێت، دیارە ناشتنەکەشی بەشێوەیەکی کاتی بووە، تا ئەودەمانەی بوار ساز دەبێت تەرمەکەی بگوازنەوە خیوەتگەی (عەین ئەلحلوە) تا بەیەکجاری بگەرێنەوە تەنیشت گۆری دایکو باوکی خۆی. لە سەعات یەکو نیوی نیوەرۆ لە مزگەوتی مەڵبەندی رۆشنبیری ئیسلامی لەدەڤەری (ریگنتارک) لە ناوەراستی لەندەن نوێژی لەسەر کرابوو. لەرۆژی ٩ ی مانگی سپتەمبەر بنەماڵەکەی بەیاننامەیەک بڵاودەکەنەوە کە تێدا نووسرابوو:

دوژمنەکانمان تاوانێکی گەورەیان دەرحەق بەو ئەنجامدا، کوشتنی نیگارکێشێک گەورەترین تاوانی ئەو سەدەیەیە، ئەوان ناجی ئەلعەلییان

تیرۆرکـرد، کە زۆر مـولتەزم بـوو بەکێشـەی ڕەوای فەڵەسـتین، چـونکە خامەکەی ئەو لەسـەردەمانێکدا بـوو کە ڕەوشی عەرەبـی زۆر بـۆگەن بـبوو، ئەویــش ڕۆڵــی کــاریگەری لە ڕەخنەگــرتن دەبینــی، بــۆیە نــامەردانە کوشـتیان. هـونەرەکەی ئەو لە نــاخی جەمــاوەرەوە هەڵقوڵابــوو، هەر لە دەریـای ئەوانیشی دەکـردەوە. ئەلعەلی کوڕی بەوەفـای جەمـاوەرە سـادەو ڕەش و ڕووتـو ساویلکەکە بوو، وێنەکانی ئەو وزەیەکی بەزەبـرو کوشـندەی هەبـوو، بـۆیەش خەڵکێکــی زۆری بێـزارو تـووڕە کردبـوو، هەمـوو گـاڤن بەرهەمەکانی ئەو نماینـدەی دڵـی زینـدووی کەسـایەتی فەڵەسـتینییەکان بـوو، ئەوانەی بەردەوام سـتەمیان دەرحەق کـراوەو بەشـیان خـوراوە، ئەو گیـانی خـۆی کردبـووە قوربـانی بـۆ کێشـە ڕەواکەیـان. ئەو مـاوەیەکی زۆر ئـاوارەبوو، بـۆیەش بەسـەرگەردانی ژیـاوە، لەبەر ئـاڵۆزی سیاسـی دۆزی فەڵەسـتینییەکان ئەو بەناچـاری وڵاتـانی عەرەبـی جێـدەهێڵێتو بەرەو تاراوگەیەکی تر سەر هەڵدەگرێت.

گەڕان بۆ شوێنی گۆڕێک!

تیرۆرکردنی ئەو هونەرمەندە تێکۆشەرە کارەساتێکی جەرگ بڕ بوو، بەڵام سـتەمو کارەسـاتەکە لەوە گەورەتـر ئەوەبـوو کە گۆڕێــک نەبــوو، گۆڕستانێک نەبوو ئەوی تێدا بنێژرێت، ئەوەش بنەمـاڵەو هاوڕێیەکـانی مانــدووو خەمبــار کردبــوو، ئەو وەک چـۆن لەنـاو دڵـی دۆسـتو عاشـقانی هونەرەکەی دەژیا بەو شێوەیە دەیویستو شـەیدای ئەوەبـوو گۆڕەکەی لە

خەڵـکەکە نزیـک بێـت، دەیویسـت بەمردوویـی بگەڕێـتەوە گونـدی (ئەلشـەجەرە)ی فەڵەسـتینی، بگەڕێـتەوە زێـدی پیـرۆزی خـۆی، بەڵام ئەوەیـان نەسـتەم بـوو، چـونکە وڵاتەکەی داگیرکـراو بـوو، ئەگەرچـی هەموولایەک بڕیار وەردەگرن ئەو لە خێوەتگەی فەڵەستینی لە لوبنـان لە عەیـن ئەلحلـوە بنێژرێت. بنەماڵەکەی کۆشش زۆریـان کـرد تـا هەمـوو رەزامەنـدییە پێویسـتییەکانیان دەسـتەبەرکرد، بەڵام دەرئەنجـام هیوایەکەیـان نەهـاتەدی، نەزانـرا هۆکارەکـان چـی بـوون، بـۆ بـوار نەدرا بەگەڕانـدنەوەی تەرمەکەی ئەو بـۆ خێـوەتگەی عەیـن ئەلحلـوە لەلوبنـان. زۆر لەبەرپرسە دیارەکان خۆیان لە کارەکە کێشایەوەو نەهاتنە بەر بـاری کارەکە، رەنگە لەوە ترسیان هەبووبێت بەگەڕانەوەی تەرمەکە ئاڵۆزییەک لەنـاوچەکەدا بقەومێـتو لەو کـاتەدا خەڵکێکـی زۆر ببـنە قوربـانی خۆپیشاندانەکە، ئەوەش ببێتە هۆکارێک بۆ لەناوچوونی ژمارەیەکی تری نـوێی فەڵەسـتینییەکان کە بەچەنـدین هۆکـارو دەسـت ئەوان بەردەوام دەکـوژرێن، دیـارە ئەگەر خـزمو کەسەکانیشـی بەوە رازی دەبـوون، ئەوە نـاچی خـۆی قبـوڵی نەبـوو لە نێـوچەوانی گەڕانەوەی تەرمەکەی ئەو، ژمارەیەک خەڵک ببنە قوربانی ناشتنەکەی ئەو لەتەنیشت تەرمی دایکو باوکی لەو خێوەتگەیەدا. هەمووڵایەک گەیشتنە رایەک کە تەرمەکەی ئەو لەگۆڕستانی موسڵمانان لە لەندەن بنێژرێت، بەڵام بەشێوەیەکی کاتی تـا رۆژێـک بوارسـاز دەبێـت بگـوازرێتەوە لوبنـان، لەوێـش رێبیـوانێکی شارستانەی شیاو بەکەسایەتیو بەهونەرو رۆحە پاکەکەیو خەباتەکەی بۆ سازبکەن.

سەربردەی ژیانی ناجی

ئەلعەلی نازناوەکەی ویژدانی شۆڕش بوو، ئەو لە گوندی (ئەلشەجەرە) لەساڵی ١٩٣٦ لەدایکبووە، ئەو گوندە دەکەوێتە نێوان شاری ناسرەو تەبەریا لە ئەلجەلیلی باکووری فەلەستین، دەڵێن ئەو ناوە لە پیرۆزی ئەو دارە وەرگیراوە کە حەزرەتی مەسیحی پێوە ناسراوە. ئەویش وەک هەزارەها بنەماڵەی تری فەلەستینی لە ساڵی ١٩٤٨و لە ئەنجامی شەڕەکاندا کۆچ دەکەنو لەگەڵ بنەماڵەکەی دەگەنە خوارووی لوبنان، هەواریان لە خێوەتگەی عەین ئەلحلوە هەڵدەدەن، لەوێش خوێندنی سەرەتایی تەواو دەکات، ماوەیەک لەبەر نەبوونیو بۆ کارکردن لە کێڵگەکانی لیمۆدا دەست لەخوێندن هەڵدەگرێت، بەڵام دووبارە دەگەڕێتەوە سەر خوێندنەکەیو لەقوتابخانەیەکی پیشەیی لە شاری تەرابولسی لوبنانی دبلۆمی میکانیک وەردەگرێت. لە کۆتایی پەنجاکاندا دەچێتە ئەکادیمیای هونەر لەبەیروت، لەوێ موخابەراتی لوبنانی بەردەوام راوەدەنێنو هەراسانی دەکەنو چەند جارێکیش دەگیرێت، بۆیە خوێندنی لەو ئەکادیمیایە پێ تەواو ناکرێت، لە ترسی گرتنو زیندان لەبەیروت دوور دەکەوێتەوەو دەچێتە شاری سوور، لەوێ لە کۆلیژی ئەلجەعفەرییەدا وانەی هونەر دەڵێتەوە، لەساڵی ١٩٦٢ سەفەری کوێت دەکاتو لە گۆڤاری (ئەلتەلیعە) کار دەکات، پاش ماوەیەکو لە ساڵی ١٩٧٥ لەرۆژنامەی (ئەلسیاسە) کارێک وەردەگرێت.

ناجی دووبارە دەگەڕێتەوە بەیروتو لە رۆژنامەی ئەلسەفیر کار

وەردەگــرێتەوە. ئەو لە ســاڵی ١٩٧٧ دەگەڕێــتەوە کوێــتو لە ڕۆژنــامەی ئەلسیاســە دووبــارە کــار دەکــاتەوە. لە ســاڵی ١٩٨٢ دەگەڕێــتەوە بەیــروتو لەودەمانەشدا لەگەڵ ڕۆژنــامەی ئەلــوەتەنی کوێتیش هاوکاریــان دەکــات، پاش ماوەیەک دەگەڕێتەوە کوێتو لەڕۆژنامەی ئەلــقەبەس کــار دەکــاتەوە، دەڵێن لەسەر داوای یاسر عەرەفات لە کوێت دوور دەکەوێتەوەو واز لەو کارە دەهێنێــتو ســەفەری لەنــدەن دەکــات تــا لەوێ لەنووســینگەی ڕۆژنــامەی ئەلقەبەس کار بکات. ئەو بەبەرهەمەکانی ناوو پلەیەک پەیدا دەکات، تــا وای لــێ دێــت لەبەر وێنەکــانی ئەو کە لەدوا لاپەڕەی ڕۆژنامەکانــدا بڵاودەبــوونەوە ڕەواجو داوای زۆر دەکەوێــتە ســەر کڕینــی ڕۆژنامەکــان، ئەگەرچی ڕۆژنامەکان بابەتی دەوڵەمەندو گرینگیشیان تێدا بــووە. تــا ئەو ڕۆژەی لەلەنــدەن تیــرۆر دەکرێــت لەو کــارەو لەو نووســینگەیەدا بەردەوام دەبێت.

وێستگەکانی ژیانی

ژیــانی نــاجی تــژی لە هەڵوێست بــووە، بــۆیە نــاکرێ ژیاننــامەی ئەو بــاش بنووســرێتەوە ئەگەر زۆر ڕاســتگۆیانە نەبێــت، گەشــتەکەی ئەو لەژیانــدا هەمــوو ژانو ئەشــکەنجە بــووە، ئەو لەو وڵاتــانەدا خــۆی بەمیــوان زانیــوە. تــا ئــێمەش ســەربردەی ژیــانی ڕاســتگۆیانە بنووســینەوە، ئەوە دەنووسینەوە وەک چۆن خۆی نووسیویەتەوە، بەو شێوەیە:

من ناوم ناجی ئەلعەلییە، لەزێدی حەزرەتــی مەســیح لەدایکبــووم،

شوێنەکە دەکەوێتە نێوان گوندی ئەلشجەرەی نێوان شاری تەبەریەو ناسرە لەجەلیلی باکوور، من تەنها دە ساڵ لەوێ ژیاوم، ئێمە لەساڵی ١٩٤٨ لەوێ دەرکراینو لەو رۆژەوە دەربەدەر بووین، کاروانی کۆچەکەمان گەیشتۆتە خیوەتگەی عەین ئەلحلوە لە لوبنان، من ئەو دە ساڵەی لە زێدی خۆم ژیاوم زۆر شانازی پێوە دەکەمو بەردەوام باسی دەکەم، چونکە ژیانی ئەوێم ئەوەندە دەهێنێت کە بەردەوام لەخەیاڵمدا بێت، کە لە هەموو سەردەمەکانی تری ژیانم خۆشتربوون، لەوێ گیاو بەردو سێبەرو روناکیم ناسی، ئەوانە لەناو سۆمای چاوم گیربوونو دوور ناکەونەوە، هەموو دیمەنی شوێنەکانی تر دەرۆنو دەرەوێنەوە، بەڵام ئەو دیمەنانە هەرگیز نارەونەوە. من کەسێکی نیگارکێشم، من حەقایەت نانووسمەوە، یان بخوور ناسوتێنم، من وێنە دەکەم، ئەگەر پەرەموچەکەی دەستم برینەکانی تیمار کرد، ئەگەر بەدروستی پێناسەکانیان کرد، ئەومیان سەرم بەرز دەکاتو شانازییەکی مەزنە بۆ من، خەونەکانم بەوەش هێشتا نەهاتوونەتە دی، من کەسێکی قەشمەر نیم، یان من شاعیری عەشیرەتێک نیم، من ئەو فەرمانانە لەناو دڵم بەیەکجاری دەر دەکەمو هەرگیز بۆیان نییە دووبارە بگەرێنەوە، بەیەکجاری دەریان دەکەم. ئەگەرچی کارو پیشەکەی من گرانو زەحمەتە، بەڵام دەزانم من بەوهۆیەوەیە کە دەژیم، ئەوەیە من ئاسوودە دەژێنێت، بەوە نەبێت من ناژیم!!

کە تاوانبارم دەکەن کە من کەسێکی موڵتەزیمو لایەنێکم دەوێت، ئەوانە راست دەکەن، من کەسێکی بێلایەن نیم، من لایەنگیری ئەوانەم کە لە(ژێر) باری قورسی درۆزنەکانو گرانی سەرلێ شێواندنەکانو کەفری

قەهرو تاڵانو ناو تەلبەندی گرتووخانەکانو زیندانە تاریکەکاندا دەژین، مـن بەراسـتی لایەنگیـرم، لەگەڵ ئەو خێـزانە داماوانەم کە لەنـاو گۆڕستانەکانی میسر ژیـان بەسەردەبەن، یـان ئەوانەی لەپێدەشتەکانی خەرتووم زنجیر بەدەستن، کۆتکراون، ئەوانەی شەوەکان چەکەکانیان بۆ تیژ دەکەنو بەیانیان کوشتیاریان دەکەن، بەو ئاگرانە تیشکی خۆریان لە حەشارگاکانیانەوە بـۆ بەرز دەکەنەوە... لەوانەی لە خیوەتگاکـان کتێبـی وڵاتیـان بـۆ دەخـوێنەوە. من بەتەواوی لایەنگیـری ئەوانەم، من بـێلایەن نیم.

عەین ئەلحلوە

ناجی ئەلعەلی لەسەر سەربردەی ژیانی تایبەتی خۆی بەردەوامەو نووسیویەتی:

من منداڵ بووم پێخاوسو سەرکۆت بەرەو خیوەتگەکە رامانکرد، من منداڵێکی نەفام بووم، لەگەورەکانم گوێ لێ دەبوو دەیانووت، وڵاتانی عەرەبی، ئینگلیز، پلانو ... لەناو خیوەتەکاندا گوێم لەگریانی بەکوڵو سووتان دەبوو، ئاگام لێ بوو ئەوانەی دەمردنو رۆحیان دەدا رووبان لەوڵاتە دزراوەکەیان بوو، لەنـاو چـاوی هەموویـان خەمـم دەبینـی، لەودەمانە حەزم دەکرد لەسەر دیوارەکانی خیوەتگاکە وێنە بکێشم، لەسـەر هەمـوو رووبەرە چۆڵەکـان شـەیدای ئەوە بـووم هێڵکاری بـکەم، بەردەوام دەست بەتەباشیر بووم، بەبێ وەستان خەریکی خشەخش بووم.

ئەو وردە خەیاڵانەی وڵاتەکەم کە لەھزرمـدا مـابوون لەسـەر دیواردکـانی خێـوەتگەکە دەمنەخشـاندنەوە، وێنەکـانم دروسـت دەکـواسـتنەوە سـەر دیـواری بەنـدیـنخانەکانی سـوپای لوبنـانی، لەوێ مـاوەیەک بەناچـاری مانەوەو دەستیەسەر بوون، پاشان ئەو وێنـانە خـرانە سەر کاغەز، تـا ئەو رۆژەی غەسان کە نەفانیم لە خێوەتگاکە بینی، وێنەکانم نیشانی ئەو دا، ئەو وێنەکـانی منـی بـردو لەگۆڤـاری (ئەلحوریـە) بلاویکـردنەوە، هاورێیەکانم گۆڤارەکەیـان بەخۆشـییەوە بـۆ هێنـام، ئەوان زۆرتـر هانیـان دام، دەستیان گرتم.

لەو قۆنـاغەدا رووم لە خوێنـدنی ئەکادیمیـا کـرد، خوێنـدن لەئەکادیمیای لوبنـانی یەک سـاڵ بـوو، مـن تێـدا نـزیکەی یەک مانـگ مامەوەو ساڵەکەم لەبەندینخانەکانی سوپای لوبنانی بەسەر بـرد، زوو زوو منیـان دەگـرت، بیانوویـان دەدۆزیەوەو بەجۆرەهـا بیـانوو دەیـانگرتم، هەمووش بۆ ئەوە بوو بمانترسێنن تەنها بـۆ ترسـاندنمان بـوو، کە بێـزارو سەخڵەت دەبوون ئازادیان دەکـردین، یـان خـزمو ناسیارەکانمان دەبوونە کەفیلمانو بەپەلە بۆ ئازادکردنمان دەھاتن. لەبەر ئەو رەوشەو رووداوەکـان بڕیارمدا بۆ خوێندنی وێنەکێشان سەفەری قاهیرە یان رۆما بکەم، دیـارە ئەو سـەفەرەش پـارەی دەویسـت، بـۆیە بـۆ پەیـداکردنی برێـک پـارە بـۆ ئیشکردن چوومە کوێت تا لەوێ کارێک بکەمو برێک پارە بۆ خوێندنەکەم پاشەکەوت بکەم.

لەسـاڵی ۱۹٦۲ گەیشتمە کوێـت، لە گۆڤـاری (ئەلتەلیعە) کـارم کـرد، ڕێبازی گۆڤارەکە نەتەوەیی عەرەبی بوو، هەنـدێ جـار لەگۆڤـارەکە رۆڵـی سەرنووسـەرو دەرهێنـەری هـونەریو دیزاینیشـم دەبینـی، سـەرەتا لەهەر

ژمارەیەک یەک تـابلۆم بلاودەکـردەوە، پاشـان کـردمە دوو تـابلۆ لە هەر ژمارەیەک، هەستم کرد بابەتەکانم باش تەماشا دەکران، جەماوەریـان هەبـوو، بەرجەسـتەی پـردێکم لە نێـوان خـۆم‌و خەڵـکەکە دەکـرد، وەک خوداکـانی هینـدم لێهـاتبوو، هەسـتم دەکـرد وەک ئەوان بیسـت دەسـتم هەیە، وێنەی زۆرم دەکێشا، بەرهەمەکانم زۆر بـوون، پەنجەکـانم قسـەی ناو دڵـی منیـان رێـک دەکـردە وێنە، لەگەڵ ئەو کارەشـدا مـن لەرۆژنـامەی رۆژانەش کـارم وەرگـرت، وێنەکـانم گەیشـتنە هەمـوو گۆشـەیەکی ئەو جیهانە.

لەکوێت بووم کە رۆژنامەی ئەلسەفیر لەبەیـروت دەرچـوو، لەوێـیەوە تەلال سەلمان پەیوەندی پێوەکردم کە بچمە بەیـروت‌و لەگەڵ ئەوانـدا کـار بکەم، بەداواکردنەکە دڵـم خۆش بـوو، هەسـتم کـرد رزگـارم بـوو دووبـارە گەیشـتمەوە بەیـروت، بەلام لەو سـەفەرەدا زۆر دڵتەنـگ بـووم، لەوێ تێگەیشتم شتەکان زۆر گۆڕاون. هەستی شۆڕشگێری ناو خەڵـکەکەی عەیـن ئەلحلوە بەهێـزە‌و وەک بڵێسەی دەسوتێن، دڵیـان بـۆ شـۆڕش بەجۆشـە، بۆچوونە سیاسییەکانیش روون دیـاربوون، هاوڕێ‌و نەیارەکان لەیەکتـری جیاواز دەردەکەوتـن، هەمـوو مەبەسـتەکانیش فەلەسـتین‌و تەواوی خـاکی داگیرکـراوەکە بـوو. کە مـن گەڕامەوە خیوەتگـاکەم بینـی یەک پـارچە چەکە، چەک زۆرە بەلام هوشـیاری سیاسـی تێـدا نەبـوو، مەسـەلە سیاسییەکان دیار نەبوون، بینیم خەڵکەکە بۆتە عەشیرەت عەشیرەت، بینـیم هەمـوو سیستەمەکان لەلایەن دۆلارەکـانی پـترۆڵەوە داگیرکـراون، گەنجەکانیان بەوە مەست کردووە.

ئەگەر خیوەتگـاکە منداڵـدانی شۆڕشـگێران بـوو، بەلام کۆششـەکان

بەردەوام بوو بۆ لەباربردنی ئەو نەوەیە کارکەرە، من هەموو لایەکم تاوانبار دەکرد، ئەوەش تاوانی هەموو لایەک بوو، نێوان خیانەتو کەمتەرخەمی بەڕوونی دەناسرایەوە، بەڵام من کەس لەبەرپرسیەتی ئەوەیان نابوورم، هەتا شۆڕشی فەڵەستینیش تاوانی هەیە. ئەو رەوشە بوو بواری سازکرد ڕووداوەکانی پاش داگیرکردنی لوبنان ڕوو بدات.

داگیرکردنی لوبنان

من لەشاری (سەیدا)بووم کە هێرشەکەی سەر لوبنان دەستی پێکرد، فەڵەستینییەکانی ناو خیوەتگاکان وایاندەزانی سەرکردایەتییەک هەیە پێشڕەوایەتییان دەکات، ئیسرائیلییەکان بەسوپایەکەیان هێرشیان هێناو دووبارە داگیریان کردینەوە، مەبەست لەو هێرشەش لەبیرکردنی فەڵەستین بوو، تا ناوەکەشمان لە بیر بچێتەوە، ئەوان باشیان دەزانی ئاراستەکان بەقازانجی ئەوان دەشکێتەوەو ئەوان دەیبەنەوە، هەمووڵایەک ئەوەیان لا روونو ئاشکرابوو کە ئەوە بەدەسکەوتی عەرەب ناشکێنەوە. ئەو رەوشەی کە هاتبووە پێشەوە بەقەوارە عەرەبییەکانو پێشەاتە دەولییەکان هەتا بەفەڵەستینییەکانیش چارەسەر نەدەبوو، بۆیەش رژێمە عەرەبییەکان خۆیان لە رێکەوتنەکەی (کامپ دیڤید)یش بێلایەن کرد.

ئەگەرچی من کەسێکی سەربازی نەبووم، لەو بوارەش شارەزاییم نەبوو، من لەژیانمدا یەک فیشەکم نەتەقاندووە، هەمووڵایەکو هەتا

سەرکردایەتییە سەربازییەکان باشیان دەزانی کە سوپای ئیسرائیل بەرەو لوبنـان هێـرش دەکـاتو پێشـڕەویش دەکـات، دەکـرا زیـانی زۆریـش لەو سوپایە داگیرکەرە بدرێت، بەڵام من دەڵێم پـیلانەکە لەلایەن ڕژێمەکانی خۆمـانەوە بـووە، ئەوان دەسـتیان هەبـووە لەوەی فەڵەسـتینییەکانو چەکدارەکان لەخوارووی لوبنـان دوور بـخەنەوە، هیوایـان وا بوو بەومیـان کەشـێکی ئاشـتییانە لەنـاوچەکە سـازبکەن، هەمـووش بـۆ ئەوە بـوو هەمـوولایەک بەراکـردن بەرەو ئەمریکـاو باوەشـە گەرمەکەی سوپاسگوزار بن، تا چاویان لەوە بێت ئەمریکا هەموو کێشەکانیان بۆ چارەسەر بکات. ڕەوشی عەرەبی بەو شێوەیە بوو، فەڵەستینییەکانیش بەشێک بوون لەو بـــازنەیە، مـــن وادەزانـــم ئەگەر لەخیوەتگەکـــانی نـــاو لوبنـــان سەرکردایەتییەکی باشو لێوەشاوە بۆ فەڵەستینییەکان هەبووایە زیـانی گەورە بەر ئالەتی سەربازی ئیسرائیلی دەکەوت! هۆکارەکانی شکانەکە زۆر بـوون، لەئاسـمانەوە بۆردمـان زۆر بـوو، لەدەریـاوە بۆردمـان دژوار بـوو، لە دەشـتەکانیش سـوپاکە دەهـاتو بەئاسـانی پێشـڕەوی دەکـرد، لەگەڵ ئەوانەشدا سەرکردایەتییە پیرەکە بێدەسەڵات بوو، خیوەتگەکان ببوونە چڵپـاوو یەک پـارچە قـوڕو لیـتە، بـۆیەش ئیسـرائیلییەکان کردبوویـانە گۆڕەپانی فوتبۆل بۆ یارییەکانی سوپاکەی خۆیـان، سوپاکەیان بەئاسـانی گەیشتە نـاو بەیروتـی پـایتەختیش، بەڵام بەرگـریو بەرەنگـاری لەنـاو خیوەتگەکـــان هەر مـــابوو، شـــەڕەکە لەوێ بەردەوام بـــوو، ســـەربازە ئیسـرائیلییەکان شـاهیدی ئەوەیـان داوە، منـیش شـاهیدی ئەوە بـووم، منیش وەک خێزانەکەم، وەک شاری سەیدا داگیرکراین، ئێمە سێ چوار ڕۆژ لەسەر دەریا ماینەوە.

کە سوپای ئیسرائیلی پێشڕەویی کردو لوبنانی داگیرکرد من بەرۆشی ئەوە بووم لەنزیکەوە بەرگری‌و بەرهەڵستی دانیشتوانە فەلەستینییەکانی خێوەتگەکانی ناو لوبنان ببینم، چوومە ناو خێوەتگەکان لەگەڵ خۆمدا کوڕەکەشم برد، ئەو لەودەمانە تەمەنی پازدە ساڵان بوو، کە چووینە ناو خێوەتگەی عەین ئەلحلوە رۆژ بوو، چەندین تەرمی کوژراومان بینی لەناو شەقامەکاندا مابوونەوە، دەبابە سوتاوەکانی ئیسرائیلییەکانیش لەوێ بوون، کە لەدەروازەکەدا بوون، هێشتا دەبابە شکاوەکانیان رانەکێشابووە شوێنی تر، لەشێوەو چۆنیەتی شەڕەکانم پرسی، وتم کێ بوون بەرگرییان دەکرد، جەنگاوەرەکان سەر بەکام لایەن بوون، شەڕەکان چۆن بەڕێوە دەچوون، لەئەنجامدا بۆم روون بۆوە کە شەڕەکان تەنها ٤٠ تا ٥٠ گەنج کردبوویان، هێزەکەی ئیسرائیل خێوەتگەکەیان سوتاندبوو، ژن‌و منداڵەکان هێشتا لەناو ژێر زەمینەکاندا بوون، ئاگری سوپاکە دەگەیشتە هەموو گۆشەو خاڵێکی دووری خێوەتگەکە، دیارە لەشاری سەیداش بەرگری‌و بەرەی شەڕ هەبووە لەوێ ژن‌و منداڵیش ببوونە قوربانی، گەنجەکان شەڕیان کردبوو، بڕیارو بەڵێنیان دابوو تا شەهید نەکرێن تەسلیم نەبن، قبووڵیان نەبوو دەستبەرداری چەکەکانیان بن، بۆیەش بەرۆژ ئیسرائیلییەکان کەسیان لەو جەنگاوەرانە نەگرتبوو، شەوانەش تەقەو بەرگری هەبوو، دەست بەئارپیچی بۆیان دەردەچوون. من خۆم شاهیدی رۆژانەو شەڕەکەی ئەو بەرەیە بووم، دیارە کە لەبەرەکانی تری وەک (سوور)و (برجی باکوور)و ... لە(رەشیدیە)یش بەرگری‌و وەستان بەرووی داگیرکردن هەبووە. خەڵکەکە رژابوونە شەقامەکان‌و لەخودا دەپاڕانەوەو جنێویان بەحکومەتە

عەرەبییەکـان دەدا، نـاوی سـەرکردەکانیان بەناشـیرینی دەهێنـا، لەواقیعەکە زۆر نیگەرانو ترساو بوون، پاشیان دەزانی تەنها خودا لەگەڵ ئەواندایە، ئەوان کەسیان لەپشتدا نییە، لەو کارەساتەدا تەنهان. خەڵکە ڕەشـوڕووتەکەی خـوارووی لوبنـان بەبـێ ئەوەی کەسو لایەنێـک سەرکردایەتییان بکات خۆیان دەستیان دابووە چەکو بەرگرییان دەکرد، هەزارەکـان لەنـاو سـەنگەردا بـوون، ئەوان کە دەکـوژران لەگەڵ بەڵێنەکانیانـدا بەوەفـابوون، زۆریـش برسی بـوون، لەکـاتی شەڕەکاندا خانوویان بەسەردا خاپوور دەکرا، من وا دەزانم دەزگاکانی ڕاگەیانـدن زۆر کەمتەرخەمن لەناوهێنانی بەرگری لوبنـانی، بزاڤی نیشتیمانی لوبنـانی ڕۆڵیـان کـاریگەربوو، بەرگرییـان کردبـوو، بەڵام بەداخەوە کەس ئامـاژەی بەو لایەنە نەدەدا، باس لەڕۆحی بەرگری نەدەکرا.

ڕۆڵی ژنان

لەخێـوەتگەی عەیـن ئەلحلـوەدا خەڵـکەکە بەژنو منداڵەکانیشـەوە پەرتەوازەی ناو باخچەکان بوون، ئیسرائیل گەنجەکانیشی کۆ دەکـردەوە، منیش چەند جارێک تەنها مامەوە، پاشان زۆربەی گەنجەکانیان لەچەند شوێنێکدا زیندانی کرد. لێرەوە ڕۆڵی ژنان بەرجەستەو دیار دەبێت، هیچ هونەرمەنـدێک ناتوانێـت وردو ڕاسـت ڕەوشـەکە وەک خـۆی لەخـوارووی لوبنان بەرجەستە بکات، ئەوەیـان کـارێکی ئاسـان نەبـوو، ژنەکان لەگەڵ تەرمەکـان لەنـاو شـەقامەکان تەنهـا مـابوونەوە، ژنەکـان کەوتنەخـۆ بـۆ

کۆکردنەوەی شتەکانو چاککردنەوەی دارمانەکان، بەردیان کەڵەکە کردو دارەڕێیان کردەوە، منداڵەکان لەو دەشتەو لەبەر تیشکی خۆرەکەش چاوەڕوان بوون، ئەوانیش وەک مێروولەکاریان دەکرد، ئیسرائیلییەکان هەتا حکومەتی لوبنانیش لەگەڵ ئەودا بوون ئەو خێوەتگایانە تەخت بکرێت، چونکە ئەوان وایاندەزانی هەموو چالاکییەکان لەناو ئەو خێوەتگایانەوە سەر هەڵدەدات، ئەوێندەرێ سەرچاوەی بزاڤی شۆڕشەکەیە.

لەبەرئەوەی پیاوەکان یان رایانکردبوو یان گیرابوون، بۆیە هەموو کەلاوەکانی ئەو خێوەتگەیە بەژنو منداڵەکان چاکرایەوە. من لەوێ هەستم دەکرد کە سەربازە ئیسرائیلییەکان چەند لەو منداڵانە دەترسن، منداڵی تەمەن دە ساڵەو یازدە ساڵە، ئەوانە توانای هەڵگرتنی چەکی قورسیشیان هەبوو، دەیانتوانی ئارپیجی بتەقێنەوە، مەسەلەکە وا ئاڵۆزو زەحمەت نەبوو، دەبابەکانیان لێوە دیاربووو چەکیشیان پێ بوو، بۆیەش سوپاکە بەشەو نەدەچوونە ناو خێوەتگاکە، تەنها بۆیان هەبوو بەرۆژ بچنە ناو خێوەتگاکە.

لەودەمانە هاوڕێیەکانم وایاندەزانی منیش کوژراوم، من دەنگم نەمابوو تا رۆژێکیان هاوڕێیەکم دۆزیەوەو تابلۆیەکانم بەو برادەرە بۆیان رەوانکرد، هاوڕێیەکانم لەرۆژنامەی ئەلسەفیر بەو تابلۆیانە زانیان کە من لەژیاندا ماوم. بەردەوام بیرم لەوە دەکردەوە من ئێستا چ بکەم، روو لەکام لا بکەم، تا بڕیارمدا بگەڕێمەوە بەیروت، بچمە بەیروت، کە رۆیشتم هاوسەرەکەمو منداڵەکانم جێهێشتو ماڵئاوایم لەوان کردو رۆیشتم، لەبەر دوو هۆ بۆم نەدەکرا بگەمەوە بەیروت، دیارە لەبەر

ئیسرائیلییەکان نەبوو! من ترسم زۆرتر لەهێزەکانی کەتائیب هەبوو، ئەوان منیان دەناسی، دەیانزانی من فەلەستینییم، منیان بینیبووایە یەکسەر دەیانکوشتم. بەیانییەکی زوو سواری ئۆتۆمبێلێک بووم، لەناوچەیەکی دار زەیتونندا دابەزیم، لەناوچەی ئەلشوەیفاتەوە بەپێ بەرەو بەیروت بەڕێکەوتم، هەر ئەو ڕۆژە چاوم بەنووسەری شانۆی سوری (سەعدوڵا وەنوس) کەوت، ئەو بەرەو دیمەشق دەڕۆیشت، ئەویش وایزانیبوو من کوژراوم، من نەماوم، بەکۆششێکی زۆر گەیشتمەوە ئەلسەفیر.

لەبەیروت چاوم بەهەردوو نووسەری فەلەستینیی حەنا مقبلو رەشارد ئەبو شاوەر کەوت، ئەوان بەیەکەوە گۆڤاری (ئەلمەرەگە) یان دەردەکرد، لەو ڕۆژەوە من تابلۆم بۆ ئەوانو بۆ ئەلسەفیریش دەکرد، من بیرم لەوە دەکردەوە لەو دەمانە چ بکەم، چۆن بەرووی ئەو بۆردومانە بوەستین، ئێمە چ بکەین، لەو ئاگربارانە چ بکەین، کە لەهەر چوار لاوە ئاگر دەباری، لەئاسمانەوە ئاگر بوو لەسەر زەمینیش ئۆتۆمبێلەکان مینرێژکراو بوون، بۆیەش فەلەستینییەکان دەیانووت لێرە مردن بوونی هەیە، هەموو هاوڵاتییەک بێدەسەڵاتو کەمتەرخەم بوو، بۆیە بەنائومێدییەوە مردنیان دەخوازیو بەگەرمییەوە پێشوازییان لە مەرگ دەکرد. ئەزموونە تایبەتییەکەم نوێ بوو، ئێمە کارمان دەکرد بە وشەو بەنووسین ورەی خەڵکەکە بەرز بکەینەوە، مانشێتەکانمانو وێنەکان هەموویان بۆ جەماوەرەکەمان بوو، ڕۆژەکان سەختو دژوار بوو، گوللە تۆپەکان لەناو کونەکانی خۆشاردنەوەش دەگەیشتنە منداڵان، مانەوەمان بەڕێکەوت بوو، مردنمان نزیکتر بوو لەژیانو ماندا، بواری خەمو

پرسەگرتنو بیرکردنەوەش نەبوو، پاش ئەمانی بەرگرییەکەو تەسلیمبوونی چەکدارەکانو بینینی کوشتاری ئۆردوگاکانی (سەبرا)و (شاتیلا) من زۆر گریام، من ئەو دەمانە لەخەماندا نەگریام، من دەگریام تا بزانن منیش هاوڵاتییەکی فەلەستینیم، من بۆ شەهیدەکان دەگریام، بۆ رەوشەکە دەگریام، هەستم بەوەحشیەت دەکرد. هاورێیەکانم رۆیشتن کەسم لەگەڵدا نەما، من تەنها مامەومو ماڵەکەم چۆڵ بوو، پێشتر کە لەشەقامەکاندا تێکۆشەرێکی میسریم دەبینی، یەکێکی لوبنانی لەناو جەرگەی شاردا رووبەرووم دەبوەوە، فەلەستینییەکو عێراقییەکم بەیەکەوە دەبینی، بەوانە من هەستم بەدڵخۆشانیو گەرمی دەکرد، ئەگەرچی هێزەکانی بەرگریش لە بەیروت دەرچوون من هێشتا هەستم دەکرد ئەو شارە رێزێکی تایبەتی گەورەی لەناخمدا هەیە. لەو رەوشە نوێیەدا هەستم دەکرد هیچم لەباردا نەماوە، چیتر ناتوانم گوزارشت لە هیچ بکەم، بروا ناکەم هیچ شاعیرێک هەبێت لەودەمانە بکارێت ئەو ساتانەی بەیروت بەرجەستە بکات، کەس بۆی نەبوو وێنەکان بکات، تابلۆکان رەنگین بکات. رۆژی رۆیشتنی فیداییەکان کارەسات بوو، بینیم خەڵکەکە گوڵبارانیان دەکردن، بینیم خەڵکەکە بۆ بەرێکردنیان ریزیان بەستابوو، نەمدەتوانی ئەودەمانە ببینم، بۆم نەکرا بۆ خوداحافیزیان بێمە دەرەوە، کە کەشتییەکە هاورێیەکانمی بارکردو رۆیشت، کارەساتێکی گەورەبوو، لەوێ وێنەی فیداییەکم کرد لە کەشتییەکە دادەبەزێتو بەمەلە دەگەڕێتەوە ناو بەیروتو دەڵێت، بەیروت غەریبیت دەکەم.

❁ ❁ ❁

نـاجی ئەلعەلـی لەسـەر گێـڕانەوەی بیرەوەرییەکانییـدا بەردەوام دەبێتو دەڵێت:

کە گەڕامەوە هەسـتم دەکـرد وا خەریـکە لەنـاو خێـوەتگەی عەیـن ئەلحلـوەدا چـالاکیی سیاسـی سـەرهەڵدەداتەوە، قەومیـیە سـورییەکان کەوتبوونە بزاڤی سیاسییەوە، هەستم کرد زۆربەی گەنجەکان کاریگەری بزاڤـی قەومیـیە عەرەبیەکانیـان پێـوەیە، بەڵام خەڵـکەکە کـاریگەری ناسـرییەتیان پێـوە دیـاربوو، هەمـوولایەک هیوایـان بەوە هەبـوو ڕۆڵـی سـەرکردایەتی جەمـال عەبدولناسـر زینـدوو ببێـتەوە. مـن لەسـاڵی ١٩٥٩ دەمویست بچمە نـاو بزاڤـی قەومیـیە عەرەبیەکان، بەڵام مـنو ئەوانـیش هەستمان دەکرد کە من بۆ کارو چالاکی حزبایەتی دەست نادەم، لەماوەی یەک ساڵدا چوار جار لەبەر ئیلتـزام نەکـردنم بەدیسپلینەکانی حزبەوە دوور دەخـــرامەوە. لەو ڕۆژانە کتێبەکـــانی ئەتەومیـــی (ســـاتیع ئەلحوسـەری)یم دەخوێنـدەوە، گەنجەکـانی نـاو بـزاڤەکە ئەوەیـان فێرکردبـووم، دیـارە گۆڤـاری (ئەلحوریە)یشـم دەخوێنـدەوە کە مانگـانە دەردەچـوو. هێشـتا هـیچ بەرهەمـی غەسـان کەنەفـانیم نەدەخوێنـدەوە. جارێکیـان ئەو لەکـۆڕێکی خێوەتگەکەمـان قسـەی کـرد، لەوێ قسـەکانی کـاری تێکـردم، هەسـتم کـرد ئەو بەڕاسـتی بـاس لەژانو کارەسـاتەکانی خەڵکو ڕۆژگارەکە دەکات، دیارە لەخەمە نیشتیمانییەکانمان نزیـک بـوو، بـۆیەش لەو ڕۆژەوە دەسـتم کـرد گۆشـە سیاسـییەکانی ئەوم لەگۆڤـاری ئەلحوریە دەخوێندەوە. من هەرگیز پەیوەنـدییم بەنـاوەنـدە ڕۆشـنبیرییە فەلەستینییەکانەوە نەبوو، تا سـاڵێک پـێش داگیرکـردنەکە نەدەچـوومە دەزگا کولتوورەکانی ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی، پـاش مـاوەیەک

بووبە ئەندامی ئەمانەتی گشتی یەکێتی نووسەرانیش. لەو دوایانەدا هەستم دەکرد لەرووی کەسایەتیو تایبەتمەندییەکانو رۆشبیرییەکە لەقاڵبی فەڵەستینی دوور دەکەوتمەوەو ئینتیمام بۆ ئەو رەوتە لاواز دەبوو، لەبەرامبەر ئەوەشدا ئاکاری نەتەوەییو مرۆڤایەتیم وەردەگرت، ئەوەش هەستکردن بوو نەک بڕیاردان.

من ئەوەم بەبێ سیماو کاردانەوەیەکی سیاسی لەلا دروست ببوو، لەودەمانەشدا کەسانی چواردەورەی من بەپێچەوانە دەردەکەوتن کەسێک باسی لوبنانییەتی خۆی دەکرد، یەکێکیتر سیمایە فەلەستینییەکەی دەردەخست، ئەوی تریان بەشانازییەوە دەیووت من سوورییم، لەلای ئەوان بۆچوونی هەرێمایەتی دەردەکەوت، منیش دژایەتی ئەو پەرتبوونەم دەکرد، من دژایەتی ئەوانەم دەکرد، چونکە من وامدەزانی بوارێکی زۆرتر هەیە بۆ هەستکردن بەیەکێتی مەبەستو ئارەزووەکان، ئەوەش هەموومان دەگرێتەوە. لەسەرەتای هۆشیاری سیاسییم بوو کە لەگەڵ چەند کەسێک بیرم لەوە دەکردەوە رەنگە بکرێت ناوچەی ئەلخەلیل لەدەستی ئیسرائیلییەکان رزگار بکرێت. من ئەو دەمانەو ئیستاش بڕوام بەشەڕو بەرەنگاری میللی هەیە، چونکە من گەیشتوومەتە ئەو بڕوایەی کە کوفرە باس لەرژێمەکانو هەموو دەزگا سەربازییەکانو سیاسییەکانو ئیدارییەکانو هەتا کولتوورییەکانیشیان بکرێت، یان بڕوایان پێ بکرێت، چونکە ئەوان جێگای متمانە نین.

چ روو دەدات ئەگەر من خۆم لەبیربچێتەوەو کاس بم، یان ئەگەر کۆمەڵگەی خۆشگوزەرانیو نسکۆکانو راوانەکان منی گرتەوە...؟ دیارە ئەگەر منیش ئەوە بکەمو بگۆڕێم ئەوەم پێ ناکرێت، بۆم ناچێتە سەر،

چونکە کورەکە (حەنزەلە_ گۆزاڵک) لەهەموو تابلۆکانمدا بوونیان هەیە، ئەو بەردەوام چاودێریم دەکات من ترسی زۆرم لەو کەسایەتییە هەیە، ئەو هێمایەو ئەو بوونەوەرە گچکە ئامادەیە بەبێ ئەوەی ئاوڕێکیش بداتەوەو ئامادەیەو زۆریش بوویتە جێگای سەرنج و نیگا، هەموولایەکی سەرقاڵکردووە، لەبەر ئەو گۆزاڵکەیە کە وێنەکانم نافرۆشرێن، ئەویش لەناو تابلۆکانمدا جێگیربووەو ناڕوات. ئەوانو زۆریش کۆششیان کرد من بکەنە نیگارکێشی هۆزەکان، عەشیرەتەکان دەستەمۆ بکەن، من لەدژی رژێمێک لەلایەن ئەوانی ترەوە بەکاربهێنن، بەڵام من چۆن بتوانم ئەوە بکەم ئەگەر گۆزاڵکەکە بەردەوام بەدوامەوەیە، ئەو چاودێریم دەکات، من لەبەر ئەو هیچم پێ ناکرێت.

نیگارکێشی بۆ من بوویتە پیشەو کارو هەڵوێستێکی پیرۆز، ئەگەرچی من ماوەیەکی زۆرە کاری نیگارکێشی دەکەم، بەڵام تا ئیمڕۆش زۆر لەبەرهەمەکانم رازی نیم، دەسەڵاتم بەسەر زمانەکەی نەشکاوەو بێدەسەڵاتم، چونکە ئەرکەکەم قورسە، من تەنها بەو تابلۆیانەو بەو هونەرییە کە دەکارم هاوسەنگی خۆم راگرم، ئەوەیان بوویتە پرسەکەم، بوویتە ژانێک لەناو هەناوەمدا، هەندێ جار من لەبەر خۆمەوە دەڵێم رەنگە من کە وێنە کاریکاتێرەکان دەکەم بەختیار بم، چونکە بەوەیە من هەناسە دەدەم، من بەوەیە کە دەژیم، خەڵکێکی زۆریش لەخەفەتا گیانیان دەردەچێتو دەمرن، خەمی سەر دڵیان گەورەیەو نارەوێتەوەو رۆژانە هەناسە سوارن، من دەزانم هونەرەکەم دڵم دەداتەوەو سەرەخۆشیم پێ دەڵێتەوە. من وا دەزانم کاریکاتێر زمانی لێدوانو تێگەیشتنە لەنێوان خەڵکەکەدا، زمانی تەبشیرو روونکردنەوەیەو رەخنە دەگرێت،

هونەرەکەم بۆ گاڵتەو بەزمکردن نییە. من خۆم بەجۆرێک لە نەشتەرگەر دەزانم، ئەوە رەشبینیو ژانو خەمەکانی ناو وێنەکانمن کە حاڵەتێکی پاکو هاوبەشە لە نێوان منو هاوڵاتیاندا، بەتایبەتی ئەوانەی ئەو رەوشە عەرەبییە نالەبارە بێزارو شەرمەزارییان دەکات.

* * *

تا ئەو کۆمەڵگا خۆشگوزارییە کارم تێ نەکات لەکوێت کەسایەتی گوزاڵکم دۆزییەوە، ویستم وێنەکانم هیچ پەلارو توانجی لەگەڵدا نەبێت. مەبەستیش پەیداکردنی نیشانەو هێمایەک بوو بۆ گرێدانی پەیوەندی پتەو لەنێوان منو خوێنەرەکانم، زۆرجار بیرم لەوە کردۆتەوە وردە سەرەنجەکان بنووسمەوە، بارانە حیکاتەکان بڵێمەوە، بانگەوازێک... مانیفێستێک بنووسم... من دەمویست بۆ خەڵکەکە بانگێک بدەم، دەبوایە بەروونیو بەئاشکرا پەیامەکەم رابگەیەنم، وامدەزانی ئەوەم بەتابلۆکانم پێ دەکرێت، بەڵام نازیش لەسەر خوێنەرەکانم نەکەم، خۆم بەگەورە نەبینیم، دیارە رەمزەکانیشم بەکارهێناوە، من مەبەستم بوو پەیامەکەم بۆ هەژارەکان بێت کە لەخانەی یەکەمی ڕیزبەندییەکەی منن دڵسۆزانە بگەیەنم. هونەرمەندانی میسر (سەلاح چاهین)و (رەجائی)و (بەهجەت عوسمان) جێگەی سەرنجی من بوون، ئەوانە ئەودەمانە کەسانی پێشەنگ بوون، بەتایبەتی ئەوانەی لەقوتابخانەی گۆڤاری (روزال یوسف) بوون، هەروەها ئاگاشم لەهونەرمەندانی لوبنانیش هەبوو لەوانە (بەیار سادق)و (نیازی جەلول)و (مەلحەم عیماد)و (جان

مەشعەلانی)، بەڵام ئەوانە هیچ کامیان کاریگەرییان لەسەر من نەبوو، ئەگەرچی من هەستم دەکرد بەشێوەیەکی ناراستەوخۆ کاریگەرییان لەسەر من دانابوو، لەسەرەتاوە وامزانی کە من لەچاو ئەوان حاڵەتێکی جیاوازم، من شێوازی تایبەتی خۆم هەیە، ئەو ڕێبازەی کە لەپەیامەکەمدا دیارە، بەوەیان ڕووبەڕووی خوێنەرەکانم دەبمەوە، دیارە ئەوەش نیشانەی سەرکەوتنە، یان بەوەش سەرکەوتم کە کارەکانم عەفەوییبن و لەخۆڕا دەردەچن، ئەوەش لە هێماو مەبەستەکانمدا دیارن، لەگەڵ ئەوانەش بەسادەییو هەرەمەکی دەردەکەون.

شەڕەکە بەردەوامەو منیش هیوام بەرزە، هەست دەکەم بەهەر شێوەیەک بێت ئێمە دەگەینە مافەکانمان، خۆم لەرووی خەڵکە سادەکانمان بەلاواز دەبینم، من کە کەسی ناو ئەستێرەکانو پایەدار نیم، وادەزانم دەبێ خەڵکەکە شۆڕشگێر بێت، بەرێز بن، دیارە مەعقولیش نییە بوار بدەینو خۆمان نەوی بکەین تا خەڵک سواری پشتمان بێتو لەسەر شانمان سەرکەون. من دەزانم لەو کاروانەدا دەمێنمەوەو بەردەوام دەبم، من ژووانم لەرەهەندێکی ترەوە هەیە، ئەگەرچی شوێنەکەش دوورە، بەڵام من پاش ناکەوم، رۆژێک دێ دەگەمە ئەوێندەرێ، ئاوارەکانی تاراوگەکان وێنەی وڵاتیان لەناو چاویاندا هەڵگرتووە، (فاتیمە)ی فەلەستینی هەموو خەمەکانی خێوەتگاکانی پێیەو بەو بارەوە دەناڵێنێت، رۆژێک دێ ساڵای فەلەستین لەوڵاتدا دەشەکێتەوەو دەگەینەوە ناو خاکی خۆمانو بەردەوام دەبین.

سەربردەی گوژاڵکەکە

کورە گوژاڵکەکەی حیوەتگەی عەین ئەلحلوە بۆ ماوەی بیست ساڵ تابلۆ هونەرییە کاریکاتێرەکانی ناجی ئەلعەلی نەخشاند بوو، کورەکە بەمەراقەوە دەیڕوانیە رووداوەکان، سەرساموو بەنارەزاییەوە دەیڕوانیە تابلۆیەکان. کەسایەتییەکە بێدەنگی نەرێنیو شاهێدی نارەزاییەکان بوو، بەڵام کەسایەتییەکە دەگۆڕا بۆ کەسایەتییەکی دەگمەنو چالاک، ئەو بەردەوام قسەی هەبوو، بەردی هەڵدەگرتەوەو دەیهاویشت، لەبەرئەوەی ناجی سووربووە لەسەر بەکارهێنانی ئەو کورەو بۆیەش رەنگە لەلای ئەو مانایەکی هەبووبێت، کورەکە رەمزێکو سونبلێک بووە لەهزرو هونەرەکەی ئەو، رەنگە هێمای منداڵی خۆی بێت کە لەوڵات دەرکراوەو دەرپەڕیوە، ساتی راکردنو دەربازبوونی خۆیەتی، کوری یەکەمی ناجی ئەلعەلی ناوی (حەنزەلە) بوو. تا باشتر کەسایەتی (حەنزەلە) بناسین، هێماکانی بدۆزینەوە، عەلی لەسەر زاری ئەو وتوویەتی، بەو جۆرەش پێناسەی خۆی کردووە:

- ناو (حەنزەلە)، ناوی باوکم گرینگ نییە، دایکم.. نسکۆیەو خوشکە گچکەشم ناوی فاتیمەیە.
- ژمارەی پێڵاو، ژمارەی نییە، چونکە من بەردەوام پێخاوسم.
- مێژووی لەدایکبوون، من لەرۆژی ٥ ی یونیۆی ساڵی ١٩٦٧ لەدایکبووم.

❖ رەگەزنامە: من فەلەستینی نیم، ئوردنیش نیم، کوێتیش نیم، میسریش نیم،... بەکورتی ناسنامەم نییەو، بەتەماش نیم رەگەزنامە وەرگرم، ئەوەندەم بەسە کە من عەرەبم.

ناجی ئەلعەلی دەڵێ:

(حەنزەلە) لەتەمەنی دە ساڵیدا لەدایکبووە، تەمەنیشی هەر بەدە ساڵی دەمێنێتەوە، لەو تەمەنەش بووە کە ولاتی جێهێشتووە، کە دەگەڕێتەوە تەمەنی دەگاتە سەرووی دە ساڵی، لەودەمانەوە گەورە دەبێتو تەمەندار دەبێت، یاسا سروشتیە باوەکانی کۆمەڵی لەسەر ناچەسپێت، ئەو کەسێکی ریزپەڕە چونکە گومبوونی ولات ریزپەڕییەکەیە. کە دەگەڕێتەوە ولات مەسەلەکان ئاسایی دەبێتەوە، منداڵ هەڵویستێکی نموونەییە، نەک تەنها بۆ منو بەس، بەڵکو بۆ ئەو جاڵەتەی کە منو ئەو کۆمەڵەی منی تێدا دەژیت، من ئەوەم بەخوێنەرەکانم ناساندووە وەک رەمزی تاڵیو نەهامەتییەکان، سەرەتا وەک منداڵێکی فەلەستینی پێناسەم کردبوو، ئەو باش گەشەی کردوەو بوویتە نمایندەی هۆشیاریی بۆ ئاسۆیەکی نەتەوەیی، پاشان بووە بەرەمزێکی مرۆیی، سەرەتا کە وێنەم دەکێشا ئەو رووی لەخەڵکەکە بوو، کلاشینکۆفی پێبوو، بەردەوام دەجوڵایەوەو رۆڵێکی راستەقینەی هەبوو، بەهەردوو زمانی ئینگلیزیو عەرەبی دەمەتەقێی دەکرد، تا وای لیهات کاراتیەی دەکرد، گۆرانی دەچری، هاواری دەکردو بانگی دەداو موژدەی شۆڕشی دەگەیاند. لە چەندین حاڵەتی دەگمەنو لەکاتی راپەڕینەکەی کەناری خۆرئاوا بەردی هەڵدەگرتەوەو لەدوژمنەکانی دەدا، کە هێزی بەرگریی فەلەستینیەکان لەناو شاری بەیروت دەرچوون دەستی ئەو شارە

برینداره‌ی ماچ ده‌کردو گوڵی پێشکه‌ش ده‌کرد. منداڵه‌که ده‌سته‌کانی له پشتی خۆی گرتبوو، من به‌وه‌یان خه‌ڵکه‌که‌م هار ده‌کرد، پاش شه‌ڕه‌که‌ی ئۆکتۆبه‌ری ساڵی ١٩٧٢ کوڕه‌که‌م قۆڵبه‌ستکرد، له‌وده‌مانه ناوچه‌که له‌پێش رووداوێکی نوێ بوون، بیریش له‌پرۆسه‌یه‌کی ئارامکردنه‌وه‌و ساردبوونه‌وه ده‌کرا، هێشتا سه‌رۆکی میسری ئه‌لسادات سه‌فه‌ره‌که‌ی نه‌کردبوو، قۆڵبه‌ستنی ئه‌و منداڵه‌ش له‌لای من گوزارشتی له نارِه‌زایی‌و نه‌ویستنی ئاساییکردنه‌وه بوو، دژی چاره‌سه‌رو دانوستانه‌کان بوو.

(حه‌نزه‌له) شاهیدی سه‌رده‌مه‌و نامرێت، ئه‌و شاهیده‌یه که به‌ناخۆشییه‌وه ده‌چێته ناو ژیان‌و دوورناکه‌وێته‌وه، ئه‌و شاهێدێکی ئه‌فسوناوییه، که‌سێکی نه‌مرو‌مردن ناناسێت، بۆ ژیان له‌دایکبووه، به‌رگریش بۆ مان‌و به‌رده‌وامی ده‌کات، دیاره ئه‌و بوونه‌وه‌ره پاش منیش ده‌ژیت، نامرێت به‌رده‌وام ده‌بێت.

بکوژه‌که

هه‌ندێک که‌س ده‌ڵێن ئیسرائیل ده‌ستی هه‌بووه له تیرۆرکردنی ناجی ئه‌لعه‌لی، به‌ڵام هه‌ندێکیش ده‌ڵێن رێکخراوی رزگاریخوازی فه‌ڵه‌ستین ده‌ستی له‌و تیرۆره‌دا هه‌بووه‌و ئه‌وان ناجییان تیرۆرکردووه. به‌پێی قسه‌ی ژماره‌یه‌ک له هاورێیه‌کانی ناجی که بۆ (بی بی سی) قسه‌یان کردبوو، ئه‌ویش له‌راپۆرتێکی تایبه‌تییدا بلاویکردووه که ئه‌وان وتوویانه، چه‌ند هه‌فته‌یه‌ک پێش تیرۆرکردنه‌که ناجی له‌لای ئه‌وان

وتوویەتی بەرپرسێکی ڕێکخراوەکە داوای لەو کردووە ڕێبازە سیاسییەکەی بگۆڕێت، بەڵام ئەلعەلی کوڕی خیوەتگە فەلەستینییەکان، ئەوەی ژانی دیوەو کۆچی پێکراوەو رازی نەبووە تەسلیمی ئەوان ببێت، لە داهێنانەکانی نەکەوتووەو پاشگەز نەبووە، بەو مەرجەی ئەوان رازی نەبووەو، بەردەوام وێنەی کاریکاتێری بەرووی سەرۆکی ڕێکخراوەکە یاسر عەرەفاتو دەستەکەی کردووەو سووریش بووە لەسەر ئەو ڕێبازە.

گۆڤاری ئەلئەزمنەی عەرەبییە کە لەقوبرس دەردەچوو، لەژمارە ١٧٠ی، کە لەمانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٨٧ دەرچووە، دیمانەیەکی لەگەڵ ناجی ئەلعەلی بەئامادەبوونی ئوم خالیدی هاوسەری، لەماڵەکەی خۆیدا لە لەندەن سازدابوو، دوو ڕۆژیش پێش تیرۆرکردنەکەی بڵاوکراوەتەوە، لەوێدا ئەو وتوویەتی:

لەساڵی ١٩٧٥ عەرەفات لەپێش قوتابخانەی عەبدوڵلا ئەلسالم لە کوێت قسەی بۆ خوێندکارەکان کردووەو وتوویەتی:

ئەو ناجی ئەلعەلی کێیە...؟ ئاگاداری بکەنەوە کە چیتر ئەو جۆرە وێنانە دروست نەکات، ئەگەر لەو وێنەکردنە بەردەوام بێت پەنجەی لەناو ترشی ئەسید دەنێم.

لەهەمان دیمانەدا ئەلعەلی وتوویەتی:

ئایا دەزانن رەشیدە مەهران کێیە...؟ وا مەزانن ئەوە کیژە فیدائییەکەیە. رەشیدە مەهران ئەو ژنەیە بۆی هەیە سواری فڕۆکە تایبەتییەکەی سەرۆکی ڕێکخراوی رزگاریخوازی فەلەستین ببێت، ئەو لەتونس لەناو کۆشکێکی تایبەتیدا دەژیت، ئەو دەسەڵاتی نزیکبوونەوەو دوورخستنەوەی لەناو ڕێکخراوەکەو هەموو دەزگاکانیدا هەیە، دەستی

باش دەڕوات... من وێنەم لەسەر ئەو ژنە کردووە، پاش ئەو وێنەیە چەندین هەڕەشەم پێ گەیشتووە، چەندین کەسیش دەستخۆشیان لێم کردووەو پیرۆزباییان بۆم ناردووە. بڕوا بکەن یەکێک لەلایەن کەسایەتی (ئەبو ئەیاد)ەوە خۆشحاڵی پێڕاگەیاندم، ئەو وتبووی ئێمەی گەورەکان لەناو ڕێکخراوەکەمان بۆمان ناکرێتو حەزمان لێیەو دەسەڵاتمان نییە بیکەین، ئەو بەوێنەکانی خۆی دەیکات، بەڵام وادەزانم ئەمجارەو بەو وێنەیە هێڵی سووری بەزاندووە، بۆیەش ترسم لەو هەیە، با ئاگای لەخۆی بێت. منیش وەڵامی ڕاسپاردەکەم دایەوەو وتم:

برایەکەم ئەگەر ئاگام لەحاڵی خۆم بێت، کاتی ئەوەم نامێنێت ئاگام لەمێوە بێت.

مەحمود دەروێش

پاش ئەوەی ئەو وێنەی کاریکاتێری ژنە دۆستەکەی عەرەفاتی کردبوو، ئەو ژنەی بەوە دەناسراو ئەو قسەیەی لەسەر بووە، هونەرمەندی شەهید ناجی ئەلعەلی تابلۆیەکی تری لەسەر مەحمود دەروێش بەناوی (دەروێش دوا بێ ئومێدییەکانە) کردبوو، لەو ڕۆژەش ناکۆکی تەواوی ڕاستەقینە دەکەوێتە نێوان هاوڕێی هەژارانو شاعیرەکە بە کەسێکی بەراوێزخوازو پارێزگار لە هەڵوێستە نیشتیمانییەکان دەناسرا پەیدا دەبێت. دەروێش پەیوەندی بەناجی دەکاتو هەڕەشەی لێ دەکات، ئەویش دەقی قسەکانی ئەو لەگۆڤاری ئەلئەزمەنەی ئەلعەرەبییە بڵاودەکاتەوەو ئابڕووی دەبات، قسەکەش ئەوە بووە کە دەروێش

هەرەشەی لێ کردبووو وتبووی:

بەڵام ناجی تۆ بەقەد من نیت، دەرەقەتی من نایەیت.!

ناجیش وەڵامی داوەتەوەو وتوویەتی:

دەرویش مەبەستت چییە...؟ من لەو بابەتە تێناگەم، مەسەلەکە بە قەد تۆو خەڵکی تری لێهاتو. ، بەو خودایە کە من وێنە دەکەم حیساب بۆ قەدی کەس ناکەم، تۆش ئەی مەحمود ئەوە باش دەزانیت.

دەرویش بەتوورەیی وەڵامی دەداتەوەو وتوویەتی:

من پێت دەڵێم ناجی تۆ بەقەد من نیت، تێبگە.!

ناجی: بەو خودایە من هیچم نەدەزانی وا لەو ڕۆژانە لەشتەکان حاڵی دەبمەو زۆر شت فێر دەبم، وایەرەکانم بەیەک کەوتوونو شۆرت دەکەن، بۆم روون بکەرەوە دەی بابزانم مەبەستت چییە...؟

مەحمود دەرویش (بەتەحەداوە): تۆ دەزانی من کێم...؟

ئەلعەلی: مەحمود دەرویش شاعیری تیرو ددان.

دەرویش (بەتووڕەییەوە): لەوەش زۆرتر...؟

ناجی ئەلعەلی (بەفیزو بەلەخۆباییەوە): من نازانم، چ رووی داوە لەو ڕۆژانە چ بووە، دیارە مەحمود بوویتە سەرلەشکرو ئێمە ئاگامان لەوە نییە، ها مەحمود چی بووە...؟

دەرویش (بەتەحداوە): ئێستا کاتی گاڵتەو فشە نییە، دەمەوێ ناجی ئەوە بباش بزانیت من ئەو کەسەم دەتوانم لەو لەندەنە دەرتبەرێنم، من دەتوانم.!

* * *

لەو رۆژەی ئەو هونەرمەنــــدە تیرۆرکـــراوە پرســـیارێک ئامــــادەیەو وەڵامەکەی دیار نییە ئایا کێ نـاجی ئەلعەلی تیرۆرکرد...؟ دیـارە هەمـوو لایەک ئەوە بـاش دەزانــن کە ئەو لەشـەقامێکی لەنـدەن تیـرۆر کـرا، لەو کێشــەدا ســێ کەس ناویــان هــاتووە، ئەوەش لەدۆســیەکانی دەزگــا ئەمنییەکـانی بەریتـانییەوە دیـارە، لەوانە (بەشـارە سمارە)و (ئیسماعیل سەوان)و (عەبـدولرەحمان مەسـتەفا) بـوون. یەکەمیـان ئاگـاداری ئەوە بـوو کە کـێ تیرۆرکـراوە، پاشــان رادەســتی ئیســرائیل کـرایەوە. دووەمیــان کەسێکی بەکرێگیراوی مۆساد بووەو خزاوەتە ناو هێزی ١٧ی فەڵەسـتینیو لەسەر ئەوەی چەکی هەبـووە ١١ ساڵ حـوکم دراوە، بەڵام ئەو بەو تیـرۆرەو بەیارمەتیـدانی تاوانبار نەکرابوو. کەسـی سێیەمیشیان رەنـگە ئەو تەقەی لەنـاجی کـرد بێت، ئەویـش ئەنـدامی هێـزی ١٧ ی فەڵەسـتینی بـوو، کە پاش رووداوەکە دیار نامێنێت، دەڵێن لەبەریتانیا دەرچووەو گەیشتووەتەوە ناو رێکخستنەکانی رێکخراوی رزگاریخوازی فەڵەسـتینیو لەوێشەوە هـیچ شوێنەواری نەمـاوە. ئەوانەی بایەخیـان بەو کێشـە دەداو خەمـی ئەوەیـان بـوو بـزانن کێ بکوژی نـاجییە، دەڵێن هەموو لایەنە فەڵەستینییەکانو ئیسـرائیلییەکانو بەریتانییەکـان بەردێکیـان لەسـەر ئەو کێشـە دانـاوەو بەیەکجاری دۆزەکەو خوێنەکەی ئەو لەبیرکراوە.

ئەگەر ورد لەتابلۆو مەبەستەکانی ئەو ورد ببیتەوە دەزانیو دیارە کێ ناجی کوشتووەو، کـام لایەن دەسـتیان لەو تیـرۆرەدا هەبـووە. لەوێنەکانیـدا دیارە کە ئەلعەلی چەنـدین لایەنـی دەوڵـیو حزبـی پێکاوەو توانجەکـانی گەیشـتووەتە دامەزراوە سیاســیەکانیش، کەســایەتییەکانی گۆرەپــانی

سیاسی، لەبەر رۆشنایی بەرگریی لەکێشەی رەوای میللەتەکەی لەهیچ لایەنو بزافو حزبێک نەترساوە، بەردەوام خەونی بەکێشەی میللەتەکەیەوە بینیوەوە کە لەپاش ساڵی ١٩٤٨ تەشەنەی کردووەو ئەو دەنگی رەوای مافی فەڵەستینی بێ رکابەرایەتی بووە.

بەزاندنی هێڵە سوورەکان

ناجی لەو ساڵانەی دواییداو پاش نسکۆی فەڵەستینییەکانو دەرچوونیان لە بەیروتو رۆیشتنیان بەرەو تونسو رازیبوون بەمەرجە دەولییو تەنازولە بەردەوامەکان بەرووی بڕیارە عەرەبییەکان، ئەو کوڵی دڵی خۆیو تووڕەبوونەکانی بەوێنەکانو بەسەرکردایەتی فەڵەستینی دەرکردووە. ئەو وێنەی سەرکردەکانی ئەو بزافەی بەورگی گەورەو بەکەرشەوە دروستکردووە، عەگالەکانی ئەوانی کردبووە کڵاوی ئەمریکیو بەردەوام ملپێچی نازداری لە مل کردوون، لەوێنەکانییدا دیارە کە ئەوانە پاشەڵیان بۆ ئەرز شۆڕبووییتەوەو لە ئەرزا خشاوەو قاچیان کورتە، ژمارەی بڕیارە دەوڵییەکانو دانپێدانانەکانیان بەدوژمنەکانو لەبیرکردنی مافە رەواکانیان لەسەر سینگیان نووسیوە، بڕیارو بۆچوونە سیاسییەکان کەوتوونەتە بەر تیشکی گەورەکەری خامەی ناجی ئەلعەلی کە پێویستی بەهیچ لێدوانو ئاماژەیەک نەبووە.

رێکخراوی رزگاریخوازی فەڵەستینی رەوشی ئاڵۆز دەبێت، بەتایبەتی

کە لە بەیــروت دەردەچـنو گەیشــتوونەتە تەرابلــس، تــا شــەڕی نــاو خێوەتگاکان، لەودەمانەی ناکۆکییو ململانێیەکانیان گەشەیان کردبوو، کارتەکــان تــێکەڵ ببــوون، بــۆیەش بڕیــارو ڕێکخســتنەکانو گوتارەکــان سەرلەنوێ دادەڕێــژرانەوەو نــوێژەن دەبــوونەوە. دیــارە کە دۆسییەکە بەو شێوەیە بووە ئیدارەکەش نالەبارە بــووە، لەنــاوەوەدا گەنــدەڵیو لاوازیــیش دیاربوو، بــۆیەش هەمــوولایەک لە وێنەکانی ئەو نــیگەرانو تــووڕە دەبــوون. چەنــدین لایەن ئامۆژگــاری ئەویــان دەکــرد، کە لەدەربڕینەکانــدا نەرم بێت، هەڕەشەیان لێ کردووە تا دەستبەرداری ئەو وێنــانە بێت، بۆیەش خاوەنی ئەو ڕۆژنامەیەی ئەو لەکوێت کاری تێدا دەکرد ناچاری دەکات لە کوێتەوە بچێتە لەنــدەن، لە وێشــەوە وێنەکــانی تیــژو کــاریگەرببوون، ئەو ڕۆژانەو لەهەمــوولایەک هەڕەشــەی تونــدی ئاراســتەکراوە، تــا ئەو ڕۆژەی پووشی سەر پشتی حوشترەکەی دوولەتکردووەو لەڕۆژی ٢٤ ی یونیۆی ساڵی ١٩٨٧ی ڕۆژنــامەی ئەلقەبەســدا وێنەیەکــی کــردووەو نــاوی یەکێکــی لە تونێژەرە ژنەکانی هێنــاوەو بەنــاو نــاوی هێنــاوە، ئەوەش کــاریگەری لەسەر یەکێتــی نووســەرانو ڕۆژنامەنووســانی فەلەســتینیش کــردووە، کە ئەو لەیەکێــک لەســەرکردایەتییە دیارەکــانی فەلەســتینی زۆر نزیــک بــووە، ســەرەتا داوای لێکــراوە لەڕۆژنــامەکەوە داوای لێبــووردن بکــات، ئەگەرنــا گیانی دەکەوێتە مەترسییەوە، دیــارە داوای لێبووردن هەرگیــز لەمێشکو خەیــاڵی کەسێکی وەک نــاجی ئەلعەلیــدا نەبــووە، بۆیەش بەو ڕێبــازەو لەســەر ئەو بەرنــامەیەو بەبــێ ئەوەی هــیچ گــوێ بــداتە هــیچ لایەنێــکو ترســی هەبێــت لەســەر ڕێبــازە ڕەخنەگرییەکانیــدا بەردەوام دەبێــت، تــا بەیانی ڕۆژی ٢٢ ی یولیۆی ساڵی ١٩٨٧ بە فیشەکێک دەکەوێــتە ســەر ئەرزو

تــا ٢٨ رۆژ دەبــووریتەوە، دیــارە کە ئەو چــارەگە ســەدەیەک بەخــامە نەترســەکەی بەرگــری کــردووە، بەڵام جەســتەکەی ئەو بەرگــری ئەو فیشەکانەی نەکردو برینەکەی بەکراوەیی مایەوە.

مارشاڵ رۆمڵ

مارشاڵ رۆمل خۆی دەکوژێت، یان دەکوژرێت...؟

مارشاڵ ئێرڤین رۆمل یەکێک بوو لەسەرکردە سەربازییە ناودارەکانی سەدەی بیستەم، لە جەنگی دووەمی جیهانییدا بەناوی (رێوی بیابان) ناودرابوو، ئەو ناوەشی لەوە وەرگرتووە کە لە هونەرە نوێیەکانی شەڕی دەبابەکاندا زۆر لێزان بووە، پلانە سەربازییەکانی ئەو لەخێرایی و تیژییدا بێ وێنە بووە، ئەو وەک بروسکە گەیشتووتە سەر دوژمنەکان، لەجەنگەکانی دووەمی جیهاندا لە باکووری ئەفریقیاو ئەلعەلەمێندا ناوی زۆرتر دەرکردووە.

شێوەی تیرۆرکردنی رۆمل زۆر سەیر بووە، بەڵام ناوی ئەو لە لیستی تیرۆرەکاندا نییە، گوایە ئەو نەکوژراوە بەڵکو خۆی کوشتووە، ئەوەش شێواندنی بەشێکی مێژووە، چونکە کۆتاییەکەی ئەو زۆر کارەساتبار بووەو تراژیدیاکەی ئەو یەکێکە لەنموونە دەگمەنەکانی مێژوو.

رۆمل لەرۆژی ١٥ ی نۆڤەمبەری ساڵی ١٨٩١ لەشاری هایدنهایم لەناو چوار برادا لەدایکبووە، باوکی مامۆستای دواناوەندی بووە، ئەو زوو حەزی لە دروستکردنی پەرەشووتو ئەندازیاری کردووەو شەیدای ئەوە بووە لەو بوارەدا شکۆیەک بۆ خۆی بنیات بنێت، بەڵام دایکو باوکیان بەو ئارەزووەی ئەو دڵیان خۆش نەبووەو پشتیوانیان نەکردووە، بۆیەش ئەو بوارو کاروانی ژیانی دەگۆڕێتو لەساڵی ١٩١٠ دەچێتە بواری سەربازی، تا لەسوپای ئیمپراتۆریەتی ئەڵمانیدا لەتەمەنی بیستو پێنج ساڵییدا پلەی ئەفسەری وەردەگرێتو لەخوارووی ئەڵمانیادا مەشق بەسەربازانی پیادەیی دەکات. رۆمل لەجەنگی یەکەمی جیهانی لەساڵی ١٩١٤ دا بەشدار دەبێت، لەساڵی ١٩١٥ میدالیای خاچی ئاسنین وەردەگرێت، شەڕەکەش کاتێ رێکەوتنامەی فرسای کۆتایی پێ دێتو لەئەنجامی شکستەکەیاندا سوپای

ئەڵمانیــا بە ژمـارەی تەنـها سـەد هەزار سـەرباز سـنووردار دەکەن، ئەو لەو بـوارەدا دەمێنێتەوە بەڵام لە بـواری وانە وتـنەوە لە قوتابخـانەی مەشـقی پیـادەیی تـا دەگـاتە پـلەی وانەبێـژ لەزانسـتەکانی شـەڕی تـاکتیکی لەقوتابخانەی جەنگییدا.

هیتلەر لە مـانگی یەنـایەری سـاڵی ١٩٢٢ دەگـاتە لوتکەی دەسـەڵات، ئەو رۆملـی وەک کەسـێکی دڵسـۆز نـاس دەکـات کەلەسـاڵی ١٩٢٨ پـلەی عەقیدی هەبووەو یەکێـک بـووە لە دەسـتەی پاسـەوانی تایبەتیـدا، کە زۆر بەو ئەفسـەرە سەرسـام دەبێـتو بڕیـار دەدات لەسـاڵی ١٩٢٩ رۆمـل بکـاتە بەرپرسی سوپایی لە نەمساو چیکۆسلۆفاکیا. لە جەنگی دووەمی جیهانیدا سـوپای ئەڵمانیـا بەسـەرکردایەتی رۆمـل لەسـاڵی ١٩٤٠ بەسـەرکەوتوویی فەرەنسا داگیر دەکات، هاوشانی ئەو جەنـگە سوپای ئەڵمانیـا لە رۆژانەی جەنگی دووەمی جیهانییدا لە هەموو ئەوروپا سـەرکەوتنی بێ وێنە تۆمار دەکات.

رۆمل لەئەلعەلەمێندا

هیـتلەر ئەوەی لە رۆمــل رادەبینــی بــۆ یارمەتیـدانی هاوپەیمـانە ئیتاڵیاییەکـان لەکۆلۆنیلەکانیـان لەلیبیـا بەرووی هێرشـەکانی بەریتانیـا رەوانەی ئەوێنـدەرێی بکات، لەمانگی فیبرایەری ساڵی ١٩٤١ فەرمـان دەدات بکرێتە سـەرکردەی بـاڵای سوپای ئەڵمانی لەباکووری ئەفریقیـادا، بـۆیە ئەو دەچێــتە فەرەنســاو لەوێ فەرمـــانەکەی لە بیابـــانی ئەفریقــی وەردەگرێـت، دیـارە نەبەردییەکەشـی بـۆ ئەوە بـوو لێشـاوی هێرشـەکەی

بەریتانی لەو ناوچەیەدا رابگرێت.

رۆمل لە باکووری ئەفریقیا چەندین شەڕی ئازایانەو لێزانانەی کردبوو، لەئەنجامدا نازناوی رێوی بیابان وەردەگرێت، بەوەش توانی وڵاتی لیبیا لەناو کەڵبەی بەریتانییەکان دەربهێنێت، لەئەنجامی شکانی سوپای بەریتانییەکان لەتەبرق ژمارەیەکی زۆری هێزەکانی بەریتانی تەسلیمی سوپاکەی رۆمل دەبن، کە ژمارەیان دەگەیشتە ۲۰ هەزار سەرباز، رۆمل بەوە نەوەستاوەو لەمیسر بەدوای هێزەکانی بەریتانیا دەکەوێت کە بنکەی سەرەکیان لەو ناوچەیەدا بووە. لەبەر ئازایەتییەکانی ئەو لەو شەڕانەدا هیتلەر پلەی مارشاڵی لەرۆژی ۲۲ ی یونیۆی ساڵی ۱۹٤۲ پێ دەبەخشێت، بەوەش ئەو گچکەترین ئەفسەرە لە سوپای ئەڵمانی ئەو پلەیە وەردەگرێت. رۆمل بەرەو وڵاتی میسر هێرشەکانی بەرە پێداوەو زیانی کوشندەی لەلایەنی بەریتانی داوە، تا سوپاکەی گەیشتوتە شاری مەرسە مەتروح، تەنها ۱۵۰ کیلۆمەتری مابوو بگاتە شاری ئەسکەندریە، دیارە بەوەش زۆری نەمابوو سوپاکەی ئەڵمانیا بەسەرۆکایەتی مارشاڵ رۆمل بگاتە قاهیرەی پایتەختی میسر، بۆیە لەدەروازەی ئەلعەلەمێندا دەوەستێت، لەوێشەوە چاوەڕوانی یارمەتیو زۆترین چەکو سوپای دەکرد تا بچێتە ناو پایتەختی میسرو لەوێشەوە بگاتە کەناڵی ئەلسوێس، بەڵام لەودەمانە هیتلەر لەلای رووسیادا بەرەیەکی تری جەنگی دەکاتەوە، دیارە ئەوەش سوپاو جبەخانەیەکی زۆری دەویست، بۆیە نەدەکرا یارمەتی سوپاکەی رۆمل بدات تا بەرەو کەناڵی ئەلسویس پێشڕەوی بکات.

❁ ❁ ❁

لەبەرەو شەڕی ئەلعەلەمێندا گۆڕانێکی جەوهەری لەبەرەکاندا پەیدا دەبێت، لەپاش گرتنی تەبرەقیش ئەمریکا بڕیار دەدات بەشداری شەڕەکە بکاتو پارمەتیو سوپا بۆ پشتیوانی بەریتانییەکان رەوانەی باکووری ئەفریقیا بکات، بۆیەش ناهاوسەنگی دەکەوێتە نێوان هەردوو سوپای شەڕکەری ئەڵمانیاو بەریتانیا، بەوەش دەشتاییو ئاسمانی ناوچەکە دەکەوێتە ژێر کۆنترۆڵی بەریتانییەکان، لەهەمووش گوشندەتر ئەوەبوو کە شوفێرەکانی ئەڵمانیایان ئاشکرا کردبوو، بەوەش هەموو پلانو بەرنامەکانی ئەڵمانییەکان دەزانن، لەئەنجامدا ئەڵمانەکان دەشکێننو رۆمل توانای بەرگریو هێرشەکانی نامێنێتو بەناچاری دەکشێتەوەو شکست دەهێنێت، بەڵام هیتلەر کشانەوەو شکانی قبوڵ نەبووەو داوای کردووە تا دوا سەربازیان بەرگری بکەن، فەرمان دەدات رۆمل لەبەرەکە بەردەوام بێت، بۆیەش هێرشەکانو شەڕەکان بەردەوام بووەو سەرکردەی بەریتانیش مۆنتیگۆمری کە زۆر پڕ چەکتر بووو ئامادە بوو بەدژواری شەڕەکە بکات، لەو شەڕەدا بەریتانییەکان زۆرترین پارمەتییان لە ئەلعەلەمێن دەگاتێ، لە بەرامبەر ئەوەش ئەڵمانییەکان سووتەمەنییان نامێنێتو ژمارەی سەربازەکانیان کەمتر دەبێتەوەو رۆمل ناتوانێت شەڕ لە ناکاوەکانو سووڕانەوەکان ئەنجام بدات، دەرئەنجام لەو بەرەیەدا ئەو دەشکێت، بۆیە شەڕەکانی ترو بەرەکانی باکووری ئەفریقیا ئاراستەیەکی تر وەردەگرێت. بەو شکستو بەکشانەوەکانی تر سوپاکەی ئەڵمانیا ناچار دەبێت بەرەو لیبیا پاشەکشە بکەن، کەفشارەکە توندتریش دەبێت لە بیابانەکەی تونسیش دەکشێنەوە، کە لە ناوچەی میدنینی تونسیش دەشکێن، هیتلەر فەرمان دەدات رۆمل بگەڕێتەوە

ئەڵمانیا، بەتایبەتی کە قسەی وا هەبوو گوایە رۆمل نارەزایی‌و رەخنەی لەسەر رێبەرایەتی‌و سەرکردایەتی هیتلەر نیشاندا بوو.

هیتلەر کۆشش دەکات رۆمل بکوژێت

لەرۆژی ٢٠ ی مانگی یولیۆی ساڵی ١٩٤٤ هیتلەری سەرکردایەتی رەهای دەسەڵاتەکانی رایخی سێیەمی ئەڵمانی لە یەکێک لە بنکە قایمە سەربازییەکان لەرستنبرگ دەکرد، لەو کۆبوونەوەیەدا کەتێیدا دوو سەرکردەی گەورەی سەربازی نەهاتبوون، لەبەرئەوەی هیتلەر لەو رۆژەدا لەگەڵ مۆسۆلینی ژووانی هەبوو، بۆیە کۆبوونەوەکە دوو سەعات زووتر دەستی پێکردبوو. لەناو کۆبوونەوەکەدا کۆلۆنێل کلاز فۆن ستنفنبرگ خۆی دەدزێتەوەو جانتایەک لەسەر مێزەکەی جێدەهێڵێتو دەڕوات، پاش پێنج دەقە لەدورکەوتنەوەی ئەو، لەسەعات ١٢و ٤٢ دەقەی نیوەڕۆ جانتایە تژی تەقەمەنییەکە دەتەقێتەوەو ژوورەکە کاول دەکات، لاشەی ژمارەیەکیان دەباتە ئاسمانی ژوورەکەو ژوورەکە بەدووکەڵ رەش هەڵدەگەرێت، چەندین کوژراوو بریندراوی لێ دەکەوێتەوە، بەڵام هیتلەر بەچەند سووکە برینو بەجلوبەرگی دڕاوەوە لەناویاندا هەڵدەستێتەوە. هەر ئەو رۆژە لەئێستگەی ئەڵمانی هەواڵی کۆششی کوشتنی هیتلەر بڵاودەکرێتەوە، بەڵام سەلامەتی ئەو رادەگەیەنن. لەودەمانە رۆمل لەناو ئۆتۆمبێلێکی سەرکراوەی مارسیدسدا بوو، سەردانی بەرەکەی جەنگی لەناوچەی نورماندی دەکرد، چونکە تەرازووی هاوکێشەی شەڕەکان بەرەو

لای هاوپەیمانـــان دەشـــکایەوە، فڕۆکەکانیـــان ئاســـمانی ئەڵمانیـــای کۆنترۆڵکردبوو، شـارەکانی بەبۆمبـا دەکـێڵاو ژمـارەیەکی زۆری ڕێگاویـانو پردەکانی دەڕماندو کێڵگەکانی تێکدەدا.

کە فڕۆکەکـانی بەریتـانی لەئاسمانی بەرەکانـدا دەسووڕانەوە ڕۆمـل بەئـاڵای سـووری سـوپای ئەڵمـانییەوە بـووە نیشـانەیەکی بەقـیمەتو گرانبەها، بۆیەش دوو فڕۆکە کە لەسـەر ئاستی نزمـی زەویـدا دەفـڕینو بەرزییـەکەی تەنهـا ٢٠ مەتـر دەبـوو، بۆمبێکیـان ئاراسـتەی ئەو کـردووەو لەئەنجامـدا بەخەسـتی ئەو برینـدار دەبێـت. لەئەنجـامی ئەو هێرشـە ئاسـمانییەدا ئەو دەگەیەنــدرێتە نەخۆشــخانەو بەبــێ ئاگــایی هەمــوو برینەکـانی دەپێچـنەوەو چاوەکانیشـی دەبەسـتن، لەو ڕەوشـە خـراپەی خۆیـدا دەزانێـت پلانـی کوشـتنی هیـتلەر لەئـارادا بـووە، بەڵام پـلانەکە سەری نەگرتووە.

ڕۆمل دەکەوێتە تەڵەوە

پێش ئەوەی ڕۆمل بەرەو بەرەی نورماندی بەڕێ بکەوێت لەڕۆژی ١٧ی یولیۆ ڕاپۆرتێکی ئاشـکراو ڕوونـی لەسـەر ڕەوشـی سوپای ئەڵمـانی لەبەرەی خۆرئاوا ئامادەکردبوو، کە تێدا ئەو نووسیبووی:

مـن وادەزانـم لەو چەنـد ڕۆژەی داهـاتووو لەو نزیکـانەدا هاوپەیمانـان بەرەی نورماندی دەگرن، چونکە ڕایخی سێیەم توانـای بەرگـری نەمـاوەو ڕەنـگە دوژمـن بـگەنە نـاو خـاکی ئەڵمانیـاو پێشـڕەوییەکان بـگەنە سـەر

ڕووباری ئەلراینیش، هێزەکانمان لەبەرەی مانش دەکشێنەوەو لەبەرەی ڕووسیش شکاونو ناوچەکانیان چۆڵکردووە. ڕۆمل ڕاپۆرتەکەی بەو ڕستەیە کۆتایی پێهێنابوو، بێگومان ئەوەش ڕوونو ئاشکرایە کە ئێمە شەڕەکەمان دۆڕاند.

کە ڕاپۆرتەکەیان بەچاپکراوەی داوەتە ڕۆمل، ئەو بەدەستی خەتی خۆی لەسەر ڕاپۆرتە چاپکراوەکە نووسیبووی، لەو ڕەوشەدا زۆر پێویستە سەرکردایەتی بڕیارێکی چارەنووسساز دەربکات، ڕەوشە نوێیەکە ئەوە دەخوازێت، ئەرکی پیرۆزی سەربازییم ئەوەم لێ داوا دەکات، دەبێ ڕاشکاوانە ڕاستییەکان بدرکێنم.

یەکێک لەوانەی تاوانبارکرابوون بەکۆششی کوشتنی هیتلەر ژەنەراڵ ئاسنیدل بوو، کە ئەو دەگێڕێت، لەکاتی دادگاییکردنەکەیدا دەڵێت کە ڕۆمل وتوویەتی ئەوەیان دوا هەلە، کە دەبێ (مەبەستی هیتلەرە) بەگوێمان بکات، دەبێ هەموولایەکمان بۆ ڕزگارکردنی ئەڵمانیا کۆشش بکەین. ئەو زانیارییەش دەگاتە هیتلەر، ئەویش ئەو قسەیە لەدڵ هەڵدەگرێتو بڕیار دەدات ئەو قسەیە لەبیر نەکات، چونکە دەیزانی ئەو کەسێکی شۆڕشگێڕەو هەموو شتی لەدەست دێت، بۆیە بیردەکاتەوە بەزووترین کاتو دەرفەت ئەو لەناو ببات، چونکە مەترسی لەسەر دەسەڵاتەکەی پەیدا ببوو. پێش ئەوەی هەواڵی کۆششی کوشتنەکەی هیتلەر لەدەزگاکانی ڕاگەیاندن بڵاوبکرێتەوە هەزارەها ئەڵمان دەگیرێن، لەوانە چەندین سەرکردەی سەربازییان لەگەڵدا بوو، هەر لەو هەڵمەتەدا سیاسەتمەدارانی زۆریشیان گرتبوو، زۆریان لەزیندانەکان مانەوەو ژمارەیەکیشیان پاش ماوەیەکی کورتی دادگاییکردن بەسێدارەدرانو

خنکاندنو سەربڕینو خنکاندن بەگاز یان بەگوللەبارانو ئەشکەنجەدان لەناودەبەن.

دەزگاکانی تایبەت بەهیتلەر بۆ دۆزینەوەی دەستەی پلانەکەیان سەدان کەسیان بەرچاو گرتبوو، یەکێک لەوانە عەقید کلاز فۆن ستیفنبرگ بوو کە خۆی بەبوونی فشارو چاودێری زۆری پیاوەکانی گستاپۆ تەقینەوەکەی دادەنێتەوە، کە ئەو ساوەیەی لەزیندانەکانی بەرلین دەمێنێتەوە، ئەو ناوی کەسانی گرینگی ناو پلانەکەی ئاشکرا کردبوو، لەوانە ناوی رۆملیشی هێنابوو کە ئەوەیان ناوێکی گرنگ دەبێت، کە بە هیچ شێوەیەک هیتلەر ئەویان لەبیر ناکات.

شەڕەکە لە مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٤٤ بەدزواری بەردەوام بوو، کە شەڕەکە گەیشتبووە گەنجینە گوللەنەبڕەکانی سەرکردایەتی هیتلەر، هیتلەر لەناو ئەو گەنجینانەدا دۆسیە تایبەتییە گرنگە بایەخدارەکانی هەڵگرتبوو، یەکێک لەوانە لاپەڕەیەک بوو کە تێدا رۆملی تێدا تاوانبارکردبوو بەپلانی کوشتنی هیتلەر، کە بەشێک بووە لەو دەستنووسەی لە کاتی دادگاییکردنی عەقید کلاز فۆن ستیفنبرگ دانی بە بەرنامەی پلانەکە دانابوو، لەوێش ناوی رۆمل هاتووە. لەرۆژی ٧ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٤٤ رۆمل لە ماڵە گوندییەکەی دەبێت کە هیتلەر بروسکەیەکی ئاراستە دەکات تێدا داواکارە بێتە بارەگای سەرکردایەتی لە بەرلین، بەڵام رۆمل بڕیار دەدات داواو بانگکردنەکی هیتلەر قبووڵ نەکاتو نەچێتە بەرلین، بۆیەش بەلۆسی ماریا دەڵێت:

من شێتێک نیم بچمە بەر داوەکەو بکەومە بەردەستی هیتلەر، ئەگەر ئەو سەری منی دەوێت با خۆی بێت سەرم ببات.

کە ئەو قسەیە لەگەڵ ژنەکەی دەکات نەقیب ئالدنجر گوێی لەو قسەیە دەبێتو بەژن و مێردەکە دەڵێت،

جەنابی مارشاڵ من لەگەڵ ئەو بۆچوونەی تۆ دا نیم، تۆ کەسێکی زۆر ناودارو ناسراویت بڕوا ناکەم کەس دەستت بۆ درێژ بکات، چونکە ئازاردانی تۆ ئاژاوەیەکی گەورە لەناو لایەنە سیاسیی سەربازیو کۆمەڵایەتیی لەناو ئەڵمانیا پەیدا دەکات. بەڵام رۆمل بەیاریدەرەکەی دەڵێت،

تۆ هەڵەیت ئالدنجر، ئەو پیاوە شێتو سەرلێشێواوە، ئەو بەهیچ فشارێک لەبڕیاری خۆی پەشیمان نابێتەوە، بایەخ بەهیچ نادات، ئەو تەنها تۆڵەکردنەوەی مەبەستە، ئەوانەی ناویان هاتووەو باسیان کردووەو وتوویانە رەوشەکەمان مەترسیدارەو با کار بکەین ئەڵمانیا لەو ئاژاوەو رووخانە دەرباز بکەین، ئەو ئەوانە هەموو دەکوژێت.

یەکێک لەوانەی ئەو جۆرە قسانەیان بەهیتلەر وتبوو ژەنەراڵ هەنس سبیدل بوو، کە دەگیرێت بەفەرمانی هیتلەر لەسەرەتای مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٤٤دا لەسێدارە دەدرێت. هیتلەر هەرگیز ئەوەی لە بیر نەدەچوو کە رۆمل وتبووی نازییەکان ئەڵمانیایان بەرەو کاولبوون بردووە. بەڵام رۆمل دوایی بەیاریدەرەکەی دەڵێت،

پەیوەندی بەبەرلین بگرە، من دەخوازم بڕوا بەبۆچوونەکەی تۆ بهێنم، با ماوەیەکیش نیازپاک بم!

ئەفسەرە یاریدەرەکەی رۆمل پەیوەندی بەسەرکردایەتی گشتی لە بەرلین دەکات، پاش گافێکی کورت ژەنەراڵ ویلهام بورجدورفی سەرۆکی دەزگای تاکەکان لە سوپای ئەڵمانی وەڵامی دەداتەوە، ئەو بەوە دەناسرا

کە ئەفسەرێکی رەقکاربوو بەرۆملی وتبوو، کە سەرۆکی ئەرکانو راوێژکاری هیتلەر لەئەلفروهەرەوە فەرمانی پێدراوە کە تۆ بەرپرسی بەرەیەکی نوێت پێ دەسپێردرێت، بۆیە دەبێ ئامادە بیت تا لەسەر ئەو بەرپرسیەتییە دانووستان بکەین، تۆش سەرپشکی کام بەرەت دەوێت، رۆژی دەی ئەو مانگەت بۆ دیمانەکە بۆ دانراوە، بەلام رۆمل بەبیر بەرامبەرەکەی دەهێنێتەوە کە ئەو لەبەر برینداریيەکەی ماوەیەکو بۆ چەند مانگێک لەکردەوەی سەربازی پارێزکراوە، دکتۆرەکانی ئاگاداریان کردۆتەوە کە ناکرێ سەفەر بکەیتو بۆت نییە بجولێیتەوەو بەوەش تەندروستیت دەکەوێتە مەترسییەوە، بۆیە زەحمەتە من لەو کاتانەدا بگەمە بەرلین. بەلام پیاوەکەی سەر هێڵی تەلەفۆنەکە سوور دەبێت لەسەر ئەوەی ئەو لە کاتی دیاریکراودا بگاتە بەرلین، بەلام رۆمل وەلامی دەداتەوە کە ئەو لەژێر پرۆسەی چارەسەری دایەو ماوەی پشوودانەکەی تەواو نەبووەو هەفتەی داهاتوو پشکنینی پزیشکی زۆر پێویستی هەیە. ویلهام بورجدروف پاش ئەو رستەیە تەلەفۆنەکەی لەگەڵ رۆمل دەپچرێنێت، بەقسەی ئالدنجر پاشان وتبووی، من ئەوم بەنیگەرانیو شڵەژانەوە بینی، هەستم کرد بریندارە، بۆیەش لەناو ژوورەکەیدا دەهاتو دەچوو، لەمنی پرسی دەبێ هیتلەر چ سەرکردایەتییەکم پێ بسپێرێت، رەنگە بەرەی خۆرهەلات بێت، لەگەڵ یاریدەرەکەی چەند راو بۆچوونێکیان لەسەر ترسناکی ئەو بەرەیە کە سوپای سۆڤیەتی تێدا جێگیرە دەگۆرێتەوە. لەودەمانەی رۆمل بیری لەو بەرە ترسناکە دەکردەوەو باسی گرنگی ئەو بەرەی بەمێشکدا دەهات کە چەند بایەخدارە لەئەوروپا، هیتلەر لە سەرۆکایەتی گشتی لەگەڵ سێ کەسی

تــردا پلانیــان دادەرشــت چــۆن رۆمــل لە نــاوبەرن، بەمەرجێــک هــیچ ئاشوبەیەک روو نەداتو پرۆسەکەش بە ئاسانی بڕوات.

گەمارۆدانی ماڵی رۆمل

پــاش چــوار رۆژ لەقســەکردنی رۆمــل لەگەڵ بورجــدروف، رەوشــەکە بەمئــارامی دەرۆیشــت، تــا بەیــانی رۆژی پێنجشــەممەی رێکەوتــی ١٣ ی ئوکتۆبەری ساڵی ١٩٤٤ میوانێک لە دەرگای ماڵی رۆملی دابوو، میوانەکەش ئادمیرال فریدریش بوو کە لەبەرەی فەرەنسیدا یاریدەری دەریــاوانی ئەو بــوو، بەیەکەوە کەوتــنە قســەکردن، رۆمل بەمیوانەکەی دەڵێت هیــتلەر شێت بووە، کۆشش دەکات بەهەر شێوەیەک بێت لەنــاوم بەرێــت، بەڵام ئەو دەستی ناگــاتە مـن. بــرادەرە میــوانەکەی وەک گاڵتەکردنێک وەڵامی داوەتەوەو وتوویەتی،

ئەگەر بتوانیــت لەدەســتی رزگــاری بێــت ئیســتاش بــوار مــاوە ئەو ببینیت، چونکە هێشا ئەو لەژیانــدا مــاوە. لە ئێوارەی هەمــان رۆژدا رۆمــل بروسکەیەکی سێ وشەیی دەگاتە دەست، کە تێدا نووسرابوو، بورجــدروف دەگاتە لاتان.

لە رۆژی دوایی رێکەوتی ١٣ ی ئوکتۆبەردا، بەیانییەکەی رۆمل لەگەڵ کوڕە تاقانەکەی لەناو باخچەکەیان پیاسەیان دەکرد، هێزێکی پڕ چەکی سوپا دەروازەی شارەکە دەگرێت، سەرەڕێیەکان دەگرن، هەموو دەروازەو بوارەکانی دەربازبوونو راکردن دەبەستن، ئەوەش پێشەکییەک بوو تــا ئەو

دەست نەکاتەوەو بەرگری نەکات. لەسەعات یازدەی نیوەڕۆ ڕۆمل دەچیتە ژوورەکەی سەرەوەی ماڵەکەیان، پاش گاڤێکی کورت بەجلی سەربازییەوە دادەبەزێــــت، ئەو بەدلەیەی کە لەبەرەی ئەفریقـــی لەبەری دەکـــرد لەبەردەکات، کە منفرید باوکی بەو جلەوە دەبینێت سەرسام نابێت، چونکە جلەکان لەلای ئەو ئاسایی بوو، بەڵام نەیدەزانی باوکی چاوەڕوانی کێ دەکات، بۆ وا خۆی گۆڕیوە، لەودەمەدانەدا ئالدنجر لەگەڵ سەرۆکەکەی دەچـــنە ژوورەوەو مـــاوەیەک لە نووســـینگەکەی ئەو دەمێنێـــنەوە، کە سەعاتەکە زەنگی سەعات دوازدە لێدەدات ئۆتۆمبێلێکی سەرکراوەی رەنـگ کەسک کە پیـاوێکی سـەر بەدەزگـای گستاپۆ لێیـدەخوڕی دەگـاتە بەر دەرگـای ماڵەکەیـان، کە ئۆتـۆمبێلەکە لەبەردەم مـاڵی سـەرۆک ڕۆمـل دەوەستێت، دوو ئەفسـەر بەپـلەی ژەنەراڵ دادەبەزنو بەخێرایـی بەرەو ماڵەکە دەچن، لەپەنا پەنجەرەکەوە ئالدنجرو چاوی لەدوو کەسەکە بوو، هەردووکیـانی ناسـیبوو، ئەوانـیش ژەنەراڵ بورجـدروفـو ژەنەراڵ ئارنست مازیلی یاریدەری بوو. هەردوو ژەنەراڵەکە هـاتنە نـاو ژووری پێشوازییەکە، کە ڕۆملو ژنەکەیو کوڕەکەی لەوێ بـوون، یەکسەر هەردوو ژەنەراڵەکە داوا لەهاوسـەرەکەو کـوڕەکەی دەکەن، لەگەڵ ڕۆمـل تەنهـا جێیـانبهێڵن. یەک سەعات ئەو سێ کەسە بەیەکەوە لەژوورەکە دەمێننەوە، پاش ئەو سەعاتە دەرگـاکە دەکـرێتەوەو ڕۆمـل لە ژوورەکە دەردەچێت، بەرەو رووی ژنەکەی دەچێت، بەڵام ئاکاری شێواو دیاربوو، نیگەرانـیو ترسـی پێوە بـوو، وەک بت دەوەستێتو ڕوویەڕوو بەژنەکەی وتووە من پاش چارەگە سەعاتێکی تر دەگەمە نێـــو جیهــانی مـــردووان. کە ژنەکە ئەو قســەیە دەبیســتێت دەقیژێنێتو هاواری لێ هەڵدەستێت، بۆیە منفریدی کوڕی زوو دەگاتە

لای دایکو باوکی، لەودەمانە ئەو قسەیەی بەدایکی وتبوو هەمان قسەش لە باوکی دەبیستێت، کە بەدایکی وتبوو؛

منیان لەنێوان ژەهرو شوورەیی سەرپشک کردووە... دەیانەوێ من خۆم بکوژم. کە قسەکەی تەواو دەکات روو لەکوڕەکەی دەکاتو دەڵێت؛

ئا کوڕم من بۆ قازانجی تۆو دایکت لەبەر چاوی ئێوە، من ئەوە دەخوازم، لەبەرئەوەی من کەسێکی سەربازی شەرمەفەندم بۆیە هیچ بواری ترم نییە تەنها مردن نەبێت، دەبێ بمرم. کە کوڕەکە ئەو قسەیە لە باوکی دەبیستێت دونیای بەرەو رووەدا دەهەژێت، ژیان لە پێش ئەو دەبێتە سەراب، دەبێتە خەونێکو بەهەڵاتنی خۆر دەرەوێتەوە، لەودەمانە هەموو رووداوو کارەساتەکانی دێتەوە پێش چاوان.

مردن یان مردن!

هەردوو ژەنەراڵەکانی پەیامنێرانی مردن لە نهۆمی خوارەوەی ماڵەکەی رۆمل چاوەڕوان بوون، لەژوورەکەدا دەهاتنو دەچوون، بەپەرۆشییەوە سەیری سەعاتەکەی دەستیان دەکرد، سەریان بۆ ژوورەکەی سەرەوەی ماڵەکەش بەرز دەکردەوەو چاوەڕوانی دابەزینی رۆمل بوون، ئەو تەنها دە دەقەی یارمەتی لەو دوو کەسە خواستبوو کە خوداحافیزی لە هاوسەرو کوڕەکەی بکات. ئەو دوو ژەنەراڵە بڕیاریان لە هیتلەر وەرگرتبوو بەتاوانی پلاندانان بۆ کوشتنی هیتلەر رۆمل لەناوبەرن، ئەوان پێیان وتبوو لەبەر شەرمەفی پلە سەربازییەکەت وا باشە

خۆت بکوژیت، ئەگەر بگیرێتو دادگا بڕیاری لەسێدارەدانت بۆ ببڕێتەوە ئەوا هەموو خەباتو نەبەردییە سەربازییەکانت بەفیڕۆ دەچێت، بۆیە رۆمل بڕیارو ئەگەری یەکەمی قبوولٚ کردبوو، ژەنەراڵ بوجدروف لەرۆمل دەچێتە پێشەوەو پێی دەڵێت:

ژەنەراڵ کایتل ئەو شووشە ژەهرەی بۆ ناردیت، ئەوەش لەخزمەتت دایە.!

پاشان ژەنەراڵ ئارنست مازیلیش دەڵێت:

ئەو ژەهـرە کـاریگەری زۆر بەهێـزی هەیە، تەنهـا بەسـێ چـرکە دەتکوژێت!

کە رۆمل ماڵئـاوایی لە ژنو کورەکەیو ئالدنجروی یاریدەری دەکات، بەهەنگـاوی دیـاردا لەگەڵ هەردوو جەلادەکە بەرەو ئۆتـۆمبێلەکە دەڕوات، بەڵام سەربەرزو نێوچەوان شکۆداربوو، دارە مارشاڵییە ساف زێڕینەکەی لە بـن هەنگڵیـدا بـوو، بەخە سـوورەکەی تـژی بـوو لەنیشـانو مەدالیـای ئـازایەتی لە وێـنەی هەڵـۆو خـاچە شـکاوەکان، نیگـایەکی لە خـانووەکە دەکاتو بەرەو ئۆتۆمبێلەکە دەڕواتو سوار دەبێت، بەڵام ئاوڕی پشتەوەی ناداتەوە، بەڵام هاوسەرەکەی لەپشتی پەنجەرەکەوە سەیری دەکات. رۆمل لەپشتەوە لەتەنیشت هەردوو جەلادەکە دادەنیشت، شوفێرەکەی گستابۆ کە نـاوی دوز بـوو ئۆتـۆمبێلەکە لێـدەخوڕێت، ئۆتـۆمبێلەکە لەنـاو دارستانەکە دەردەچێت، تەنها سێ کیلۆمەتر دوور دەکەوێتەوە کە رۆمل ژەهـرەکە دەخـوات. هەردوو ژەنەراڵەکە لە ئۆتـۆمبێلەکە دادەبەزن، بەپیـادەیی لە ئۆتـۆمبێلەکە دوور دەکەونەوە، کە دەگەڕێـنەوە دەبیـنن رۆمل بەدانیشتووی سەری نەوی بووە، دارە سەربازییەکەی کەوتووتە بن

پێیەکانی، نرخە نرخی بوو، جەستەی دەلەرزی، بەو ڕەوشە ناڵەبارە دە دەقەیەک دەمینێتەوە، دیارە ژەهرەکە کاریگەری زۆر بەهێزی نەبووە وەک ئەوان وتیان.

ئۆتۆمبیلەکە لاشەی مردووی ڕۆملی بەرەو نەخۆشخانەی سەربازی لە شاری ئولم بردبوو، دکتۆرەکان جەستەیان سەیر کرد، لەسەر داوای ژەنەراڵ بورجدروف دکتۆرەکە راپۆرتێکی نووسیبوو کە ڕۆمل لەئەنجامی خوێنبژانی مێشکو بوونی شکانی کەللەسەر مردووە، ئەوەش لە ئەنجامی برینەکانی بۆردومانەکەی نۆرماندییەوە بووە.!

حکومەت بەرنامەی دانابوو پاش کوشتنەکەی بەرەسمی مردنی ڕۆمل لەرۆژنامەو هەموو دەزگاکانی ڕاگەیاندنی ئەڵمانیدا بڵاوبکاتەوە، تا گومان لە هیچ شتێک نەکرێتو پرسەیەکی ڕەسمییان بۆ دانابوو، وەک پاڵەوانێک تەرمەکەیان بەڕێکردبوو، کە تێیدا گەورە ئەفسەرانی سوپاو کاربەدەستانی دەوڵەت لە کاروانی بەڕێکردنی تەرمەکەیدا ڕۆیشتبوون، هەروەها نوێنەری وڵاتانیش لەو مەراسیمەدا بەشداریان کردبوو، لە پێش تەرمەکەش تیپی موزیکی سەربازییش مارشی سەربازی پرسەداری ژەنیبوو، چەندین ئاڵای سەربازی سوپاکانو تیپە سەربازییەکانو لیواکانیش لەسەر شەرەفی ئەو دەشمەکانەوە، بەو جۆرە تەرمی ڕۆمل بەخاک سپێردرابوو، بۆ گەورەیی ناوو مێژوو پلەکەی گۆڕستانێکیان سازکردبوو.

ژەنەراڵ کلیبەر

کێ ژەنەراڵ کلیبەر دەکوژێت...؟

کوشتنی ژەنەراڵ کلیبەر لە مێژووی خەباتی میللی عەرەبیدا پێگەیەکی دیارو بەرچاوی هەیە، کە وڵاتە عەرەبییەکان لە ژێر دەستی کۆلۆنیالیزم دەیاننالاند، کلیبەر سەرکردەیەکی دیاری هەڵمەتە سەربازییە فەرەنسییەکەی سەر میسر بوو، لەساڵی ۱۷۹۸ لەگەڵ ئەوەی سەرکردەی سوپا فەرەنسییەکە بوو، بەڕێوەبەری کاروبارە سیاسییەکانو، بەرنامەکانی ئەو وڵاتەش بوو.

ئەو زانیارییانەی لەسەر ژەنەراڵ کلیبەردا هەیە زۆر کەمو دەگمەنە، ئەو لەرۆژی ۹ ی مارسی ساڵی ۱۷۵۲ لەشاری ستراسبورگی پایتەختی ئالزاس لەدایکبووە، بەشداری شەڕەکانی شۆڕشی فەرەنسی کردووە، لەوێ لێزانییو کارامییەکانی دەنگی داوەتەوە، ئەو یەکێک بووە لە ئەفسەرە هەرە چالاکەکانی سوپای فەرەنسیو زۆر لەناپلیۆن بۆناپارت نزیک بووە، لەبەرئەوەی ئەویش وەک ناپلیۆن ناودارو سەردار نەبووەو بۆیەش رقی ئەستووری لەو هەبووەو تەمەنیشی شازدە ساڵ لەو گەورەتر بووە، ئەو زۆر دژی هەڵمەتە سەربازییەکەی سەر وڵاتی میسر بووە، چونکە ئەوەیان بە نەمریو بەشکۆداری بۆ ناپلیۆن دەزانیو بەس، بەڵام ناپلیۆن دەیزانی بوونی ئەو لەسوپایەکەیدا سەروەرییەکی مەزنەو هێز دەداتە سوپایەکەی بۆیە بەشداری پێ کردووە.

ئەو قسانەی لەسەر کوشتنەکەی کلیبەر نووسراوەو زانراوە زۆریان دوورن لەراستی، زۆر لەرووداوەکانی عەرەبیو ئیسلامیی ناوچەکە کەسانی نەشارەزا دەستی تێ وەردەدەن، بۆیەش بابەتە راستو گاڵتەکان، خەیاڵو راستییە بەرجەستەکان تێکەڵ دەبن.

بکوژە بەکرێگیراوەکە

من ئیمڕۆ هەواڵێکی نوێتان لەسەر کوشتنی کلیبەر پێ رادەگەیەنم، ئەوەی ژەنەراڵ کلیبەری کوشتووە گەنجێکی سووریی بووەو ناوی (سلێمان ئەلحەلەبی) بوو، ئەو کەسێکی پاڵەوان نەبووە، کوشتنەکەی لەتۆڵەی سووتاندنی قاهیرە نەبووە، یان سووکایەتیکردن بەشێخەکانی ئەلئەزهەرو لەبەر ئەوەش نەبووە کە سوپای فەرەنسییەکان وڵاتانی موسڵمانانیان داگیرکردووە، بەڵکو ئەو پیاوەی کە ناوی سلێمان بووە ژەنەراڵ کلیبەری کوشتووە یەکێک بووە لەبەکرێگیراوانی سوڵتانەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، ئەوەش لەتۆڵەی ئەوەی سوپای فەرەنسی عوسمانییەکانیان شکاندووەو ناوچەکانی دەسەڵاتی ئەوانیان داگیرکردووە.

مێژووی جبرتی خاڵی یەکلاکەرەوەیە لەروونکردنەوەی ئەو رووداوە، چونکە ئەو سەرچاوەیە تاکە تۆماری مێژووی ئەو رۆژگارەیە کە رووداوەکانی بە رۆژو بەسەعات تۆمارکردووە، ئەوەی ئەو کتێبە بخوێنێتەوە وا دەزانێت کە رۆژنامەیەکی رۆژانە دەخوێنێتەوەو تێیدا هەموو وردەکارییەکانی ئەو رۆژگارە دەدۆزێتەوە، لەوانە نرخی مێوەو سەوزەو گۆشتو شیرنەمەنیشی تێدایە، نرخی کانزا گرانبەهاکانی نووسیوەتەوە، نرخی دراوی ئەو رۆژانەی تێدایە، ئەوەی لە وڵاتی میسر قەوماوە لەوێ نووسراوە. نووسەرەکەی ئەو کتێبەکارێکی مەزنی مێژوویی گەورەی ئەنجامداوە، کە هەموو مێژوونووسانی عەرەبو بێگانەش شاهیدیی بۆ دەدەن.

لەگەڵ مێژووی جبرتی سەرچاوە فەرەنسییەکانیش ڕووداوەکانی ئەو سەردەمەیان تۆمارکردووە، چونکە تاکە بەرەکەتی هەڵمەتە فەرەنسییەکە بۆ سەر وڵاتی میسر هاتنی ژمارەیەکی زۆری زانایانو هونەرمەندان بووە کە هاوشانی ناپلیۆن گەیشتوونەتە وڵاتی میسر، ئەوانیش ڕووداوەکانو ڕۆژانە کۆمەڵایەتییەکانی وڵاتی میسریان ڕوومالْکردووە، مێژوو جوگرافیاو جیولوجیاو لایەنی کۆمەڵایەتییان نووسیوەتەوە، جێ پەنجەی سپی ئەوان لەو بوارانەدا دیارو ڕوونە، ئەوان کتێبی (وەسفی میسر) یان نووسیوە، ئەو کتێبە سەرچاوەیەکی دەگمەنەو ناوەڕۆکەکەی دەوڵەمەندو باوەڕپێکراوە، بەهەموو پێوەرەکانی سەردەم ئەو کتێبە دەکرێ بەمەزنترین کار ئەژمارد بکرێت کە لەو سەردەمە لەسەر میسر نووسرا بێت.

مێژوونووسی گەورە عەبدولرەحمان ئەلرافعی پشتی بەو سەرچاوە فەرەنسییانە بەستاوە کە لەماوەی داگیرکردنی فەرەنسا بۆ وڵاتی میسر نووسینیان هەبووە، ئەویش لەبەر ڕۆشنایی ئەو سەرچاوانە مێژووی هاوچەرخی میسری نووسیوەتەوە کە لەسەرەتای سەدەی هەژدەمەوە تا هەڵگیرسانی شۆڕشی یولیۆی ساڵی ١٩٥٢ لەخۆ گرتووە، کتێبەکانی ئەو لەو بەشانەدا زۆریان باوەڕپێکراوو وردو بێلایەن دەژمێردرێت، بۆیە ش دەقی نووسینەکەی ئەو لەسەر ڕووداوەکە بڵاودەکەینەوە کە سوودی لە سەرچاوە فەرەنسییەکان سەبارەت بەکایە مێژووییەکەی وەرگرتووە، ئەو بەو جۆرە باس لەکوشتنی ژەنەراڵ کلیبەر دەکات.

ڕووداوی کوشتنەکە

لەڕۆژی شەممەی ڕێکەوتی ١٤ی یونیۆی ساڵی ١٨٠٠ ژەنەراڵ کلیبەر بۆ وەرگرتن و نمایشی کەتیبەی ئەرواح لەسوپای فەرەنسییدا دەچێتە دووڕگەی رەوزە، پاش نمایشەکە دەگەڕێتەوە ئەزبەکییە تا سەردانی کارەکانی نۆژەنکردنەوەی خانەی سەرکردایەتی گشتی و ماڵی سەرۆکایەتی گشتی بکات، پاش ئەوەی لەئەنجامی بۆردومانی گوللە تۆپەکانی شۆڕشگێرانی شۆڕشی قاهیرەی دووەم زیانی بەرکەوتبوو، لەو کاروانەدا مسیو بروتان کە ئەندازیاری تەلارسازی و ئەندامی لیژنەی زانست و هونەرەکان بوو هاوشانی ئەو دەبێت. کە سەردانەکە تەواو دەکەن دەچنە ماڵی ژەنەراڵ داماس کە سەرۆکی ئەرکانی جەنگی بوو، لەوێ و لەماڵەکەی ئەودا داوەتێکی نیوەڕۆ خوان لەسەر شەرەفی سەرۆکی گشتی سازکرابوو، لەو داوەتەدا ژمارەیەک لەسەرکردەو ئەندامانی کۆڕی زانیاری و سەرۆکی دائیرەکانیش ئامادەبوون، ئەو لەو دانیشتن و داوەتەدا دڵی خۆش بوو، بەئارامییەوە باسی رەوشی ناو میسری دەکرد.

بەرنامەی خوانەکە تا سەعات دووی پاش نیوەڕۆ بەردەوام دەبێت، کلیبەر لەگەڵ ئەندازیارەکە دەگەڕێنەوە خانەی سەرکردایەتی گشتی تا بەیەکەوە سەردانی پڕۆژەکان بکەن و لەنزیکەوە لەسەر بەرنامەی نۆژەنکردنەوەکان راوەستن، باخچەی سەراکە بەهەیوانێکی درێژی داپۆشراو و بەکەپری دارمێو بەماڵی ژەنەراڵ داماسی دەبەستایەوە. ژەنەراڵ کلیبەر کە لەو هەیوانەدا دەڕۆیشت باسی پڕۆژەی نۆژەنکردنەوەکەی

سەرای بۆ ئەنـدازیارەکە دەکـرد، لەودەمانەدا پیاوێـک لەپشت بیـرێکەوە کە جـۆگەیەکی لێـوە نزیـک بـوو، وەک ئەوەی پرسیارێکی هەبێـت یـان بیەوێت بۆ داواییەک لەو بپارێتەوە لەژەنەراڵ کلیـبەر نزیـک دەبێـتەوە، بۆیەش ژەنەراڵ زۆر لەنیەتی پیاوەکە حاڵی نابێت، زۆریـش رووی نـاداتێ، کـابرای دەسـت بەخەنـجەر زەبرێـک لەسـینگی دەوەشـێنێت، بەلێـدانی خەنــجەرەکە ژەنەراڵ کلیــبەر هــاواری لــێ هەڵدەســتێتو دەڵێــت، ئەی پاسەوان..

لەگەڵ ئەو قسەیەدا کلیبەر دەکەوێتە سەر ئەرزو لەنـاو خوێنەکەیـدا دەگەوزێـت. کە هـاورێیەکی مسیو بروتـان ژەنەراڵ دەبینێـت، پـڕ دەداتە بکـوژەکەو یەخەی دەگرێـت، بـۆیەش پیـاوەکە خەنــجەرەکە لەویــش دەدات، کە دەزانێت ئەویشی پێکاوە شەش جار خەنـجەرەکەی لەهەنـاوی را دەکات، تا ئەویش لەتەنیشت کلیـبەر پەلاواژ دەبێتەوە، بـۆ دڵنیـابوون لەمردنی ژەنەراڵ کابرا دەگەڕێتەوە سەری‌و سێ جاری تـر خەنـجەرەکەی لەهەنـاوی را دەکـاتەوە، بەڵام ژەنەراڵ کلیـبەر بە یەکەم خەنـجەر گیـانی دەردەچێتو تەواو دەبێـت، چـونکە خەنـجەری یەکەمـی دروست لەدڵـی دابوو، بەوەش هەناسەی بڕابوو. کە بکوژەکە دەزانێت نێچیـرەکەی بـاش پێکاوە خۆی گووم دەکاتو لەناو باخچەکەی سـەرای خـۆی حەشـار دەدات، بەڵام عەمامەکەی لەکاتی دەستەویەخەی لەگەڵ کلیبەر بەجێدەمێنێت، ئەوەش دەبێتە تاکە پاشماوەی تاوانەکە. کە پاسەوانەکە بەهانـای دەنگـی کلیبەر دەگاتە شوێنەکە دیمەنێکی ترسناکو چـاوەڕواننەکراو دەبینێـت، زوو خـــۆی دەگەیەنێـــتە مـــاڵی ژەنەراڵ دامـــاس، لەوێ بەســـەرهاتی دیمەنەکەیان بۆ دەگێڕێتەوە، هەموو ئامادەبووان بەپەلە دەگەنە شوێنی

رووداوەکە، دەبینن ژەنەراڵ کلیبەر لە تەنیشت بروتان بەمردوویی کەوتووە، بەڵام بروتان لەگەڵ ژانی برینە سەختەکانی بوراوەتەوە. هەموولایەک بەو دیمەنە شۆک دەیانگریت، ژەنراڵە مردووەکە بەپەلە دەبەنە ماڵی ژەنەراڵ داماس، کە دکتۆر دیجنت دکتۆری سوپا دەگاتە سەری دەبینیت کلیبەر تەواو بووە.

ئاڵۆزیی و سەرسامبوون

هەواڵی کوشتنەکە چەشنی بروسک خێرا لەناو شاری قاهیرە بڵاودەبێتەوە، خەڵکەکە لە ترسی تۆڵەسەندنەوە هەموو سەرسام دەبن، ترسیان لێ دەنیشێت، سەربازە فەرەنسییەکانیش بەو رووداوە تووڕەو بێزار دەبن‌و نیازی تۆڵەکردنەوەیان لە ئاکاریان دەردەکەوێت. لەگەڵ رووداوەکە نەفیری سەرتاسەری لێ دەدرێت، هەموو سەربازەکانی ناو قاهیرە کۆدەبنەوە، هەمووڵایەک بەمەبەستی تۆڵەکردنەوەو فریاکەوتن‌و بەنیازی سووتاندنی شاری قاهیرە لە گۆڕەپانی ئەزبەکییە کۆدەبنەوە، هەموو دوکاندارەکان دوکانەکانیان دادەخەن، ترس باڵی بەسەر شارەکە دادەکێشێت، کۆڵانەکانی شار چۆڵ دەبێت، هەمووڵایەک تا سەلامەت بن‌و نەکوژرێن دەچنەوە ماڵەکانی خۆیان، گومان لەدوارۆژی خۆیان دەکەنەوە، چاوەڕوانی جۆری تۆڵەکردنەوەکە دەبن، شەقامەکان بەسەربازەکان گەمارۆ دەدرێت، پاسەوانەکان لە هەموو شوێنێک ئامادەییان دەبێت، بەتایبەتی لەناوچەی ئەزبەکییە، هەموو پەرۆشی دۆزینەوەی بکوژەکە

دەبن، بەڵام ئەویش لەبەر چاوان باش خۆی دەشارێتەوە، پاسەوانەکان لەناو باخچەی سەرا بەوردی لە بکوژەکە دەگەڕێن، گومان دەکەن ئەو لەوێ خۆی شاردبێتەوە.

سەعاتێک پاش ڕووداوەکە بکوژەکە لەناو باخچەکەی تەنیشت خانەی سەرکردایەتیو لەتەنیشت کۆنە دیوارێکی ڕووخاو دەدۆزنەوە، کە لەلایەن دوو پاسەوانی ماڵەکەی ژەنەراڵ کلیبەرەوە هەستی پێ دەکەن. بکوژەکە ویستبووی لەناو دەستیاندا ڕا بکات، بەڵام دوو پاسەوانەکە لەگرتنی ئەودا چوست دەبنو توند دەیگرنو ڕاپێچی پێش سەرکردەکانی ئامادەبوو لەماڵی سەرۆکی ئەرکانی جەنگی دەکەن کە لەوێ کۆببوونەوە. شوێنەواری تاوانەکە لە سەرەتای دەستگیرکردنەکە دیاربوو، جێی دەستی بەخوێنی لەسەر دیوارەکەوە دیاربوو، جلی هەموو خوێنی تاوانەکەی پێوە بوو، کە خەنجەرەکەیان دۆزیەوە هێشتا خوێنی کوژراوەکەی پێوەبوو. بکوژەکە دەبەنە ماڵی ژەنەراڵ داماس لەوێ ژەنەراڵ مینو ئیفادەی لێ وەردەگرێت، لەگەڵ ئەندازیار بروتان ڕووبەڕووی دەکەنەوە، ئەو زوو دەموچاوی دەناسێتەوە، کە بکوژەکەی لەگەڵ ژمارەیەک لەکرێکارەکان بۆ ڕادەگرن، ئەو یەکسەر دەستنیشانی دەکاتەوە، چەند شاهیدێکی لێ پەیدا دەبێت کە دەڵێن ئەو پیاوە چەند ڕۆژە شوێن پێی ژەنەراڵ کلیبەری هەڵدەگرت، لەجیزە کە بارەگای سەرکردایەتی گشتییە لەوێ بینراوە کە ویستوویەتی داوایەک پێشکەش کلیبەر بکات، بەڵام مسیو بیرۆسی سکرتیری تایبەتی ژەنەراڵ کلیبەر بواری دیمانەکەی ئەوی لەو ڕۆژەدا نەداوە.

خوێندکارێک لەحەلەب

لە بەیانی رۆژی هەینی کە تاوانەکەی تێدا رووداوبوو، تاوانبارەکە خۆی دەخزێنێتە ناو دەستەی خزمەتکارەکان، لەوێ یاوەر دیفۆج دیویەتی، ئەو هەستی کردووە ئەویش یەکێکە لە کرێکارەکانی نۆژەنکردنەوەی باڵەخانەی سەراکە، بۆیە فەرمان دەدا لەباخچەی سەراکەی دەریبکەن.

لەگەڵ ئەو بەڵگە سەلمێندراوانەشدا بکوژەکە دانی بەتاوانەکەی نەدەنا، بۆیە تا دان بەتاوانەکەیدا بنێت برتلمی ئەلرومی ئەشکەنجەی توندی دەدات، لەگەڵ ئازارو ئەشکەنجە زۆرەکە تاوانبارەکە دان بەتاوانەکەو ناوی راستی خۆی دەنێت، ئەو وتبووی من خوێندکاری زانستیم لەحەلەبەوە هاتووەو تەمەنم بیستو چوار ساڵەو ناوم سلێمان ئەلحەلەبییە، باوکم لەشاری حەلەب بازرگانەو ناوی حاجی محەمەدئەمینە، لەماڵەوە دەرچووەو گەیشتوومەتە بەیتی موقەدەس، لەوێیەوە گەیشتوومەتە قاهیرە، مەبەست لەو سەفەرەشم کوشتنی ژەنەراڵ کلیبەر بووە، رێگای کاروانەکەشم سی و یەک رۆژی ویستووە. لەکاتی لێکۆڵینەوەکانی پێش دادگا دانی بەوەدا دناوە کە ئەو لەلایەن سەرکردەکانی عوسمانییەوە هاندراوە ئەو ژەنەراڵە فەرەنسییە بکوژێت، ئەو لەقودس سەرکردەیەکی سوپای عوسمانی بەناوی ئەحمەد ئاغا بینیووە، کە لەشاری حەلەب سەرۆکی ئەنکشاری عوسمانی بووە، ئەو لەوەزیفەکەی دووردەخرێتەوەو بۆیەش دەگاتە قودس تا لەوێ کۆشش

بکات سەدر ئەلئەعزەم ببینێت تا بگەڕێتەوە سەر پۆستەکەی جارانی خۆی، لەوێ چاوی بەسلێمان ئەلحەلەبی دەکەوێت، بەیەکەوە قسە لەسەر زوڵمو بەدکارییەکانی ئیبراهیم پاشای والی حەلەب دەکەن، سلێمان پێیدەڵێت ئەو پارەیەکی زۆر وەک سزای زۆر لەباوکی وەردەگرێت، بۆیە لەئەحمەد ئاغا داوا دەکات کارێک بکات زوڵمەکەی سەر باوکی کەمێک سووک بکاتەوە، بۆیەش ئەویش گفتی ئەوەی پێدەدات کە پارەتی باوکی بدات، لە بەرامبەر ئەوەش ئەو بەڵێنی ئەوەی پێدەدات سەفەری میسر بکاتو لە قاهیرە سەرۆکی سوپای فەرەنسییانی بۆ بکوژێت، ئەو قسەیەش پاش ئەوە کراوە کە سوپای عوسمانی بەشکاوی و لە بەرەی میسری بەرامبەر فەرەنسییەکان گەڕاوەتەوە سوریا، بۆیەش سلێمان ئەلحەلەبی بەو داوایە ئەو رازی دەبێت، ئەحمەد ئاغا سلێمان رەوانەی لای یاسین ئاغای حاکمی غەزەی دەکات، ئەویش بڕێک پارەی سەفەرەکەی دەداتێ تا بگاتە قاهیرە.

سلێمان ئەلحەلەبی پارەکە وەردەگرێتو بەڵێن دەداتو بەرەو میسر بەڕێ بکەوێت، بەمەرجێک ئەو ناحەقیانەی دەرحەق بە باوکی لەحەلەب کراوە هەڵگیرێت، ئەو لەگەڵ بازرگانەکان دەکەوێتە رێو بەرەو قاهیرە دەروات، پاش رۆیشتنی شەش رۆژ لەرۆژی ١٤ی مایو دەگاتە قاهیرە. سلێمان زووتر شاری قاهیرەی دیبوو، لەوێ سێ ساڵ ژیا بوو، لە ئەلئەزهەر بۆ وەرگرتنی زانست لە قاهیرە ماوەتەوە، کە دەگاتەوە قاهیرە دەچێتە لای کۆنە مامۆستا هاوڕێیە تورکەکەی کە خۆشنووسی بووەو ناوی مەستەفا ئەفەندی بروسلی بووە، لەودەمانە خانەخوێیەکەی تەمەنی نزیکەی هەشتا ساڵ دەبوو، ئەو لەسەردەمی منداڵییدا دەرسی لەلای ئەو

خوێنـد بـوو، یەکەم شـەوی مـانەوەی لەقـاهیرە وەک میـوان لەلای کـۆنە مامۆستایە پیـرەکەی دەمێنێتەوە، بەڵام لەلای ئەو هیچ نادرکێنێت، بـۆ مـانەوەو گـوزەرانی رۆژانەکەی روو لەمزگەوتـی ئەلـئەزهەر دەکـات، لەوێ تێکەڵی خوێنـدکارەکان دەبێت. لەنـاو فێرخوازەکانـدا مـاوەی یەک مانـگ دەمێنێتەوە، لەوانە (ئەحمەد ئەلوالی)و (موحەممەد ئەلـغەزی)و (عەبـدولا ئەلغەزی)و (عەبدولقادر ئەلغەزی) دیـارە ئەوانە پـرا نەبـوون، بەڵام لەبەر ئەوەی هاوڵاتی شاری غەززە بـوون بـۆیە نازناوەکانیـان وەک یەک بـووە ئەو مەبەسـتی هـاتنەکەی خـۆی بۆیـان روون دەکـاتەوەو بەوردی باسـی بەرنامەکەیان بۆ دەکات، بەڵام چوار کەسەکە کە گوێیـان لەقسـەکانی ئەو دەبێت بە کەسێکی سەرلێشێواوو بەدرۆزنی دەشوبهێنن، داواشیان کردبـوو لەو قسانەی خۆی پەشیمان ببێتەوەو کەسـانی نائاگـاداری وەک ئەوان بەو تـاوانە نەبەسـتێتەوە، بەڵام ئەو گـوێ بەئامۆژگارییەکانیـان نـادات. لەبەرئەوەی کلیبەر لەشاری جیزە بووە بۆیە لەرۆژی ١٣ ی یونیـۆ سـەفەری جیـزە دەکـات، لە کەسـانی داودەستـەکەی ئەو دەزانێت ژەنەراڵ کلیبەر کەی‌و چۆن دێتە دەرەوەو ئێـوارانیش لە بـاخچەی سـەرکردایەتی سەرا لە ئەزبەکییە پیاسە دەکات.

ئێوارەیەکیـان سـلێمان ئەلحەلەبـی کۆشـش دەکـات بچێـتە نـاو بـاخچەکە، بەڵام بـۆی مەیسـەر نابێـت، شـەوەکەی لە مـزگەوتەکە دەمێنێتەوەو لە بەیانی رۆژی ١٤ ی مانگی یونیـۆدا هەنگاوەکـانی ژەنەراڵ هەڵـدەگرێتو لە تـاوچەی ئەلمنیـل دەچێـتە بـاخچەکەو لە داوی ئەودا دەگەرێتەوە قاهیرەو دەتوانی بەدزەدزە بگاتە ناو باخچەی سـەرکردایەتی گشـتی، تـا دەگـاتە ئەو هەیـوانەی کە دەستـدرێژییەکەی تێـدا ئەنجـام

دەدات. کە بکوژەکە دان بەتاوانەکەی دادەنێت، فەرمان دەدەن هەر چوار کەسەکەی ئەلئەزهەر دەستگیر بکەن، چونکە ناویان لەنێفادەکەی سلێمان ئەلحەلەبیدا هاتبوو، لەوانە سێ کەسیان دەگیرێن و کەسی چوارەمیان کە عەبدولقادر ئەلغەزی بوو رادەکات، کە لێکۆڵینەوە لەگەڵ سێ کەسەکە دەکرێت، ئەوان نکۆڵی لەناسینی ئەو کەسە دەکەن.

لێکۆڵینەوەو داداگاییکردنەکە

ژەنەراڵ مینو یەکێک بوو لەئەفسەرە گەورەکانی سوپای فەرەنسی و قوماندارى قاهیرە بوو، پۆستی ژەنەراڵە کوژراوەکە وەردەگرێت، ئەو فەرمان دەدات لە دادگایەکی سەربازیی دادگایی سلێمان ئەلحەلەبی بکرێت، کە لەنۆ گەورە ئەفسەری سوپاو بەسەرۆکایەتی ژەنەراڵ رینیە پێکهاتبوو، ئەرکی داواکارە گشتییەکەش دەسپێرن بەقومیسێر سارتلۆنی بەرێوەبەری ئەبەردییەکانی سوپا، لەرۆژی ١٥ی مانگی یونیۆدا دادگاکە کۆدەبێتەوەو سەرۆکی دادگاو داواکارەکە کار بۆ لێکۆڵینەوە دەکەن بۆ کۆکردنەوەی هەموو سەرەتاییەکان بۆ دۆزینەوەو دەستنیشانکردنی بکوژەکانو یاریدەرەکانی ئەو لەو تاوانەدا. قومیسێر سارتلۆن دەست بەلێکۆڵینەوەی دۆسییەکە دەکات، کۆنووسەکە بەوەرگرتنی لێدوانی سلێمان ئەلحەلەبی دەست پێدەکات، لەوانە شاهێدەکانیش ئامادە دەبن، جۆزێف بیران کە یەکێک بوو لە سوارەکانی پاسەوانی ئەوو سوار رۆبرت کە سلێمانیان لەناو باخچەکەدا کە لەپشت دیوارەکە بەخوێنەکە

دۆزیوەتەوە دەبنە شاهێدی دۆزەکە، کەسە تاوانبارەکەش بەجلی بەخوێنەوە دەگیرێت، ئەوان بەو شێوەیەو بەو جلەوە دەیگرن، ئەوان پاش سەعاتێک لەروودانی تاوانەکە دەیدۆزنەوەو خەنجەرەکەشی لەبن خۆڵەوە دەردەهێنن، کە هێشتا خوێن بەجەوهەرەکەییەوە مابوو.

لێکۆڵینەوە

لێکۆڵەوەرەکە دەچێتە ماڵی ئەندازیار بروتان ئەوەی لە کاتی رووداوەکە لەگەڵ ژەنەراڵ کلیبەربوو، ئەویش لەئەنجامی برینداربوونی لەسەر جێگا کەوتبوو، ئەو یەکەم شاهێدی حاڵی کوشتنەکە بووە، وتبووی من بەدارێک لە بکوژەکەم داوەو کۆششم کردووە لەژەنەراڵی دووربخەمەوە، بەڵام ئەو زۆرتر خۆی پێوە نووساندەو منی دایە بەر زەبری زۆرتری خەنجەرەکەی، منیش پاش ئەو دەستکردنەوەو پێکانەکەم بوورامەوەو ئاگام لەخۆم نەما. بەڵام دیارە پاش ئەوەی ژەنەراڵ بانگی پاسەوانەکانی دەکاتو هاواری لێ هەڵدەستێت دە دەقەیەک پاش رووداوەکە ئینجا بەهانای ئەو دەگەن، ئەو پاسەوانە بەبینینی بکوژەکە یەکسەر دەیناسێتەوە.

دیفوجی ئەفسەرکە پاوەری ژەنەراڵ بوو، ئیفادەی ئەویش وەردەگیرێت، ئەو وتبووی ئەو رۆژە کە من هاوڕێیەتی ژەنەراڵ کلیبەرم لە بارەگای سەرکردایەتی گشتی لە قاهیرە دەکرد هەستم دەکرد ئەو پیاوە زۆر لەو نزیک دەکەوتەوەو شوێن پێی ئێمە دەکەوت، ئێمە هەستمان

دەکرد ئەو کرێکارێکی کارکەری نۆژەنکردنەوەی سەرایەکەیە، بۆیە زۆر گومانمان لەسەر نەبوو، بەڵام هەستمان دەکرد کە ژەنەراڵ لەباخچەکە دەردەچێتو روو لەماڵی داماسی سەرۆک ئەرکانی جەنگ دەکات، ئەو دوو بەدوویان دەهات، ئەو پرسیبووی چیت دەوێت...؟ بۆیە فەرمان دەدا ئەو پیاوە دەربکەن، خزمەتکارەکان سلێمان ئەلحەلەبی لەو ناوچەیە دەردەکەن، پاش دوو سەعات لەو پێشهاتە تاوانەکە دەکاتو کارەساتەکە دەقەومێت. دیفوج کە پشکنین لەچەند پارچە جلێکی پیاوە بکوژەکە دەکات کە لەشوێنی رووداوەکە بەدڕاوی هەڵدەگرنەوە، دڵنیا دەبێت کە ئەو کەسە بکوژەکەیە. لێکۆڵەوەرەکە دووبارە ئیفادەی سلێمان ئەلحەلەبی وەردەگرێتەوە، مسیو براسفیش کە گەورە وەرگێڕی سەرۆکایەتی ئەرکانی جەنگ بوو کاری وەرگێڕی بۆ ئەو دەکرد، تاوانبارەکە دووبارە هەمان دانپێدانانەکەی جاری پێشووی دەڵێتەوە، کە هەردوو ئەفسەری سوپای عوسمانی ئەحمەد ئاغاو یاسین ئاغا ئەویان هانداوە بۆ کوشتنی ژەنەراڵ کلیبەر، ئەحمەد ئاغا بۆیەش ئەوی هەڵبژاردووە، چونکە ماوەی سێ ساڵ لەقاهیرە ژیاوەو ئەو شارە باش شارەزایەو لەزانکۆی ئەلئەزهەر دەرسی خوێندووە، دووبارە دەڵێتەوە کە ئەو بەرنامەی کوشتنی ژەنەراڵ کلیبەری بەو چوار کەسە غەززەییەکە وتووە، ئەوەشی رۆژانە پێ وتوون، بەڵام ئەوان ئامۆژگاریان کردووە ئەو کارە نەکاتو لەو دەستدرێژییە پەشیمان بێتەوە، چونکە زۆر زەحمەتە ئەو کارەی بەسەرکەوتوویی پێ ئەنجام بدرێت. لێکۆڵەوەرەکە بڕیار دەدات تاوانبارەکە رووبەرووی هەر سێ پیاوە غەززەییەکان بکاتەوەو لەو بارەوە لێدوانیان لێوەرگرێت، مەبەستیش لەوە ئەوە بوو سەرە داوێک لەوە بدۆزنەوە ئەگەر شێخ ئەلشرقاوی شێخی

ئەلئەزهەر دەستی لەو پلانەدا هەبووبێت، بەڵام لەکۆتاییدا دەرچوو شێخەکەی ئەلئەزهەر لەدوورو نزیکەوە دەستی لەو کوشتنەدا نەبووەو بکوژەکەیان هان نەداوە ئەو کارە بکات.

سزای مردن

لەئەنجامی لێکۆڵینەوەکاندا دەرکەوت سلێمان ئەلحەلەبی و چوار کەسەکەی ئەلئەزهەر رۆڵیان لەو تاوانەدا هەبووە، هەروەها مستەفا ئەفەندی ئەلبرسلی کە سلێمان لە یەکەم رۆژی گەیشتنی بەقاهیرە میوانی ئەو بووە، بۆیە ئەویش یەکێک بووە لە شەش کەسە تاوانبارەکە، بەڵام کەسی چوارەم لەبەرئەوەی را دەکات، بۆیە ئەو حوکمی غیابی بۆ ئەویش دەردەکەن. لەبەرئەوەی تاوانبارەکان پارێزەری تایبەتیان نەبووە تا لەپێش دادگا بەرگرییان لێ بکات، بۆیە دادگا وەرگێڕەکەی دادگا لۆماکا دەکاتە پارێزەری تاوانبارەکان.

دادگا سەربازییەکە لەرۆژی ١٦ی یونیۆ دادەنیشێت، لەوێ گوێ لەلێدوانی تاوانبارەکانو داواکاری تاوانبارەکان دەگرێت، بۆیەش داواکارەکە داوای سزای پێویست بۆ تاوانبارەکان دەکات، تۆمەتەکە دەخرێتە سەر سەدەری ئەلئەعزم یوسف پاشا، ئەحمەد ئاغاش بەوە تاوانبار دەکرێت کە هانی سلێمان ئەلحەلەبی داوە بۆ ئەنجامدانی تاوانەکەی، ئەوەی وەزیرەکەیان نەفرەتی لێ دەکات، کە لەو توورە بوو بەوەش ویستوویەتی رەزاو متمانەی خۆی دووبارە بۆ وەزیرەکەیان دووپات

بکاتەوە، بۆیە تاوانبار ئەو تاوانەی کردووە. چوار شێخەکەی ئەلئەزهەریش بەوە تاوانبار دەکەن کە ئاگاداری پلانەکە بووین و کەسیان شکاتیان لێی نەکردووەو دەزگا بەرپرسەکانیان ئاگادار نەکردۆتەوە، بەوەش دەکرێ بەهاوبەش لەتاوانەکە بزانرێن، بەڵام مەستەفا ئەفەندی لەبەرئەوەی هیچ تاوانێکی لەسەر نابێتە ماڵ بۆیە ئەو ئازاد دەکرێت، تاوانبار سلێمان ئەلحەلەبیش بەوە سزا دەدرێت کە ئەو دەستەی تاوانەکەی پێ ئەنجامداوە بسوتێندرێتو پاشان لەسێدارە بدرێتو تەرمەکەشی داڵو زیندەوەر بیخۆن، هەروەها هەر چوار شێخەکەی ئەلئەزهەریش سەریان بپەڕێنن. کە دادگا بڕیارەکەی خۆی دەخوێنێتەوە داوا لەتاوانبارەکان دەکەن بەرگری لەخۆیان بکەن، بەڵام ئەوان هیچیان نەبوو بیڵێن، بۆیە تاوانبارەکان دەبەنەوە زیندانو هۆڵەکە چۆڵ دەکەن تا دوا دانوستانی خۆیان لەسەر بڕیارەکان بکەن. لەکۆتاییدا دادگا دوا بڕیاری پێویستی خۆی بەتاوانبارکردنی سلێمان ئەلحەلەبیو هەر چوار شێخەکەی ئەلئەزهەر دەردەکات، سەبارەت بەمەستەفا ئەفەندییش بێتاوان دەکرێت، کە بڕیارەکە دەردەچێت دەستی سلێمان دەسوتێننو پاش لەسێدارەدانی تەرمەکەی بۆ تەیرو داڵ جێدەهێڵن، لەبەر ئەوەی یەکێک لەتاوانبارەکان نەگیرابوو، بۆیە سێ تاوانبارەکەی تر سەریان دەبڕنو دەسوتێندرێن، سامانی کەسە هەڵاتووەکەش عەبدولقادر ئەلغەززییش دەستبەسەر دەکەن.

ئەلجبرتی دەڵێت:

پاش سێ ڕۆژ لەجێبەجێکردنی سزای تاوانبارەکان هەموو لایەک دەکەونەخۆ بۆ بەرێکردنی تەرمی ژەنەراڵ کلیبەر، لەجیاتی ئەو (عەبدوڵڵا جاک منو)یان دانابوو، ڕۆژی چوارەمی پاش کارەساتەکە دەکاتە ڕۆژی سێشەممەی بیستو پێنجی مانگی موحەرەم، ڕێکەوتی ١٨ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٨٩٩ای زاینیی بڕیار دەدەن شارەکە خاوێن بکەنەوەو دەزگاکانی پۆلیس کەوتنەخۆ بۆ جێبەجێکردنی فەرمانەکانی جوانکردنی قاهیرە.

لەناو سەبازەکانیان لەتایفەی قبتییەکانو شوامەکان دەستەیەکیان لەسوارەو پیادە بۆ بەرێکردنی جەنازەکە دەستنیشان دەکەن، تەرمەکەش لەناو سەندوقێکی تەقەممەنی سەرداخراو دادەنێن، سەندوقەکەیان لەسەر گالیسکەیەک دادەنێن، کە بەقەدیفەی ڕەش پێچرابوو، لەتەنیشت ئەویشەوە کەرەستەکانی خۆیو شیرو ئەو خەنجەری پێیان کوشتبوو دادەنێن، چوار دەهۆڵ دەنگی دەهاتو سەبازەکانیانیش کە قۆڵیان بەنیشانەی ڕەش بەسترابوو، بۆ ڕێزگرتنی بەرێکردنی تەرمەکە چەکەکانیان نەوی کردبووو بەهێواشی دەڕۆیشتن، کە جەنازەکە رادەکێشنە دەرەوە، دەنگی تۆپ هاویشتنو تفەنگ تەقاند دەبیسترا، لەماڵەکەی خۆی لەئەزبەکییە لەدەروازەی خولق هێنایانە دەرەوەو بەرەو کۆڵانی جمابیزو پاشان بەرەو ناسرییە تەرمەکەیان بەرێکرد تا گەیشتنە تەل ئەلعەقارب کە قەڵایەکیان تێدا دروستکردبوو، سلێمان ئەلحەلەبیو

سێ تاوانبارەکەی تریشیان راگرتبوو، تەرمەکەیان گەیاندە دەروازەی کۆشکی ئەلعەینی، تابووتەکە دادەگرن‌و، لەناو چوارچێوەیەکی داردا دایدەنێن، کە لەسەر بەرزاییەکی خۆڵ داترابوو، بەداری سەرووو بەپەردەیەکی سپی دایانپۆشی، لەپێشەوەی دوو سەربازیش ئامادەباش وەستابوون، ئەوانە بەشەوو بەرۆژ بەدیار تابووتەکەوە وەستابوون. بەوەش پەیامە سەربازییەکەی دوماهی دێت‌و عەبدوڵڵا جاکی قائیمقامی کۆن ئەوەی گوایە بۆتە موسڵمان‌و ژنێکی موسڵمانیشی هێنابوو، جێگەی ئەوی گرتۆتەوە. لەودەمانەدا پرسیارێکی ئامادە هەبوو ئایا سلێمان ئەلحەلەبی بەراستی بکوژی بەکرێگیراو بوو، یان پاڵەوانێکی دژ بەداگیرکەری راستی بوو، ئەوەشیان تا ئیمرۆ بەشاراوەیی ماوەتەوەو لەلایەن توێژەرەکانیش دیارو روون نییە، بەڵام ناوی ئەو پیاوە بوەتە بەشێک لەمێژووی میللەتانی عەرەبی.

مارتن لۆسەر کینگ

گاندی زنجەکان، لەناو گۆڕەکەیدا
سەردەکەوێت...

کوشتنی خەونەکە

لەرۆژی ٤ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٦٨ بەگوللەیەک کۆتایی بە ژیانی مارتن لۆسەر کینگ دەهێندرێت، ئەو پیاوە ئەندازیاری بزاڤی مافە مەدەنیەکان بۆ ئاشتیو، سەرۆکو پێشەوای ئەو بزاڤە بوو لەولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، کە ئەو کوژراوە تەمەنی ٣٩ ساڵ بوو، ٢٠٠ هەزار کەس ئامادەی مەراسیمی ناشتنی تەرمەکەی بوون. لەو رۆژەی ئەو تیرۆرکرا، ئەو سەرپەرشتیو سەرکردایەتی هەڵمەتی هەژارەکانی ئەمریکای دەکرد، کە تێداو لەگەڵ رەشپێستەکاندا پاشماوەو زبڵەکانیان کۆ دەکردەوەو بەزۆری لەلایەن ئەوانیشەوە ئەو پاشماوانە فرێ دەدرانە شوێنە گشتییو گەرەکەکانەوە، ئەو لەو کۆبوونەوەیەدا وتەیەکی پێشکەشی ئامادەبووان کردبوو کە تێیدا وتبووی؛

من تێناگەم لەودەمانە چ رودەدات، ئێمە رۆژانی سەختمان لەپێش دایە، ئێستا ئەو مەسەلانە سەرقاڵم ناکات، چونکە من گەیشتوومەتە لووتکەی چیایەکەو مەسەلەکە ئاساییە، منیش وەک هەموو کەسێک دەمەوێ ئاسوودە بژیەو ژیانێکی دوورودرێژ بەرێ بکەم، دیارە تەمەنی درێژیش شوێنی تایبەتیشی دەوێت.

لەو ساڵەدا رووداوی گەورە قەوماوە، پێشهاتی سیاسی سەرەنجراکێش بەرپابووە، لەئەمریکا سیناتۆر رۆبرت کەنەدی لەرۆژی ٥ ی یونیۆی ساڵی ١٩٦٨ کوژراوە. ئەو کە وەزیری داد بووە بواری سازکردووە تا چالاکوانانی مافەکانی مرۆڤ کارگەرو بەپشتیوان بن. کە مارتن لۆسەر دەکوژرێت کاری

ئاشووبەو ئاڵۆزیی لەواشنتۆنی پایتەخت روو دەدات، لەوێشەوە ئەو توندوتیژیانە دەگاتە زۆرتر لەسەد شاری تری ئەمریکا، ئەوەش مەترسی ئەوەی پەیدا دەکرد کە هەموو کۆششەکانی ئاشتیی ئەمریکاییە ئەفریقییە رەشەکان بەفیڕۆ بچێتو کاری توندکاریی جێگەی بگرێتەوەو شەڕی نەژادیی سەخت بێتە ئاراوە، دیارە پێش رووداوەکەو لە پاش کوشتنەکەش دۆستانو دەستە نزیکەکەی مارتن لۆسەر هەستیان بەگۆڕانێک دەکردو مەترسی تەقینەوەیان هەبوو.

ژیاننامەی مارتن لۆسەر

مارتن لۆسەر لەڕۆژی ١٥ ی یەنایەری ساڵی ١٩٢٩ لە شاری ئەتلانتای ئەمریکی لەدایکبووە، ئەویش وەک رەشە ئەمریکییەکانی تر بەرەچەڵەکەوە لەوڵاتانی ئەفریقیاوە لەرەگ هەڵکەندراوەو گەیشتوونەتە ئەمریکا، لەوێش فرۆشراوەو کڕاونەتەوە. ئەوان جەستەیان دەبەخشییە خزمەتکردنی ئەمریکییە سپیپێستەکان. کینگی باوک بۆچوونی فرەرەهەندی هەبوو، ئەو رێبەرایەتی کەنیسەیەکی گچکە کردووە، زووتر لە کۆلیژی مۆر هاوس خوێندوویەتی، کە خوێندنی تەواوکردووە لەماڵی ویلیامزی زاوایاندا ژیاوە، کە ئەویش لە خەباتەکەی بۆ مافی رەشپێستەکان هاوشانو هاوخەباتی بووە. مارتن لەو کاروانەدا لەسەر رێ باوکو باپیری لەسەر ئەو خەباتە کارگەریووە، تا بووە بە کەسێکی ناودارو چالاک لەداواکردنی مافی مەدەنیی رەشپێستەکان لە ئەتلانتا، کە هەموو

شێوەکانی نەژادپەرستی تێدا بەکارهاتووە، ئەو زۆرجار کە بۆی نەکراوە بەیەکسانی لەگەڵ رەگەزەکەی تردا یەکسان بێت، دایکەکان بواریان نەداوە منداڵەکانیان بەیەکەوە یاری بکەن‌و تێکەڵی یەکتربن، بۆیە ئەو بەناچاریی گریاوە. ئەودەمانە ئەو کوڕە باش لە ژیان تێگەیشتووەو دەیزانی بۆ کردەوەکان بەو شێوەیە رێ دەکات، بەڵام بەردەوام قسەکانی دایکی لەبیر ماوە کە وتوویەتی:

کوڕم زۆر بایەخ بەو مەسەلەیە مەدە با ئەوەیان کارت لێ نەکات، خۆت لەسپییەکان بەکەمتر مەزانە، تۆ لەهیچ کەسێکی تر کەمتر نیت.

ئەو سەردەمەش دەگوزەرێت‌و مارتن لەساڵی ١٩٣٥ دەچێتە قوتابخانەی گشتی، لەوێشەوە دەچێتە کارگەی تایبەت لەزانکۆی ئەتلانتا، پاشان پەیوەندی بەقوتابخانەی بۆکری واشنتۆنەوە دەکات، لەوێش لە خوێندن لەسەر هاورێیەکانی پێشدەکەوێت‌و لە کۆتایی ساڵی ١٩٤٢ دا دەچێتە زانکۆو لەکولێژی مۆر هاوس وەردەگیرێت، لەوێ بەباشی خودی خۆی دەدۆزێتەوەو تێدەگات ئەو دەکارێت بەو رازەیە بگاتە ئاستێکی باڵا بۆ خزمەتکردنی هەموو جیهان. ئەو لەساڵی ١٩٤٧دا دەبێتە یاریدەری باوکی لەکەنیسەکەی ئەودا، لەساڵی ١٩٤٨ بەکالۆریس لەئەدەب وەردەگرێت، کە تەمەنی هێشتا نەگەیشتبووە ١٩ ساڵ، لەو تەمەنەدا کیژێکی رەشپێست بەناوی کۆریتا سکۆت دەناسێت‌و لەساڵی ١٩٥٣ پرۆسەی هاوسەرگیریی دەکەن، لەسەر خوێندنەکەی بەردەوام دەبێت تا ئەوەی لەزانکۆی بۆستن دکتۆرا لەفەلسەفە وەردەگرێت. لەبەر رۆشنایی‌و شارەزابوونی رێنماییەکانی فەلسەفەکەی مەهاتا گاندی (١٨٦٩_١٩٤٨) کە بەفەلسەفەی ناتوندوتیژی دەناسرا، مارتن سەفەری هیند دەکات،

هەروەها لەسەر خوێندنەکەی بەردەوام دەبێتو لەسەر ڕێبازی ئاشتیانەو سەرسام بوونی بەگاندی بەردەوام دەبێت، بۆیەش لەپاشاندا ژنەکەی کۆریتا سکۆت کینگ وتبووی مارتن گاندی بەباوکی ڕۆحی سیاسیی خۆی دەزانی. نیلسۆن ماندیلا لەوتاری وەرگرتنی خەلاتی نۆبڵی ئاشتی لەساڵی ١٩٩٣دا ئاماژە بەڕۆڵە گرینگەکەی ئەو دەدات، کە ئەو کۆششی زۆری کردووە بۆ بنبڕکردنی دیاردەی نەژادپەرستی بۆ بەرجەستەکردنو بەرقراربوونی کەرامەتی مرۆڤایەتی بەشێوەیەکی دادپەروەرانە.

خاڵی وەرچەرخان

مارتن لۆسەر لەگەڵ هاوسەرەکەی لەمانگی سێپتەمبەری ساڵی ١٩٥٤ دەچێتە شاری مۆنتیگۆمری کە پاشان دەبێتە مەیدانی خەباتەکەی. لەو شارەدا ڕەشەکان زۆر ستەمیان لێدەکرا، باریان گرانبوو، جۆرەها شێوەی ئەشکەنجەیان دەرهەق دەکرا، بەتایبەتی کۆمپانیای هێڵەکانی گواستنەوەی پاسەکان دژایەتی زۆری ڕەشپێستەکانی دەکرد، لەوێدا کورسییەکانی پێشەوە بۆ سپییەکانو بەشی دواوەی کورسییەکانیش تایبەت بووە بەڕەشپێستەکان، بۆیە شوفێرەکان مافی ئەوەیان هەبوو نەفەرە ڕەشپێستەکان ڕەوانەی پشتەوەی پاسەکان بکەن، ئەگەر مەبەستیان بوایە کورسییەکانی پێشەوە بەکاربهێنن، زۆرجاریش شوفێرەکان گاڵتەیان پێدەکردن، چونکە ئەوان دەبووایە بێنە پێشەوەو لەلای شوفێرەکان پارەکانیان بدەن، کە پارەی پلیتیان داوە دووبارە

ڕەشەکان دەبووایە دابەزنو لەدەرگای پشتەوە سوار ببنەوە، چونکە بۆیان نەبووە بەپێش سپییەکاندا بچنە پشتەوە، لەودەمانەش زۆر لە شوفێرەکان کە ڕەشەکان پارەیان داوەو بۆ ئەوەی لە دەرگای پشتەوە سواربیبنەوە، بۆی دەرچوونو ئەفەرە ڕەشەکانیان لە ناوەندی شەقامەکاندا جێهێشتووەو گاڵتەیان پێکردوون. ئەو جۆرە ڕەفتارە تا مانگی دیسمبەری ساڵی ١٩٥٥ بەردەوامو پەیڕەو بووە، کە تێیدا ژنێکی ڕەشی تەونکەر ڕازی نەبووە شوێنەکەی خۆی لەبەشی ڕەشەکاندا بۆ پیاوێکی سپی چۆڵ بکات، کە پیاوە سپییەکە شوێنی بەتاڵ لە بەشی پێشەوەی تایبەتی بەسپییەکان نادۆزێتەوە، دەچێتە پشتەوەی بەشی ڕەشەکانو لەسەر ئەو ژنە ماندووە ڕادەوەستێتو داوای لێ دەکات شوێنەکەی بۆ چۆڵ بکات، بەڵام ژنەکە ڕازی نابێت، کە شوفێرەکە تێدەگات ژنێکی ڕەش لەبەشەکەی خۆیاندا ڕازی نابێت شوێنەکەی خۆی بۆ پیاوێکی سپیپێست چۆڵ بکات پاسەکە ڕادەگرێتو داوای پۆلیسی بۆ دەکات تا ناچاری بکات لە شوێنەکەی خۆی هەڵسێتەوەو شوێنەکەی بداتە ئەو پیاوە سپییە تا لەسەری دابنیشێت. ئەو ڕووداوە گەورە دەبێتو دەبێتە سەرە داوی خەباتی کینگ بۆ یەکسانی ڕەشەکانی ئەمریکا.

بەرگرییەکی سلبی

ئەو ڕووداوەو کاریگەرەکانی نیشانەی ئەوەی دەگەیاند کە توندوتیژی لێ دەکەوێتەوەو خوێنی تێدا دەڕژێت، بەڵام مارتن لوسەر ئامادە دەبێتو

کۆشش دەکات خەباتەکەی بەرەو ئاقارێکی تر بباتو پەیرەو بەرنامەی ئاشتیانە خۆی بکاتو خەڵکەکە لە توندوتیژیی دووربخاتەوە، بۆیەش داوای بەرگری دەکات لەسەر بنچینەی ناتوندوتیژیی، یان بەرگریی سلبی، لەو خەباتەشدا بەردەوام ئاماژەی بەفەرموودەکانی حەزرەتی مەسیح رەزای خودای لەسەر بێت دەدات کە فەرموویەتی:

دوژمنەکانتان خۆش بوێت، موبارەکی لەعنەتەکانیان بکەن، ئەوانەی خراپەتان لەگەڵدا دەکەن بەچاکە رەفتاریان لەگەڵدا بکەنەوە، نوێژ بۆ ئەو کەسانە بکەن کە ئازارتان دەدەنو لەماڵەکانتاندا دەرتاندەبەرێنن.

ئەو هەڵمەتەی خەباتی مارتن لۆسەر بوژانەوەو سەردەمێکی نوێی لەژیانی رەشپێستەکاندا پەیداکردووە. مارتن لۆسەر لەسەرەتای خەباتەکەیدا داوای کردووە هەموو رەشەکان پاسی ئۆتۆپاسەکان بۆ گواستنەوە بۆ ماوەی یەک ساڵ بەکارنەهێنن، دیارە کە رێژەی بەکارهێنانی رەشەکان بۆ ئەو پاسی سەرجەم هێڵەکانی هاتوچۆ دەگەیشتە ٧٠٪، ئەوەشیان ژمارەیەکی بەرزو دیار بووە.

لە بەرامبەر خەباتی لۆسەر بەرووی نەیارەکانیدا کۆششیان دەکرد بیانوێک بدۆزنەوە تا مارتن لۆسەر زیندانیی بکەن، بەڵام بیانوێکی بەرجەستەیان نەبوو تا ئەوە بکەن، بۆیە بەتۆمەتی ئەوەی کە ئەو ئۆتۆمبێلی بەخێرایی لەسی میل لە سەعاتێکدا لێخوڕیووە، کە دەبوایە خێراییەکەی تەنها بیستو پێنج میل بووایە لەسەعاتێکدا، دەسەڵاتدارەکانی شارەکە مارتن دەگرن، کە مارتن دەگیرێت تا زۆرتر ئیهانەی بکەنو سووکی بکەن لەزیندانا دەخرێتە ژوورێکی پڕە لە

كەسانی گیراو لەسەر بەدمەستیو دزیو بەدكاری ناپەسندو بكوژان. بەو گرتنەی كە جاری یەكەمی بووە لە رووی نەفسییەوە زۆر كاریگەری نەگەتیفی لەسەر دەكات، لەوێ لەناو زیندانەكەدا مامەڵەی نادروستی لەگەڵدا دەكەن، هەروەها لەناو زیندانەكەش كاری زۆر نارەوای نامرۆڤانەش دەبینێت، بەڵام ئەو بەكەفالەیو زەمانەتی تایبەتی ئازاد دەبێت.

چوار رۆژ پاش ئەو رووداوەو لەرۆژی ٢٠ ی مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٥٦دا لەكاتێكدا ئەو وتاری بۆ هەوادارانی پێشكەش دەكرد، نارنجۆكێك دەخەنە ماڵەكەی، ئەو تەقینەوە زۆری نەمابوو هاوسەرەكەیو كورەكەی لەناوبچن، كە دەگاتە شوێنی رووداوەكە دەبینی دەستەیەك رەشپێستی چەكداری هەوادارانی ئەو كۆبوونەتەوەو بەتوورەییەوە داواكارن بوار بدات تۆڵەی ئەو تەقینەوەیە بكەن، بەڵام ئەو بەرەوشتە نەرمەكەو بەرنامە تایبەتییە ئاشتیخوازییەكە هەڵچوونی خەڵكەكە سارد دەكاتەوەو شاری مۆنتیگۆمری لە تەقینەوەو كاولكارییەك دوور دەكاتەوە، لەوێدا بەئامادەبووان دەڵێت،

واز لەئاڵۆزی بهێنن، ئەوەی نارەحەتو بێزارتان دەكەن دووری بخەنەوە، ئێمە هەرگیز لەگەڵ توندوتیژیدا نابین.

ئەو لەگەڵ دەستەیەك لە هەڤاڵانی بەتۆمەتی پلاندانان بۆ بەربەستدانان لە راپەڕاندنی كارەكان بەبێ بوونی هیچ بیانووی یاسایی لە دەفەرەكە دەگیرێت. مارتن دەگیرێت تا ئەودەمانەی چوار ژنی رەشپێست داوا لە دادگای یەكێتی دەكەن نەژادپەرستی لەناو پاسەكانی مۆنتیگۆمری هەڵگرن، تا چیتر بێرێزی لە رەشپێستەكان بەو پاسانە

نەکرێت، بۆیەش دادگا بڕیار دەدات ئەو نایاساییە نەمێنێت، بەوەش دووبارە پاسەکان لەلایەن ڕەشەکانەوە بەکاردەهێنرێتەوەو ئەویش لەزینداندا ئازاد دەکرێت.

لەسەر ڕێبازی گاندییەوە

کینگ یەکێکە لە دامەزێنەرانی کۆنگرەی سەرکردایەتی کریستیانییەکانی خواروو کە لە ساڵی ١٩٥٧ بەستراوە، ئەوەش هەڤاڵبەندییەک بوو لە نێوان پیاوە ئایینە ڕەشەکانو کەنیسەی ڕەشەکانە، مەبەستو بەرنامەشیان کارکردن بوو بۆ لابردنی کارەکانی نەژادپەرستی، سەرکردەکانی ئەو کۆنگرەیە هیواخوازبوون بتوانن ڕای گشتی بگۆڕنو بەڕووی ئەو بڕگە یاساییانە بوەستن کە داکۆکی لەنەژادپەرستی دەکات، کە کۆمەڵەی نەتەوەیی ڕەنگینەکان (ملەوەنەکان)ی بەرەو پێشەوەچوون دەبرد. کینگ هێزی سەرەکیی دینامیکی کۆنگرەکە بوو، ئەویش ببووە سەرچاوەی یەکەمو هاندەری باشی کۆکردنەوەی کۆمەکەکانو نەخشەسازی باڵادەستی تەکتیک، ئەو توانیبووی هەڤاڵبەندیی لەگەڵ سپییەکان لە دەڤەرەکانی باکووردا بکات، تا لەگەڵ ڕەشەکاندا سۆزداربن.

لەساڵی ١٩٥١ دەچێتە وڵاتی هیندستانو لەوێ لەگەڵ هەوادارانی گاندی کۆدەبێتەوەو باس لەهەزرەکانی نارەزایی کۆمەڵایەتی ئاشتیانەیان لەگەڵدا سازدەکات. لەمانگی یونیۆی ساڵی ١٩٥٧و لەتەمەنی بیستو حەوت

ساڵیدا مارتن لۆسەر گچکەترین کەسو قەشە بووە کە مەدالیای سینگارنی وەرگرتووە، کە ساڵانە دەدرێتە ئەو کەسانەی لەبواری کارکردن بۆ بنبڕکردنی نەژادپەرستی چالاکن. لەو بۆنەیەداو لەپێش پەیکەری ئابراهام لینکۆڵن، مارتن کینگ وتارێک پێشکەش دەکات کە تێیدا هەردوو حزبە سەرەکییەکەی وڵات کۆماریو دیموکراسی شەرمەزار دەکات، لەوێش هاوارە بەناوبانگەکەی کە تێدا هاواری کردبوو، مافی دەنگدانم پێ رەوا ببینن دەکات، بەوەش ئەو توانیبووی پێنج ملیۆن کەسی رەشپێست لەخواروودا بۆ دەنگدان ناونووس بکات.

لەرۆژی ١٩ی سپتەمبەری هەمان ساڵدا مارتن لۆسەر لەناو بوتیکێکی سپیپێستێکدا لەناو جەرگەی شاری گراهارلمدا، ژنێکی سپی پێ جنێوی دەکاتو لەعنەتی دەکات، بەوەش ناوەستێت ژنەکە زۆر توورە دەبێتو دەست دەداتە ئەو چەقۆ تیژەی نامەی پێدەکرێتەوەو بەرەو رووی مارتنی دەباتو لەسینگی گیر دەکاتو ئازاری دەدات، بۆیە لەبەر ترسناکی رەوشی تەندروستی ئەو بەخێرایی دەگەیەندرێتە نزیکترین نەخۆشخانە، پۆلیسیش لێکۆڵینەوە لەگەڵ ژنە دەستدرێژیکەرەکە دەکات، لەئەنجامدا ژنەکە رەوانەی نەخۆشخانەیەکی نەخۆشییە دەروونییەکان دەکەن.

مارتن لە خەباتەکەی بۆ مافی رەشپێستەکان کۆڵ ناداتو بەردەوام دەبێت لەسەر خەباتە ئاشتییانەکەی، بەڵام رۆژێکیان لەناکاوو لەکردەوەیەکی چاوەڕواننەکراودا زەبرێکی کوشندەی بەردەکەوێت، ئەوەشیان هەنگاوەکانی دەشێوێنێتو خەباتەکەی دژ بەنەژادپەرستییەکەی شپرزە دەکات، کە لەرۆژی ١٧ی فیبرایەری ساڵی ١٩٥٩ پۆلیس لەنووسینگەکەی خۆیدا لەئەتلانتا بەبیانووی ئەوەی گوایە

زانیارییەکانی پێشکەشی باجی داهاتی کردوون دەرکەوتووە ساختە بوونو بەو بیانوویە دەستگیری دەکەن، ئەویش بەو تۆمەتبارکردنە سەرسام دەبێتو بەتووڕەییەوە دەڵێت،

ئەگەر من بەمەزندەی ئێوە کەسێکی دروستو ساڵح نیم، بەڵام تاکە فەزیلە کەمن زۆر پەیوەستم پێوەی هەیە ئەویش ئەمانەتە.

لەبەرئەوەی دۆزی ولایەتەکە زۆر لاوازو بێ بەڵگەبوون، بۆیە ئەو زوو بەکەفالەت ئازاد دەبێت.

مانگرتنو ڕێپێوانەکان

کە جۆن کەنەدی پۆستی سەرۆکایەتی کۆمار وەردەگرێت، مارتن لۆسەر خەباتەکەی گەرمترو بەجۆشتر دەکات تا حکومەتی فیدراڵ لە کێشەو ڕۆژەڤی خەباتەکەی لە پێناوی بنبڕکردنی نەژادپەرستی بەشدار بێت. بەڵام کەنەدی زیرەکانە خۆی لەو داوەی مارتن لۆسەر دەرباز دەکات، کە حکومەتی بە لاواز لەو مەسەلەیە پێناسە دەکردو بەوەی کە ناتوانن ئەو مەسەلە چارەسەرسازانە بەیەکجاری ببڕنەوە.

لەوێیەوەو لەکۆتاییەکانی هاوینی ساڵی ۱۹٦۲ەوە مارتن لۆسەر بڕیار دەدات لە شاری برمنگهام زنجیرەیەک خۆپیشاندان بۆ هاندانی هەستی کۆمەڵایەتی بکات، کە لە شێوەی نمایشێکی نموونەیی بێتو لەسەر شەقامە سەرەکییەکانەوە بێت، بۆ بەیانییەکەی شەڕێک لە نێوان خۆپیشاندەرە ڕەشپێستەکانو پۆلیسە سپیپێستەکان دەقەومێت، کە

بەدارو سەگی پۆلیسی بەربوونەتە گیانی رەشەکان، لەکۆتاییدا بڕیار دەدرێت هەموو جۆرە نارەزاییو خۆپیشانو بایکۆتو مانگرتنێک قەدەغە بکرێت. لە پاش ئەو بڕیارە مارتن بۆ یەکەمجارو بەئاشکرا سەرپێچی حوکمێکی دادگا دەکاتو خۆپێشاندانێک ساز دەکاتو خۆی لەپێشیاندا دەرواتو هەزارەها کەسی رەشپێستیش دەکەونە شوێنی، کە بەیەک دەنگ هاواریان دەکرد،

ئازادی لە برمنگهام سەرپەهەڵدا.

بە تەواوبوونی خۆپێشاندانەکە مارتن دەگیرێتو دەخرێتە ناو زیندانێکی تاکەکەسییەوە، لەوێیەوە پەیامە گرنگەکەی دەنووسێت کە پاشان دەبێتە سەرچاوەیەکی بایەخدار لەبزافەکانی مافی مەدەنی، لەنامەکەیدا ئەو جەختی لەسەر خەباتی مەدەنی دوور لە بەرنامەی توندوتیژیی دەکردەوە.

منداڵان لەپێشەوە

کە مارتن لە زیندان ئازاد دەبێت ئەو راستەوخۆ رێبەرایەتی خۆپێشاندانەکان دەکاتو دەبێتە رابەری بزافەکە، لەودەمانەدا بیر لەوە دەکاتەوە لەو بزافەو لەو بوارە ئاشتیانەدا منداڵان بەکاربهێنێت، بەڵام کەم کەس هەبوو بەرگەی ئەو بەرپرسییەتیە بگرێت کە منداڵان لەو نارەزاییانەدا تێوەبگلێنێت نەوەک لەو چالاکییەدا یەکێکیان بکوژرێت، بەوەش مەسەلەکە ترسناکتر دەبێت، بەڵام ئەو سوور دەبێت لەسەر

بەرنامەکەی خۆی بڵاو دەدات هەزارەها منداڵ بەشداریی خۆپێشاندانەکان بکاتو لەریزی پێشەوەش بوەستنو رووبەرووی پیاوانی پۆلیسو پیاوانی ئاگرکوژێنەرەوەکانو سەگە پۆلیسییە درندەکان ببنەوە.

لەخۆپێشاندانەکاندا پۆلیس هەڵە مەزنەکەی خۆی دەکات، هێزو توندوتیژی زۆری بەرووی منداڵەکان بەکارهێنا، منداڵی تەمەنی شەشساڵانەش کەوتنە بەر کەڵبەی سەگە پۆلیسییە درەکانو کەوتنە بەر دارو دەستی گەورەی پۆلیسەکان، ئەو دیمەنانەش ملیۆنەها کەسیان لەو کردەوە درندانە بەئاگاهێناو وێنەکان لەهەموو دونیا بڵاوبوونەوە، بەوەش مارتن لوسەر توانی تەنگژەیەک دروست بکات کە خۆی مەبەستی بوو، بەوەش فشارەکەی توندتر دەکاتو بەئاشکرا پێیان دەڵێت،

من ئامادەم دانوستان بکەم، بەڵام وەک کەسێکی بەهێزو بەپشتیوان دێمە ئەو مەیدانە. هاوڵاتییە سپییەکان کەوتنەخۆ بۆ سازکردنی دانوستان لەگەڵ سەرکردە رەشەکان، دانوستانەکان بەگرانیو بەسەختی دەرۆیشت، لەئەنجامدا بریار وەردەگرن بەرنامەکانی نەژادپەرستیو جیاکردنەوەکان لاببەن، سیستەمێکی یەکسان پەسند بکەنو گیراوەکانی خۆپێشاندانەکانیش بەناچاری ئازاد دەکەن. بەڵام هەندێک لەسپییە داخ لەدڵەکان بەو بەرنامە رازی نابن، نارنجۆک لەماڵی سەرکردە رەشەکان دەگرنو دەیان ئۆتۆمبێل دەسوتێننو هەندێک لەکۆگاکانیشیان دەسوتێنن، بۆیەش سەرۆک جۆن کەنەدی بەناچاری حاڵەتی ئامادەباشی سەربازی رادەگەیەنێتو هێزەکانی سوپا دەهێنێتە خوارەوە، بەڵام مارتن لوسەر خەڵکەکە سارد دەکاتەوە. زۆربەی ئەوانەی پێشەنگی ئەو بزافە بوون ئەندامانو هەڵسوڕێنەرانی بزافی برمنگهام بوون، بۆیەش ئەو

چەندین سەردانی سەرکەوتووی ئەنجامدا، تێدا هەستی کرد ئەو خەڵکە لەج هەڵچوون و کوڵانێکی گەرمن و، تووڕەییە سەد ساڵییەکەیان چەند کوشندەیە.

تووڕەیی ڕەشپێستەکان

ئەو ڕووداوو پێشهاتانە ڕێخۆشکەر بوو ڕەشپێستەکانی ئەمریکا لەساڵی ١٩٦٣ گەورەترین ڕێپێوان بۆ بەردەم پەیکەری ئابراهام لینکۆڵن بکەن، لە ژمارەو جۆری پرۆسەکە نموونەی نەبووە، کە تێدا ٢٥٠ هەزار کەس تێدا بەشدار دەبن، لەوانە ٦٠ هەزاریان ئەمریکییە سپییەکان بوون، ئەوەش مەزنترین پرۆسە بوو لەمێژووی خەباتی بەرقەرارکردنی مافە مەدەنییەکان، لەوێ مارتن لۆسەر وتارە بەناوبانگەکەی بەناوی (من خەون دەبینم) دەخوێنێتەوە، کە تێدا وتبووی:

من خەون بەوە دەبینم ڕۆژێ دێ هەر چوار منداڵەکەم لەرەوشێکدا دەژین، لەناو میللەتێکدا دەژین کەس لەسەر ڕەنگی پێستەکەی حوکمی لەسەر ناگرێت، بەڵکو بڕیارەکان لەسەر ڕەوشتەکانی وەردەگیرێت، نەک لەبەر ڕەنگەکەی.

هەروەها مارتن لۆسەر لەو کۆبوونەوەیەدا بەئامادەبووانی ڕێپێوانەکەی وتبوو:

وادەزانم ئەو خەڵکە بۆ ئەوە کۆبوونەتەوە تا قەرزێکی موستەحەق وەرگرنەوە، کە ئەمریکا قەرزارەو نەیداوەتەوە، لە جیاتی ئەوەی

پەیمانەکەی بەرامبەر رەشپێستەکان جێبەجێ بکات. ئەو چەکێکی بێ رەسیدو سەرمایەی پێ داون، لەسەر چەکەکەش بۆیان نووسیون رەسیدتان نییەو بۆیەش ناکرێ چەکەکەتان سەرف بکرێت.

لەو دیمانە جەماوەرییە مەزنەدا دڵەکان بەگەرمی لێدەدرانو هەموو ئامادەبووان دەلەرزین، بەڵام هەست دەکرا زەنگەکانی ئازادی لێدەدرا، پاش ١٨ رۆژ لەو رووداوە، مارتن لۆسەرو ملیۆنەها کەس لە ئەمریکا گوێیان لە هەواڵێکی وەحشیانە بوو، ئەویش فڕێدانی نارنجۆکێک بوو بۆ ناو کەنیسەی مەعمەدانی، لەو کاتەدا لەناو کەنیسەکەدا چەندین قوتابی رەشپێست لە رۆژی یەکشەممەی رەشپێستیەکان کۆببوونەوە، بۆیەش دووبارە خەڵکەکە لە شاری بێرمنگهام بەتووڕەییەوە دەڕژێنەوە ناو شەقامەکان، دووبارە وەرزێکی تری توندوتیژی هەڵدەگیرسێتەوە.

خەڵاتی نۆبل

لەهەمان ساڵدا گۆڤاری تایم ناو لەمارتن لۆسەر دەنێت (پیاوی ساڵەکە)، ئەوەش یەکەمجارە ئەو نازناوە بەر پیاوێکی رەشپێست دەکەوێت، تا ساڵی ١٩٦٤ لەبەر خەباتە بەردەوامە شێلگیرانەکەی بۆ ئاشتیو ئاسوودەیی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی بەردەکەوێت، بەوەش ئەو گچکەترین کەسە ئەو خەڵاتە وەردەگرێت، مارتن لەو ساڵەدا تەمەنی تەنها ٣٥ ساڵان بوو، لەپاش وەرگرتنی ئەو خەڵاتە لۆسەر لەسەر خەباتەکەی بۆ یەکسانی بەردەوام دەبێت، ئەو جارە داوا دەکات

دابەشکردنی داهاتی رەش‌و سپییەکان یەکسان بێت، چونکە بێکاری لەناو رەشەکاندا زۆر دەبێت، باج وەرگرەکان کە ساڵانە باج وەردەگرن هیچیان لەناو رەشەکاندا پێ پەیدا نابێت، هەروەها کۆمپانیاکانی ئەمویلیش دووچاری شکانی مانگانەو هەفتانە لەسەر دەستی نانەواو گۆشتفرۆشەکان دەبنەوە، تا شکانو زیانەکان دەگاتە دیوارە لارە رووخاوەکانو کەرەستەی توالێتە تێکچووەکانو مشکو جرجو ئەسپێیەکانیش..

کوشتنەکەی مارتن لۆسەر

لەرۆژی ١٤ ی فبرایەری ساڵی ١٩٦٨ مارتن لۆسەر کینگ لەگەڵ خەونەکانیدا تیرۆر دەکرێت، پیاوێکی توندڕەوی سپیپێست بەناوی (جیمس شارل رای) بەگوللەی تفەنگەکەی دەیکوژێت، کە لەودەمانە سەرقاڵی پێشەوایەتیکردنی ڕێپێوانێکی رەشپێستەکان بوو بۆ پشتیوانکردنی مانگرتنی کرێکارە پاککەرەوەکان، کە بڕیاربوو لەسەد شاری ئەمریکی ساز بکرێت. بکوژەکە دەگیرێتو لەدادگادا زیندانی ٩٩ ساڵی بۆ دەبڕنەوە، دەنگۆی ئەوەش هەبوو گوایە کوشتنەکە بەبەرنامەو پلان بووەو بکوژەکە تەنها کەسێکی بەکرێگیراوو ئالەتێک بووەو بەس!

ئەگەرچی مارتن لۆسەر تیرۆرکرا، بەڵام بەرنامەو مەبەستەکانی هاتنە دی، لەولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا هەموو جۆرەکانی نەژادپەرستی هەڵدەگیرێت، تاکی رەشپێست دەبێتە خاوەن هەموو

مافەكـانی هـاولاَتیبوون، بـۆیەش چەنـد كەسـیان پۆسـتی بـالاَش لە حكومەتی فیـدراڵی وەردەگرن، لەوانە (كۆلن پـاول) كە كرابـووە سەرۆكی هەیئەتـی ئەركـانی سوپای ئەمریكیو پاشان دەبێـتە وەزیـری دەرەوەی ئەمریكا.

(كۆندالیزا رایس)ی وەزیری دەرەوەی پێشوو، ئێستاش ٤٠ ئەنـدامی كـۆنگرێس بەرەچەڵەك ئەفـریقینو هەموویـان دەسـەلاَتی سیاسی مەزنو دیاریشـیان هەیە، لەوانە سـەرۆكایەتی لیـژنەی دارایـیش لەكـۆنگرێس دەكەن، نەك هەر ئەوانەو بەس، مەسـەلەكە لەو رۆژانە گەیشـتە سـەرۆك كۆمـارو دەسـەلاَتی بـالاَی ئەمریكـاش كە لەكەسـایەتی (بـاراك ئۆمابـا)وە دیارە، ئەویش لەرەچەڵەكی ئەو رەشانەیەو باپیرانی ئەوانەش بەدەستی سپییەكان جەڵـدەیان خـواردووەو بەزنجیـرەوە كەلەپچەكـراونو كـڕینو فرۆشتنیان لەسەر كراوە.

ساڵی ٢٠٠٨ كۆنگرێسـی ئەمریكـی لە یـادی چل سـاڵەی تیرۆركردنـی مـارتن لۆسـەری بەرگـریكەر لە مـافی ئەفریقییەكـانی نـاو ئەمریكـا بۆنەیەكی تـایبەت سـاز دەكەن. ئەوەش بە رێپێـوانێكی جەمـاوەریی بـووە كە هەزارەهـا كەس لە شـاری مەمفیسـی ئەمریكـی لەبەر لێـزمەی بارانـدا مۆمیـان بـۆ رۆحـی پـاكی ئەو داگیرسـاندبوو، كە خەبـاتی بێ وچـانیی بـۆ مـافی رەشـەكانی ئەمریكـا كردبـوو. ئەمریكییەكـان سـاڵانە لە رۆژی ٣ی یەنایەردا یادی ژیانو كارنامەی مارتن لۆسەر كینگی قەشە دەكەنەوەو لە مەڵبەنـدو زانكۆكـانی ئەمریكـی چەنـدین بڕوانـامەو مـۆڵەتی رەسـمیش دابەش دەكەن.

لەقسەکانی مارتن لۆسەری خەباتگێردا:

❖ هەندێ کەس وادەزانن ئەو شێوە خەباتەی ئێمە شێوازی کەسانی ترسنۆکە، بەڵام لەراستییدا ئەو بەرگرییە ئاشتیانە فاکتەرێکە بۆ رووبەرووبونەوەی هەموو شێوەکانی شەڕو خراپەکاری، ئێمە بۆ وەرگرتنی مافەکانمان توندوتیژیی بەرەوا نازانین، چونکە توندوتیژی جەستەیی رەق دروست دەکاتو درێژەش بەکارە توندەکان دەداتو کەمی ناکاتەوە، بەرنامەکانی توندڕەوییش بەبێ دەسکەوت بەردەوام دەبێت، ئێمە پشتمان بەئاوەزو هەستە مرۆییەکان بەستووەو دەمانەوێ بەرامبەرەکەمان رازی بکەین کە ئەوە هەڵەیە، بەوەش بەزمانی مرۆیانە قسەیان لەگەڵدا دەکەین نەک بەشێوەیەکی وەحشیانە، کۆشش دەکەین بەرۆح بگەینە یەک، ئەو شێوەیەش لە رووی جەستەییەوە سلبییە، بەڵام کاریگەریی رۆحانی دەبێت.

❖ بەربەرەکانێی ئاشتیانە هەرگیز بۆ شکانو نسکۆی بەرامبەرو رەزیلکردنی نەیارەکەت نییە، بەڵکو بۆ وەرگرتنەوەو دۆستایەتی پەیداکردن دەبێت، بایکۆتو یارمەتی نەدانیش شێوەیەکە لە شێوەکانی ئاشتیانەی بەرگری تا نەیارەکەت ناچار بکەیتو هوشیاری بکەیتەوە تا وەک مرۆڤێک هەست بەشەرمکردن بکات.

❖ ئێمە کەسانی سپیپێستمان وەک خۆمان خۆشدەوێت، رقمان لەو رەگەزە نییە، تەنها ئێمە دژایەتی شەڕو خراپەکارییەکانی ئەوان

دەكەین، نەك كەسەكان، كۆشش دەكەین بۆ رووخاندنو شكاندنی شەرو بەدكاریی، بۆ قوربانیدانی زۆر كار ناكەین، بەربەرەكانێیەكان لە نێوان رەشپێستو سپیپێستدا نییە، ململانێیەكە لە نێوان دادپەروەریو ستەمە دایە، سەركەوتن بۆ رەشەكان مسۆگەر نییە بەسەر سپییەكان، سەركەوتنەكان مسۆگەرە بۆ حەقو شكانی جۆرەكانی ستەمو زوڵم.

❖ ئەگەر خۆت پشتت نەوی نەبێت، كەس ناتوانێت سواری پشتت بێت.

❖ كارەسات لە زوڵمو دەستدرێژیی بەدكاراندا نییە، بەڵكو كارەساتەكە لە وەدایە كە تاكە باشەكان بێدەنگن.

گاندی

کوشتنی گاندی کوشتنی رۆحێکی پیرۆز بوو
هەتا کوژرا ئەو بۆ خۆشەویستی و ئاشتی دەژیا

موهنـداس کارامشـند گانـدی لەڕۆژی ۲ ی ئوکتـۆبەری سـاڵی ۱۸٦۹ لەشـاری پوربندر لەدایکبووە، تا تەمەنی حەوت ساڵی ئەو لەو شارەدا دەمینێتەوە، ئەو کـوڕی گچـکەی بـاوکی بـووە لە ژنـی چـوارەمییەوە، کە بەرەگەز دەگەڕێتەوە سەر تیرەی بانیا. بۆ تەواوکردنی خوێنـدنی زانکۆ گانـدی دەچێـتە زانکـۆی سـامالداس لەبهاڤناجـار، بەڵام لەوێ ژیـانی مسـۆگەر نابێتو نارەحەت دەبێت، بۆیە دەگەڕێتەوە ماڵەوە، بۆیەش هاوڕێیەکانی هانی دەدەن بۆ خوێندن بچێتە لەنـدەنو لەوێ بـابەتی یاسـا بخوێنێت، پاش ماوەیەک دوودڵی لەمانگی سپتەمبەری ساڵی ۱۸۸۷ لەشاری بۆمباوە بەرەو لەنـدەن بەڕێـدەکەوێت، پـاش چـوار سـاڵو تەواوکردنـی خوێنـدنی یاسـا دەگەڕێتەوە هیندسـتانو لەوێ نووسـینگەی پـارێزەریی دەکـاتەوە، بەڵام لەو کـارەدا سـەرناکەوێت. کۆمپانیـایەکی بازرگـانی کە شـارەکەیان بنکە سەرەکییەکەیان لەخوارووی ئەفریقیا دەبێت بانگهێشتی ئەو دەکات بچێتە ئەو وڵاتە تا لەوێ لە دۆزی دۆسیەیەکی لقەکەیان بەرگریی بکات، بۆیەش ئەو داواکە قبووڵ دەکاتو لە مانگی ئەپریلی سـاڵی ۱۸۹۳ سـەفەری وڵاتـی خـوارووی ئەفریقیـا دەکـات، تـا دۆزەکە تەواو دەبێـت سـاڵێک لەوێ دەمینێتەوە، بەڵام ئەو پاش تەواوبـوونی دۆزەکە نـاگەڕێتەوەو مـانەوەکەی ماوەی بیست ساڵ دەخایەنێت.

لەخـوارووی ئەفریقیـا گانـدی هەسـت بەدیـاردەی ئەژادپەرسـتی بەشـێوەیەکی ناشـیرین دەکـات، لەوێ هەسـتدەکات چـۆن سـپییەکان مـامەڵە لەگەڵ ڕەشپێسـتەکان دەکەن، بەتـایبەتی هینـدییەکان، چـۆن ئیهانەو سووکایەتیان پێ دەکەن. کە دەچێتە دادگا لەوێ قازییەکە داوای لێـدەکات سەرپۆشـەکەی داگرێـت، بەڵام ئەو رازی نابێـت، بـۆیە زووری

دادگاکە جێدەهێڵێت.

پاش چەند رۆژێک گاندی بۆ سەردانی بریتۆریا سواری شەمەندەفەر دەبێت، لەئیستگەکە پلیتی پلەی یەکەمی پێشەوە دەبڕێت، بۆیەش دەچێتە بەشی پێشەوەی شەمەندەفەرەکە، بەڵام کە پشکێنەری پلیتەکە ئەو لەو پلەیەدا دەبینێت داوای لێ دەکات شوێنەکەی بگوازێتەوە شوێنی پلەی دووەم کە تایبەتە بەکەسی ملەوەنەکان، هەروەها پلیتبڕەکەش ئیهانەی دەکاتو سووکایەتی پێدەکات، بەناوی (ساتی) بانگی دەکات، ئەو زاراوەیەش وشەیەکە وەک سووکایەتی لەولاتی خوارووی ئەفریقیا کارمەندانی شەمەندەفەرەکان بەرەوەندی هیندییەکان دەڵێنەوە، لەوێش هیندییەکانیان بەناوی (کولی) بانگ دەکرد، ئەوەش لەهیند مانای کۆڵهەلگر دەگەیەنێت، بۆیە بەگاندی پارێزەریان دەوت کولی، لەوێ گاندی لەنزیکەوە هەست بەچەوسانەوەو سووکایەتیکردن لە کۆمەڵگای خوارووی ئەفریقیا دەکات.

کە لەساڵی ۱۹۰۱ شەڕی بوێر تەواو دەبێت گاندی دەگەڕێتەوە بۆمبای تا کاری پارێزگاری بکات، بەڵام تەنها چەند هەفتەیەک ئەو کارە دەکاتو لەسەر داوای رەوەندی هیندی لەکۆتایی ساڵی ۱۹۰۲ دووبارە دەگەڕێتەوە وڵاتی خوارووی ئەفریقیا. گاندی دەبینێت رەوش و گوزەرانی هیندییەکانی هەرێمی ترسفال کە ببووە کۆلۆنیلیکی بەریتانی بەرەو خراپی دەچێت، مەرج و کۆتەکانی سەر کەسە ملەوەنەکان توندترو ناخۆشتر دەبێت، چاودێری لەسەر کۆچکردنیان توندتر دەبێت، تا دەنگی هیندیی دیارو بیستراو بێت گاندی لەساڵی ۱۹۰۳ رۆژنامەیەکی هەفتانە بەناوی (رامانی هیندی) دەردەکات، لەوێدا باس لەکێشەو گرفتی زۆری هیندییەکان

دەکات، پاش ماوەیەک بڕیاردەدات بۆ نیشتەجێبوونی ماڵەکەی بگوازێتەوە جوهانسبرگ.

* * *

حکومەتی هەرێمی ترسفال لەساڵی ١٩٠٦ کار بۆ ئەوە دەکات یاساییەک دەربکات کە تێیدا چاودێری بخرێتە سەر گواستنەوەو گەڕان بەناو خاکی خوارووی ئەفریقیادا، ئەوەی شایانی باسە لەبڕگەکانی ئەو یاساییەدا هاتووە کە هەموو هیندییەکی تەمەن هەشت ساڵانەو بەسەرەوە دەبێ پەنجەمۆری هەبێت، ئەوەی لەو بڕیارەش دوا بکەوێتو سەرپێچی بنوێنێت سزا دەدرێت، هەروەها مافو بواریش درابوو پیاوانی ئاسایش بۆ گەڕانو دۆزینەوەی ئەو کەسانەی پەنجەمۆریان نەکردووە بچنە ناو ماڵەکانیان، بۆیەش هەزارەها هاوڵاتی هیندی بۆ نارەزایی دەربڕین لەسەر ئەو یاسایە دەڕژێنە شەقامەکان، ناویان لەیاساکەش نابوو (تەشریعی رەشەکان)، هەموویان سوێند دەخۆن تا دوا هەناسە دژایەتی ئەو یاسایە بکەنو کار بۆ سەرنەگرتنی بکەن، رۆژنامەکەی گاندی رامانی هیندی وزەو هێزی بەرگریو بەرهەڵستیەکەی توندو قایمتر دەکرد، بەوەش هیندییەکان پشتیان ئەستوور دەبێت، بڕیار دەدەن بزاڤی (ساتیا جراها) دامەزرێنن، ناوەکەش پابەندبوون بەهێزی راستی دەگەیاند. دژایەتیکردنی یاسایە تایبەتییەکە بەهیندییەکان تا ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٠٦ بەردەوام بوو، گاندی سەرۆکایەتی وەفدێکی دەکرد بۆ دیمانەی وەزیری مستعمراتی بەریتانیو وەزیری هیند، هێشتا وەفدەکە لەناو پاپۆری گەڕانەوەیاندا بوون حکومەتی بەریتانی بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی

یاساکە رادەگەیەنێتو لەبەیانەکەدا رادەگەیەنێت کە بەریتانیا بەهیچ شێوەیەک بوار نادات ئەو جۆرە یاسایانە تێبپەڕێت، بەڵام کە وەفدەکە دەگاتەوە کیپ تاون، حکومەتی ترنسفال پەسندکردنی یاساکە رادەگەیەنێت، بۆیەش لە مانگی مایوی ساڵی ١٩٠٦ یاساکە رادەگەیەندرێت.

پاش دەرچوونی ئەو یاسایە حکومەتی ترنسفال بڕیار دەدات ئاسیاییەکان بۆیان نییە پێ لەناو خاکی حکومەتی ئەوان دابنێن، بەرنامە نەژادپەرستییەکان بەردەوام دەبێت تا رۆژێکیان دادگای باڵا لە خوارووی ئەفریقیا بڕیارێک دەردەکات کە ئەوان لە خوارووی ئەفریقیا تەنها دان بەو هاوسەرگیرییە دەنێن کە لە نێوان دوو تاکی کریستیانی ناونووسکراوی بڕواپێکراو دەبەسترێت، دیارە ئەو بڕیارە لەلایەن رەوەندی هیندییەوە زۆر بەتووڕەییەوە وەردەگیردرێت. لەوەدەمانەش حکومەت داوا لەو هیندیانە دەکات ئەوانەی مۆڵەتی کاریان لەکانەکاندا تەواو بووەو دەیانەوێ لەهەرێمەکە بمێننەوە دەبێ باجێکی ساڵانە بە بەهای سێ پاوەندی ئیسترلینی بدەن، دیارە ئەو پارەیەش بۆ داهاتی کەسێکی کرێکاری هیندی زۆر بووە، ئەوەش پلانێک بووە تا کرێکارەکان ناچار بکەن بۆنەدەکانی کارکردنیان مۆر بکەنەوە، ئەگەرچی رۆژانەکانیشیان لەچاو کارە قورسەکانیانو مەترسییە دژوارەکانیان سەریان کەم بووە. بەڵام هێزە چەکدارەکانی حکومەت بەتوندیو بەچەک وەڵامی نارەزاییەکانیان داوەتەوە، هەمووشیان ناچار کردبوو بگەڕێنەوە سەر کارەکانیان لەکانەکاندا، پۆلیس بەقامچیو بەچەکەکانیانەوە وەک کۆیلەکان خەڵکەکەیان دەدایە پێش خۆیانەوە، لەو رۆژانەو لەکاریگەری

ئەو رەوشەش گاندی ماوەی دوو مانگ دەکەوێتە زیندانەوە. بەڵام گاندی بۆ مافی رەوای هیندییەکان کۆڵ ناداتو بەردەوام خەبات دەکات، تا لەمانگی یەنایەری ساڵی ١٩١٤ لەگەڵ دەسەڵاتداران دەگەنە رێکەوتنێک کە تێدا باجەکان هەڵدەگرنو ناچار دەبن رازی بن هیندییەکانیش بەپێی دابونەریتو رێنماییە ئاینەکانیان پرۆسەی هاوسەرگیری بکەن، ئەوەش یەکەم سەرکەوتنی گاندی بوو لەکۆششو بزاڤەکانیدا.

موستەعمەرەیەکی نوێ

لەرۆژانی جەنگی یەکەم جیهانیدا گاندی بەدرێژیو بەپانی لەناو وڵاتی هیندستان دەگەڕاو بەچاوی خۆی دیمەنەکانی دەبینیو هەواڵەکانی دەبیست، کە دیمەنە جەرگبڕەکانی برسیەتیو دواکەوتووی میللەتەکەی دەبینێت دڵی توند دەبێت، لەساڵی ١٩١٥ بڕیار دەدات لەشاری ئەحمەد ئاباد بژیت، لەوێش نووسینگەیەک دەکاتەوە، لەو شارەدا یەکەم کۆلۆنێلی گچکە بەناوی (ساتیا جراها ئاشرام) کە ماناکەی دەکاتە کۆلۆنێلێک دوور لەکردەوەی توندوتیژیو پشت ئەستوور بەراستییەکان رادەگەیەنێت، دانیشتووانی ئەو هەوارە، یان ئەندامەکانی سەرەتا تەنها بیستو پێنج کەسی نێرو مێو تەمەنی جیاواز بوون، بەڵێن دەدەن ئیلتزام بەراستییەکان بکەن، دادپەروەری بکەنە بەرنامە، بڕیار دەدەن ژن نەهێنن، دەستدرێژی نەکەن، ئاشتی پەیامو بەرنامەیان بێت، بەهیچ شێوەیەک دزی نەکەن، هیچ موڵکوماڵیان نەوێت، خواردن زۆر

سەرف نەکەن، کارکەری خەڵکەکە بنو بەس‌و چاویان لەهیچ خۆشییەکی دونیا نەبێت. ئەو لە ساڵی ١٩١٦ پێشەوایەتی هەڵمەتێک دەکات دژ بەناردنی کرێکاری هیندی بۆ هەموو وڵاتانی مستعمرەی بەریتانی، پاش خەباتو کۆششێکی بێوچان لەو هەڵمەتەدا سەردەکەوێتو حکومەتی بەریتانی واز لەو بەرنامەیە دەهێنێت.

لەساڵی ١٩١٧ گاندی لەسەر داوای جوتیاران کە بێکاریی بەخۆراییان بۆ سەرمایەدارە ئەورووپییەکان بەزەبری یاساو توندوتیژی پێدەکەن دەچێتە ولایەتی بیهار، لەوێ خاوەن کێڵگەکانو دەسەڵاتدارەکان بەتوندی دژایەتی دەکەن، بەڵام ئەو لەسەر خەباتی ئاشتیانەی خۆی بەردەوام دەبێت تا لەدۆزەکەی سەردەکەوێتو مەسەلەکە لەبەرژەوەندی هیندییەکان دەباتەوە. گاندی لەشامبارانەوە دەچێتە خیدا لەولایەتی جوجارت بۆ پارمەتیدانی جوتیارەکان بۆ کەمکردنەوەی ئەو باجەی حکومەت بۆیانی بڕیونەتەوە، لەوێ بەجوتیارەکان دەڵێت کەستان باج مەدەن، تا حکومەت ناچاردەبێت پارەکە کەم دەکاتەوە، بۆیەش حکومەت بەناچاری باجەکەی سەریان کەم دەکاتەوە.

داوای دڵخوازکار

لەبەرئەوەی کەسایەتی گاندی دەبێتە واقیعێک ناکرێ گوێی لێ رانەگیرێت، بۆیە جێگری پاشا لەبەستنی کۆنگرەی حزب کە لەساڵی ١٩١٨ لەنیودەلهی دەبەسترێت داوەتی دەکات، لەوێ پرسی ئەوەی پێ

دەکەن بۆ بەشداریی هیندییەکان لەخزمەتی سەربازیو دڵخوازکار لەدەرەوەی هیند، دیارە کە ئەو مەسەلەکە بەئەرێی دەزانێت، بۆیە رازی دەبێت، بەڵام هیندییەکان بیرۆکەکەی رەت دەکەنەوەو نارەزایی توندی لێ دەکەوێتەوە.

گاندیو ئازادیخوازانی هەموو هیند پەرۆش بوون بەریتانیا جەنگەکە بباتەوەو تا میللەتی هیندیش ئازادییەکانی دەست بکەوێت، لەبەرامبەر ئەو هیواو ئاواتانە حکومەتی بەریتانی پرۆژەی یاساییەکی بەناوی (قانون رولات)ی پێشکەش ئەنجوومەنی یاسادانانی هیندی کردبوو، کە لەبڕگەکانیدا چەندین بەربەستو کۆت لەپێش ئازادییە گشتییەکان دادەنێت، دەسەڵاتی رەهاش دەداتە دەسەڵاتی جێبەجێکردن بۆ گرتنو زیندانی بێ دادگایکردنێکی باوەرپێکراو، کە تێدا بۆ یەکەمجار گاندی لەدانووستانەکانی ئەنجوومەنی یاسادانان بەئامادەبوونی جێگری پاشا ئامادە دەبێت، کە گاندی لەو دانیشتنە دەردەچێت بڕیار دەدات بەتوندی بەرهەڵستی حوکمی بەریتانی بکات، ئەو خەباتو بەرگرییەش لەساڵی ١٩١٩ دەست پێدەکات تا سەربەخۆیی هیند لەساڵی ١٩٤٨ درێژەی دەبێت. گاندی دەست دەکات بەخەباتێکی ئاشتیانەو لەناو وڵاتەکەی بۆ گەیاندنی پەیامەکەی بۆ سەربەخۆیی هیند دەسووڕێتەوە، تا رۆژێکیان بڕیار دەدات مانگرتنی سەرتاسەری رابگەیەندرێت، ئەوەش هەمووڵایەک پەسەندی دەکات، لەرۆژی ٣٠ مارسو لەرۆژی ٦ ی ئەپریل ئەو بەرنامەیە جێبەجێ دەکرێت، بەوەش هەموو کارەکان لەناو هیندا دەوەستێت، ئەوەش حکومەتی هیندی باش نیگەرانو سەرسام کردبوو کە چۆن ملیۆنەها کەس لەو وڵاتە گوێرایەڵی ئەو پیاوە دەبن، کە ماوەیەک وەک

چاوێشو خزمەتکارێکی ئیمپراتۆریەتی بەریتانی سەیریان کردووە، چۆن بووە ئەو کەسە قارەمانە، چۆن بەرووپاندا راوەستاوە...؟ بۆیە حکومەت بەناچاری لەویلایەتی پەنجاب باری نائاسایی رادەگەیەنێت، بواریش لەسەفەرەکانی گاندی دەگرن.

کۆمەڵکوژییەکەی ئامریتسار

لەرۆژی ۱۳ ی ئەپریلی ساڵی ۱۹۱۹ ژەنەراڵ دایر سەرکردەی سەربازگەی بەریتانی لەئامریتسار فەرمان دەدات تەقە لەهەموو کەسێک بکەن، دەست لە گوللەبارانی خەڵکەکە نەپارێزن، ژنو منداڵو پیر بکوژن، ئەوانەی لەباخچەیەکی شوورەدار بەبۆنەی سەرە ساڵی هیندی کۆبوونەتەوەو کەسیان دەرباز نەکەن، بۆیەش رووی تۆپەکانیان لە دەروازەی باخچەکە دەکەن، تەقە لەخەڵکی ناو باخچەکە دەکەن، لەبەرئەوەی دیوارو شوورەی باخچەکە ئەوەندە بەرزبووە، خەڵکەکە بۆیان نەکراوە بەسەر دیوارەکە هەڵبگەڕێنو دەربازیان بێت، لەو کارەساتەدا خەڵکێکی زۆری تێدا کوژرا، وەک ئەوە بوو کە چۆن چەند مشکێک بەتەڵەوە بوو و رووبەڕوو تەقەیان لێ بکریت، دیمەنەکە لەو شێوەیە بوو، لەو رووداوە خوێناوییەدا چوار سەد کەس کوژرانو هەزارەها کەسیش بریندارببوون.

کۆمەڵکوژییەکەی رۆژی ۱۳ ی ئەپریلی ساڵی ۱۹۱۹ بۆ گاندی هەموو رامانەکانی بۆ ئیمپراتۆریەتی بەریتانی دەگۆڕێت، سیاسەتمدارەکانی

بەریتانی ئەو ڕۆژەیان بەڕۆژێکی ڕەش لە مێژووی هیند ناوبرد، ئەوەش بووە دابڕانو لێکترازێکی ترسناک لەجەستەی ئیمپراتۆریەتی بەریتانی لە هیند، گاندی تا ڕۆژی پێش ئەو ڕووداوە خویناوییە هەڵوێستێکی ئارامی بەرامبەر بەریتانیا هەبوو، بەڵام لەو ڕۆژەوە تێگەیشت ئەوان شەڕو بەدکاری بۆ هیند دەخوازێنو مەبەستیان بەرژەوەندی هیند نییە، بۆیە ناچار دەبێ کار بۆ ئۆتۆنۆمی بکەن لەناو چوارچێوەی ئیمپراتۆریەتەکەو لەدەرەوەش، لەبەر بوونی ناکۆکیو ململانێیش لەنێوان هاوڵاتییە هیندییە موسڵمانەکانو هیندۆسەکان، بۆیە نەدەکرا کار بۆ سەربەخۆیی هیند بکرێت، دەبووایە بەرنامەی نزیکبوونەوەیان بۆ ساز بکرێتو لەو لایەنە کۆک بن تا بوار خۆش بێت بۆ سەربەخۆیی هیند لەناو چوارچێوەی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیدا.

گاندی بەرنامەی پرۆژەیەکی خستەکار بۆ بایکۆتیکردنی هەموو دەزگا حکومییەکان، وازهێنانو دەست لەکارکێشانەوەی هەموو فەرمانبەرو کرێکارەکان لە هەموو پۆستەکانیاندا، چیتر پارێزەرەکان بەشداریی دانیشتنەکانی دادگا نەکەن، خوێندکارەکان نەچنە ئامۆژگاکان، هەموو کەرەستەکانی بێگانە لەوانە بەرهەمەکانی ڕستنو چنینی بێگانەو هاوردەکانیش نەکڕن، بەوەش دەستکەوتی باش بەر بەرهەمە میللیو دەستییەکان دەکەوێتو قازانجەکەش بۆ میللەت دەگەڕێتەوە. ئەو بزافەو بەرنامەیە گەیشتە چەند هەرێمێک، هەموولایەک جلوبەرگە بێگانەکانیان لەسەر شەقامەکانو لەگۆڕەپانەکاندا دەسوتاند، لەماڵەکان تەشیو ڕستنو چنینی قوماشی هیندی پەیدابوو، بۆ یەکەم جاریش ژنان هاوشانی پیاوان کەوتنە ناو کاروانی خەباتو کارکردن بۆ سەرکەوتنی

بزاڤەکە، لەوەدەمانەشدا گاندی گوند بەگوندو لەشارەکاندا دەگەڕاو وتاری پێشکەش دەکردو بەرنامەکەی شرۆڤە دەکرد، داوای هەڵسانەوەو وریایی لە هیندییەکان دەکرد، بەردەوامیش وتاری لەرۆژنامەکاندا دەنووسی، حکومەتیش هەزارەها کەسی دەگرت، بەردەوام کۆششی دەکرد بەرنامەکەی ئەو پووچەڵ بکاتەوە.

لەمانگی فبرایەری ساڵی ١٩٢٢دا لەگەرمەی بایکۆتکردنی کەرەستەی بێگانەو باش بەڕێکردنی بەرنامەکانی گاندی بۆ دژایەتیکردنی دەسەڵاتی بەریتانی لەشارۆچکەی شوری شورای باکووری هیند چەند کارێکی توندوتیژی دەتەقێتەوە، کە تێیدا هێرش دەکرێتە سەر چەند بنکەو مەڵبەندێکی پۆلیس، تێیدا چەند پۆلیسێک دەکوژرێت، بارەگاکان دەسوتێنن، ئاگر لەزۆر شوێن بەردەدەن، ئەو کارانەش گاندی زۆر تووڕە دەکات، بۆیەش بڕیار دەدات چەند بەرنامەیەکی بایکۆتییەکە سووک بکات، دەستی پارەتییەکان درێژ بکاتەوە، ئەو کارە توندوتیژانە بوار ساز دەکات حکومەت گاندی بگرێتو ڕەوانەی دادگای بکات، لەوێش قازییەکی ئینگلیز بڕیاری حەوت ساڵ زیندانی بۆ گاندی دەبڕێتەوە، بەڵام ئەو لەپەنایەری ساڵی ١٩٢٤ ئازاد دەبێت، دووبارە کار دەکاتەوە بۆ یەکریزیو یەک هەڵوێستیی موسڵمانو هیندۆسەکان، چونکە دەیزانی یەکێتیو یەکریزی هەموو ئاینیەکانو مەزهەبەکان دەبێتە بەردیی گۆشەی سەربەخۆیی بۆ وڵاتی هیند.

لەوەدەمانەدا ڕەوشی وڵاتەکە ئاڵۆز ببوو، هێزی هاوڵاتیانی ناو هەموو توێژەکان زۆر دەکرێتەوەو هوشیاریان زۆرتر دەبێت، لەوەدەمانە گەنجەکانیش دەکەونەخۆو یاخیبوونی جوتیارەکان توند دەبێت،

بەئاشکرا نارەزاییەکانیان پەرە دەستێنێت، لەهەندێ هەرێمەکانیش نارەزاییەکان کاری زۆر توندی لێ دەکەوێتەوە، لەو رەوشە نوێیەدا دەستەیەک کەسانی مارکسیش پەیدابوون، بۆیە بارەکە گونجاو بوو هەمووﻻیەک حزبی کۆنگرە لەساڵی ۱۹۲۹ دامەزرێنن، کە گاندیش دەبێتە پێشەوای ئەو حزبە نوێیە. لە رۆژی ۲۷ ی یەنایەری ساڵی ۱۹۳۰ گاندی وەک رێبەری حزبەسیاسییەکە رادەگەیەنێت کە سەربەخۆیی هیند لەسەر هەموو ئاستەکان مەبەستو هیوای سیاسی نیشتیمانی هیندە، بەوەش گاندی دەبێتە سەرۆکی ئەو میللەتەو دژایەتی حاکمی بەریتانی دەکات، ئەوەش دەبێتە دەستپێکی مێژوویی سەربەخۆیی هیند.

کاروانی خوێ

لە رۆژی ۱۲ ی مارسی ساڵی ۱۹۳۰ گاندی کاروانە پیادەییە هەشتاو حەوت کیلۆمەترییەکەی لەگەڵ دۆستو هەوادارانی بەرەو کەناری دەریا لە داندی دەست پێدەکاتو بەماوەی ۲٤ رۆژ دەگەنە شوێنەکە، مەبەست لەو کاروانە پیادەییەش دژایەتیکردنی یاسای خوێیەکە بوو، کە تێدا نەدەکراو قەدەغەبوو هیندییەکان خوێ دەربهێننو تاکی هیندی بۆی نەبوو خوێ بەدەستی خۆی بەرهەم بهێنن.

لە بەیانی رۆژی ٦ ی مانگی ئەپریلدا گاندی دەگاتە داندیو یەکسەر روو لە کەناری دەریا دەکات، لەوێ دەست دەگەیەنێتە مشتە خوێیەکو هەڵیدەگرێتەوە، ئەوەش تەحەدایەک دەبێت کە هاوڵاتیان دژی یاسای

خوێ دەبڕو کاری پێ ناکەن، بۆیەش دەسەلاتداران بەرووی ئەو کاروانە دەستەوەستان نابن، دڕندانە دەجولێنەوەو ڕەشبگیری دەکەن‌و ژمارەیەکی زۆری هاوڵاتیان لە پاش کاروانەکە دەگرن کە ژمارەیان دەگەیشتە نزیکەی سەد هەزار کەس.

دانووستان

لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٣٠ حکومەتی حزبی کرێکارانی بەریتانی بە سەرۆکایەتی رامسی ماکدوناڵدز داوای کۆبوونەوەیەک لەسەر خوانێکی چوارگۆشەیی دەکات، کە تێیدا باس لە دوارۆژی دەستووری هیندی بکەن، لەودەمانە گاندی لە زیندان دەبێت، بۆیەش بۆ نارەزایی گیرانی ئەو کەسە لە حزبەکەیان حزبی کۆنگرەی هیندی بەشداری دانیشتنەکەی حزبی کرێکارانی بەریتانی ناکەن، بۆیەش سەرۆکی حکومەت هیوای خواست لە دانیشتنی تری چوار گۆشەییدا ئەو حزبە بەشدار ببێت.

لەرۆژی ٢٩ ی ئۆگستی ساڵی ١٩٣١ گاندی بۆ بەشداری دانیشتنی دووەمی چوار گۆشەییەکە بەرێگای دەریاوە وەک تاکە نوێنەری حزبی کۆنگرەی هیندی دەگاتە لەندەن، پاش مانەوەی سێ مانگ لەبەریتانیا دەگەڕێتەوە هیند بەبێ ئەوەی هیچ دەستکەوتێکی دەستووریی بەرچاوی بۆ هیند دەستبەر کردبێت، پاش گەڕانەوەی‌و لە دوای یەک هەفتە گاندی دەگیرێتەوەو بەبێ دادگاییکردن دەخرێتەوە زیندان، تا مانگی

ئۆگستی ساڵی ١٩٣٢ لە زیندان دەمێنێتەوە. کە لە زیندان ئازاد دەبێت دەچێتە ئەحمەد ئابادو لە شارۆچکەی واردا لە ناوەڕاستی هیند نیشتەجێ دەبێت، لەوێ لەناو کوخێکی سادەی لەقوڕ دروستکراودا دەژیت. بەڵام ئەو ببووە سەرچاوەو لێزانی هەموو سیاسییەکانی هیند وەک پێشەوایەکی مەزنی هیند سەیریان دەکردو ڕێنماییەکانی ئەویان وەردەگرت.

لەساڵی ١٩٣٩ جەنگی دووەمی جیهان هەڵدەگیرسێت، کە تێیدا بەریتانیا لەو شەڕەدا بەشدارو بەلایەن بوو، ژمارەیەک لە ئەندامانی حزبی کۆنگرەی هیندی ئەوە بەدەرفەتێکی باش دەزانن بۆ ئەوەی زەبرێک لەبەریتانیا بدەن، بەڵام گاندی دژی بۆچوونو بەرنامەی ئەو دەستەیە دەوەستێت، ئەوە بەرەوشتێکی ناپەسند دەزانێتو لەگەڵ پرنسیپەکانی حزبی کۆنگرەی هیندی ناگونجێت، بۆیە ناکرێ بیر لەو کارە بکرێتەوە. لەودەمانەشدا هێشتا حکومەتی بەریتانی نەگەیشتبوو بڕیارێکی کۆتایی بۆ دوارۆژو چارەنووسی هیند، سەرۆک وەزیرانیش ونستون چەرچل بەئاشکرا رقو کینەی دڵی خۆی بەرووی گاندی نەدەشاردەوەو بەئاشکرا بە چاوێکی بێزرێزی سەیری کردووە، بۆیە وەفدێک بۆ دانوستان رەوانە هیند دەکات، کە لەگەڵ کەسێکی وەک ئەهرۆ کۆ ببنەوە، بەڵام کۆبونەوەکە هیچ بەرهەمی نابێتو رێکەوتنی لێ ناکەوێتەوە.

سەلاح ئەلئیمام

هیندستان جێدەهێڵن

لەوەدەمـانەی سـوپای ژاپـۆنی دەگـاتە سـەر سـنووری دەسـەڵاتی ئیمپراتوریەتی هیندو بەرنامەسازیی دەکات بۆ هێرش بردنە سەر وڵاتی هیند، لەو رەوشە ناوخۆییو دەرەکییەدا رابیتەی ئیسلامی لە هیند داوای دەوڵەتێکی ئیسلامی سەربەخۆی سەروەر دەکات، بۆیە گاندی ئەوە بەباش دەزانێت لەو رەوشەدا بەریتانییەکان ئاشتیانە وڵاتەکەیان چۆڵ بکەنو دەربچن.

لە رۆژی ٧ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٤٢دا بڕیارە مێژووییەکەی بەناوی (هیند جێبهێڵن) دەردەکات، لەوێدا گاندی سەبارەت بەفاکتەری سەرەکی ئەو بڕیارە وتبووی:

گەلی هیندی جیاوازی لەنێوان ئیستعماری بەریتانیو گەلی بەریتانی نابینێت، ئەوان رێکەوتنەکە لەگەڵ ئەو دوو لایەنە بەیەک چاو دەبینن، من وادەزانم ئەو رقەی گەلی هیندی بۆ گەلی بەریتانی هەڵیانگرتووە، وا دەکات بەگەرمی پێشوازی لە ژاپۆنییەکان بکەن، کە ئەوان رزگاریان نەبوو، لە کۆلۆنی بەریتانی بەرەو کۆلۆنییەکی نوێ ژاپۆنی هەنگاو دەنێن، ئەوان بەو دەوڵەتە نوێیە دەگۆڕنەوە.

لە بەیانی رۆژی ٩ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٤٢ گاندی دیسان دەگیرێتەوە، بەڵام ئەوجارە چەند ئەندامێکی حزبی کۆنگرەی هیندی لەگەڵدا دەگیرێت، هەموویان لەژووری تاکەکەسیو لە زیندانی دوورو لاچەپو لەبەر چاودێری زۆر وردەوە دەپەستن، کە بەیانییەکەی هاوڵاتیان دەزانن گاندی گیراوە، خەڵکەکە زۆر تووڕە دەبن، لە هەموو

گۆشەیەکی وڵات کاری توندوتیژیی‌و ئاژاوە هەڵدەگیرسێت، لەزیندانەوە گاندیش دەست بەمانگرتن لەخواردن دەکات، تا رادەی ئەوەی تەندروستی بەرەو خراپی دەچێت، بەڵام حکومەت گوێ بەوە نادات. پاش ئەوەی ماوەی ٦٢ ساڵ بەیەکەوە بوون لەمانگی فیبرایەری ساڵی ١٩٤٤دا کاستوربای هاوسەری گاندی دەمرێت، ئەویش تەندروستی تێکدەچێت، چونکە لەودەمانە تەمەنی گەیشتبووە ٧٥ ساڵ، لەزینداندا تووشی نەخۆشی ملاریا دەبێت بۆیەش لەرۆژی ٦ ی مانگی مایوی ساڵی ١٩٤٤ لەزیندان ئازادی دەکەن. لەمانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٤٤ گاندی چەند جار لەگەڵ محەممەد جناح کۆدەبێتەوەو زۆر کۆششی لەگەڵدا دەکات کار بۆ دابەشکردنی وڵاتی هیند نەکات، با وڵاتەکە بەیەکپارچەیی بمێنێتەوە، بەڵام ئەو هیوایەی جێبەجێ نابێت، بۆیەش هەرێمی پاکستان لەوڵاتی هیند جیادەبێتەوەو لەساڵی ١٩٤٧ دەبێتە وڵاتێکی سەربەخۆ، محەممەد جناحیش دەبێتە یەکەم سەرۆک کۆماری پاکستان.

لە ساڵی ١٩٤٥ هەموولایەک دەزانن هێزەکانی هاوپەیمانان لەشەڕەکە بەسەرکەوتوویی دەردەچن، سەرکردایەتی حزبی کۆنگرەش لەناو زیندانەکاندا تووشی بێزاریی دەبن، گەلی هیندیش وورەیان نامێنێتو گیانیان سست دەبێت، چونکە ئەو شەڕە باندۆری زۆری لەسەر وڵاتەکەیان هەبووە، لە رووی ئابوورییەوە شەکەتی کردبوو، ولایەتی پەنجاب دووچاری برسیەتییەکی بێ وێنەو ترسناک دەبێت، هەروەها ولایەتەکانی تریش برسیەتی هەرەشەیان لێ دەکات، وڵاتەکەش دەبێتە بارگرانی لەسەر ئیمپراتۆریەتی بەریتانی، ئەو گەوهەرە نازدارو دەگمەنەی تاجی بەریتانی بۆ بەریتانیا دەبێتە درکێکی زیانبەخشی ژەهراوی. لە مانگی

مارسی ساڵی ١٩٤٦ دا وەفدێکی بەریتانی پێکهاتوو لەسێ وەزیری بەدەسەلات دەگەنە هیند، ئەوان کار دەکەن بەمناسانیو بەهێمنی هەنگاوو مەرجەکانی پێدانی دەسەلاتەکە بەهیندییەکان باس بکەن، کار دەکەن بۆ دانانی دەستوورێک بۆ هیندو گەڕانەوەی دەسەلاتەکە بەهیندییەکان، خۆیان ئیدارەی ولاتەکەیان بکەن. ئەوان لەدابەشنەبوونی ولاتەکە بۆ بەشێکی موسڵمانو بەشێکی هیندۆس کار دەکەن، دەخوازن ولاتەکە وەک خۆی بێت، بەلام دوو ئیدارەی هەبێت، ئەگەرچی سەرۆکی حزبی کۆنگرە کەسێکی موسڵمانیش بوو، بەلام محەممەد جناح سوور دەبێت لەسەر جیاکردنەوەی بەشە موسڵمانییەکەیو سەربەخۆیی بەشە موسلمانییەکەی هیند.

لە رۆژی ١٢ ی مانگی ئۆگستیدا داوا لە جواهر لال نەهرۆ کرا حکومەت پێکبهێنێت، بەلام محەممەد جناح لەرۆژی ١٦ ی هەمان مانگدا داوای لەموسڵمانان کردبوو کار بکەن بۆ راگەیاندنی ولاتێکی سەربەخۆ بۆ موسلمانی هیند، بۆیەش شەڕێکی دژواری خوێناوی لەنێوان موسڵمانەکانو هیندۆسەکان دەقەومێت، لەودەمانەدا گاندی تەمەنی گەیشتبووە ٧٧ ساڵ، جەستەی پەکی کەوتبوو، باش هیلاک ببوو، بەلام دەستەوەستان نابێتو بەپێخاوسی لەگوندەکاندا دەگەڕا، داوای لەخەڵکەکە دەکرد شەڕەکە راگرن، بەسە شەڕی ناوخۆ، کە بەرنامەو بانگەوازەکەی سوودی نابێتو تەندروستی بەرەو تێکچوون دەچێت. لەرۆژی ٢٠ ی مانگی فبرایەری ساڵی ١٩٤٧ حکومەتی بەریتانی بڕیار دەدات هیند بەجێبهێڵێت، پێشنیار دەکات دەسەلاتەکە رادەستی ولایەتە هیندییەکان بکات، یان هەر دەسەلاتێکی تر، بۆیەش لە رۆژی ٢ ی

مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٤٧ دەوڵەتی هیندی‌و هاوکات دەوڵەتی ئیسلامیش لە پاکستان رادەگەیندرێت، بەڵام دووبارە شەڕەکە نوێ دەبێتەوەو وڵاتەکە دەکەوێتەوە ناو گۆمی خوێن، بۆیەش بەناچاری کۆچبەرو پەنابەرەکان کە ژمارەیان چەندین ملیۆن کەس دەبوو لەو شوێنەوە دەگوازنەوە شوێنی ترو ئارامیان نامێنێت، هیندۆسەکان دەگەڕێنەوە ناو هیندو موسڵمانەکانیش دەچنە ناو وڵاتە نوێیەکەیان پاکستانی ئیسلامی.

لە رۆژی ١٢ ی مانگی پەنایەری ساڵی ١٩٤٨ گاندی بڕیار دەدات تا مردن مان لە خواردن بگرێت، ئەگەر ئەو شەڕە خوێناوییە ناوخۆییە نەوەستندرێت، بۆیەش لەو هەڕەشەیەدا گاندی سەردەکەوێت، بەوەش‌و لەسەر داوای گاندی شەڕە ناوخۆییەکە رادەوەستێت، کۆمەڵکوژییەکەی نێوان مەزهەبەکان نامێنێت، دەوڵەتە نوێیەکەش بەشی خۆی لەمیزانیەی هیند وەردەگرێت.

تیرۆرکردنەکە

لە رۆژی ٢٠ ی مانگی پەنایەری ساڵی ١٩٤٨ لەکاتێکدا گاندی لەگەڵ هاوڵاتیان کۆدەبێتەوە، لەدووری چەند مەترێک لەشوێنی دانیشتنەکەی نارنجۆکێک دەتەقێت، کابرا زوو دەگیرێت، ئەو دان بەوەدا دەنێت کە مەبەستی تیرۆرکردنی خودی گاندی بووە. لە رۆژی ٣٠ ی مانگی پەنایەری هەمان ساڵ لەکاتێکدا گاندی قورسایی خۆی خستبووە سەر گۆچانەکەی دەستی‌و دەچێتە ناو خەڵکەکە، ئەو سەرقاڵی پێشوازی خەڵکەکە

دەبێت، گەنجێکی هەندام گەورەو بەهێز (کە کەسێکی توندڕەوی هیندۆس دەبێت) بەرەو رووی دەچێتو پاڵ بە کچەزاکەیەوە دەنێتو لە گاندی دووری دەخاتەوە، گەنجەکە وەک ئەوەی کڕنۆشی بۆ دەباتو سڵاوو رێزی پێشکەش دەکات، لەوەدەمانەدا دەمانچەکەی دەستی لەسینگی دەداتو سێ گوللەی لێدەدات، دوو گوللەیان بەر سینگی دەکەوێتو سینگی کون دەکات، سێیەمیشیان لەناو سیپەلکی جێگیر دەبێت، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی یەکسەر گیانی لە دەست بداتو بمرێت. بۆ بەیانییەکەی لە دەردوەی نیودەلهی تەرمەکەی لەناو لێشاوی ئامادەبووان دەسوتێنن، بەپێی سرووتی تایبەتی هندۆسییەکان سێزدە رۆژ پرسەکەی رادەگەیندرێت، لەرۆژی ١٢ ی مانگی فبرایەری ساڵی ١٩٤٨ خۆڵەمێشی تەرمەکەیان بەناو حەوت رووباری پیرۆزی هیند داداوە.

ئەبو جیهادی سەرکردەی فەڵەستینی

نهێنییەکانی تیرۆرکردنی ئەبو جیهادی
سەرکردەی فەڵەستینی

لە دووری بیست کیلۆمەتر لە تونسی پایتەختی تونس، لە ناوچەی حەمام ئەلشەت، کە گوندێکی ئارامو جوانەو دەڕوانێتە سەر کەنداوی تونس، ئەو شوێنەی کە لەساڵی ١٩٨٢ ەوە، دەبێتە بارەگای سەرەکی ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی (PLO)، تێیدا کارو چالاکییە سیاسیو سەربازییەکانیان تێدا ئەنجام دەدا، ئەوەش پاش ئەوە هات کە سوپای ئیسرائیلی پاش شەڕێکی دژوارو سەخت لەو ساڵە لە بەیروت بارەگاکەی ئەوان گەمارۆ دەدات، ئەوانیش لەسەر پێشنیارو داوای سەرۆکی پێشووی تونسی ئەلحەبیب بورقیبە ڕێکخراوەکە هەموو دەزگاکانی بەیەکجاری دەگوازنەوە ئەو شوێنە لاچەپە ئارامە. لەشەوێکی هێمندا ئەو هەوارەش بۆ فەلەستینییەکان ئالۆز دەبێت، دەستەیەک لە کۆماندۆزی ئیسرائیل دەستیان دەگاتە ئەو هەوارە جوانەو لەوێ کەسی دووەمی دەسەڵاتداری ناو ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی (خەلیل ئیبراهیم مەحمود)ی ناسراو بەئەبو جیهاد لەدووری ٢٥٠٠ کیلۆمەترەوە دەکوژن، بەوەش ئیسرائیلییەکان بەهەموو جیهان ڕادەگەیەنن کە دەستیان دەگاتە هەر شوێنێک مەبەستیان بێت، هەر چەندە شوێنەکە لاچەپو پارێزراویش بێت. لەبەر چەندین هۆکار چارەنووسی ئەبو جیهاد وای بەسەر هات. لەوانە ئەو ڕۆڵێکی بەرچاوی لەسەرهەڵدانی فەلەستینی گێڕاوەو ئەو ئەندازیارو ڕێبەری بووە، بۆیەش موخابەراتی ئیسرائیل دەزانێت کەسێک هەیە سەرپەرشتی چالاکییەکان لەکەناری خۆرئاواو غەزە دەکات، لەدووردوە بانگەوازو ڕێنماییەکان بەهۆی دائیرەیەکی جیهانی گەیاندن لەژنێفو شارەکانی تری ئەوروپییەوە ئاراستەی فیدائییە فەلەستینییەکان دەکات، بەوەش دەیەوێت سەرچاوەو گۆشەی

ئاراستەکردنەکە گوم بکات.

ئەبو جیهاد ئەڵقەی پەیوەندیی نێوان سەرکردایەتی ڕێکخراوەکەو هەڵسوڕێنەری سەرهەڵدانەکە بوو لەناو وڵاتدا، ئەو بەرپرس و هەڵسوڕێنەری ڕووداوەکانی ١٥ ساڵی فەڵەستین بووە، هەموو گەنجەکانی سەرهەڵدان گوێیان لە ڕاسپاردەکانی ئەو گرتووە، ئەو ڕاستەوخۆ دژایەتی و شەڕی ئیسرائیلی کردووە، ئەوەش بەپێچەوانەی کەسایەتی یاسر عەرەفاتو ئەبو ئەیادو ئەبو لوتفو ئەوانی تریش بووە... بەپێی زانیارییەکانی موخابەراتی ئیسرائیل ئەبو جیهاد بەرنامەڕێژی بۆ قۆناخی دووەمو سێیەمی ئەو شۆڕشە دەکرد، واتە مەبەستی دامەزراندنی حکومەتی سێبەر بوو لەسەر خاکی داگیرکراوی فەلەستین تا دەسەڵاتی کەناری خۆرئاواو غەزە بگرنە دەستو حوکمڕانی ڕاستەوخۆی بکەن.

خەلیل ئەلوەزیر لەساڵی ١٩٣٦ لەناو خێزانێکی دەوڵەمەندی ڕەمەڵلا لەدایکبووە ئەودەمانەی فەلەستین لەژێر وەسایەتی بەریتانیدا بوو، کە لەساڵی ١٩٤٨ دەوڵەتی ئیسرائیل دادەمەزرێت بنەماڵەکەی ئەو لەشاری ڕامەڵلا بەرەو غەزە دووردەخرێنەوە، ئەویش لەوێ خوێندن تەواو دەکات، لەوێشەوە دەچێتە میسرو لەتەمەنی بیست ساڵییدا دەچێتە زانکۆی قاهیرە، کە تێدا یاسر عەرەفات دەناسێت، دۆستایەتییەکەیان تەنها مردن بوو لەیەکتری جیاکردنەوە. کە خوێندنی زانکۆ تەواو دەکات لەوڵاتی کوێت جێگیر دەبێت، لەوێ وەک مامۆستا کار دەکات، پرۆسەی هاوسەرگیری لەگەڵ (ئینتسار)ی ئامۆزای دەکات کە پاشان بەئوم جیهاد دەناسرێت، کە لەڕێکخراوەکە دەبێتە بەرپرسی سندووقی شەهیدەکان. کە ڕێکخراوی فەتح لەساڵی ١٩٦٤ دادەمەزرێت ئەو دەچێتە دیمشق لەوێ

دەبێتە بەرپرسی داراییانو نازناوی ئەبو جیهاد وەردەگرێت.

ئەبو جیهاد لە سوریا دەگیرێتو لەوێ ئازارو ئەشکەنجەیەکی زۆری دەدەن، پیاوانی موخابەراتی سووریی لەبەر چاوی خۆیدا (نیزال)ی کوڕی لە نهۆمی پێنجەمی باڵەخانەکەوە فڕێ دەدەنە خواردوەو دەیکوژن. کە لە زیندانی سوریا دەربازی دەبێت دەچێتە ئوردن، لەوێ هاوکاری دەنوێنێت بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوی فەڵەستینی ئەلفەتح، ڕۆڵی زۆری لە گەشەکردنو سازبوونی دەبێت، کە ڕێکخراوەکە لە ڕووداوەکانی ئەیلولی ڕەشدا لە ئوردن دەردەکرێت ئەبو جیهاد دەبێتە سەرکردەی گشتی ڕێکخستنەکانو چالاکییە سەربازییەکانی ڕێکخراوەکە، بەتایبەتی دەستە تایبەتییەکانی کە لەدەرەوەی ڕێکخراوەکە بوون. لیستی ئەو چالاکییە تایبەتیانەی لەو چەند ساڵەدا کە ئەبو جیهاد دژ بەئیسرائیل سەرپەرشتی کردوون زۆرە، ئەو بەرپرسی تەقاندنەوەی تانکی زوهر بوو لەساڵی ١٩٦٥و تەقاندنەوەی هێڵەکانی سەرەکی ئاو لەهەمان ساڵدا، کارەکان زۆرن لەوانە،

❖ ئەبەردیەکەی هوتێلی سافوای لەتەلئەبیب کە تێیدا ١٠ ئیسرائیلی لەساڵی ١٩٧٥ دەکوژرێت.

❖ تیرۆرکردنی ئالبرت لیفی گەورە پسپۆر لەبواری تەقینەوەو پاریدەرەکەی لەنابلس لەساڵی ١٩٧٦.

❖ ئەبەردیەکەی دەلال مەغریبی لەساڵی ١٩٧٨دا کە تێیدا ١٢٧ ئیسرائیلی دەکوژرێت.

❖ بەرنامەی بۆردمانکردنی بەندەری ئیلات بەسێ راجیمەی قورس لەسەر پاپۆڕێکی بازرگانییەوە لەساڵی ١٩٧٩دا.

❖ نەبەردییەکەی دبویا لەساڵی ١٩٨٠ لەناوچەی ئەلخەلیلدا کە تێدا شەش کەس دەکوژرێتو ١٦ کەسیش بریندار دەبن.

❖ بۆردمانکردنی هەوارە نیشتەجێیە ئیسرائیلییەکان لەباکووری ئیسرائیل لەساڵی ١٩٨١ دا لەناو فەلەستینی داگیرکراودا.

❖ بەدیلگرتنی هەشت سەربازی ئیسرائیلی لەرۆژی ٤ ی سێپتەمبەری ساڵی ١٩٨٢ لەکاتێکدا سوپای ئیسرائیل خوارووی لوبنانی داگیرکردبوو، ئەو هەشت سەربازەش بەپێنج هەزار گیراوی فەلەستینیو لوبنانیی لەشاری تەرابلسی لوبنانی گۆڕدرانەوە.

❖ هێرشکردنی سەر بارەگای حاکمی سەربازی ئیسرائیلی لە شاری سوورو تەقاندنەوەی لەرۆژی ١٠ ی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٨٢و کوشتنی ٧٦ ئەفسەرو سەربازی ئیسرائیل لەهێزەکانی سوپای ئیسرائیلی، لەوانە ١٢ ئەفسەریان پلەی بەرزیان هەبوو.

❖ سەرپەرشتی شەڕی ماندووکردنو نەبەردییەکانی فەلەستینی لوبنانی هاوبەش دژ بەسوپا داگیرکەرەکە لەلوبنان لەساڵی ١٩٨٢ تا ساڵی ١٩٨٤.

ئەبو جیهاد سەرپەرشتی هێرشکردنەکەی سەر وەزارەتی بەرگری ئیسرائیلی کردبوو کە لەجەزائیرەوە لە رۆژی ٢١ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٨٥ەوە، بەرنامەی بۆ کرابوو، تیمە فەلەستینییەکە کە لە٢٠ فیدائی خۆبەختکەر پێکهاتبوو دەچنە ناو پاپۆڕێکی بازرگانی، کە لەکەنارەکانی تەلئەبیب دادەبەزن لەوێشەوە بەرەو بارەگای وەزارەتی بەرگری ئیسرائیل لەهاکریایە بەڕێدەکەون، دەچنە ناو بارەگەکەو ژمارەیەک ئەفسەرو پلەداری ناو وەزارەتەکە دەگرن لەوانە ئیسحاق رابین کە وەزیری بەرگری

بوو، ئەگەرچی چالاکییەکە سەرناکەوێت، بەڵام بۆ سەرکردایەتی سوپای ئیسرائیل زەنگێکی ترسناک لێدەدات، ئەوەش لاوازیی بنکەکانی ئەوان نیشاندەدات، کە ئەوان دەتوانن بگەنە ریزی پێشەوەی سەرکردەکانیان.

لەگەڵ ئەوەی ئەمو سەریەرشتی راستەوخۆی ئەمو چالاکیانەی کردووە، ئەو لەگەڵ یەکەم مەشخەڵی سەرهەڵدانە میللییەکەی ناو خاکی داگیرکراو بوو کە لەرۆژی ۹ ی سپتەمبەری ساڵی ۱۹۸۷ هەڵگیرساوە، کە لەرۆژی ۲۰ هەمان مانگدا یەکەم چالاکی لەبەر رۆشناییەکانی ئەو لەدەخاڵدا لەسەر ئاستی رێکخستن و سیاسییەوە دەستی پێکردووە. پەیامەکانی ئەو بەرادیۆی دەنگی شۆرش لە بەغداو بەرۆژنامەو ئاژانسەکانی دەنگوباس و ئامێرەکانی فاکس و تەلەفۆن و هەموو بوارەکانی تری گەیاندن دەگەیشتە ناو جەماوەرەکەی فەلەستین، بۆیەش دەسەڵاتدارانی ئیسرائیل ئەوە باش دەزانن ئەبو جیهاد مەترسی هەیەو کارو چالاکییەکانی زەبرێک لەوان دەدات، چونکە بەرنامەکانی راپەرین و سەرهەڵدانەکە دەستوپەنجەی ئەوی پێوە دیاربوو، هەموو کارەکانیان بەئامۆژگاری و رێنماییەکانی ئەو دەکرا، لە راپۆرتەکانی ئیسرائیل ئەوە دەخوێندرایەوە کە رەنگە ئەو راپەرینە ببێتە شەرێکی درێژخایەنی بێزارکەرو زیانبەخش کە چەندین ساڵ بخایەنێت.

ئەفسانەی دەیمونا

بەلێزانیو شارەزایی فەرەنسییەکان لە کۆتایی ساڵانی پەنجاکانـدا، سەرەتاکانی بنکە ناوەکییە ئیسرائیلییەکە دادەمەزرێنـدرێت، کە لەساڵی ١٩٦٤ تەواو دەکرێـت، لەسـاڵی ١٩٦٦ەوە هەواڵـی وا ئاشـکرا دەبـوو کە ئیسرائیل خەریـکە بـۆمبە ئۆتـۆمییەکەی تەواو دەبێت، ڕۆژانە چیـرۆکو قسەی زۆر دەگوترا، کە لە بیابانی ئەلنەقەبو لەژێر خاکی شاری دەیمونـا کارگە ئۆتۆمییەکە کاری لەسەر دەکرێت، بۆیەش ئەو شارەو ئەو کـارگەیە وەک ئەفسانەیەک باس دەکـرا، ئەوەش وای کردبوو دۆسییەکە لەبەردەم ئەبو جیهاد گەورەو مەزنتر بێت. لەنـاو دۆسیەکەی پێش ئەو، هەواڵی وا هەبوو کە میسر لە سەردەمی سـەرۆکایەتی جەمـال عەبدولناسر خەریکی بەرنـامەی هێرشێکی هەمەلایەنـی بەکـۆدی ئەلفەجـری لەبەر دەسـتە، کە هێرش بکەنە سەر ناوچەی ئەلنەقەبی ئیسرائیلیو بەنـداوی ئیلاتـو جیاکردنەوەی ناوچەکانی خواروو لەبەشەکانی ترو هەروەها لێدانی بـنکە ناوەکییەکانیـان لەو دەڤەرەدا، بـۆیەش میسـرییەکان بـۆ جێبەجێکردنـی ئەو بەرنامەیە سوپایەکی زەبلاحیان سازکربوو، کە پێکهاتبوو لەلیوایەکی پیـادەو لیـوایەکی تـری پیـادەی سـەربەخۆو لیـوایەکی تۆپکـارو تۆپکـاری مەیـدانیو زرێپـۆشو کەتیبەیەکـی هـاونو کەتیبەیەکـی دژە دەبابـەو سـرییەیەک ئەنـدازیارو سـرییەک لەفـڕۆکەی بۆمباهـاوێژو سـرییەیەک لەکیمیازانـان، ئەو هێزانەش لەلایەن هێزەکانی ئاسمانییەوە کە بریتـی بـوو لەنـۆ دەرچـوونی فـڕۆکەی بۆمباهـاوێژو دەرچـوونی سـرییەکی تـرو

سربێکی سووکی بۆمباهاوێژ بەرنامەرێژی بۆ کرابوو، لەگەڵ ئەو پۆشینە فرە تەونە ئاسمانییەدا، سوپای دەریاوانییش بەچڕیو بەمووشەکەوە کار دەکات تۆپکارییەکان بشکێنێتو کۆگاکانی سوتەمەنییان خاپوور بکاتو دامەزراوەی بەنداوەکانیش بڕوخێنن، بڕیاریش وابوو هێرشەکان سێ رۆژ بخایەنێت، بەڵام پێشهاتەکان بەپێچەوانەی بیرکردنەو بەرنامەرێژی سەرکردایەتی میسری کەوتەوە، چونکە شەڕەکەی یونیۆ هەمووی لەباربرد.

ئەبو جیهاد دۆسیەی دەیموناشی پێ سپێردرابوو، ئەو بەرنامەیەی کە چاودێری ئەمریکی لەسەر بەرنامەکە لەساڵی ١٩٦٩ تەواو دەبێت، وەک لەمانگی یەنایەری ساڵی ١٩٧٦ ئاژانسی موخابەرات رایگەیاندووە کە ئیسرائیل لەساڵی ١٩٧٤ەوە بۆمبی ئەتۆمی هەیەو ئامادەیە. بەڵام ئەو گومانە نامێنێت کە رۆژنامەی سەندای تایمز لەرۆژی ٥ ی مانگی ئوکتۆبەر ساڵی ١٩٨٦ لەسەر زاری پسپۆری ناوەکی ئیسرائیل موردخای فانونو وتبووی ئێستا ئیسرائیل نزیکەی ٢٠٠ بۆمبی ناوەکی هەیە، دیارە کە ئەو پسپۆرە ئەو هەواڵەی بەدیمەنو بەبەڵگە نیشاندابوو، بۆیەش مەسەلەی دوودڵیو دڵەڕاوکێی نامێنێتو دەبێتە راستییەکی حاشا هەڵنەگر.

ئەبو جیهاد دوو هەزار دۆسیەو ئەرکی لەپێشدابوو، یەکێک لەو فەرمانو دۆسیەی ئاڵۆزو گرانەش دۆسیەی چەکە ناوەکییەکانی ئیسرائیل بوو، کە یەکێک بوو لەتهێنییەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل، دیارە لەبەر ترسناکییەکەی ئەو دۆسیە هێڵێکی سووریش بوو، بۆیەش ببووە قەڵایەکی قایم کە هەرگیز زانیاری لێوە دەرنەدەچوو، مەڵبەندەکە ببووە گەنجینەیەکی شکۆداری دەسەڵاتدارەکانی بنەماڵەی سەهێونیزمو

جوولەکەی هەموو جیهانیش، بۆیەش گەیشتن بەو مەبەستەو زانیارییەکانی ئەو دەیمونایە زۆر ئەستەم بوو. دیارە لەبەر ترسناکیو بایەخدارییەکەی بیووە پارێزگارکراوترین شوێنو پێگە لەهەموو جیهاندا، دیارە باڵندەش بۆیان نەبووە بەسەر ئاسمانەکەیدا ردت بن. مەڵبەندەکە بازنەییەو تیرەکەی پەنجا کیلۆمەترەو شووردیەکی ئەمنی پتەوی چاکی هەیە، باڵەخانەکەی بەکۆنکریتی بەناسن دارێژراوی پتەوەو بەرگەی بۆمبی ئاسمانیش دەگرێت، هەموو بەشەکانی کە لەشەش نهۆم پێکهاتووە لەبن ئەرز توندکراوە.

ئاسمانی دەیمونا بەردەوام بەتۆڕێکی زۆر تۆکمەی رادارو بەرگری ئاسمانیو مووشەکیو تۆپکارییەوە دەپارێزرێت، چەندین پێگەی مووشەکی هۆکی تێدا دامەزراوە، تۆپی فڕۆکەشکێنی ٤٠ ملم بۆ دانراوە، لەگەڵ ئەوانەشدا تۆپی ٢٠ ملمیش سازکراوە، بەردەوام ژمارەیەک فڕۆکەی ئامادەو سازیش ئامادەن کە لەماوەی چەند چرکەیەک دەفڕن، هەمووشیان لەفڕۆکەخانەی دەیمونای سەربازی نزیک بنکەکە سازکراوون، لەنزیک ئەوانەشەوە ئەمریکا سێ فڕۆکەخانەی بۆ پارێزگاری ئەو بنکە ئەتۆمییە لەبیابانی ئەلنەقەب بۆ ئیسرائیل سازکردووە، هەروەها ئاسمانی دەیموناش بەفڕۆکەی ئینزاری پێشوەختو دووربینەوە لەوێیە، کە ماوەی چوار سەعات دەتوانن لەئاسمان بمێننەوەو بەردەوامیش بوونیان هەبووە، دیارە کە رادارەکانیش زۆر دووربینن، دەتوانن لەدووری ٢٦٠ کیلۆمەترەوە هەست بەمەترسی بکەنو لەهەر چوار لاوەش دەبینن‌و لەهەموو بەرزییەکەوە هەستیارن.

ئەوەو لەسەر ئەرزیش سیستەمێکی بەربەستی فرەئالۆزیش دانراوە،

کە تێدا تۆڕێک راداری تێدایەو هەموو جوولەی خەڵکو ماشینێک زوو هەست پێدەکات، بێجگە لەو پێگەو بەربەستە دامەزراوانە چەندین بازنەی گەڕۆکیش لە هەموو گۆشەیەکەوە دەوری دەیمونایان داوە، ئەوانیش هەموو جوولەی خەڵکو ماشینەکان دەبینن، لەو مەڵبەندەش ئامێری تایبەتی جیوفۆن دانراوە کە هەست بە لەرینەوەی ئەرز دەکەن ئەگەر خشیەی خەڵکو جوولەی هەر جۆرە ئامێرێک هەست پێ دەکەن، ئەوەو چەندین ئامێری بۆنکردن هەیە کە لە دوورەوە هەوای ناوچە نزیکەکە هەڵدەمژن، بە ئاوێتەی شیمیایی شرۆڤەی دەکەن بەوەش هەر بۆنێکی جەستەیی دەربچێت یان هەر دەرچوونێک لە جەستەیەک هەبێت زوو ئەو ئامێرە بۆنی دەکات.

• • •

بێجگە لەو ئامێرو رادارانە ئامێری ئاگادارکردنەوەی بە تیشکی ژێر سووریش هەیە، کە هەموو گەرماییەک لەو دەزگایە نزیک ببێتەوە هەستی پێدەکات، جا گەرماییەکە لەجەستەی ئادەمیزادەوە بێت یان کە هەر ماشینێک یان هەر ئامێرێکەوە بێت، هەروەها دەزگا ئەتۆمییە ئیسرائیلییەکە لە دەیمونا بەبازنەیەکی داخراوی ئینزاری موگناتیسیەوە دەپارێزرێت، لەو دەزگایانەوە هەموو جەکنو تەقینەوەیەک دەدۆزێتەوە. دەزگاکە بەتۆڕێکی وایەری ئەلکترۆنی زۆر هەستیاری ورد دەوری دراوە، کە لەچەشنی داوی جاڵجاڵۆکەیەو بەچاویش نابینرێت، بەڵام بەشڵەقاندنی ئەو تۆڕە بەهەر جەستەیەک بێت دەنگی دێتو زەنگ لێدەدات،

دەزگاکانو ئامێرەکانی چاودێریو پاراستنەکان هەموو بەژوورێکی مەرکەزی بۆ دەست پێڕاگەیشتنو چاودێریو شرۆڤەکردنو ئاگادارنەوە بەستراوەتەوە.

جوانووە شینەکە

لەبەر گرینگی ئەو دەزگایە ئەبو جیهاد پێکانی دەزگاکە دەکاتە بەرنامەو مەبەست، بەڵام ئەو باش دەیزانی دەزگاکە بەچەندین شێوە پارێزراوەو نزیکبوونەوە لەو دەزگایە مەترسی زۆری لەسەرە، رەنگە ئەو هەموو دەزگاو شێوەکانی پاراستنەکانیشی نەزانێت، زۆریشیان هەر باس نەکراون، یان نەزاندراون. دەزگای دەیمونا بۆ هەموولایەک شوێنێکی قەدەغەکراو بوو، لەوانە گەورە ئەفسەرەکانی سوپای ئیسرائیلیو گەورە سیاسەتمەدارەکان، گەورە حاخامەکان، کە هەموو دەرگایەکیان بۆ خراوەتە سەر پشت تەنها ئەو دەزگایە نەبێت، کەتە دەیمونا هەموو دەروازەکانی بەرووی هەموولایەک داخراوە.

ئەبو جیهاد بۆ لێدانی ئەو دەزگایە مەبەستی نەبوو فڕۆکەو مووشەکو تۆپ بەکاربهێنێت، ئەو پشتی تەنها بەشەش کەسی بوێر بەستبوو، لەوانە سێ کەسیان دەکرا بەهاوکاری سێ هاوڕێیەکانیان بچنە ناو قوڵایی دەزگایەکەو هەموو دەروازە بەستراوە ئەفسووناوییەکان ببەزێنن، ئەو جوانووەیەی رۆژانە ئەو سوارانەی دەبردنە سەر پشتی پاسێکی جۆری ڤالفۆی شین بوو، بەیانیان کارمەندەکانی دەیمونا کە

لەبیرتەلسبع کۆدەبوونەوە سواری دەبوون تا بنکەی دەیمونای دەبردن، لەوێشەوە بەئۆتۆمبێلی تایبەتییەوە دەگەیەندرانە شوێنەکانی کارکردنیان، هەر ژمارەیەکیان دەچوونە بەشە تایبەتییەکانیان، دیارە ئەوانەش هەموو خاڵەکانی پشکنینیان دەبڕی ئنجا دەگەیشتە شوێنەکانی کارکردنیان. بەیانیان ئەفسەرێکی ئاسایش پێش دەرچوونی ئۆتۆمبێلەکە لە کارمەندەکان دڵنیادەبوو، ڕۆژانە هەموویان ورد پشکنینی وردیان بۆ دەکرا، ئەو ئەفسەرەش بەئۆتۆمبێلێکی جۆری جێبی سەربازی بەپێشیان دەکەوت، بەناو بیابانی ئەلنەقەبدا دەڕۆیشتن، هەموو بەرنامەکان وردو باش کۆنترۆڵ دەکرا، چونکە دەیمونا گەنجینەیەکی گرانبەهای ئیسرائیلی تێدایەو مانەوەی دەوڵەتەکەیان بەو دەزگایەوە بەستراوەتەوە.

پلانەکەی ئەبو جیهاد ئاسانو سادە بوو، بەڵام زۆر باش شرۆڤە کرابوو، دیارە کە زۆریش بەترس بوو، چونکە ئاسان نییە کەسانێک نەگرێ بچنەوە ناو وڵاتەکەیان، بۆیان نەبێت سنوور ببەزێنن ئەو کەسانە بگەنە دەزگا ترسناکە ئۆتۆمییە ئیسرائیلییەکە. دەستە فیدائییەکە سێ تفەنگی ڕەشاشیان پێبوو، یەکێکیان جۆری کارل گوستافی دروستکراوی میسری بوو، دوو کەسەکەی تریان کلاشینکۆفیان پێبوو، ئەو دەستەیە ٢٠ نارنجۆکی دەستیان هەڵگرتبوو، هەر فیدائییەک چوار مەخزەنی یەدەگیان پێبوو، جانتایەکی تریان هەڵگرتبوو کە چەند پێویستی تری تێدابوو. دەستەکە پاش ئەوەی چەندین خاڵی پشکنینی سەرسنووریان دەبڕن، لەژمارەیەک نۆرینگی ئیسرائیلی ئامادەو وریاو سازکار خۆیان دەرباز دەکەن، چونکە سەردەمی سەرهەڵدان بوو، بۆیە سوپای

ئیسرائیلی لە ئامادەباشی تەواو دابوون. لەسەعات شەش و پێنج دەقەی بەیانی رۆژی دووشەممەی ڕێکەوتی ٧ ی مارسی ساڵی ١٩٨٨ فیدائییەکان پاش ئەوەی ڕێگایەکی سەختی بیابان بەزەحمەتی دەبڕن دەگەنە ڕێگای دەیمونا.

کە دەستەکە دەگەنە ناوچەکە یەکێکیان خۆی دەگەیەنێتە سەر ڕێگا قیرەکەو لەوێیەوە ئیشارەت دەداتە هاوڕێیەکانی کە ئۆتۆمبێلێکی سەربازی ئیسرائیلی کە لەگەڵ پاسەکە بەڕێوەیە دەرکەوت، ئەو زوو نارنجۆکێک دەخاتە بەردەم ئۆتۆمبێلەکە، بەوەش سێ فیدائییەکە دەتوانن ئۆتۆمبێلەکە کۆنترۆڵ بکەن. ئەو فیدائییەی کە ناوی (عەبدولا خەلەف) بوو دەکەوێتە پێش سوکانی ئۆتۆمبێلە سەربازییەکە کە مارکەی رینۆ بوو، هاوڕێیەکەی کە ناوی (محەمەد عەبدولقادر) بوو دەکەوێتە تەنیشتی، لەسەر تەختەی پشتەوەی هاوڕێیەکەیان (محەمەد ئەلحەنەفی) دادەنیشێت، ئەو سێ کەسە لەکاتی دیاریکراودا دەگەنە سێڕیانی عەرعەر دەیمونا، ئەوان دەتوانن بەربەستی پۆلیسی ئیسرائیلی لەو سێڕیانەدا ببڕن. بەپێی زانیارییەکان ئەو ئۆتۆمبێلە دەستەیەک لەپسپۆڕو کارمەندانی دەزگا ناوەکییەیان هەڵگرتبوو، کە لەسەعات حەوت و نیوی بەیانیان لەبازگەیەک دەوەستان. عەبدولاو دەستە فیدائییەکە بەئۆتۆمبێلە رینۆیە سەربازییەکە لەگەڵ زەمەن پێشبڕکێیان بوو تا لەکاتی دیارکراودا بگەنە سێڕیانی عەرعەر دەیمونا، خۆشبەختانە لەدوورەوە جوانەوە شینەکە دەردەکەوێت، بەوەش دەگەیشتە خاڵە دیاریکراوەکەیان، ئەوەش پاسە شینەکە بوو کەبەیانیان کارمەندەکانی دەگەیاند. فیدائییەکان هێرشیان بردە سەر بازگەکەو بەچڕی گوللەبارانی

سەربازەکانیان کردبوو، ئینجا لەئۆتۆمبێلەکەیان دادەبەزن و چاوەڕوانی گەیشتنی جوانووە شینەکە دەبن، لەهەردوولای شەقامەکە سێرەیان گرتبوو، ئامادەو سازبوون. لەو دەمانە ئۆتۆمبێلێکی سەربازی دەگاتە پێش جوانووەکەو ڕووی لە فیداییەکان گوم دەکات، بۆیە عەبدوڵا تەقە لەئۆتۆمبێلەکە دەکات، بۆیەش پاسەکەی پشتەوە لەناکاودا دەوەستێت، بەوەش فیداییەکان دەتوانن بچنە ناو پاسەکە، بەزەبری چەکەکانیانەوە پاسەکەیان ناچار دەکەن بەرەو دەزگاکە بڕوات. دیارە سەربازەکانی بازگەکە ئاگاداری سەرووی خۆیان دەکەنەوە کە پاسەکە ڕفێنراوەو تەقەش لەوان کراوە، بەو هەواڵە زەنگەکانی ئینزار لەنووسینگەکان لێدەدەن، لەناو ماڵەکان و لەناو ئۆتۆمبێلە سەربازییەکان دەبێتە بانگەوازو داواکردن، قیامەت لەناو ئیسرائیل هەڵدەستێت، لە ئاسمانی ناوچەکە چەندین کۆپتەر دەبینرێت، سەدان سەرباز بەپەرەشوتەوە دادەبەزن، هەموویان مەشقیان لەو جۆرە ڕووداوو هێرشە کتوپڕیان کردبوو، لەسەر ئەرزیش سەدان ئۆتۆمبێلی سەربازیی و پۆلیس و پاسەوانی سنوور دەکەونەخۆ، هەموو دەکەونە دوای ئۆتۆمبێلە شینەکە، کە تەنها حەوت کیلۆمەتری مابوو بگاتە دەزگاکەی دەیمونا، بۆیەش سەربازەکان تەقەیان لەتایەکانی دەکەن و لەڕۆیشتنی یەکسی دەخەن، بەوەش ئۆتۆمبێلەکە دەبێتە لاشەیەکی مردووو جووڵەی لێ دەبڕێت.

پاسە شینەکە دەبێتە نێچیرێکی زامدارو پەککەوتوو، کە بەژمارەیەک گورگی دڕ دەوری درابوو، چەندین فڕۆکە وەک بازو قەل لەئاسمانەوە لەسەری دەسوڕانەوە، کەشە هێمن و ئاسۆ بەرینەکەی بیابانی نەقەبیان ئاڵۆزکردبوو، کە تەنها حەوت کیلۆمەتر لەدیمەنەکە دوور

بوون، دیمەنی رۆژی قیامەت، بەپێی بەرنامەکەی ئەبو جیهاد دەستە فیدائییەکە ئەفەرەکانی ناو پاسەکە بکەنە سێ بەش، هەر یەکێک لەفیدائییەکان پاسەوانی دەستەیەک بکەن، ئەوانەش بەزەبری چەک دیل بکەن‌و تا بەو دیلانە دەتوانن ناچاریان بکەن بچنە ناو دەزگاکە. هەر چەند کاتەکە دەڕۆیشت زۆرتر سوپاو هێز لەپاسەکە کۆ دەکرایەوە فڕۆکەی کۆپتەر زۆرتر دەبوون، هەندێک بەئاسمانەوە بوون ژمارەیەکیش دەنیشتن، سەدان ئەفسەرو کۆماندۆز ئامادەبوون، هەموویان لە بازنەی پاسە شینەکە دەخولانەوە. دانوستان‌و خۆگرتنەکە ٤٥ دەقەی ویست، تا وەزیری بەرگری ئەودەمانە ئیسحاق رابین‌و سەرۆکی هەیئەی ئەرکان دان شەمرون‌و سەرکردەی ناوچەی باشووری سەربازی ئیسحاق موردخای دەگەنە شوێنەکە. عەبدوڵا عەبدولمەجید بەهۆی بڵندگۆیەک داوای لەئامادەبووان کردبوو نوێنەری خاچی سوور بگاتە شوێنەکە، ئەو لەگەڵ ئەواندا دانوستان دەکات، تا داوای ئازادکردنی گیراوەکانی رۆژانەی سەرهەڵدانیان لێ بکات، کە ژمارەیان دەگەیشتە نۆ هەزار کەس‌و فیدائییەک. بەردەوام داواکەی بۆ ئیسرائیلییەکان دەگوتەوە، هەروەها هەڕەشەیان دەکرد ئەگەر داواکانیان جێبەجێ نەکەن هەموو دیلەکان لەناو دەبەن.

پێش ئەوەی ماوەی دیاریکراوی دانوستانەکە کۆتایی بێت، پاسەکە درایە بەرلێزمەی قەناسەکان، شەڕەکە قەومسا سێ فیدایی لەگەڵ سوپایەکی پڕ چەک لەو شوێنە چۆڵەدا، کە تەنها حەوت کیلۆمەتر لەشوێنە ئەفسوناوییەکەی ئیسرائیل دوور بوو دەبێتە شەڕێکی دژوار، لەو ماوەیەدا دەسەڵاتی ئیسرائیل بواری نەدا هەواڵەکان بڵاوبێتەوە، هیچ

جۆرە راگەیاندنێک دەرنەچوو ئیسرائیلییەکان داوایان کرد تەنها قسەو لێدوان لەپەیڤداری رەسمی ئیسرائیل وەردەگرن هەر ئەوەش بڵاودەبێتەوە. دەزگا رەسمییە ئیسرائیلییەکان رایگەیاندبوو کە سێ کەس لە کارمەندانی دەزگا ئوتۆمبیلەکە کوژراوە، ئەوەش بەپێچەوانەی ژمارەی بریندارەکان بوو، لەلایەن خۆشییەوە پیریز وتبووی:

ئێمە رووبەرووی دوژمنێک بووینەتەوە لەئوسلوبەکانیاندا هیچ جیاوازی ناکەن، ئامادەن هەموو شتێک بکەن تا بگەنە هەر پێگەیەکی ئیسرائیلی. لەهەمان رۆژیش بریار دەدرێت ئەنجوومەنی جەنگی ئیسرائیل کۆببێتەوە.

* * *

پاش چەند سەعاتێک لەرووداوو هێرشە فیدائییەکەی دیمونا کە دەوڵەتی ئیسرائیلی بە هەموو دەزگاکانییەوە هەژاندبوو، لە رۆژی ٧ ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٨٨ بریاردەدەن ئەبو جیهاد لەناوببەن، ئەوەش لەکۆبوونەوەی ئەنجوومەنی جەنگی ئیسرائیلی بریاری لەسەر دەردەچێت، کە تێیدا سەرۆکی حکومەت ئیسحاق شامیرو وەزیری بەرگری ئیسحاق رابینو وەزیری دەرەوە شیمون پیریزو سەرۆکی ئەرکان دان شەمرون یاریدەدەرەکەی ئیهود باراک (ئەوەی لەساڵی ٢٠٠١ پۆستی سەرۆکایەتی حکومەتی ئیسرائیلی وەردەگرێت)و سەرۆکی دەزگای مۆساد نەعوم ئادمونیو سەرۆکی موخابەراتی سەربازی ژەنەراڵ ئامنۆن شاحکو چەندین گەورە ئەفسەرانی سوپای ئیسرائیلی تێیدا بەشدار دەبن،

بەرەزامەنـدیو راسـپاردەی هەمـوولایەک بڕیـاری پێویسـت دەدەن بـۆ لەنـاوبردنی ئەبـو جیهـاد، بـۆیەش ئامـادەیی دابینکردنـی هەمـوو پێویستییەکانی سەرگرتنی ئەو پلانە دەکەن.

هەمـوولایەک بەشـێوەیەکی زۆر خێـرا بـۆ جێبەجێکردنـی ئەو کـارە دەکەونە ئامادەسـازی، سـەرکردایەتی سـەربازیی بەو کـارە رادەسـپێرن، پەیوەندی بەبەکرێگیراوەکانیـان لەنـاو وڵاتـی تـونس دەکەن کە ژمارەیـان زۆربوو، بۆیەش سەرۆکایەتی ئەرکانو بەهاوکاری موخـابەراتی ئیسـرائیلی بەرنامەرێژی بۆ کوشتنی ئەبو جیهاد لەناو وڵاتی تونس دادەرێژن.

بۆ کوشـتنی ئەبـو جیهـاد پێویسـتیان بەسازکردنی هێزێکـی سـازکارو زۆرتـرین ئیمکانیـاتی نائاسـایی دەبێـت، دەبـوایە ئەو شـارەی ئەو تێـدا دەژیـا زۆر بەدروسـتی کـۆنترۆڵ بـکەن، دیـارە کـارەکە لە کوشـتنی تـاکە کەسـێک گەورەتـر بـوو، تـیمە راسـپێردراوەکە پێویسـتی بەچوار بەلەمـی جۆری کورفیتـو دوو بەلەمی تری جـۆری زار ٥،او دوو بەلەمـی تـری جـۆری زار ٤ دەبێت، کە تیمەکە بۆ هێرشبردنەکە بگەیەنێتە نـاو وڵاتـی تـونس، ئەو سازکارییەش ئامادەیی هەبێت بەخێرایی لەکاتی تەواوکردنی کارەکە تیمەکە لە شـوێنەکە دوور بخـاتەوە، بەلەمەکان کـۆپتەری جـۆری ٢٠٦یـان هەڵگرتبـوو، کە بتوانێـت کە یەکێـک برینـدار دەبێـت بەزوورتـرین کـات فریـــاگوزاری پێشـــکەش بکرێـــت، هەروەهـــا بەلەمێکـــی تریـــان نەخۆشـخانەیەکی تەواوی بـارکردبوو، کە جۆرەهـا ئـامێرو ئیمکانیـاتی نەشتەرگەرییان لەبن دەستدا بوو، دوو دکتۆری زۆر شارەزای ئیسـرائیلیش بەشـدار دەبێـت، کە یەکێکیـان نەشـتەرگەرو ئەوی تریـان بـۆ کاروبـاری سڕکردن دانرابوو.

ئیهود باراک راستەوخۆ سەرپەرشتی جێبەجێکردنی بەرنامەکەی دەکرد، ئەو دەمانە ئەو جێگری سەرۆکی ئەرکانی سوپا بوو، هەروەها جێگری سەرۆکی مۆسادو سەرۆکی چالاکییەکانی دەریاوانی لەسوپای ئیسرائیلی بەردەوام پەیوەندی بەچەکی دەریاوانی ئیسرائیلی هەبوو، دەستەکە یەکێک لەکەشتییەکانی دەکاتە بارەگای سەرپەرشتی چالاکییەکە. بەرنامەکە ئیعتیماد دەکاتە سەر یەکەی سیارە متقال و فلوتیلا ١٣، تیمە کۆماندۆزەکە لەدەریاوە دەگوازنەوە شوێنێکی تایبەتی لەسەر کەنارو نزیک لە شوێنەواری قرتاجەی کەڤناری مێژوویی، لەوێش دەستەی بەکرێگیراوانی مۆساد لەخزمەتیاندا دەبن، کە کەنارەکەیان بۆ دابیندەکەن و هەموو پێویستییەکانیان بۆ ساز دەکەن.

دیارە کە چالاکییەکە پێویستی بەدوو فڕۆکەی جۆری بۆینگ ٧٠٧ دەبوو، کە یەکێکیان بکرێتە مەڵبەندی سەرکردایەتی ئاسمانی و فڕۆکەکەی دی بکرێتە مەڵبەندی پەیوەندیی ئەلکترۆنی زۆر پێشکەوتوو، لەیەکەمینیاندا سەرۆکی فڕۆکەی سەربازیی ئیسرائیلییەکە ژەنەراڵ ئافیهوبنن بۆ بەردەوامی پەیوەندیی لەگەڵ باراک و سەرکردایەتی سەربازی فڕۆکەی کارکەربوو، لە فڕۆکەکەی تریان سەرۆکی مۆسادو سەرۆکی موخابەراتی سەربازییش هەموو وردەکاریەکان دەدانە ژووری عەملیاتی سەرەکی تایبەت بەسوپای ئیسرائیل لەتەلەئەبیب، بەوەش ژووری عەمەلیاتەکە راستەوخۆ پەیوەندی بەتیمە کۆماندۆزەکەی سیارە متقال دەبێت، کە رۆڵی سەرەکی و کاریگەریان لەچالاکییەدا دەگێڕا.

لەسەر ئاوی دەولی دەریای ناوەڕاست، دوو فڕۆکەی بارهەڵگری سوتەمەنی بۆ دابینکردنی سووتەمەنی بۆ فڕۆکەکانی ئەو کارە

ئامادەبوون، لەگەڵ ئەوانەشدا چوار فڕۆکەی جەنگی ئیف ١٥ بۆ مسۆگەرکردنی سەلامەتی فڕۆکەکانی بوینگ ٧٠٧و ئەندامانی تیمەکەی سەر ئەرز ئامادەبوون. ئیسرائیل بۆ ئەو کارە سوپایەکی تەواوی سازکردبوو، چونکە بە هەموو شێوەیەک ئامادەیی هەبوو کارەکە بکات، چونکە ئەو هێڵە سووردکانی بەزاندبوو، چالاکییەکانی بەرگری زۆر کردبوو. ئەو تیمە تایبەتییە دەستەیەکی چالاکی هەڵبژاردراو بوو، یەکەکەیان ناوی سیارە متقال بوو لە ناوەندی پەنجاکانەوە بەنهێنی دامەزرابوو، تا ئیمڕۆش ئەو تیمە هەر بەنهێنیو بەدزی کارەکانی دەکات، ئەوانە بەردەوام کاری لەو جۆرەیان پێ سپێردراوە، کاری ناسکو مەترسیدار ئەنجام دەدەن، ئەوان لەناو خاکی نەیارەکەیانو لەپشتەوەی بەرەکانەوە کاری خۆیان دەکەن، لەوێیەوە زانیاری کۆدەکەنەوەدو تۆڕی ئیستخباراتی بڵاودەکەنەوە، لەنزیکەوە لەگەڵ موخابەراتی سەربازیو مۆساد کاردەکەن. ئەوان پەیوەندییان راستەوخۆ بەسەرۆکی ئەرکانەوە دەبێتو گەیاندنی زانیارییەکان لەلای ئەوانەوە پلە بەپلە سەرناکەوێت بەڵکو یەکسەرو راستەوخۆ دەبێت.

ئەوەی زانراوە کە ئەو سریە چەقۆی تیژەو دەکارێت ئەشتەرگەرییە وردو زەحمەتەکان بۆ ئیسرائیل بکات، بەتایبەتی لەکاتی ئاشتی زۆرتر کاردەکەن نەک لەکاتی شەڕەکاندا، ئەندامەکانی ئەو دەستەیە دەماری ئەعسابی پۆڵاییان هەیە، هەموویان لەرووی جەستەو فۆرمەوە پڕو تەواون، لەهەموو چەکەکان پسپۆڕو شارەزان، هەر یەک لەوانە دەتوانێت بەتەنهاو دوور لەهاوڕێیەکانی لەتیمەکە چالاکییەک ئەنجام بدات.

شەوی ١٦ ی ئەپریل ئەو تیمە تایبەتییە جلی رەشی دژ بەسوتانیان

لەبەردابوو، پێڵاوەکانیان لەپلاتینیۆمو جلی ژێرەوەیان دژی گوللەی بوو، هەر یەکێک لەوانە ئامێرێکی پەیوەندی بەئامێری ئاردنو سەعاتەی میکرفۆنیان پێبوو، ئامێرێکیان پێ بوو ئەگەر یەکێکیان لەدەستەکە دابپڕێت یەکسەر زەنگی بۆ لێدەدات، سەرکردایەتیش تۆڕێکی بۆ دەستەکە سازکردبوو کە بتوانێت جووڵەو چالاکییەکانیان بزانێت، تا لەکاتی پێویستو تەنگانەدا زوو دەستی یارمەتییان راستەوخۆ بگاتێ، ئەوەی شایانی باسە هەموو چەکەکان دروستکراوی ئیسرائیلی بوون، تا چەکەکانو کەرەستەکان نەناسرێنەوە سەرچاوەکانی دروستکردنو بەرهەمهێنانیان لەسەر لابردبوون.

هەردوو تیمی یەکەمو دووەم چەکی ئۆتۆماتیکیان پێ بوو کە مارکەکەی OZI بوون، دەکرا بەبێ دەنگی بتەقن، بێجگە لەوەش هاونی سووکو نارنجۆکیان لەلابوو. ئەو تیمە دوو هەفتە لەشوێنێکدا مەشقیان کردبوو، کەلەشوێنی چالاکییەکە دەچوو، شوێنەکە لەشاری حەیفا نزیک بوو، پسپۆڕەکان خانووێکیان لەسەر نەخشەی خانووەکەی ئەبو جیهاد لە تونس لەگەڕەکی ئەلبو سەعید لەو شوێنە بۆ مەشقی تیمەکە سازکردبوو، وەک خانووەکەی ئەوو لەسەر کەناربوو، تا خانووەکە باش لەو گەڕەکو ناوچەکەی ئەبو جیهاد بچێت، کۆڵانێکیان لەشوێنی مەشقکردنەکە دروستکرد، شێوازە خانووەکانی بەخانووەکەی ئەبو جیهاد دەچوو لە تونس، ئەوان مەشقەکانیان لەو کاتانەدا دەکرد کە چاوو زووەی کامیرەکانی مانگە دەستکردەکانی ئاسمانی ئەمریکیو سۆڤیەتی لەناوچەی حەیفا دووربن، نەوەک دیمەنی مەشقەکان بگرنو تۆماری بکەن. لە رۆژانەی مەشقەکەدا تیمی یەکەم دەرگای خانووەکە دەڕوخێنن،

تا، بتوانن لەماوەی تەنها ؟؟ چرکە ئەبو جیهاد بکوژنو بۆی دەربچن.

* * *

هەفتەیەک پێش ڕۆژی چالاکییەکە تیمێکی تایبەت بەمۆساد دەگەنە ناو تونس، کە بریتی بوون لەشەش پیاوو ژنێک، ئەوان بەناوی سەردانێکی بزنسمان بەناسنامەی تەزویری زۆر باش سازکراو گەیشتنە ئەو وڵاتە، سەرۆکی تیمی سیارە متقال لەڕۆماوە بەپاسپۆرتی خۆیەوەو بەناوی کاری بازرگانی گەیشتە تونس، لەوێ پیاوانی مۆساد لە فرۆکەخانە لەپێشوازییدا بوون، سەرۆک تیمەکەیان تا ماڵەکەی ئەبو جیهاد دەبەن، ڕێگاکەی سەر دەریای پێ نیشاندەدەنو بەیەکەوە ڕووماڵێکی باشی ڕێگاکەو ناوچەکەیان کردبوو، تێبینییەکانیان وردو جوان تۆمارکرد، کە کارەکانی تەواوکرد بۆ بەیانییەکەی سەرکردە سەربازییە ئیسرائیلییەکە گەڕاوەتەوە ئیسرائیل، لەوێ دەگاتە لای ئەندامانی تیمەکەی کە لەناو بەلەمێکدا لەناو دەریا چاوەڕوانیان دەکردو مووشەکیان هەڵگرتبوو.

سێ کەس لەتیمەکەی مۆساد کە پاسپۆرتی لوبنانیان بۆ چێکراوو لەتونس ئۆتۆمبێلێکی جۆری بیجۆی ٣٠٥و دوو ئۆتۆمبێلی جۆری مینی بوسی فۆکس ڤالگۆن بەکرێ دەگرێت، لەلایەکی تریشەوە پیاوەکانی مۆساد ماڵەکەی ئەبو جیهادیان باش کۆنترۆڵ کردبوو، دەیانویست باش لەبەرنامەو کارنامەکانی حاڵی بن، ئەوەک گۆڕانێکی تێدا ڕوو بدات، باش کاتی پاسەوانەکانیان حیسابکردبوو، سێ ڕۆژ پێش چالاکییەکە دەروازەی

شــەقامەکانی ناوچەکەیــان رووماڵکردبوو، ئەو پاســەوانانە لەکوێــوە دەرددەچــن، چــۆن دەگەڕێــنەوە، هەروەهــا هەمــوو هێڵــی تەلەفۆنەکــانی نــاوچەکە دەخەنە بــن دەســـتیان بەوەش وردو بــاش کــۆنترۆڵی پەیوەندییەکانیان کردبوو.

پێش کاتی دیاریکراوی چالاکییەکە موخابەراتی ئیسرائیلی هەستی بەوە کردبوو کە فەرەنسییەکان بۆنی ئەو چالاکیانەی کردووە، بۆیەش زوو بەخێرایی هوشیاریان دابوو سەرکردایەتی فەلەستینی کە ئیسرائیل بەنیازی کارێکی لەو جۆرەن، بەڵام ژەنەراڵ باراک سەرگردەی چالاکییەکە لەبڕیــارەکەی خــۆی‌و لەکــاتی دیــاریکراودا پەشــیمان نــابێتەوە، پشــتی بەســتی‌و خەمساردی فەلەستینییەکان دەبەستێت‌و لەسەر بەرنامەکەی خۆی بەردەوام دەبێت.

دەســتەی بەلەمەکــان (فلــوتیلا) لە کەنارەکــانی تــونس نزیــک دەبنەوە، شوێنەکەیان لە زوومی رادارەکان دووربوو، فڕۆکە میراجەکە کە بەباشترین مەڵبەنــدی گەیانــدنەوە ســازکرابوو کە لەبنکە ئاسمانییە ئیسرائیلییەکە هەڵدەستێت، کار بۆ ئەوە دەکات ناوچەکەیان بۆ ئارام بکات‌و پارێزگاریان مسۆگەر بکات تا دەستەکان بەهیچ جۆرێک نیگایان لەسەر نەبێت، لە نزیک کەنارەکانی تونسیش فڕۆکە جەنگییەکانی جۆری ئیف ١٥ بەسووتەمەنی پێویستەوە دەفــڕین، ئەوانــیش فــڕۆکە بۆینگەکەیان دەپاراست، دەیتوانی هەموو پێویستی‌و یارمەتییەکانیان بۆ دابین بکات. هەمــوو کارەکــان ســازبوون، بــۆیە بەلەمە مووشەکییەکان گەیشتنە ناو ئاوی تونس، لەدووری چەند کیلۆمەترەوە دەستەی پیاوە بۆقییەکان دادەبەزنە ناو ئاوەکەو بەمەلەکردن بەرەو کەنارە چۆڵەکە

دەرۆن، لەوێ دەستەیەک لەپیاوانی مۆساد چاوەڕوانیان دەکردن، بەوەش چالاکییەکە دەچێتە بواری جێبەجێکردنەوە.

کە فەرمانەکە دەردەچێت لەماوەی پێنج چرکەدا چەکدارەکان لەناوچە دوورەکەوەوە دەگەنە سەر کەنارە ئارامەکە، بەخێرایی سواری ئۆتۆمبێلەکان دەبن کە زووتر بۆیان بەکرێ گیرابوو، بەرەو ماڵەکەی ئەبو جیهاد بۆی دەردەچن، کە دەکەوتە سەر گردێکی نزیک دەریا، کە تەنها پێنج کیلۆمەتر لەشوێنی دابەزینی تیمەکەوە دوور بوو. ئەودەمانە کات کەمێکی مابوو بۆ یەکی بەیانی، ماڵەکەی ئەبو جیهاد کە لە(ئەلبو سەعید) بوو باش لێومیان دیاربوو، ناوچەکە ئارام بوو، بەرپرسانی چالاکییەکە ئەوەیان باش دەزانی کە ناوچەکە باش کۆنترۆڵکراوە بەجۆرەها چەکدارو پاسەوان دەوری گیراوەو چەکداری مەشقداری زۆر باشیان لەگەڵدایە، سەرۆکی موخابەراتی فەلەستینی ئەبو هۆل ماڵەکەی لەو ناوچەیە بوو، ماڵی ئەبو مازنیش هەر لەو ناوچەیەدا بوو، ئەوانەو چەند بەرپرسی تری فەلەستینی ماڵیان لەو ناوچەیەدا بوو.

دەستەکە لە چواردەورەی ماڵەکە شوێنی خۆیان دەگرن، لەناو تاریکەکەدا خۆیان گووم دەکەن، چاویلکەی تاریکی لەچاو دەکەن، دەستەیەکیش رێگای گەڕانەوە دابین دەکەنو شەقامەکانی ناوچەکە دەپشکنن، دەستەیەکیان تەلەفۆنەکان لەکار دەخەن، دیارە فڕۆکە بۆینگەکە کە جۆرەها ئامێری پێشکەوتووی ئەلکترۆنی لەناودابوو ئەو کارەی دەکردو دەیتوانی هەموو ئامێرەکانی بێتەل لەکار بخات، تا بۆیان نەبێت هیچ جۆرە ئینزارێک بنێرنو هەموو دەزگاکانی ئینزار پەک بخەن.

لەودەمـانەدا ئەبـو جیهـاد لەمـاڵەوە نابێـت لەگەڵ (فـاروق قەدومـی) بەرپرسـی کاروبـاری دەرەوەی ڕێکخراوەکەیـان کۆبـوونەوەی دەبێـت، لەو کۆبـوونەوەیەدا ئەو دوو سـەرکردەیە باسـی ئەوەیـان دەکـرد کە ئەمریکـا بڕیـارێکی دوژمنـانەی دەرکـردووە بـۆ داخسـتنی نووسـینگەی نێـردراوی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان. دەسـتە هێرشـبەرەکە کە دەزانـن ئەبـو جیهاد لەماڵەوە نییە دەشێوێن، بەڵام ئەو لەسـەعات یەک‌و نیوی بەیـانی دەگەڕێـــتەوە مـــاڵەوە، کە ئۆتـــۆمبێلەکەی دەگـــاتەوە مـــاڵەوە ئەوان شوێنەکانیان دەگرن.

لەسـەعات دووو نیـوی شـەو ڕووناکییەکـانی ژووری نووسـینگەکەی لەنهـۆمی خـواردوە دەکـوژێتەوە، پـاش سـاتێکی کەم ڕوونـاکی ژووری نووستنەکەی لەنهۆمی دووەم دادەگیرسێت، کاتەکان بـۆ دەسـتەکە هێـدی هێدی دەڕۆیشت، پیاوە چەکدارەکان چاوەڕوانی کوژانەوەی ڕووناکییەکانی ئەو ژوورە بوون تا بگەنە ئامانجی خۆیـان، زۆری نەخایانـدو مەرامەکەیـان هاتۆتە دی، شوێنەکە دەبێتە تاریکستان‌و سەعاتی سفر دەست پێدەکات.

چەکـدارەکان سـەماعەی گوێیـان پـێ دەبێـت، بەو سـەماعانەوە چـاوەڕوانی فەرمـانی دەسـتپێکردنیان دەکـرد، فەرمانەکەیـان بـۆ دەردەچێت، تیمی یەکەم لەدەروازەی یەکەمەوە دەچنە پێشەوە، تیمی دووەمـیش لەدەروازەی دووەمەوە دەچـنە پێشـەوە، تیمـی سـێیەمیان لەپشتەوەو لەپێشەوە شوێنی خۆیان بۆ یارمەتیدان لەکاتی پێویستدا دەگرن، ئەگەر ئەوان ئاگری زۆر چڕتریان پێویست بوو، تیمی چوارەمیش لەدوورەوە چاوەڕوانی ئەوەیان دەکرد کەس لەو ناوچەیە نزیک نەبێتەوەو ڕێگا لە کەسانی نوێ بگرن بگەنە ناوچەکە.

تیمی یەکەم بەنەرمی دەستی بەکارکردنەکەی خۆی دەکات، ئەوان دەگەنە ناو ئۆتۆمبێلەکەی ئەبو جیهاد، شوفێرەکە لەناو ئۆتۆمبێلەکە خەوی لێ کەوتبوو، بەیەک گوللەی بێدەنگ کۆتایی بەژیانی دەهێنن. هەردوو دەروازە گەورەکەی پێشەوەو پشتەوەی ماڵەکە بەداری ئەستوور دروستکرابوون، بەڵام بەئاسانی بەهێز داپۆشرابوون، بەکارێکی تەکنەلۆژی زۆر پێشکەوتوو دەتوانن دەرگاکە بەبێ دەنگ بشکێنن و بچنە ژوورەوە، یەکێکیان دەچێتە ناو ماڵەکەی ئەو، تیمی دووەمیش دەروازەکەو نهۆمی یەکەمی دەپاراست، تیمی یەکەم دەچنە نهۆمی سەرەوەی ماڵەکە، کە مەستەفای پاسەوانەکەیان دەکوژن، بەئاسانی دەگەنە ژوورەکەی نووستنی ئەبو جیهاد، تیمی دووەمیش پاسەوانێکی تری دەکوژێت کە لەماڵەکەدا کارکەر بوو.

ئەبو جیهاد لەناو ژووری نووستنەکەی خۆیدا هەستی بەجووڵەیەکی نائاسایی لەنهۆمی یەکەم دەکات، بەڵام کاتەکە تێپەڕیبوو، چەکدارەکان لەسەر سەری وەستابوون، لوولەی تفەنگەکانیان لەسینگی کردبوو، بەگوللەکان ژوورەکەیان کردە نوێژی نیوەڕۆ، ٧٤ گولله بەجەستەی دەکەوێت، ژنەکەی وەک ئەوەی بوورابێتەوە لەتەنیشتییەوە بوو، بەڵام دەستیان لەو نەدابوو. دەستە چەکدارە ئیسرائیلییەکان وەک چۆن بەخێرایی گەیشتبوونە ناو ماڵەکە، پاش تەواوکردنی کارەکەیان بەهەمان خێراییەوە لەناو ماڵەکەدا دەردەچن، چالاکییەکە لەو دەمەی چوونە ژوورەوەو کوشتنی ئەبو جیهاد تا دەرچوونیان تەنها ١٢ چرکەی ویستبوو، ئۆتۆمبێلەکان لەدەرەوە چاوەڕوانیان دەکردن، ئۆتۆمبێلەکان بەخێرایی هەمووی گەیاندەوە شوێنی کۆبوونەوەکەیان و گەیشتنە سەر

کەنارەکە، لەوێ پیاوەکانی دەستەی فلوتیلا ١٢ چاوەڕوانی گەڕانەوەی ئەوانیان دەکردن، هەموولایەک بەسەلامەتی گەیشتنەوە ناو بەلەمەکانیان، لەوێشەوە تا بەلەمە مووشەکدارەکانیان ڕۆیشتن، گەشتەکەیان لەئیسرائیلەوەو تا ئەنجامدانی چالاکییەکەو گەڕانەوەیان چوار ڕۆژی خایاند بوو.

ئەمیری جیهاد

بەیانی هەموو ڕۆژنامەکانو هەموو دەزگا ڕاگەیاندنە عەرەبییەکان بۆ گیانی ئەبو جیهاد، بۆ سونبلی فیداییەتی مەزن گریان، مانشێتەکان بەو جۆرانە نوسرابوون:

- سەرکردەی سونبل... سەرکردەی میللەت.
- فیدائی پاک ئەبو جیهاد.
- باوکی نەوە شۆڕشگێڕەکانی ئەوانەی بەردەوام هەڵدەچن، شەهیدی شەهیدەکان.
- ئەو شەهیدەی لەمردن جوانترە... ئەوەی بێدەنگییەکەی لێدوانی بەتوانابوو.
- ئەبو جیهاد ناوێک نەبوو... ئەو وشەی نهێنی بوو.
- لەناو ژیانی ئەودا میللەتێک بوونی هەبوو.
- هیچ کونە درزییەک لەناو شۆڕشی فەڵەستیندا نییە ئەبو جیهادی تێدا نەبێت.

❖ ئەو ئـــاوزەی بیرکـــردنەوەو دەســـتی زۆر گەورەو داهێنـــانو دەستکەوتەکانی شۆڕشی فەلەستینی بوو.

❖ ئەو قەلاتی شەڕی چەکداری بوو.

❖ ئەو پالەوانێکی شۆڕشگێربوو، لەبەر ئەوەی عاشقی شەهیدبوون بوو، بۆیەش شەهیدبوو.

❖ تۆماری ئیسرائیلییەکان لە کوشتنی سونبلەکانی فەلەستینی

❖ لەناو لیستی کوشتنی فەلەستینییەکاندا ریزەکان زۆر درێژە، کە لە ساڵی ١٩٧٢ەوە، دەستیان کردووە بەکوشتنی فەلەستینییەکان، لەوانە بەرپرسی راگەیاندنی بەرەی میللی غەسان کەنەفانی کە مۆساد لە رۆژی ٧ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٧٢ تیرۆری کردووە، لیستەکە درێژە ئەوەش تۆمارێکی لیستەکەیە:

❖ لە رۆژی ١٧ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٢ لە رۆما وائیل زعیتری بەرپرسی بزاڤی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٨ ی مـانگی دیـسەمبەری سـاڵی ١٩٧٨ لە پـاریس دکتـۆر مەحمود ئەلهەمشەری نوێنەری رێکخراوەکەیان لەپاریس کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٥ ی مـانگی یەنـایەری سـاڵی ١٩٧٣ لە قـوبرس حوسـێن بەشیر ئەلخیری نوێنەری رێکخراوەکەیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٦ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٧٣ لە پـاریس دکتـۆر باسـل ئەلقبیسیان کوشتووە، کە یەکێک بووە لە سەرکردایەتی بەرەی میللی فەلەستینی.

❖ لەرۆژی ۲۸ ی مانگی یونیۆی ساڵی ۱۹۷۳ لەپایتەختی نەرویژ هاوڵاتی مەغریبی ئەحمەد بوشیکییان بەهەڵە کوشتووە وایانزانیبوو کە ئەو ئەبو (حەسەن سەلامە)یە.

❖ لە رۆژی ۱۰ ی مانگی نیسانی ساڵی ۱۹۷۳ لە بەیروت شاعیرو شۆڕشگێر کەمال ناسری ئەندامی لیژنەی تەنفیزییان بەلێدانی دە گوللەلەناو دەمییەوە کوشتووە، کە پاشان ئەو چالاکییە بەکارەکەی (فردان) ناسرا. کە ئەبو یوسف ئەلنجارو کەمال عەدوانی لەگەڵدا بوو.

❖ لە رۆژی ۲ ی مانگی فبرایەری ساڵی ۱۹۷۷ مەحمود وەلید ساڵح نوێنەری بزاڤی ئەلفەتحیان لەپاریس کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٤ ی فبرایەری ساڵی ۱۹۷۸ لەلەندەن (سەعید حەمامی) یان کوشتووە کە کە نوێنەری ڕێکخراوەکەیان بووە لەکوێت.

❖ لە رۆژی ۱۵ ی مانگی یەنایەری ساڵی ۱۹۷۸ لە کوێت عەلی ناسر یاسین بەڕێوەبەری ڕێکخراوەکەیان لەکوێت کوشتووە.

❖ لە رۆژی ۲۲ ی یەنایەری ساڵی ۱۹۷۹ عەلی حەسەن سلامەی سەرۆکی دەزگای ئیستخبارات فەلەستینیان لەبەیروت کوشتووە.

❖ لەرۆژی ۲۵ ی مانگی یولیۆی ساڵی ۱۹۷۹ لەفەرەنسا زوهێر عەبدولعەزیزی بەرپرسی کۆمەڵەی ساعیقەی فەلەستینیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ۱۵ ی مانگی دیسەمبەری ساڵی ۱۹۷۹ ئیبراهیم عەبدولعەزیزی بەرپرسی لیژنەی خەلیلی بزاڤی ئەلفەتحیان لەقوبرس کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٥ ی مـانگی دیـسەمبەری سـاڵی ١٩٧٩ لە قـوبرس رائیـد سـەمیر عـزمت تۆقـانی جێگـری دووەمـی سـەرۆکی بزاڤـی ئەلفەتحـی قوبروسیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٠ ی مـانگی یولیـۆی سـاڵی ١٩٨١ نەعـیم خەزیەیـری نوێنەری رێکخراوکەیان لەبەلژیکا کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٩ ی مانگی ئۆکتـۆبەری ساڵی ١٩٨١ لە رۆما ماجید ئەبـو شـەرارەی ئەنـدامی لیـژنەی ناوەنـدی بزاڤـی ئەلفەتـح و بەرپرسـی راگەیاندنی یەکگرتوویان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٧ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٨٢ لە رۆما موحەممەد ئەهـا ئەفسەر لەئاسایشی بزاڤی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٦ ی مـانگی یولیـۆی سـاڵی ١٩٨٢ لە ئەنـقەرە مەحمـود عیسا قەدومی سەرۆکی گشتی یەکێتی خوێنـدکارانی گشتی فەڵەسـتینیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٧ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٨٢ لە رۆما کەمال حەسەنی کادری بزاڤی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٣ ی یولیۆی ساڵی ١٩٨٢ لە هەرێمی بقاع لەلوبنـان لیوا سـەعد سـایل ئەنـدامی لیـژنەی ناوەنـدکو سـەرۆکی ژووری عەملیـات لەرێکخراوەکەیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١١ ی ئەپریلی ساڵی ١٩٨٣ لە لەشبونەی ئەسپانیا دکتـۆر عسام سەرتاوی ئەندامی لیژنەی ناوەندییان کوشتووە.

❖ لە ڕۆژی ٢٢ ی مانگی دیسمبەری ساڵی ١٩٨٣ لە ئەسینای یونان موقەددەم مائمون مریشی سەرکردەی بزاڤی ئەلفەتح لەگەڵ جەمیل عەبدولقادری کادری ئەلفەتحیان بەیەکەوە کوشتووە.

❖ لە ڕۆژی ٢٣ ی مانگی مایوی ساڵی ١٩٨٤ لە نیقۆسیای قوبرس حەنا مقبلی ئەمینی یەکێتی نووسەرانو ژۆرنالیستانی عەرەبیان کوشتووە.

❖ لەڕۆژی ١٥ ی دیسمبەری ساڵی ١٩٨٤ لەڕۆما رائید ئیسماعیلی سەرکردە لەبزاڤی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لیستەکە دووروودرێژە تا دەگاتە شێخ ئەحمەد یاسینی دامەزرێنەری بزاڤی حەماسو سەرکردە ڕۆحییەکەیان لە ڕۆژی ٢٢ ی مانگی مارسی ساڵی ٢٠٠٤ کوشتووە، پاش ئەویش سەرکردەی هەمان بزاڤ عەبدولعەزیز ئەلرنتیسی لەڕۆژی ١٧ ی مانگی ئەپریلی هەمان ساڵ کوشتووە.

لینکۆڵن

لینکۆڵن رزگارکەری ڕەشپێستەکان

ئیبراهام لینکۆڵن لەرۆژی ١٢ ی مانگی فبرایەری ساڵی ١٨٠٩ لەولایەتی هاردین ئوکنتاکی لەدایکبووە، باوکی تۆماس لینکۆڵن دارفرۆش بووە، بۆ ئەو کاسبییە زۆر گەڕاوەو داری بڕیوەتەوەو ڕاوی کردووە، لینکۆڵن منداڵ بووە کە دایکی دەمرێت، بۆیە باوکی ژنێکی تر دەهێنێتەوە. باوکی حەزی نەدەکرد منداڵەکانی بچنە بەر خوێندن بۆیە بوار بۆ ئیبراهام ساز نەدەبوو بچێتە بەر خوێندن، بەڵام ژنە نوێیەکی سوور دەبێت لەسەر چوونی منداڵەکان بۆ مەکتەب، چونکە ئەو وایدەزانی ئیبراهام دوارۆژێکی پرشنگداری دەبێت. ئەو کوڕە گەنجە بەدرێژیو بەرەوشتی بەرز بەناوبانگ دەبێت، هەرگیز حەزی لەقومارکردن نەکردووەو جگەرەی نەکێشاوەو هەر کتێبێکی دەست کەوتبووایە دەیخوێندەوە، خوێندەوارێکی بەنارەزوو بووە.

کە پیاوێکی جووتیار داوای لێ دەکات بەبەلەم بەرهەمەکەی لەکێڵگەکەیەوە بەڕووباری ئۆهایۆو ڕووباری مسیسیبی بۆ بگەیەنێتە نیوئۆرلیانز ئەو لەساڵی ١٨٢٨ بوارێکی بۆ ساز دەبێت بچێتە شوێنێکی دوور لەبازنە داخراوەکەی خۆیو شوێنی نوێ ببینێت، ئەو لەوێ لەو شوێنە نوێیەداو لەنیوئۆرلیانز بەچاوی خۆی ئەشکەنجەو کارکردنی ڕەشپێستەکان دەبینێت کە چۆن مامەڵەیان لەگەڵدا دەکەن، ئەو ئەوە دەبینێت چۆن سپییە گەورەکانیان ئەو ڕەشانە بەزنجیر دەبەستنەوەو کۆمەڵ کۆمەڵ بەرەو کێڵگەکانیانو کارکردنیان دەبەن، لەسەر شەقامەکانو لەسەر دیوارەکان دەبینێت کە چۆن تابلۆی فرۆشتنو کڕینی ڕەشەکان هەڵواسراوەو مامەڵەیان پێدەکەن، ئەو توخمە مرۆڤانە چەند بەدڕندەیی هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا دەکەن، کە ئەو لەسەفەرەدا

دەگەڕێتەوە هەست دەکات ماندوو بووەو حەز دەکات ئەو جۆرە کارانەو ئەو بازرگانییە بەیەکجاری نەمێنێت. پاش ئەو سەفەرە ئیبراهام زۆر خۆی بەکتێب و خوێندنەوە دەگرێت، بەردەوام کتێبی لەدەستدا دەبێت تا لەکاتی کارکردنیش بەردەوام خەریکی خوێندنەوە بووە. کە ئەو کارێک لەدەزگای کارکردنەکاندا کاری نووسین و سازکردنی لیستەکانی دەنگدانی هەڵبژاردنە ناوخۆییەکان پەیدا دەکات، لەوێیەوەو لەو ڕۆژە لینکۆڵن خەریکی سیاسەت دەبێت، بایەخ بەمەسەلە سیاسییەکان دەدات، بەڵام ئەو شوێنەی ئەو کاری تێدا دەکرد ئیفلاس دەکات بۆیە ئیبراهام لینکۆڵن بێکار دەمێنێتەوە.

لەنێوان سیاسەت و یاسادا

لە ساڵی ١٨٣٢ لینکۆڵن بۆ ئەنجوومەنی ئالینوی خۆی کاندید دەکات، بەڵام ئەو لەهەڵبژاردنەکەدا دەرناچێت، بۆیە بەبەشداری کەسێکی تر شوێنێکی بازرگانی دەکاتەوە، لەبەر کارەکانی شەریکەکەی لەو کارەش قازانج ناکات، بۆیە لینکۆڵن دەبێتە نمایندەی نووسینگەی پۆست، پێش ئەوەی ڕۆژنامەکان دابەش بکات ئەو خۆی ڕۆژنامەکانی دەخوێندەوە، لەوێیەوە کاری ڕووپێوی دەکات و لەڕووکاری زەوی کاردەکات، لەمانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٨٣٤ دووبارە خۆی بۆ ئەنجوومەنەکە کاندید دەکاتەوە، ئەوجارەیان لەهەڵبژاردنەکەدا دەردەچێت. ئەو لەو ماوەیەدا یاسا دەخوێنێت و لەساڵی ١٨٣٧ لەگەڵ (جۆن ستیوارت) نووسینگەکەیەک

دەکاتەوەو تا مانگی ئەپریل ١٨٤١ کار بەیەکەوە دەکەن، بەڵام لەساڵی ١٨٤٢ کەسێکی تر دەکاتە هاوپشکی خۆی.

لەساڵی ١٨٣٨ دووبارە لینکۆڵن بۆ ئەندامیەتی ئەنجومەنی یاسادانانی ولایەتی ئالینوی دەردەچێتەوەو لەساڵی ١٨٤٠ بۆ جاری سێیەمیش لەو هەڵبژاردنەدا دەردەچێتەوە.

ئەو لەگەڵ کیژی بنەماڵەیەکی ئورستوکراتی پەیوەندی دەکاتو پرۆسەی هاوسەرگیری دەکات، هەر لەبەر ئەوەش بوو خۆی بۆ کۆنگرێس کاندید دەکات، لە رۆژی ٣ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٨٤٦ دەبێتە ئەندامی کۆنگرێس. لەو دەمانەدا لەبەر ئەوەی نیشتەجێکراوانی ئەمریکا بۆ داگیرکردنی چەند پارچە زەوییەکی نوێ هێرش دەبەنە سەر مەکسیک، شەڕی نێوان ولایەتە ئەمریکییەکانو مەکسیک هەڵدەگیرسێت، لینکۆڵن بەتوندی ئەو پەلاماردانە شەرمەزار دەکاتو بەهیچ جۆرێ پشتیوانی لەو ئاژاوەیە ناکات.

لینکۆڵنو کۆیلەکان

بازرگانی کۆیلەکان بەگەرمی دەچێتە ناو بیری ئیبراهام لینکۆڵن ، لەخولی دووەمی ئەنجومەنی کۆنگرێس پرۆژەی یاسای هەڵوەشاندنەوەی بازرگانی کۆیلەکانی لە ولایەتی کۆلۆمبیا دەخاتە بەردەم کۆنگرێس، دیمەنی کۆتکردنی ئەو کۆیلانە بەزنجیرو بردنیان بۆ کێڵگەکانی کارکردنو رۆیشتنیان بەناو شەقامەکانی واشنتۆن بەشەرمەزارییەکی

گەورە دەزانێـت، چـونکە ئەو وادەزانێـت ئەوانەش مـرۆڤن بـۆچی بەو شێوەیە هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکرێت، ئەو لە پـرۆژە یاساییەکەیدا داوا دەکـات حکـومەتی ولایەتـی ئەمریکـا قەرەبوویـان بکـاتەوەو لە دەسـتی خاوەنەکانیان رزگاریان بکەن.

* * *

لە پـاش دامەزرانـدنی یەکێتـی فیـدراڵی ئەمریکـی لە کۆتاییەکـانی سەدەی هەژدەمەوە ئەمریکا بەرەو پێشەسـازیی هەنگـاوی دەنـا، بـۆیەش ئەمریکا زۆرتـر کاریـان بە کشتوکاڵ بە پـلەی یەکەم نامێنێـتو ئەوەش وا دەکـات کرێکـارو کـاری دەسـتیان وەک جـاران مەبەسـت نەبێـت، بەڵام نیشـتەجێکراوە ئەوروپییەکـان زۆرتـر دەسـتی کاریـان پێویسـت دەبـوو، ئەوەشیان بەو کۆیلە رەشانە بۆ مەیسەر دەبـوو، کە بازرگـانی ئەو کرێکـارە رەشانەش نەمینێت ئەوا ئەوان زەرەرمەنـد دەبن، چونکە لە دەسـتووری ئەمریکی ساڵی ١٧٧٥ دا بازرگانی کۆیلەکان بەیاسا مەشروع بووە، هەروەها لەساڵی ١٨٥٠ یاسای کۆیلەی هەڵاتـووش دەردەچێت کە هەر کۆیلەیەک را بکات، خاوەنەکەی مافی هەیە سۆراخی بکـاتو بیـدۆزێتەوەو بیگێـڕێتەوە جا ئەگەر کەسە کۆیلەکە چووبێتە ولایەتێکی تـری ئەمریکـاش کە تێیـدا بازرگانی کۆیلەی تێدا قەدەغە بێت.

ژمارەی کۆیلەکانی ناو هەموو ولایەتە ئەمریکییەکان دەگەیشتە چوار ملیـۆن کەس، وەک مـێگەل دەکـڕانو دەفرۆشـران، ئەو ولایەتـانەی ئەو بازرگانییەیـــان بەرەوا دەبینـــیو کاریـــان پێـــدەکردو دەیانویســـت ئەو

سیستەمە لەسەر ولایەتە ئازادەکانیش پەیڕەو بکەن. لەوەدەمانەدا دوو ڕەوتی بیرکردنەوەو دیتن لەسەر ئەو مەسەلەیە دژ بەیەکە هەبوون، یەکەمیان داوای دەکرد ئەو بازرگانییە بەیەکجاری قەدەغەو حەرام بکرێت، ڕەوتی دووەمیش داواکاربوون ئەو کارە زۆر سەربەستانە بمێنێتو کاری پێ بکرێت، کەوتە ولایەتەکانی باکوور بازرگانی کۆیلەیان بەکارێکی زۆر شەرمەزارانە دەزانی، ولایەتەکانی باشووریش ئەوەیان بە ئاسایی دەبینی، لایان باش بوو یاساکە هەر وەک خۆی بمێنێتەوە.

لەساڵی ١٨٥٤ بۆ چارەسەرکردنی دۆسیەی کۆیلەکان ئەو دەگەڕێتەوە سەر یاسا، لەوێیدا داوا دەکاتو دەڵێت ناکرێ میللەتی ئەمریکی لەو مەسەلەیە دوو بۆچوونی جیاوازی هەبێت، نیوەیان داوا بکات کۆیلەکان ئازاد بکرێنو نیوەکەی تریش دژایەتی ئەو بۆچوونە بکات، لەودەمانەشدا حزبی ئازادەکان بەرەو هەڵوەشانەوەو لەناوچوون دەچوو، بۆیەش دەبوایە لەسەر پاشماوەو لەناو کۆنە هەوادارەکانییدا حزبێکی نوێ دروست بکرێت کە بتوانێت ڕکابەرایەتی حزبی دیموکراسی بکات کە تازە (ستیڤن دوگلاس) یان بەسەرۆکی حزبەکە هەڵبژاردبوو، بۆیە حزبە نوێیەکە هاتە دامەزراندنو ناویان ناو حزبی کۆماریی.

لەڕۆژی ١٧ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٨٥٦ لەولایەتی فیلادیفیا کۆنگرەی دامەزراندنی یەکەمی حزبی کۆماری لەسەر ئاستی یەکێتی فیدراڵی دەبەسترێت، تێیدا هاوڕێیەکانی لینکۆڵن دەخوازن ئەو پۆستی جێگری سەرۆکی بەربکەوێت، بەڵام ئەو لەگەڵ بەرامبەرەکەی دەدۆڕێنێت کاندیدکەی تر دەنگی زۆرتر دەبێت بۆ ئەو پۆستە.

لەکۆبوونەوەی حزبی کۆمارییدا بڕیارێک وەردەگیرێت کە

دەسەڵاتدارانی کۆنگرێس و یان دەسەڵاتدارانی ئەنجوومەنەکانی یاسادانان لەولایەتە یەکگرتووەکان ناکرێ دەسەڵاتی رەهایان لەسەر مەسەلەکانی کۆیلەدا لەهیچ لەولایەتەکانی یەکێتییەکەدا هەبێت، ئەگەرچی دەستوور دەسەڵاتی دابووە کۆنگرێس بۆ حکومی رەهای هەموو مەسەلەکان لەسەر خاکی یەکێتییەکەدا، هەروەها دەسەڵاتی ئەوەشیان هەبوو کە بازرگانی بەکۆیلەکان لەسەر ئەو خاکەدا بکەن، چونکە ئەوانە پاشماوەی بەربەرییەتی کۆنن.

لەپرۆسەی هەڵبژاردنی ساڵی ١٨٥٦ لینکۆڵن کۆششی زۆری کرد تا کاندیدی حزبەکەیان حزبی کۆماری پۆستی سەرۆکی کۆماری بباتەوە، لەکاتی هەڵمەتەکانی هەڵبژاردنەکاندا وتاری جوانی دژ بە بازرگانی کۆیلەکان لە ئەمریکا پێشکەش کردبوو، بەڵام دەرئەنجام بردنەوەکە دەبێتە بەختی حزبی دیموکراسی، چونکە ئەو ولایەتانەی دژی ئازادکردنی کۆیلەکان بوو دەنگیان بە حزبەکەی لینکۆڵن نەدابوو، کە ژمارەیان زۆرتربوو، ئەو ولایەتانەی لەگەڵ ئازادکردنی کۆیلەکان بوون کە ژمارەیان تەنها پێنج ولایەتە بووەو بازرگانی کۆیلەی تێدا نەبوو، بۆیە کۆمارییەکان کۆی دەنگەکانیان ١١٤ بوو، بەرامبەر ١٧٤ بۆ بەرژەوەندی دیموکراسییەکان. لەو رۆژەوە هەموولایەک لینکۆڵن یان دەناسن، ئەو دەبێتە ئەو پیاوەی داکۆکی لە مافی کۆیلەکان دەکات، ئەوانەی خۆشیان دەویست ژمارەیان زۆرتر بوو لەوانەی دژایەتیان دەکرد، بۆیەش لە ولایەتەکانی باکوور بۆ پێشکەشکردنی وتارەکانی داوەتیان دەکرد.

لینکۆڵنی سەرۆک

لە زستانی ساڵی ١٨٥٩ دا لینکۆڵن لەسەر چەندین سەکۆدا وتاری پێشکەش دەکرد، لەساڵی ١٨٦٠ داوەت دەکرێت لە گەورەترین کۆبوونەوەی روناکبیرانو نووسەرانو رۆشنبیران لە نیویۆرک وتارێک پێشکەش بکات، وتارەکەی ئەو بۆ ئەو دەستە هەڵبژێردراوە رۆشنبیرە دەبێتەوە جێگای پرسیارو رامان، گۆڕانێکی مەزنی لەسەر مەسەلەکان دەکاتو چەندین برگەی قسەکانی ئەو لە رۆژنامەکان بڵاودەکرێیەوەو ئاماژەی پێدەکرێتو بەنرخەوە باسیان لێوە دەکرا، بۆیەش حزبی کۆماری وتارەکەی ئەوەی وەک بەڵگەیەکی حزبی دەناسێتو بەشانازییەوە پەسەندی دەکات، لەو رۆژەوە ئیبراهام لینکۆڵن وەک سیاسەتمەدارێکی بەرێزو بەهرەمەند سەیری دەکرێتو لەو خانەدا پۆلین دەکرێت.

لە رۆژی ١٩ ی مانگی مایوی ساڵی ١٨٦٠ کۆمارییەکان لە ولایەتی ئالینوی کۆنگرەی ناوچەیی ساڵانەی خۆیان بەستا، لەوێ بەرێزێکی گەورەو میهرەبانییەوە پێشوازییان لە لینکۆڵن کردبوو، لەوێ چەند کەسێکی ئامادەبووی کۆنگرەکە داوایان کردبوو کە لینکۆڵن لەهەڵبژاردنی سەرۆکایەتی کۆماری داهاتووی ساڵی ١٨٦٠ ببێتە کاندیدی حزبەکەیان. لەرۆژی ١٧ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٨٦٠ کۆنگرەی حزبی کۆماری لە شیکاگۆ بەسترا بۆ دەستنیشانکردنی کاندیدی حزبەکەیان بۆ پۆستی سەرۆکایەتی ولایەتە یەکگرتووەکان، پاش سێ جار دەنگدان لینکۆڵن زۆرینەی دەنگەکان بەدەست دەهێنێت، لەو کاتەوە دەکەوێتە ناو بازنەو

ململانێی نــارەوای دیموکراســییەکان، کە بەنازنــاوی (خۆشەویســتی رەشپێستەکان) ناویان دەبرد، یان پێیـان دەوت کۆمارییە رەشـەکە، بەلام هەمــوو کۆشـشو بەرنامەکـانی حزبـی دیموکراسـی لەو هەلّمەتەدا سـەر ناگرێتو هەرەس دەهێنێتو هەلّبژاردنەکە ئەنجام دەدرێتو لەرۆژی ٦ ی مـانگی نـۆڤەمبەری سـالّی ١٨٦٠ ئەنجامەکـانی بەبـردنەوەی پۆسـتی سەرۆکایەتی ولایەتە یەکگرتووەکان بۆ کاندیدی حزبی کۆماری ئیبراهام لینکۆلن رادەگەیەنـدرێت، بەوەش لینکـۆلن دەبێتە سەرۆکی ئەمریکی ژمارە شازدەمین لە لیستی سەرۆکەکانی ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.

شەڕی ناوخۆ

کە سـەرکەوتنی لینکـۆلن بـۆ پۆسـتی سـەرۆکایەتی رادەگەیەنـدرێت بزاڤی جوداخوازەکان کە لەولایەتی کارولینا رێبەرایەتـی دەکـرا لەرۆژی ١٧ ی مـانگی نـۆڤەمبەری سـالّی ١٨٦٠ دەرچـوونی خۆیـان لەیەکێتـی فیـدرالّی رادەگەیەنن، حاکمی ئەو ولایەتە راگەیاندنی ولاتێکی سەربەخۆی خـاوەن ســەروەری رادەگەیەنێــت، بەو بــۆنەیەش هاولاتیــانی ئەو ولایەتە ئـاهەنگێکی جەمـاوەری گەورە سـاز دەکەن، لەو ئـاهەنگەدا هاولاتیـان سووکایەتیش بەئـالای فیـدرالّیەتیش دەکەنو ئـالاکە دەخەنە ژێـر پێـی خۆیانەوە، کە هەوالّی سەربەخۆیی ئەو ولایەتە رادەگەیەندرێت، ولایەتی مسیسبی لەرۆژی ٩ ی مانگی یەنایەری سالّی ١٨٦١ ئەوانـیش سـەربەخۆیی خۆیـان رادەگەیەنـن، رۆژی دواتـر ولایەتـی ئالابامـاو لەرۆژی ١٠ ی مـانگی

یەنایەری هەمان ساڵیش ولایەتی جۆرجیاو پاشان ولایەتی تکساس لەرۆژی ١ ی مانگی فبرایەر سەربەخۆیی رادەگەیەنن‌و لەیەکێتی فیدراڵیەتیەکە دەردەچن.

پێش ئەوەی لینکۆڵن پۆستە رەسمییەکەی وەربگرێت (لەو رۆژانە سەرۆکی نوێ ولایەتە یەکگرتووەکان لەرۆژی ٤ ی مانگی مارس پۆستەکەی وەردەگرت، بەڵام دوایی رۆژەکەیان گۆری بەرۆژی ٢٠ ی یەنایەر) حەوت ولایەتی ئەمریکی لەدژی دەرچوونی ئیبراهام لینکۆڵن لەهەڵبژاردنی سەرۆکایەتی جیابوونەوەی خۆیان لەیەکێتی فیدراڵی راگەیاند، نوێنەری ئەو ولایەتانە لەرۆژی ٤ ی مانگی فبرایەری ساڵی ١٨٦١ لەشاری مۆنتیگۆمری پایتەختی ولایەتی ئالاباما کۆدەبنەوە، لەوێدا یەکێتییەک لەنێو خۆیاندا رادەگەیەنن، هەر لەو کۆبوونەوەیەدا دەستوورێک‌و سەرۆکێکی کاتی بۆ خۆیان دەستنیشان دەکەن، لەودەمانە هێشتا لینکۆڵن کە سایەتییەکی ئاسایی ئەمریکی بوو بەس، ئەو چاوەروانی رۆژی وەرگرتنی پۆستەکەی دەکرد لەرۆژی ٤ ی مانگی مارسدا.

لەرۆژی ١١ ی مانگی فبرایەر لینکۆڵن‌و بنەماڵەکەی لەشاری سپرنگیلدەوە بەشەمەندەفەر دەگوازنەوە واشنتۆن، کە بەسەفەرێکی ترسناک دەزانرا، چونکە مەترسی کوشتنی زۆر هەبوو، مەترسییەکی زۆر لەسەر گیانی هەبوو، ئەو لەرۆژی ٢٣ ی مانگی فبرایەر لەگەڵ پاسەوانی زۆر توندەوە لە واشنتۆنی پایتەخت دادەبەزێت، ئەودەمانە واشنتۆن بەخواروو بەسترا بووەوە، دەسەڵاتیش لەبن دەستی سەرمایەدارەکانی خواروو کۆیلەدارەکان بوو، رای گشتیش لەگەڵ کۆمارییەکاندا نەبوو.

لەرۆژی دیاریکراودا ئیبراهام لینکۆڵن سوێندی یاسایی سەرۆکایەتی

لەپێش قازییەکاندا دەخوات، لەوێش وتاری تایبەتی خۆی پێشکەش دەکات تێدا داوا دەکات هاوڵاتیانی ولایەتە جیابووەکان دەستبەرداری سەرۆکەکان بن و بگەڕێنەوە ژێر ولایەتی ئەو، چونکە هیچ ولایەتێک حەقی نییە لەیەکێتی فیدراڵی جیاببێتەوە ئەگەر ڕەزامەندی ولایەتەکانی تری نەبێت، سەرکردەکانی ئەو ولایەتانە ئەو وتارو داوایەی لینکۆلنیان بەگاڵتەو بەبێ بایەخ وەردەگرن، لەولاشەوە ولایەتەکانی باکوور قسەکانی ئەویان پێ دروست بوو. لەودەمانەدا سەرکردەکانی باشوور شەڕ دژ بەرەوشە نوێیەکە رادەگەیەنن، بەئاشکرا وتیان بەهیچ مەرج و بەرنامەیەک حکومەتەکەی باکوور بەحکومەتی خۆمان نازانین، بۆیەش دەستیان بەئیستفزازکردنی لینکۆڵن دەکردو شەڕ بەرووی ئەودا ڕادەگەیەنن. بەڵام ئەو زۆر بەهێمنی مەسەلەکە وەردەگرێت و چاوەڕوانی شەڕەکەش دەکات، لەودەمانەشدا ڕۆژنامەکانی خواروو بەتوندی داوایان دەکرد سەرکردەکانی باکوور بگرن و، توندترین سزایان بەسەردا بچەسپێنن.

یەکەم گوللەی باشووریەکان دژ بەحکومەت و ولایەتەکانی باکوور لەرۆژی ١٢ ی ئەپریل دەتەقێندرێت، پاش دوو رۆژ لینکۆڵن داوا دەکات کۆنگرێس لەرۆژی ١٥ ی مانگی ئەپریل کۆببێتەوە، لەوێ ڕەزامەندی وەردەگیرێت کە سوپایەک بەقەوارەی ٧٥ هەزار سەرباز دژ بەباشووریەکان ساز بکرێت، ولایەتەکانی باکوور داواکەی سەرۆک زۆر بەخۆشی و بەدڵسۆزییەوە وەردەگرن، لەماوەی یەک هەفتەدا ولایەتەکانی باکوور ٥٠٠ هەزار سەرباز ساز دەکەن، دەزگا داراییەکان پێشبڕکێ دەکەن بۆ وەرگرتنی قەرز لەخەزێنەی یەکێتییدا، دەوڵەمەندەکانیش پارە

دەبەخشن بەو خێزانانەی کوڕەکانیان لەشەڕەکاندا بەشدار دەبن.

لەرۆژی ٣ی مانگی مایۆ سەرۆک داوای هێزی زۆرتری پیادەو دەریاوانی دەکات. ئەو لە هەمـوو وتارەکانیـدا دەیگـوت، ئـێمە بـۆ خۆپاراسـتن لە باشوورییەکان هێزمان بەکارهێناوە، ئەوان دەستیان بەشـەڕەکە کـردووە. ولایەتـی فرجینیـا مەیـدانی سـەرەکی شـەڕە گەورەکـان بـوو، ئەودەمـانە سەرژمێری ولایەتەکانی باشوور دەگەیشتە نـۆ ملیـۆن کەس، هەمـوولایەک وایانـدەزانی شـەڕەکە تەنهـا سـێ مانـگ دەخایەنێـتو باشـوورییەکان دەشکێنو باکوورییەکان بەئاسانی شەڕەکە دەبەنەوە. یەکەم شەڕ لەرۆژی ١٩ی مـانگی یولیـۆی سـاڵی ١٨٦١ دەسـتپێدەکات، لەو شـەڕەدا هێزەکـانی لینکـۆڵن شـکانێکی گەورەیـان بەسـەردا دێـت، تـا رادەیەک واشـنتۆنی پایتەخـت دەکەوێـتە مەترسـییەوە، لەودەمـانەدا کـۆنگرێس لەکـاتی کۆبـوونەوەدا دەبێـت، بـۆیە رەزامەنـدی لەسـەر داواکەی سـەرۆک وەردەگیرێـت بـۆ سـازکردنی پـارەو سەربازی زۆر بـۆ شـەڕەکەو بڕیـاریش وەردەگیرێـت بـۆ تەرخـانکردنی پێـنج سـەد میلـۆن دۆلارو، سـازکردنی سوپایەک بەقەبارەی نیو ملیۆن کەس، هەر لەو کۆبوونەوەیەدا کۆنگرێس بڕیاردەدات سامانی جوداخوازەکانو کۆیلەکانیش حیجز بکرێت. هەردوو وڵاتی ئینگلتراو فەرەنسا بەرەسمی دانیان بەسەروەری باشوورییەکان وەک وڵاتێکی سـەربەخۆ دانـابوو، بـۆیەش هاووڵاتیـانی ئەمریکـی لەبـاکوور داوا لەسـەرۆک دەکەن دژ بەو بڕیـارە هەڵوێسـت وەرگرێـت، بەڵام ئەو داوای لەخەڵکە تووڕەکـان کردبـوو یـا هەڵوێسـتەکەم دوا بکەوێـت بـۆ کـاتێکی گونجاو.

بەپێـی یاسـا چەکهەڵگـرتن بـۆ رەشپێسـتەکان قەدەغەبـوو،

سپییێستەکان بواریان نەدەدا رەشەکان بەشداری سوپای ئەمریکی بکەن، بەڵام لینکۆڵن رای وابوو ئەگەر بوار بەرەشەکان بدرێت بێنە ناو ریزەکانی سوپای ئەمریکی، ئەوا بەدڵسۆزی شەر بۆ سەروەری ئەمریکا دەکەن، ئەوەش بەئازادکردنیان دەبێت، بۆیە سەرۆک بریار دەدات یاساییەک دەربچێت تێیدا رەشەکان مافی ئەوەیان هەبێت بەشداری لەهێزەکانی چەکداری بکەن، ئەوەش یەکەمین ماف بوو کە رەشەکانی ئەمریکا دەستیان دەکەوێت. لەودەمانەدا سەرۆک کورێکی تری دەمرێت، لەسێ منداڵەکانیشی تەنها کورێکی دەمێنێتەوە، بۆیەش هاوسەرەکەی تووشی هستیریایەک دەبێت، لەولاشەوە ژمارەیەک لە ژەنەراڵەکانی سوپاکە مان دەگرن‌و یاخی دەبن، سەرۆکیش بۆ ئازادکردنی رەشەکان‌و یەکسانی هاوڵاتیانی ئەمریکا چەرمەسەریی‌و نارەحەتی زۆری دێتە پێش. لە سەرەتای مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٨٦٢ هێزەکانی ئەمریکی لەچەند بەرەیەک سەرکەوتن بەدەست دەهێنن، لەرۆژی ٢٢ی هەمان مانگدا بەیانێکی مێژوویی دەردەچێت کە لە سەرەتای یەنایەری ساڵی ١٨٦٣ەوە، بێتە واری جێبەجێکردنەوە، کە تێیدا بریار دەدرێت کۆیلەکان ئازاد بکرێت، بەتایبەتی ئەو خاوەندارانەی دژ بەحکومەتی فیدراڵی دەوەستن، بەبێ ئەوەی هیچ قەرەبوو بکرێنەوە، ئەو بریارەش هاوڵاتیانی ولایەتەکانی باکووری ئەدەگرتەوە، ئەوەک کاردانەوەی ناشایستەی لێ بکەوێتەوە، لینکۆڵنیش دەیووت:

ئەگەر من بتوانم یەکێتییەکەمان رزگار بکەین‌و لەو رۆژگارەدا بەبێ ئازادکردنی کۆیلەکان دەربازمان بێت ئەوە دەکەم، ئەگەر بشتوانم یەکێتییەکەمان بەئازادکردنی کۆیلەکانەوە رزگار بکەم ئەوەش دەکەم،

هەروەها ئەگەر بتوانم یەکێتییەکەمان بپارێزمو ژمارەیەک کۆیلەش رزگار بکەمو ژمارەیەکیش وەک خۆیان بمێنینەوە، ئەوەش دەکەم.

کە شەڕەکە گەرم دەبێت هێزەکانی لینکۆڵن لەبەرەکانـدا دەشـکێن، بۆیەش ئەندامانی حکومەتەکەی لەو شکانەدا نیگەران دەبن، بەتایبەتی ئەوانەی دژی شـەڕەکە بـوون، زۆر لەکۆنگرێسـمانەکان بەرووی سـەرۆک هەڵدەستنەوەو داوا دەکەن لەگەڵ باکوورییە جیاخوازەکان ئاشت ببنەوە، پرۆژەیەکی ئاشتی بێتە ئاراوە، لەودەمانەش واشنتۆن دەکەوێتە ژێربـاری شکانو بەتوندی گەمارۆ دەدرێت، زۆری نامێنێت پایتەخت بکەوێتە ژێـر کـۆنترۆڵی یـاخیبووە باشـوورییەکان. لەرۆژی یەکەمـی مـانگی یەنـایەری سـاڵی ١٨٦٢ بەیـانە مێـژووییەکە دەکەوێـتە واری جێبەجێکـردنەوە، حکومەت سامانی جیاخوازەکان حیجز دەکات، ئەوانەی تـاکی کۆیلەیـان بەچـاوی کـاڵا سـەیر دەکـرد، کە بەبـارمتەو خاوەنـداریەتی لەپـاڵ ئەو دەوڵەمەنـدانە دابـوون، بەوەش لە حکومەتەکـانی دەرەوە دەستخۆشـیو پیرۆزبایی لەسەرۆک لینکۆڵن دەکرا.

دراماى سەرکەوتنو کوشتنەکەی

لینکـۆڵن مـافە دەسـتوورییەکانی دەخـاتە بـواری جێبەجێکردنەوە، بـۆیەش حـاڵەتی ئامادەباشـی دەکـاتو ئەحکـامی عورفی رادەگەیەنێـت، داواش دەکـات خزمەتــی ســەربازییش بکــاتە ئیجبــاریو بەمەرجێــک رەشپێستەکانیش بگرێتەوە، ئەگەرچی خەڵکێکی زۆریش وایاندەزانی کە

شەرمەزارییە رەشپێستەکان جلی پیرۆزی سەربازی بپۆشن، بەڵام مەسەلەکە سەر دەگرێتو ژمارەی سەربازە رەشەکانی کە گەیشتبوونە بەرەکانی جەنگ دەگاتە ١٧٩ هەزار کەس، هەر بۆ پشتیوانی شەڕەکە وەزیری خەزێنە لەلایەن کۆنگرێسەوە رەزامەندی وەردەگرێت بۆ سەرفکردنی قەرزێک بە٩٠٠ هەزار ملیۆن دۆلار.

لەمانگی یولیۆی ساڵی ١٨٦٢دا رەوشی سەرۆک بەرەو باشی دەچوو، مەسەلەکان بەرەو قازانجی ئەو دەشکایەوە، هێزەکان لەزۆر بەرەدا بەسەر شۆڕشگێرە یاخییەکان سەردەکەوتن، ئەوەش لەولایەتەکانی باکور دەنگ دەداتەوەو کەسایەتیو ناوداری ئەو گەشدار دەبێت، بۆیەش کۆنگرەی حزبی کۆماری لەبالتیمور بۆ جاری دووەم لینکۆڵن دەکاتەوە کاندیدی سەرۆکایەتی ئەمریکا، لەمانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٨٦٤دا ئیبراهام لینکۆڵن دووبارە وەک سەرۆکی ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەنێوان پشتیوانیو نارەزاییەکی توندەوە هەڵدەبژێردرێتەوە، لەرۆژی ٣١ ی مانگی یەنایەری ساڵی ١٨٦٥دا ئەنجوومەنی نوێنەرەکان لە واشنتۆن رازی دەبن سێیەم جار دەستووری ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەموار بکرێت، کە تێدا بازرگانیکردنی بەتاکی کۆیلە قەدەغەو حەرام دەکرێت، ئەوەش بەبێ هیچ نارەزاییەک پەسند دەکرێت.

لە سەرەتای ساڵی ١٨٦٥ دا دانوستان لە نێوان جیاخوازەکانو حکومەتی شەرعی دەستپێدەکات، لینکۆڵن لەو دانوستانەدا بەتوندی جەخت لەسەر ئەو مەسەلانە دەکات وەک:

گەڕانەوەی ولایەتەکان بۆ ناو بازنەی یەکێتییە فیدراڵییەکەو قەدەغەکردنی بازرگانیکردن بە کۆیلەکان، بەڵام باشوورییەکان مەرجی

یەكەمیان قبوڵ دەبێتو لەسەر مەسەلەی دووەمیش نارازی دەبن‌و بەتوندیش ئەو مەرجەیان رەفز كردووە. بۆیەش شەڕەكە دووبارە هەڵدەگیرسێتەوە.

لە سەرەتای ئەو ساڵەدا سوپای باشوورییەكان دەشكێن، هێزەكانی فیدراڵی بەسەرۆكایەتی ئیبراهام لینكۆڵن گەمارۆیەكی دەریایی دەخەنە سەر ولایەتە جیاخوازەكان‌و برسیەتی هەڕەشە لە هاوڵاتییەكانی دەكات، بۆیەش ناچار دەبن بۆ رێكەوتنی ئاشتبوونەوە دابنیشن، بەڵام لینكۆڵن ئەوجارە لەو دانیشتنەدا مەرجی پێشینەی دەبێت، ئەگەرنا دانوستان ناكات، لەودەمانەدا سەرۆكی یەكێتی باشوورییەكان (دیفر جیفرسۆن) كە دەزانێت هەموو شتەكان لە بەرژەوەندی ئەواندا نییەو سەركەوتنیان ئەستەم بووە، بۆیە لە رۆژی ٤ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥ خۆی لەو ئاژاوەیە دەرباز دەكاتو بڕیاری راكردن دەدات، بەڵام لە ژێر پاسەوانی‌و سوپای دەسەڵاتدارانی فیدراڵییەت دەربازی نابێتو دەگیرێتو دەكەوێتە زیندانەوە. لە بەیانی رۆژی ٤ی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا لینكۆڵن بەسەركردایەتی سوپاییەكەوە دەگاتە شاری ریشموندی پایتەختی جیاخوازەكان، میللەتەكەش وەك سەركردەیەكی سەركەوتووو مەزن پێشوازی دەكەن، رەشپێستەكانیش لەخۆشیان دەگریان، بۆ ماچكردنی پێیەكانی ئەو بۆی دەچەمانەوە، ئەویش لەخۆشییەكانی سەركەوتنەكەو گەیشتن بەئامانجەكانی فرمێسكی شادمانی دەباراند.

لەرۆژی ٩ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا ژەنەراڵ لی سەركردەی هێزە جیاخوازەكان، بەرەسمی تەسلیم دەبێت، ولایەتە جیابووەكان بەفەرمی دەگەڕێنەوە ژێر ركێفی فیدراڵییەت، لینكۆڵن یش لەودەمانە

دەچێتە سەر سەکۆی کۆشکی سپی تا پێشوازی ئەو هەزارەها کەسە بکات کە بۆ پیرۆزباییەکان هاتبوونە بەردەم کۆشکەکە، لەشەوی ١٢ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا واشنتۆن لەناو رووناکییەکانی ئاهەنگەکەدا دەبێتە چراخان، بەفەرمیش ئاهەنگەکانی سەرکەوتن دەگێرن. لەرۆژی ١٤ ی مانگی ئەپریلدا لینکۆلن سەرپەرشتی کۆبوونەوەی حکومەتەکەی دەکات، لەودەمانەدا بیری دەروات، بە خەیاڵ دەبینێت کە مەراسیمی بەرێکردنی تەرمی سەرۆک بەرێوە دەچێت، لەوێدا هەموولایەک دەڵێن ئەوا سەرۆکمان مردووە، وا بەرەو گۆرستان بەرێیدەکەین. هەر لەو رۆژەدا لەگەڵ هاوسەرەکەیدا لەباخچەکانی واشنتۆن پیاسەی دەکرد، ئەگەرچی قسە لەسەر مەترسییەکانی ژیانیشی دەکرا، بەڵام بەبیری کەسدا نەدەهات کەس دەستدرێژی بکاتە سەر ئەو سەرکردەیەی زۆر ئامانجی گەورەی مرۆڤایەتیو نیشتیمانی مەزنی بۆ میللەتەکەی جێبەجێ کردووە. ئێوارەیەکیان لەگەڵ هاوسەرەکەی دەچێتە شانۆی فۆرد بۆ سەیرکردنی نمایشێکی شانۆیی، لەپاش سەعات دە ئەوو هاوسەرەکەی دەگەنە شوێنی تایبەتیی ناو ساڵۆنەکەو، لەوێ کەسێک کە دەمانچەیەکی شاراوەی پێ دەبێت، لە پاسەوانەکەی نزیک دەبێتەوەو دەڵێت تکایە دەمەوێ لەسەرۆک نزیک ببمەوە، کارێکی تایبەتی گرنگم بە سەرۆک هەیە، دیارە کە پاسەوانەکە بوار دەدات کابرای نیازخراپ لەو نزیک ببێتەوە، ئەو دەچێتە ناو لۆژەکەو دەرگاکە نەرم دادەخات، دەمانچە شاراوەکەی ژێر پاڵتۆیەکەی دەردەهێنێتو گوللەیەک لەکەللەی سەری گیر دەکاتو لەناو ساڵۆنەکە دەردەپەرێت، لەوێ دەچێتەوە سەر پشتی ئەسپەکەی کە لە دەرەوەی ساڵۆنەکەی زووتر بۆ دەربازبوون سازیکردبوو، بەڵام

دەستنەدانەکەی زۆر ناخایەنێتو دەگیرێت، ئەویش دان بەوەدا دەنێت کە ئەو لەلایەن پاشماوەکانی جیاخوازەکانی باشوور بەکرێگیراوە.

دکتۆرەکان کۆششی زۆر دەکەن گیانی سەرۆك رزگار بکەن، بەڵام ئەو لەسەعات دوو چارەگی پاش نیوەشەوی رۆژی ١٥ ی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥ دەمرێت، تەرمەکەی دەبەنە کۆشکی سپیو لەوێ سێ رۆژی دەمێنێتەوە، لەرۆژی ١٩ ی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا بەشەمەندەفەر تەرمەکە دەگەیەندرێتەوە زێدی خۆی، کە پێنج ساڵ زووتر لەوێیەوە بۆ وەرگرتنی پۆستی سەرۆکایەتی ئەمریکا دەگاتە واشنتۆنی پایتەخت. لینکوڵن لە مێژووی مرۆڤایەتییدا جێگای دیاربوو، ئەو یەکێك بوو لە گەورە پیاوانی مێژوو و یەکێك بووە لە سەرۆکە مەزنەکانی ئەمریکا، ئەمریکییەکان بۆ پیرۆزییو شکۆیی ئەو پەیکەرێکی یادەوەری بۆ ساز دەکەن، کە بریتی بوو لە٣٦ ئەستوونی مەرمەڕ، ئەوەش هێمایە بۆ ژمارەی ولایەتە یەکگرتووەکانی فیدراڵ، ساڵانەش ملیۆنەها کەس بۆ یادەوەریو بەرز راگرتنی ئەو سەردانی ئەم مەزارە دەکەن.

گیڤارا

گیڤارا سەرکردەی ئازادیخوازەکان

لە پاش جەنگی دووەمی جیهانیدا ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو یەکێتی سۆڤیەت دەبنە دوو جەمسەرو دوو هێزی گەورەی جیهانو جڵەوی سەرکردایەتیان دەگرنە دەست، ئەوەش پاش ئەوە هات کە ئەستێرەی پرشنگداری فەرەنساو ئینگلتەرا لەبەریوەبردنو دەسەڵاتیان بەسەر ژمارەیەکی زۆری ناوچەی جیهان بە تایبەتی وڵاتە هەژارەکان، لەوانە لە وڵاتە ئەفریقییەکان سست ببوو، لەودەمانەدا بەچەندین شێوەو رواڵەت گۆڕانی سیاسیو کۆمەڵایەتی لەجیهان روو دەداتو نەخشەکانی جوگرافیا لە زۆر ناوچەدا دەگۆڕێت، ژمارەیەک لە وڵاتان رەش بوونەوەو وڵاتانی نوێ لەسەر نەخشەی جیهانی سیاسی پەیدابوون، لەو گۆڕانو سیاسەتە نوێیەدا بزاڤی سیاسیو رزگاریخوازی لەچەندین دەڤەری ئەو وڵاتانە سەر هەڵدەدات، لە ساڵەکانی پەنجاکانو شێستەکانی سەدەی بیستەم ئەو بزاڤو شۆڕشانە گەرم دەبن، کە تێدا لەو شۆڕشەدا چەند نمونەو سونبل ناو دەردەکەن کە بۆ سەربەخۆییو ئازادی کۆششو خەبات دەکەن. یەکێک لەو ناوانەی لەو مەیدانەدا ناوی لە سەرانسەری جیهان گەشەدارو دیار بوو ئەرنستو گیڤارا بوو، کە ناوی بە(چێ گیڤارا) دەرکردبوو، ئەگەرچی ئەو لەوڵاتەکەی خۆیدا شۆڕشی نەکردبوو، لەوێش سەرکردەیەکی سیاسیو مەیدانی نەبووە، بەڵام ئەو ببووە چالاکوانێکی دیارو رۆڵێکی ئیجابی هەبووە لەیارمەتیدانی شۆڕشگێڕەکان، هەموو وزەو زانیارییەکان بۆ ئەو مەبەستە تەرخان کردبوو، دیارە ئامانجو مەبەستیشی دەسەڵاتو ناوداریو پاداشت نەبووە، بەڵکو ئەو تەنها مەبەستی گەیاندنی پەیامێک بوو بۆ بەرهەڵستی سیستەمەکانی زوڵمو زۆرداریی.

گیڤارا لەساڵی ١٩٢٨ لەوڵاتی ئەرجنتین لە بنەماڵەیەکی مامناوەند لەدایکبووە، لەزانکۆی بۆینس ئایرس پزیشکی خوێندووە لەساڵی ١٩٥٢ خوێندنەکەی تەواوکردووە. ئەو دەیتوانی بەئاسانیو بەباشی وەک دکتۆرێک لەوڵاتەکەی کار بکاتو بژیت، بەڵام ئەو دەبێتە کەسێکی شۆڕشگێڕو بڕیار دەدات خەبات لەو شوێنانە بکات کە زوڵمو زۆرداری دەسەڵاتدارەکانی تێدایەو ژیانی خۆی بکاتە قوربانی ئەو بەرنامەو ئەو خەباتە تا میللەتەکان لەو سیستەمانە رزگار بێت.

گیڤارا نەخۆشی تەنگەنەفسی هەبووە، بۆیە خزمەتی سەربازی نەکردووەو عاشقی گەڕانو سەیران بووە، لەگەڵ هاوڕێیەکی خۆیدا بەماتۆرسیکلێک لەناو وڵاتانی ئەمریکای باشوور گەڕاوە، ئەودەمانە لەقۆناغی کۆتایی خوێندنی پزیشکی بووە، لەو گەشتەدا یەکێتی خاکی ئەمریکای باشوور بەرجەستە دەکات، هەست دەکات وڵاتەکان هەموو یەکپارچەیەو زوڵمو ستەمی ئیمپریالیە گەورەکانی تێدا بەرقەرارە، لەو وڵاتانەدا دەبینێت کە کرێکارە سادەکان چەند بەشخوراون. لەودەمانەی سەرۆکی وڵاتی گواتیمالا سەرکردایەتی حکومەتێکی چەپی میللی دەکرد، ئەو سەردانی ئەو وڵاتە دەکات، بە مەبەستی گۆڕانی سیستەمەکانی کاروباری زەویو زارو کشتوکاڵ حکومەتە میللییەکە بەرەو شۆڕشێکی سۆسیالیستی هەنگاوی دەنا، بەڵام حکومەتەکە لەساڵی ١٩٥٤ بەکودەتایەکی سەربازیو بەپشتیوانی ئیستخباراتی ئەمریکی حکومەتەکەی گواتیمالا دەروخێت. لەساڵی ١٩٥٥ گیڤارا دیمانەی ژنە چەپە شۆڕشگێڕە پیرۆییەکە هیلدا دەکاتو بەیەکەوە پرۆسەی هاوسەرگیری دەکەنو کیژێکیان دەبێت، ئەو ژنەش گیڤارا هاندەدات

کتێبە کلاسیکییە مارکسییەکان بخوێنێتەوەو شارەزایی لەو فەلسەفەیە پەیدا بکاتو لینینو ترۆتسکیو ماو ناس بکات.

* * *

کە سەفارەتی ئەرجەنتینی گیڤارا هوشیار دەکاتەوە کە موخابەراتی ئەمریکی داوای کردووەو مەترسی لەسەر ژیانیدا هەیە، ئەو سەفەری وڵاتی مەکسیک دەکات، لەوێ دیمانەی راوڵ کاسترۆ دەکات کە لەگەڵ ژمارەیەک لەهاوڕێیەکانیدا لەتاراوگەدا دەژیانو کاریان دەکرد بۆ هەڵگیرسانی شۆڕش، بەرنامەکەشیان لەسەر ئەوە وەستابوو کاسترۆ لەزیندانی کوبا رزگاری بێتو شۆڕشەکە هەڵگیرسێنێت، کە کاسترۆ لەزیندانا ئازاد دەبێت بۆ مەکسیک دوور دەخرێتەوە، لەوێدا گیڤارا بڕیار دەدات بچێتە ناو شۆڕشەکەی کوبا. کە کاسترۆ دەزانێت ئەو کەسەی شارەزوویەتی لە شۆڕشەکەیاندا بەشدارییان بکاتو دکتۆریشە، زۆر بەگەرمییەوە خۆشحاڵی بەشداربوونەکەی گیڤارا لە شۆڕشەکەیان قبووڵ دەکات، هەردوولا رزگاربوونی ئەو وڵاتە بەماسنو بەئاگر بەپێویست دەزانن تا وڵاتەکە لە ژێر باری ستەمو برسیەتی دەرباز بکەن، چیتر دەمی ئازادییەکان نەگیرێتو میدیاکان ئازاد بنو سانسۆر لەسەر چاپەمەنییەکان نەمێنێت، چونکە لەودەمانە ئەوانەی وشەی ئازادییان دەربڕیبووایە خۆیان لەگرتووخانەکان دەدۆزیەوە، هەڵگیرسانی شۆڕشەکەش زۆرتر لەبەر ئەوەبوو کە بەڵێنەکانی پاش کودەتاییەکەی ساڵی ١٩٢٢ هیچی جێبەجێ نەکرابوونو بەزەبری توندوتیژیی

دەسەڵاتیان گرتبووە دەست، کە ناچار دەکرێن ئەو دەسەڵاتە جێبهێڵن، ئەوە دووبارە ئەو دەستە بەکودەتایەکی خویناوی لە مانگی مارسی ساڵی ١٩٥٢ دێنەوە سەر حوکمو دەکەونە ناو گیانی هاوڵاتیانو کۆمەڵکوژییان دەرحەق دەکەن، کە لە کۆمەڵکوژییەکەی مولوزا دە هەزار کەس بوونە قوربانی، گەندەڵییش دەگاتە هەموو بوارەکانی ژیانو سەرانسەری کوبا دەگرێتەوە، باتیستا هەموو خزمەکانی لەپۆستە گرنگەکان دادەمەزرێنێت، لەبەرئەوەی گەندەڵییەکان لەهەموو بوارەکاندا هەبووەو ئەوانیش وەک دیکتاتۆرو کەسانی زەبربەدەست بوون بۆیە کەمتر زانیارییەکان لەسەر ئەو گەندەڵییانە ئاشکرا دەبوون.

باتیستا ١٨ ساڵ حوکمی کوبای کردبوو، ئەو پارەیەکی زۆر دەستکەوتبوو، کە خەڵکەکە بەزۆری لە ژێری هێڵی برسیەتیو نەبوونیو نەخۆشییدا دەژیان ئەو سەرمایەکەی دەگەیشتە سێ سەد ملیۆن دۆلار، وڵاتەکەی کردبوو بە کێلگەیەکی تایبەت بەخۆیو بەبنەماڵەکەی، تا وێنەو کارنامەکانی جوانو سەرنجراکێش بکەن دەستەیەک رۆژنامەنووس لەوێ کۆبیبوونەوەو کاریان دەکرد تاوەکو روو وئاکاری لەدەرەوەو ناوەوە جوان بکەن. باتیستا دەستی بەسەر سەرمایەیەکی زۆردا داگرتبوو، داروودەستەکەی زۆر سوومەندبوون، حوکمەکەشی بەتوندی بەڕێوە دەبرد، ئەو بە یەکێک لە زۆردارەکانی جیهان دەژمێردرا، لەو ماوە درێژەی حوکمی وڵاتەکەی دەکرد سەدان کەسی بەرهەڵستکاری رەوانەی گرتووخانەکان دەکرد، ژمارەیەکی زۆریشی ئەشکەنجە دەداو زۆریشی لە وڵات دەردەکرد. ئەو دیمانەو ئەو رۆژگارەی میللەتی کوبی کاسترۆو گیفارای هاوڕێی هەراسان کردبوو، بۆیەش بڕیار دەدەن کار بۆ لە

ناوبردنی ئەو زۆردارو دیکتاتۆرە بکەن ئەگەر قوربانییەکان بۆ گەیشتن بەسەرکەوتن زۆر گرانو پیرۆزیش بێت. بۆیەش دەتوانن لەو شۆڕشەدا سەربکەون خەونی ملیۆنەها هاوڵاتی برسیو زوڵم لێکراو لە وڵاتی کوبا بهێننە دی.

کە شۆڕشگێڕەکان لەسەر پشتی کەشتییەک گەیشتنە ناو کوبا ژمارەیان تەنها ۸۰ کەس بوو، کە تێیدا تەنها دە کەسیان بەزیندوویی مانەوە لەوانە کاسترۆو روانی برایو گیڤارا، لەو شکستەدا جەماوەرێکی زۆریان بە لای خۆیاندا راکێشاوەو، بەمەش دۆستیان بۆ شۆڕشەکەیان زۆر دەبێت. بە تایبەتی لە ناوچە گوندنشینەکاندا. ئەو دەستە بە ژمارە کەمە لەشەڕە پارتیزانییەکان بەردەوام دەبن، دوو ساڵ شەڕ دەکەنو لەشەڕەکانیاندا نیوەیان دەکوژرێن، بۆیە گیڤارا بەرنامەیەک دادەڕێژێت کە لە شاخەکانی سییرا بەرەو هاڤانای پایتەختدا بچنە خوارەوە، بۆیە شۆڕشگێڕەکان دەتوانن لەمانگی یەنایەری ساڵی ۱۹۵۹ دا بچنە ناو شارەکەو سەربکەون، ئەو دەستەیەی گەیشتنە جەرگەی پایتەختو دەستیان بە بەرنامەیەکی نوێ کردبوو، ژمارەی چەکدارەکانیان تەنها سێ سەد کەس بوون، ئەگەرچی حکومەتی ئەمریکی پشتیوانیشی لێدەکردو ژمارەیەک بەکرێگیراوی موخابەراتی مەرکزی ئەمریکیش لەناو سوپاکەی کاسترۆش چاندرابوون، شۆڕشەکە سەردەکەوێتو حکومی باتیستای دیکتاتۆریش دەڕوخێنن.

لەسەرانسەری جیهاندا

پاش سەرکەوتنی شۆڕشەکە بڕیار دەدرێت ناسنامەی کوبی بدرێتە ئەو هاوڵاتییە بێگانانەی بەشداری شۆڕشەکەیان کردبوو، بۆیەش ئەو بڕیارە گیڤاراش دەگرێتەوەو لەسوپاشدا پلەی عەقیدو نازناوی سەرکردەی پێ ڕەوا دەبینن، پاشان دەبێتە بەڕێوەبەری بانکی ناوەندی، ئەو بەشداری دەکات لە دادگاییکردنی نەیاری شۆڕشەکە، کە شۆڕشگێڕەکان بەتایبەتی سوپاکەی دەسەڵات دەگرنە دەست، حکومەتی کۆمۆنیزمی دادەمەزرێنن، کە تێیدا گیڤارا پۆستی وەزارەتی پیشەسازی وەردەگرێتو دەبێتە نوێنەری کوباش لە دەرەوە، پاشان دەبێتە پەیڤداری کوبا لە نەتەوە یەکگرتووەکانو سەردانی وڵاتی چینو یەکێتی سۆڤیەتیش دەکات، بەڵام گیڤارا لەگەڵ سۆڤیەتییەکاندا ناکۆک دەبێت پاش ئەوەی سۆڤیەت ڕێکەوتن لەگەڵ ئەمریکییەکان دەکاتو مووشەکەکانیان لەدوورگەی کوبا دەکێشنەوە، کە تێیدا ئەمریکییەکان بەڵێن دەدەن دەستدرێژیی نەکەنە سەر کوبا.

گیڤارا لەپێگەی خۆیەوە دژ بەدەستوەردانی ئەمریکییەکانەوە دەوەستێت، بۆیەش بڕیار دەدات هەموو بەرژەوەندییو سەرمایەکان بۆ حکومەت خۆماڵی بکەن، ئەوەش بە دانوستانی کاستروو گیڤارا دەکرێت. لەلایەکی تریشەوە ئەمریکییەکان گەمارۆکەی سەر کوبا توندو دژوار دەکەن، بۆیە کوبا ناچار دەبێت زۆرتر بەرەو یەکێتی سۆڤیەت بچن، بڕیار دەدەن پشتیوانی لە بزاڤەکانی ڕزگاری لە وڵاتانی شیلیو ڤیتنامو

جەزائیر بکەن.

گیڤارا وەک بەیقداری شۆڕشی کۆبا دەگەیشتە هەموو گۆشەیەکی ئەو جیهانە، بانگەوازی پشتیوانیو یارمەتیدانی شۆڕشەکانی هەمووی جیهانی بەرز دەکردەوە، داوای دەکرد هەموو میللەتان لە ژێر سێبەری ئازادییدا بژین، ئاڵای ئازادی لە هەموو شوێنێکدا بشەکێتەوە، بۆیەش ناوی گیڤارا دەگاتە هەموو گوێو چاوێک، وەک کەسێکی خەباتگێر دەناسرێت، ئەو لەناو وڵاتانی ئەمریکای لاتینیی دەسوڕایەوە، وەکە باڵوێزێکی گەڕۆک دەگەڕا، سەرکردەکانی جیهانی دەبینیی لەوانە جەمال عەبدولناسرو نەهرۆو سکارنۆو ئەحمەد بن بیلا. بۆچوونەکانی گیڤارا لەگەڵ کاسترۆ یەک ئاست نەبوون، ئەو لەگەڵ کاسترۆ جیاوازبوو، ئەو پیاوی هەڵوێستەکان بوو، کاری نەدەکرد پۆستو پایەو دەسەڵاتی دەست بکەوێت، لەهەموو ژیانیدا کۆششی دەکرد میللەتانی جیهان ئازاد بن، بەتایبەتی میللەتانی جیهانی سێیەم، ئەو میللەتانە فشاری کۆلۆنیایان لەسەر نەمێنێت، کۆمپانیاکان هەموو سەرچاوەکان قۆرخ نەکەن، دەوڵەمەندەکان نەیانڕوتێنەوە، دەسەڵاتدارەکان نەیانچەوسێنەوە، هەموو جیهان دەیزانی گیڤارا چۆن دەخوازێت سەرکردایەتی شۆڕشەکان بەرووی ئیستعمارو مۆنۆپۆلە بێگانەکان لەئەفریقیا هەڵبستنەوەو شۆڕش بکەن.

لەدەرەوەی کوبا

لە مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٥دا گیڤارا نامەیەک ئاراستەی کاسترۆ دەکات، تێیدا دەست لە سەرکردایەتی حزبەکەو پۆستی وەزارەتەکەو پلەی سەرکردەو ناسنامەی هاوڵاتیبوونی کوبی دەکێشێتەوە، لە نامەکەدا نووسیبوی هەندێ پەیوەندی سروشتی هەیە کە ناکرێ لەسەر پسولەی رەسمی لابدرێت، مـن ئەوەش رادەگەیەنم کە ئەڤینە قووڵەکەم بۆ کاسترۆو کوبا هەر دەمێنێت، رۆژانی خەباتە هاوبەشەکمان بۆ رزگاری هەرگیز لە بیر ناچێتو بەشانازییەوە یادی دەکەمەوەو بۆی دەسوتێم. لەودەمانەدا ئاژانسی ئیستخباراتی ئەمریکی هەواڵی ئەوەی بڵاودەکاتەوە کە گیڤارا لەسەر دەستی هاورێیەکانی رۆژانی خەباتەکەیان لە کوبا شوێن بزر کراوەو بە فەرمانی فیدل کاسترۆ کوژراوە، ئەو هەواڵە لە هەموو دەزگاکاندا بەگەرمی باس دەکرا، بۆیەش کاسترۆ ناچار دەبێت دەقی نامەی دەست لەکارکێشانەوەکەی گیڤارا بڵاوبکاتەوە، کە بەدەستخەتی خۆی نووسرابوو، کە تێدا نووسیبووی:

(من وا هەستدەکەم فەرمانی سەرشانم تەواو کرد، پەیوەندییەکانم بەشۆرش لەسەر خاکی کوبا تەواو بوو، بۆیەماڵئاوایی لەتۆ دەخوازم، ماڵئاوایی لە هاورێیەکانم دەخوازم، ماڵئاوایی لە میللەتەکەتان دەخوازم، ئەوانەی مـن بەمیللەتـی خـۆمم زانیـوە، وا بەرەسمی لە پۆستی سەرکردایەتی حزبو لە پۆستی وەزارەتو پلەی سەرکردەو لە ناسنامە کوبییەکەم وازدەهێنم، لەو رۆژەوە من هیچ پەیوەندییەکی یاساییم بەو

ولاتەوە نامینێت).

لەو نامەیەی گیڤارا دیارە کە ئەو جارێکی تر بەشێوەیەکی رەسمی روو لەو ولاتە ناکاتەوە، ئەو وەک شۆڕشگێرێک بەرەو نەوای ئارام دەروات، ماوە ماوەش نەواکەی دەگۆرێت، ئەو دەگاتە ولاتی کونگۆو ئەزموونە شۆڕشگێرییەکەیان لەوێو لە چەندین شوێنی تر ژیانی خۆی بۆیان تەرخان دەکات.

* * *

گیڤارا لەکونگۆ کاری بۆ ئەوە دەکرد چەند دەستەیەکی پارتیزان پەروەردە بکات، بەلام بۆچوونو بەرنامەکەی لەلایەن سەرکردەکانەوە بەگەرمی قبوڵ نەدەکرا، بەلام ئەو سوور دەبێت لەسەر ئەوەی ئەو خەباتە لەو ولاتەدا دەست پێ بکات. ئەو لەکاروانەکەیدا بەردەوام دەبێت، بەناوی کەسێکی ساماندارو بزنسمان گەشتێکی دوور دەست پێدەکات، لەو ولاتەوە دەچێتە ولاتێکی ترەوە، لەو کاروانەشدا ئازارو زەحمەتێکی زۆریشی هاتووتە پێش. ئەو لەچەند ولاتی ئەفریقییدا لەناو شۆڕشگێرەکاندا دەسوورێتەوە، بەلام لەو ئەزموونەدا سەرناکەوێتو بەرنامەکەی مەیسەر نابێت، چونکە سەرکردە ئەفریقییەکان هاوکاری ناکەن، لەو ولاتانەش کێشەی گۆڕینی ئاوو هەواو زمانیشی دەبێت، بۆیە خۆی لە نەخۆشخانەیەکی شاری براغ دەدۆزێتەوە. گیڤارا لە زائیر (کونگۆی دیموکراسی) هاوشانی سەرۆکە شۆڕشگێرەکەیان پاتریس لومومبا دەمێنێتەوە، لەودەمانە لە بۆلیڤیا شۆڕشێکی نوێ سەرهەڵدەدات، بۆیە

لە لای لۆمۆمیــا دەڕوات، بەڵام ڕۆژانەی گیڤــارا لەبەر کەمــی بەڵــگەو تۆمارەکان زۆر بـاش ڕۆژانەکانی ئەو دیـارو زانـراو نـین، ئەگەرچـی تـا دوا ڕۆژەکانیشی پەیوەندییان بەلۆمۆمبا هەر هەبووە.

گیڤارا لەو سەردانەی بۆ پۆلیڤیا مەبەستی هەڵگیرسانی شۆڕشێکی چەکـداری نەبــووە لەو وڵاتەدا، بەڵکـو مەبەسـتی بــوو ڕێــزی بــزاڤە ڕزگاریخوازەکان لەئەمریکای لاتینی دژ بە دەسەڵاتو بەتاڵانبردنی سامانە سروشتییەکانیان ساز بکات. لە سەرەتای ساڵی ١٩٦٧ گیڤارا خۆی لەگەڵ تەنها بیست چەکداری شۆڕشگێری پۆلیڤی لەدەشتەکانی ئەو نـاوچەیە ئیستوائییەدا ڕووبەڕووی سوپایەکی پڕچەککـراو لەلایەن سـەرکردایەتی CIA دەبینێتەوە. ئەو لەوێ کۆشش دەکات هێزێکی بـاوەڕدار لە جوتیارو هیندییەکان ساز دەکات، بەڵام بەوە ڕانەگەیشتو تووشی هێرشی توند دەبێتەوەو شەڕەکان پێشوەخت ڕوودەدات.

تیرۆرکردنەکەی

دوو پەیامنێری شۆڕشەکە دەگیرێن، لە ژێر ئەشکەنجەدا دان بەوەدا دەنـێن کە شۆڕشـەکەیان بەڕێبەرایەتـی گیڤـارایە، بـۆیە موخـابەراتی مەرکەزی ئەمریکـی بەهاوکـاری سـوپای پـۆلیڤی بـۆ ڕاونــانی ئەو دەکەوێتەخۆ، هەزارەها سەرباز شاخەکانو ناوچە دوورەکان دەپشکنن و لە چل کەسی مانـدوو برسـی دەگەڕێـن، گیڤـارا شۆڕشـگێرەکان وا دابەش دەکات تا زۆرتر بچنە پێشەوە، بەو شێوەیە چوار مانگ لەو دارستانە چڕو

بێشەڵانەدا بەلاوازیو بەبێ دەسەڵاتیو دووردەپەرێزیی دەمێنێتەوە، لەو ماوەیەدا گیڤارا چەندین جار تەنگە نەفەسییەکەی تەنگی پێهەڵدەچنێت، تەندروستی زۆر شپرزە دەبێت، بۆیەش گیرانو گەمارۆدانەکەیان ئاسانتر دەبێت.

لە ڕۆژی ٨ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٧ دا دەستەیەک لسوپای پۆلیڤی کە پێکهاتبوون لەهەزارو پێنجەسەد کەس لەگەڵ دەستەکەی گیڤارا ڕووبەڕوو دەبنەوەو لەشەڕێکی سەختی شەش سەعاتیدا بێجگە لە گیڤارا هەموویان دەکوژرێن، لەوێ قاچی بریندار دەبێتو تفەنگە جۆرە میم (٢)دەکەی دەشکێتو مەخزەنی دەمانچەکەشی گوم دەبێت، بۆیەش ئەو بەزیندوویی دەگیرێت. گیڤارای دیلکراو دەگوازنەوە گوندی (لاهیگیراس)و ماوەی بیستو چوار سەعات بەزیندوویی دەمێنێتەوە، پاش ئەوەی لێکۆڵینەوەی زۆری لەگەڵدا دەکەن، ئەو یەک وشەیان بۆ نادرکێنێت، باس لەنهێنییەکانیان بۆ ناکات، بۆیەش لەقوتابخانەی گوندەکە ئەفسەرێک بەناوی ماریو تیران فەرمانەکەی سەری جێبەجێ دەکات، بەگوللە گیڤارا دەکوژێت. دەسەڵاتدارانی پۆلیڤی ڕازی نابن تەرمەکەی بدەنەوە براکەیو شوێنی ئاشتنەکەشی پێ نالێن، تا ئەو شوێنە لەدوارۆژدا نەبێتە مەزارگەیەکی شۆڕشگێرانی هەموو جیهان. لەیادی ساڵڕۆژی تیرۆر کردنەکەی گیڤارا گەنجانی هەموو جیهان بۆ نەهێشتنی شەڕەکانو بەرقراربوونی ئاشتی دەڕژێنە سەر شەقامەکانو نارەزایی دژ بەشەڕ نیشاندەدەن، ئەو پیاوە شۆڕشگێرە دەبێتە سیمای هەموو کێشەکانی جیهان، ئەو دەبێتە خەونی ملیۆنەها کەس. ئەو کە ڕێبەرایەتی شۆڕشەکانی دەکرد، وایدەزانی ئەو بەرپرسە لە خەمو

ئەهامەتییەکانی هەموو خەڵکە بەشخوراوەکان، ئەو بەوە رازی نەبوو لەوڵاتەکەی خۆیدا تیماری ئەخۆشەکانی ئەرجنتین بکات، ئەو بڕیاری دابوو ببێتە قوربانی ئاسایشی هەمووڵایەک، بۆیەش دوا هەناسەی لەگرتووخانەکانی بۆلیڤیا هەڵمژیوەو لەوێ خۆی کردووتە قوربانی کێشە رەواکانی ئەو خەڵکە چەوساوەیە، تا دادپەروەری بەرقەرار بێت.

گیڤارا بڕوای وابوو کەمرۆڤ دەبێت لە پێناوی ئازادییەکاندا هەموو رەوشەکان ببینێت، دەیزانی ئەو خەباتە رۆژێک دێ بەرهەمی دەبێت، ئەگەر خەڵک گیانی خۆی بکاتە قوربانی ئەو بەرنامەیە پیرۆزەیە، دەبێ مێژووی میللەتان بە خوێن بنووسرێت. شاعیرەکان جیهان ستایشی ئەو قارەمانەیان کردووە، چونکە وایاندەزانی ئەو هەناسەی ئەو میللەتانە بووەو ئەو کۆششی کردووە دوارۆژی ئەو گەردوونە پرشنگدارو گەشاوە بێت.

پاش پێنج ساڵ لە کوشتنەکەی، کێشەیەک بەناوی وشەکانی گیڤارا پەیدا دەبێت، بیرەوەرییەکانی دەبێتە سوێنلێکی دیارو رەمزێکی خەڵکانی زوڵملێکراو، بەکرێگیراوی پێشووی ئاژانسی موخابەراتی ئەمریکی فلیکس رودریگیس دوا وێنەی پێش کوشتنەکەی بڵاودەکاتەوە، کە لە گوندی لاهیگیرا لە دارستانی ڤالی گراندی لەبۆلیڤیا بەگوللە کوژرا، لەوێنەکەدا دیارە کە چۆن ئەو لەسەر ئەرز درێژ کراوەو چاوەکانی ئەستووربوونو لەخوێن وەردراوە، بەوەش هەموو قسەکانی سەبارەت بەکوشتنەکەی کۆتایی دێت، هەر ئەو کەسە بەکرێگیراوە وتوویەتی تا پەنجەمۆرەکانی گیڤارا وەرگرن هەردوو دەستیان بڕیوەتەوە.

ترۆتسکی

ترۆتسکی چەند ساڵ چاوەڕوان بوو
بکوژرێت

ناوی راستەقینەی ترۆتسکی لیڤ داڤیدوفتش برونشتاین بوو، بەڵام ئەو بەترۆتسکی دەناسرا، ئەو بەرنامەرێژیی شۆڕشێکی جەماوەریی مەزن بووە لەمێژووی هاوچەرخدا، ئەگەر لینین رۆحی پشتیوانی شۆڕشی بەلشەفی ببووبێت ئەوا ترۆتسکی بەرنامەڕێژو عەقڵی ستراتیژییەکەی ئەو شۆڕشە بووە.

ترۆتسکی لە ساڵی ١٨٧٩ لە ئۆکرانیا لە بنەماڵەیەکی گوزەرانباش لە دایکبووە، لە تەمەنی هەژدە ساڵییەوە دەچێتە ناو گۆڕەپانی سیاسەت، بەشداریی دیمانەو کۆبوونەوەکان دەکات، داوای مانگرتنو نارەزاییەکان دەکات، لە مانگی یەنایەری ساڵی ١٨٩٨دا بەتۆمەتی هاندان بۆ هەڵگیرسانی شۆڕش ٣٠ مانگ دەگیرێت، کە ئازادیش دەبێت بەرەو سیبریا دووردەخرێتەوە، بەڵام ئەو بەناوی ساختەی ترۆتسکی لەوێ رادەکات، ناوەکەش لە ناوی ئەو پیاوە وەردەگرێت کە لە زیندانی ئودیسا چاودێری دەکرد، ئەو ناوەش بە کاروانی ژیانی وەدەنووسێت. ئەو سەفەری ڤیینا دەکات، لەوێشەوە دەچێتە زیورخ پاشان دەچێتە لەندەن، لە لەندەن لینین دەبینێت، لەپایزی ساڵی ١٩٠٢ هاوڕێیەکانی ئەویش دەناسێت، لە کۆنگرەی ئیشتراکییە دیموکراسییەکان لە رۆژی ٢ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٠٣ لە بروکسلو لەندەن بەشدار دەبێت، کە لەو کۆنگرەیەدا دووبەرەکی تێدا روو دەدات، کە پاشان بەناوی بەلشفیک واتە زۆرینەو مەنشفیک واتە کەمینە دەناسرێن، ئەو دژایەتی سیاسەتەکەی لینین دەکات کە سەرکردایەتی بەلشفییەکانی دەکرد، بەڵام ترۆتسکی ناچێتە ناو مەنشفیکییەکان.

لە مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٠٥ دا ئەو دەگەرێتەوە رووسیاو بەشداری

لەرێپێوانو نارەزاییە جەماوەرییەکان دەکات کە لەپترۆگراد روو دەدەن، بۆیەش لەمانگی سپتەمبەری هەمان ساڵدا ئەو دەگیرێتو دەخرێتەوە زینـدانو دووبـارە بەرەو سـیبریا دووردەخـرێتەوە، بەڵام ئەو ئازایـانە دەتوانێت لەو شوێنە دوورەوە را بکاتو بگاتە وڵاتی فینلەندا، لەوێ لینین دەبینێتەوە، لەوێیەوە کۆچ دەکاتو دەگاتە وڵاتی ئەڵمانیاو ماوەیەکی درێژ لەتاراوگە دەمێنێتەوە کە ماوەی دە ساڵ دەخایەنێت.

لە مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٠٨ ترۆتسکی سەرپەرشتی دەرچوونی رۆژنامەی (پراڤدا) دەکات، کە مانای ناوەکەش راستییە، ئەو رۆژنامەکەی بۆ قسەکردنو هاندانی کرێکارانو جەماوەری میللەتەکەی دەرکردبوو، ئەو رۆژنـامەیە بەدزی دەگەیانـدرایەوە نـاو وڵاتو لەرووسیـادا دەخوێنـدرایەوە، لەو رۆژنـامەیەدا بەئاشـکرا بـانگەوازی شۆڕشـێکی جەمـاوەری لە رووسـیادا دەکـرد، تـا بەیەکجـاری سیسـتەمە سـەرمایەدارییەکە بـروخێننو لەجیـاتی ئەو سیسـتەمە رژێمێکـی سۆسیالیستی دامەزرێنن کە ببێتە سیستەمێکی سەرتاسەری لەهەموو جیهان.

گەڕانەوە بۆ رووسیا

لەرۆژی ٢ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩١٤ ئەڵمانیا شەڕ دژ بەرووسیا رادەگەیەنێت، لەمێـژوارەی هەمان رۆژدا ترۆتسکی پاش مانەوەی حەوت ساڵ لەڤیینا بەرەو زیورخ دەکەوێتە رێ، لەرۆژی ١٩ی مانگی نۆڤەمبەردا

بەرەو فەرەنسا بەرێدەکەوێتو لەوێ نیشتەجێ دەبێتو تێیدا دەمێنێتەوە تا لە پایزی ساڵی ١٩١٦ دەری دەکەن، بۆیە بەرەو وڵاتی ئەسپانیا بەرێدەکەوێت. هەمان ساڵو لە مانگی دیسەمبەردا پۆلیسی ئەسپانی لەوێش دەریدەکات، دەیانەوێت بەرەو کوبا شاربەدەری بکەن، بەڵام ئەو داوای کردبوو بەرەو نیویۆرک بواری بدەن بڕوات، بۆیەش لەگەڵ خێزانەکەی لە ناوەندی مانگی یەنایەری ساڵی ١٩١٧ دەگاتە ئەوێندەرێ، کە پێشکەوتنەکانی ئەمریکا دەبینێت لەوێ دەڵێت رەنگە رۆژێ بێت ئەمریکا جیهان بەڕێوە بەرێتو ببێتە پێشەنگی جیهان.

لەودەمانەدا رەوشی ناوخۆی رووسیا بەرەو خراپی دەچوو، بۆیە ترۆتسکی بڕیاردەدات بگەڕێتەوە رووسیا، لەرۆژی ١٧ ی مانگی ئەیاری ساڵی ١٩١٧دا دەگاتەوە پترۆگراد، لەوێیدا دەبینێت رەوشی سیاسی زۆر خراپترە لەوەی مەزندە دەکراو باسی لێوە دەکرا، بۆیەش قەیسەر واز لەتاجەکەی دەهێنێتو بنەماڵەی رۆمانۆف هەموویان بەیەکجاری دەبڕێنەوە، لەو رۆژەدا دەردەکەوێت کە ئەوان چیتر حوکمی رووسیایان پێ ناکرێتو لەهەموولایەکدا شکست دەخۆنو دەسەڵاتیان لەسەر ئاراستە سیاسییەکان نامێنێت، ئەگەرچی ولایەتە یەکگرتووەکانو ئینگلتراو فەرەنساو ئیتالیاش دانیان پێ دادەن.

لینینو هاوڕێیەکانی پێش ترۆتسکی گەیشتبوونەوە پترۆگراد، لەودەمانەدا رەوشەکە بەرەو خراپتر دەڕۆیشت، بەڵام بەگەیشتنیان ئەوان دەگیرێنو لەرۆژی ١٩ ی مانگی یولیۆی ساڵی ١٩١٧ لەزیندانیان دەبەستن، بەڵام ترۆتسکی بێدەنگ نابێتو نامەیەکی نارەزایی ئاراستەی کیرنسکی دەکات، تێدا دەنووسێت منیش لەگەڵ هاوڕێیەکانمدا بەشدارم

لەو کارانەی پێی تاوانبار کراون، منیش وەک ئەوان دژایەتی حکومەتم کردووە، بۆیە ئەویش دەگیرێت، بە جاسووسی ئەڵمانی تاوانباری دەکەن، زووتریش لینین بەو تاوانەوە گیرابوو، بۆ تاوانبارکردنەکەشی چەندین بەڵگەی ساختەشی بۆ هەڵدەبەستن، کە تێدا دیاردەکەوێت ئەو جاسوسی ئەڵمانەکان بووە. لەبەر فشاری کۆنگرەی سۆڤیات پترۆگراد کە لەرۆژی ۱۲ ی مانگی سپتەمبەری ساڵی ۱۹۱۷دا بەسترابوو، کیرنسکی ناچار دەبێت ترۆتسکیو هاوڕێیەکانی ئازاد بکات، بەڵام لینین لەژێر خۆپۆشینی جلی شوفێرێکی شەمەندەفەر را دەکاتو دەگاتە وڵاتی فینلەندا. لەرۆژی ۸ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ۱۹۱۷ ترۆتسکی وەک سەرۆکی ئەنجومەنی سۆڤیاتی پترۆگراد هەڵدەبژێردرێت، کە ئەو پۆستە وەردەگرێت پشتیوانی خۆی بەکیرنسکی دەکێشێتەوەو فەرمانی گرتنی لینینیش هەڵدەوەشێنێتەوە.

کە ترۆتسکی لە زیندان ئازاد دەبێت بەرنامەی هەڵگیرسانی شۆڕش بەهێمنی دادەڕێژێت، ئەو دینامیکی زیندووی یەکەمی ستراتیژیەتی بەلشفییەکان بووە.

شۆڕشەکە

ترۆتسکی داهێنەری شێوەکاری نوێ بوو لە کودەتاکردنی لەسەر حکومەتەکان، ئەو رێکخەری چۆنیەتی دەستبەسەر داگرتنی پێگەو مەڵبەندە زیندووەکان بووە بەبێ خوێنرشتن، رۆژی یەکەمی

هەڵگیرسانی شۆڕشەکە بەبەرنامەرێژی ئەو بووە، پرۆسەکە وا کۆتایی هاتووە وەک ئەوەی نە شۆڕش کرابێت، نە هیچ رووی دابێت.

لە رۆژی ٥ ی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩١٧ کیرنسکی فەرمان دەدات ترۆتسکی بگیرێت، بەڵام ئەو خۆی رادەستی دەسەڵاتدارەکان ناکات، لەودەمانەدا ئەو دەستی بەسەر هەموو مەسەلەکان رادەگەیشت، بۆیەش بەیانییەکەی رۆژی ٧ ی مانگی نۆڤەمبەری هەمان ساڵ بڕیاری رابوونەکە دەدات. لەو رۆژەدا بەلشەفیکییەکان دەست بەسەر ئیستگەکانی شەمەندەفەر دادەگرن، بانکەکان، ئیستگەکانی بەرهەمهێنانی کارەباو سەنتەرەکانی تەلەفۆنو نووسینگەکانی پۆستو هەموو رێگاو بانو پردو رێگا سەرەکییەکان کۆنترۆڵ دەکەن. لە سەعات دەی ئەو رۆژە ترۆتسکی بەناوی لیژنەی شۆڕشی سەربازییەوە ئەوە رادەگەیەنێت کە شەرعیەتی حکومەتی کاتی نەماوەو حکومەتەکەش بەرووخاو ناو دەبات، بەپێی ناوەرۆکی ئەو بەیانە دەسەڵاتەکانی حکومەتەکە رادەستی ئەو لیژنەیە دەکرێت.

لە بەیانی رۆژی ٨ ی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩١٧ دا لینین بڕیار دەدات ئەنجوومەنێکی کۆمیسیری میللی بەسەرۆکایەتی خۆی دامەزرێنێت. وشەی کۆمیسیر لە جیاتی وەزیر بەکار دەهات، لەو کابینەیەدا ترۆتسکی کراوەتە وەزیری کاروباری دەرەوە، بەڵام ئەو پۆستەکەی نەویستووە، بۆیە لینین ئەو دەکاتە سەرۆکی ئەنجوومەنی کۆمیسیری گەل، لەبەرئەوەی ئەو کەسێکی جوولەکە بووە بۆیە لە کاری رۆژانەی لە کۆمیسیردا کێشەی زۆری بۆ هاتووەتە پێش.

پاش نیوەڕۆی ئەو رۆژە لینین لەپێش خەڵکەکە لەپتروگراد

دەردەکەوێت، لەوێدا ترۆتسکی کۆتایی شۆڕشەکەو بەدیهێنانی ئامانجەکانی بەبێ خوێنرشتن رادەگەیەنێت.

ئەگەرچی شۆڕشەکە سەردەکەوێت، بەڵام هێشتا بەلشەفیکییەکان تەگەری زۆریان لەپێشدا بووەو کاری حوکمگێرانەکەیان کارێکی ئاسان نەبووە، چونکە زۆربوون ئەوانەی لەناو وڵاتدا نارازیبوون و دژ بەگۆڕانەکان بوون، هەروەها لەدەرەوەی وڵاتیش دژایەتی زۆر دەکران، بەتایبەتی وڵاتانی سەرکەوتوو لە جەنگی یەکەمی جیهاندا، لەساڵی ١٩١٧و ساڵی ١٩٨١ برسیەتی لەوڵاتەکە بڵاودەبێتەوەو خواردەمەنی دەست ناکەوێت، ئەو شۆڕشەی سوپا سپییەکە لەسەر رووباری فۆلگا کردبوویان زۆری نەمابوو دەسەڵاتی بەلشەفیکییەکان لەبار ببات.

ترۆتسکی رۆڵی سەرەکی دەگێڕێت بۆ کپکردنەوەی دەنگە نارەزایی و یاخیبوونەکە، ئەودەمانە ئەو پۆستی کۆمیسیاری جەنگی پێ سپێردرابوو، بۆیە ئەو شەمەندەفەرێکی گەورە ساز دەکات، ناو شەمەندەفەرەکە پڕ چەکو تەقەمەنی و کەرەستەی پێویستو خواردەمەنی دەکات بۆ سوپا سوورەکەیان و شەمەندەفەرەکە دەکاتە بارەگای بەڕێوەبردنی کارنامەکەی بۆ لەناوبردنی یاخیبوونەکان. ئەو لەگەڵ دەستەیەک لەیاوەرەکانی بەو شەمەندەفەرە لەسەر پێگەو سەربازگاکان و هێزەکانی سوور دەسوڕێتەوە، بەوردی قسە لەگەڵ سەربازەکان دەکات، بەرنامەکەیان بۆ شرۆڤە دەکات، ئامانجەکانی شۆڕشی بەلشەفیکییان لەلا پیرۆز دەکات، فەرمانە گرینگەکانی دەداتە ئەفسەرەکان، پێویستییەکانیان بۆ دابین دەکات، کۆشش دەکات کەسە یاخیبووەکان بەبەڵێنی باش و مژدەوە بگێڕێتەوە ناو ریزەکانی سوپای

سوور، ئەو ماوەی سێ ساڵ بەو شەمەندەفەرەوە، بۆ ڕێکخستنی سوپاکەو سازکردنەوەی ڕەوشەکە لەناو وڵاتدا دەسووڕێتەوەو چەندین ناوچەی دوورو نزیک بەسەر دەکاتەوە. بەریتانییەکان لەودەمانە لەو وڵاتەدا پشتیوانی پاسەوانی سپییان دەکردو پڕ چەکیان دەکردن، تەقمەنییان بۆ دابینیدەکردن، بۆیە هێزەکانیان دەگەنە سەر سنووری پترۆگرادو پێشڕەوی زۆر دەکەن، تارادەیەک مەڵبەندە سەرەکییەکەیان دەکەوێتە مەترسییەوە. بەڵام بەسەرۆکایەتی ترۆتسکی هێرشەکانی سەر پترۆگراد تێکدەشکێندرێتو ناتوانن شارەکە بگرنو حکومەتەکە لەباربەرن.

ترۆتسکیو ستالین

لە ڕۆژی ۲۱ ی مانگی یەنایەری ساڵی ۱۹۲٤دا ترۆتسکی بەسەختی نەخۆش دەکەوێتو، تایەکی بەرز دەیدەگرێت، بۆیەش دکتۆرەکان ئامۆژگاری دەکەن ماوەیەک ئیسراحەت بکاتو بچێتە هەواری (سوخوم) لەسەر دەریای قەزوین، ئەو لەڕێگادا دەبیێت بروسکەیەکی ستالینی پێدەگات کە هەواڵی مەرگی لینینی تێدا بووە. کە لینین دەمرێت ستالین دەبێتە سەرۆکی حزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەتی، یەکەم کاریش ترۆتسکی لەپۆستی کۆمیسێری جەنگ دووردەخاتەوە، هەروەها لە ئەندامیەتی لیژنەی تەنفیزی دەولیو ئەندامیەتی لیژنەی ناوەندەی حزبی کۆمۆنیست سۆڤیەتیش دووری دەخاتەوە. لەمانگی یەنایەری ساڵی ۱۹۲۸ ستالین بڕیاردەدات ترۆتسکی بۆ گوندی (ئەلما ئەتا)ی سەر سنووری چین

دووربخـاتەوە، کە چـوار هەزار کیلـۆمەتر لەمۆسـکۆو دوو سـەدو پەنجـا کیلۆمەتریش لەئیستگەی شەمەندەفەریشەوە دووربـوو، گونـدەکە پەتـای مەلاریا شەکەتی کردبوو، لەبەر زۆربوونو بەردەوامی لافاوو، ماوە ماوەش نەخۆشییەکانی وەک تاعونو گەڕبوونی تێدا بڵاودەبۆوە.

لەرۆژی ٢٠ ی مـانگی یەنـایەری سـاڵی ١٩٢٩ ترۆتسـکی لەشـوێنە دوورخراوەکەیدا نوێنەرێکی پۆلیسی نهێنی رووسی سەردانی دەکات، ئەو لەوێ تاوانبـاری دەکـات کە بەرنـامەی هەیە بـۆ رووخانـدنی شۆڕشـی بەلشـەفییەکان، کـار دەکـات بـۆ پەیـداکردنی ئاشـوب بـۆ لاوازکردنـی سۆڤیەتییەکان، بـۆیەش بڕیـار دەدرێـت ئەو بـۆ دەرەوەی خـاکی کۆمـارە سۆڤیەتییەکانی ئیشتراکی دووربخرێتەوە.

لەمـانگی فبـرایەری سـاڵی ١٩٢٩ دا ترۆتسـکی دەگـاتە شـاری قسـتەنتینیەو بەناچـاریو بەزۆر لەوڵاتەکەی دوور دەخـرێتەوە. پـاش ئەوەی حکومەتی فەرەنسی رازی دەبێت ئەو پێ بنێتە ناو خاکەکەیان لەساڵی ١٩٣٢ ترۆتسکی دەگاتە فەرەنسا، پاش دوو ساڵ دەچێتە نەرویـژو لەوێ دەژیـت. ترۆتسـکی کە لەدەرەوە ژیـاوەو وڵات وڵات گەڕاوەو سـتالین ناچاری کردبـوو بەئـاوارەیی بژیـت، ئەویـش بەردەوام رەخـنەی گرتـووەو رکـابەرایەتی سیاسـەتەکەی سـتالینی کـردووەو بەرنـامەی حـوکمەکەی شـەرمەزارکردووە، تـا ئەوەی وتبـووی سـتالین بەژەهـر لینینـی کوشـتووە، بـۆیەش چەنـدین جار کۆشـش کـراوە لەدەرەوەی وڵات ترۆتسـکی تیـرۆر بکەن.

فەرمانی لەسێدارەدانەکە

لەمانگی ئوگستی ساڵی ١٩٣٦و یەک مانگ پاش هەڵگیرسانیی شەڕە ناوخۆییەکەی ئەسپانیا، ستالین بەناوی دادگای پاکسازیی دادگایەکی دامەزراندبوو بۆ لێپرسینەوەو دادگاییکردنی نەیارەکانی، یەکەم کەس ئەو دادگایە لێپرسینەوەی لەسەر ترۆتسکی و کوڕەکەی دادەنێت، کە دادگاکە سەیری دۆسیەیەکەیان دەکات بڕیاردەدات سزای لە سێدارەدانیان بۆ دەربکات، ئەوەدەمانە هەردووکیان لە وڵاتی نەرویژو لە تاراوگەدا دەژیان، بۆیە ش سەفیری سۆڤیەت لە نەرویژ داوا لە حکومەتی نەرویژ دەکات ترۆتسکی و کوڕەکەی لە وڵاتەکەی خۆیدا دەربکات، بەڵام دەسەڵاتدارانی نەرویژ نەک هەر دەریان ناکەن، هەردووکیانو هاوسەرەکەی دەگوازنەوە گوندێکی لاچەپی دووری پایتەخت، بۆ پاسەوانیو سەلامەتی ئەو دوورخراوانەش ١٥ سەربازیش تەرخان دەکات، ئاگاداریان دەکاتەوە کە بەهیچ شێوەیەک بۆتان نییە لەو خانووە دەربچن و دیمانەش بەکەسی تری ناکەن، بەڵام وەزیری دادییەکەیان (تریجفی لی) لەبەر بوونی دۆستایەتی پتەوی کۆن بەترۆتسکی سەردانیان دەکات. هونەرمەندی نیگارکێشی مەکسیکی ناودار (دییگو ریڤیرا) داوا لە سەرۆکی مەکسیکی کاردیناس دەکات هاوڕێیە خۆشەویستەکەی ترۆتسکی داوەتی مەکسیک بکاتو مافی سیاسی پەنابەریشی پێ بدات، چونکە ئەو زۆر بە کەسایەتی ترۆتسکی سەرسام دەبێت، بۆیە سەرۆکی مەکسیکی قسەو داواکەی هونەرمەندەکە

ناشكێنێتو بەبێ دوودڵی ترۆتسكی بانگهێشتی مەكسیك دەكات.

ترۆتسكی داوا لەحكومەتی نەرویج دەكات سەلامەتی خۆیو هاوسەرەكەیو هەموو كەلوپەلەكانی بپارێزێت، بەڵام ئەومیان ماوەیەكی زۆر ناخایەنێتو لەسەر داوای خۆی لەرۆژی ١٩ ی مانگی دیسمبەری ساڵی ١٩٣٦ ترۆتسكیو هاوسەرەكەی بەپارەهەڵگری پترۆڵی دەریایی لەگەڵ ئەفسەرێكی پۆلیس دەگەیەنێتە مەكسیك، لەرۆژی ٦ ی مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٣٧ هەموو بەیەكەوە دەگەنە مەكسیك، لەوێ لەلایەن دەستەیەك لەهاورێیەكانیو هونەرمەند دییگوو هاوسەرەكەی پێشوازییەكی گەرمی لێ دەكرێت.

پێش ئەوەی ترۆتسكی بگاتە مەكسیك ژنێك بەناوی (كاریداد) كە بەنەژاد كوبی بووە، ئەو لەگەڵ مێردە ئەسپانییەكەیو رامۆنی كوڕی دەگەنە مەكسیك، ئەو ژنە رۆڵی لەشەڕی ناوخۆی ئەسپانی زۆر كاریگەربووە، هاوشانی كۆمۆنیستیەكان بووەو شەڕی باشی بۆ كردوون، زۆر لەگەڵ ترۆتسكییەكاندا توندبووە، بەدەستی خۆی بیست كەسی لەوان كوشتووەو زۆریش لەنیشانەشكێنیدا شارەزابووە، لەوەشاندنی خەنجەریش دەستگەرەو چاپووك بووەو لەدووری دە مەترەوە نیشانەی پێكاوە، ئەو لەگەڵ سەرۆكی موخابەراتی سۆڤیەتی دۆستایەتیو پەیوەندی گەرمی هەبووە، بۆیەش لەو دەزگایەدا پلەو پایەیەكی باڵای پێدراوەو دەستی رۆیشتووە. رامۆنی كوڕەكەی كاریداد دۆستایەتی لەگەڵ ترۆتسكی خۆش دەكات، بەئاسانیش هەواڵەكانی ئەو سەركردەیە دەگەیەنێتە مەڵبەندی جاسووسی سۆڤیەتی لەنیویۆرك.

قەڵایەکی قایم

لە ئێوارەی ڕۆژی ٢٤ی مانگی مایۆی ساڵی ١٩٢٧ ترۆتسکی لە هەوڵێکی کوشتن دەربازی دەبێت، کە دەستەیەک بەتفەنگو نارنجۆک هێرش دەکەنە سەر خۆیو هاوسەرەکەی، ئەگەرچی هێرشو ئاگرەکە زۆر سەخت بوون، دەربازبوونیشیان ئاسان نەبوو، بەڵام زۆر بەختیار دەبێت کە لەو هەوڵە ڕزگاری دەبێت.

پاش ئەو هەوڵە ئاگرینە بۆ کوشتنی ئەو دۆستەکانی ترۆتسکی لەولایەتە یەکگرتووەکان زۆر نارەحەت دەبنو بیر لەوە دەکەنەوە کە چۆن ترۆتسکی ماڵەکەی دووبارە ساز بکاتەوە بەمەرجێک گیانی تێدا پارێزراو بێتو ماڵەکەی ببێتە قەڵایەکی سەختو قایم، بۆیە ئەرکو بەرنامەی چاککردنەوەی خانووەکەی لەسەر شێوازی قەڵایەکی قایم، دەسپێرنە ئەندازیارێکی شارەزاو پسپۆڕ لەسازکردنی قەڵاو سەنگەرە سەربازییەکان، بۆ زۆر سەلامەتی ئەو شوورەیەک بەبەرزی بیست مەتری لە چواردەورەی ماڵەکەی دروست دەکەن، بنمیچی خانووەکەو ئەرزەکەی وا ساز دەکەن بەرگری هەموو تەقینەوەکان بکات، دەرگاکان پۆڵاپێژ دەکەن، تاوەری چاودێری دادەمەزرێنن، لەسەر شوورەکەدا تەلبەندی دڕو کارەبایی دادەنێن، هەروەها ژمارەی پاسەوانەکانیش زۆرتر دەکەنو هەمووشیان باش دەستنیشان دەکەن، لەسەر پاسەوانەکانیش چاودێری وردو زۆر وریا دادەنێن.

کۆتایبە دەتمییەکە

لەودەمانە پەیوەندیو دۆستایەتی ترۆتسکیو هاوسەرەکەی بەرامۆنو دەستگیرانەکەی خۆشو گەرم دەبێت، زۆرو بەردەوام یەکتری دەبینن، بۆیەش ترۆتسکی کوێرانە بڕوای زۆریان پێدەکات. لەرۆژی ۱ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ۱۹٤۰ رامۆن وتارێک بۆ بڵاوکردنەوە دەنووسێت، پێش ئەوەی بڵاوی بکاتەوە حەز دەکات وتارەکە بەترۆتسکی نیشان دەدات تا چاوێکی پێ دابخشێنێتەوەو سەرنجەکانی بۆ تۆمار بکات، بەوەش ئەو بەتەنها لەنوسینگەکەی خۆیدا بەیەکەوە تەنیا دەبن، ئەوەش بۆ رامۆن دەبێتە یەکەمین بوارو دەرفەت بۆ کوشتنی ترۆتسکی. لەرۆژی ۲۰ی مانگی ئۆگستی هەمان ساڵ رامۆن دەچێتە ماڵەکەی ترۆتسکی، بەیەکەوە لەنوسینەگەکەی دادەنیشن، کە رامۆن دەچێتە ژوورەکەی دەبینی ئەو خەریکی خوێندنەوە دەبێت، لەگەڵ خوێندنەوەی کتێبەکەی خەریک بوو، زۆر ئاگای لەمیوانەکەی نابێت، بۆیەش رامۆن ئەوە بەدەرفەت دەزانێتو لەبن پاڵتۆکەیدا تەورداسە سەر بەقامەکەی دەردەهێنێت، زۆر بەخێرایی زەبرێک لەسەری دەدات، لێدانەکە زۆر بەهێز دەبێت، بۆیە تەواوی کەللەسەری دەبڕێت. ترۆتسکی پاش ئەو لێدانە بەهێزە دەتوانێت هەڵبستێتەوەو بگاتە ساڵۆنی پێشوازیی، بەڵام خەڵتانی خوێن ببوو، لەو دەمانەش رامۆن دەیویست نەرم نەرم بۆی دەربچێت، بەڵام پاسەوانەکان دەتوانن پاش ئەوەی زەبرێکی لێ دەوەشێنن، دەستگیری دەکەن، بەخێرایی ترۆتسکی دەبەنە نەخۆشخانە، دکتۆرەکان

نەشتەرگەری بۆ دەکەن، بەڵام لەبەر گەورەیی برینەکەی تەنها ٢٦ سەعات دەژیێتو لە رۆژی ٢٦ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٤٠ کۆچی دوایی دەکات.

دەسەڵاتدارانی مەکسیکی رامۆن دەستگیر دەکەن، ستالینیش لەلایەن خۆیەوە مەدالیای پاڵەوانی یەکێتی سۆڤیەتی پێ دەبەخشێت، ماوەی شەش مانگ شارەزایانی لێکۆڵینەوەو مامۆستایانی سایکۆلۆژی کۆششی لەگەڵدا دەکەن، بەڵام ئەو دان بەهیچ دانانێتو زانیارییەکان نادرکێنێت کە ئەو بۆ بەرژەوەندی کێ ترۆتسکی کوشتووە، ناوی کەسە هاوکارەکانی ئاشکرا ناکات، ناوی راستەقینەی خۆیو زێدو زانیارییە تایبەتییەکانی نالێت. پاش تێپەڕبوونی بیست مانگ بەسەر تیرۆرکردنی ترۆتسکی رامۆنی تاوانبار لەرۆژی ١٧ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٤٢ لە دادگا هۆکاری راستی تاوانەکە بەدادگا رادەگەیەنێت، دادگاش زیندانی ١٩ ساڵی بۆ دەبڕێتەوە. پاش چەند ساڵێک پۆلیسی نهێنی ئیسپانی راستی کەسایەتی رامۆنو دایکی دەزانن، بۆیەش دایکی بۆ پاریس دوور دەخەنەوە، ئەویش لەوێ لەژێر چاودێری پۆلیسی فەرەنسییەوە ژیان دەباتەسەر.

یوسف ئەلسوباعی

ئەبو نیزال، یوسف ئەلسوباعی تیرۆر دەکات

هەموومان دەزانین کە فیلمەکانی (وەڵامی دڵەکەم)و (خاکی دووروویی)و (لە نێوان شوێنەوارەکاندا)و (تاڵییەکان)و (من دوور کەوتمەوە)و (ئێمە درک ناڕوێنین)و چەندین فیلمی دیاری تر لە سینەمای عەرەبییدا لە نووسینی ئەدیبی ناوداری میسری یوسف ئەلسوباعی بووە، ئەوەی کە قەدەر لەدەرەوەی وڵاتەکەی رووبەڕووی چارەنووسێکی ناخۆشی دەکاتەوە.

لە رۆژی هەینی هەقدەی مانگی فبرایەری ساڵی ١٩٧٨دا یوسف ئەلسوباعی وەزیری رۆشنبیری کە لە ولایەتە یەکگرتوودکانەوە دەگاتە نیکۆسیای پایتەختی قوبرس، ئەو سەرۆکایەتی وەفدێکی میسری لە کۆنگرەی هاوکاریی ئەفرۆئەسیوبی شەشەمی دەکرد، ئەو کۆنگرەیەی لە بەرژەوەندی کێشەی رەوای فەڵەستینییەکان دەبەسترا، ئەویش وەک سکرتێری گشتی کۆنگرەکە ئامادەبوو، لە فرۆکەخانەکەی قوبرس سەفیری میسری حەسەن شاش ئامادە دەبێت، لەو سەفەرەدا ئەلسوباعی نەیدەزانی قەدەرەکان چی بۆ شاردوتەوەو لەوێ چارەنووسی بەو رۆژە رەشەی دەبات.

لە بەیانی رۆژی دوایی رێکەوتی ١٨ ی نۆڤمبەر نزیکەی سەعات یازدە یوسف ئەلسوباعی لە ژوورەکەی خۆی لە نهۆمی پێنجەمی هوتێلی هیلتۆندا دادەبەزێتە نهۆمی خوارەوە، کە کارەکانی کۆنگرەکەی تێدا دەبەسترا، سەرۆکایەتی کۆنگرەکەش لەلایەن دکتۆر فاسوس لیساریدسی جێگری سکرتێری رێکخراوەکەو سەرۆکی حزبی ئیشتراکی قوبرس بەڕێوە دەچوو. پێش ئەوەی ئەو بگاتە ساڵۆنەکە لە پێش کوشکی کتێبو رۆژنامەفرۆشەکەی تەنیشت ساڵۆنەکە دەوەستێت، لەودەمانەدا تەقەی لێ دەکرێتو سێ گوللەی بەسەری دەکەوێت، پێش ئەوەی بگەیەندرێتە

ئەخۆشخانەو هەر لەوێ گیانی دەردەچێتو یەکسەر دەمرێت. هەواڵی تیرۆرکردنی یوسف ئەلسوباعی زۆر بەخێراییو بەسەرسامییەوە بڵاودەبێتەوەو میسرییەکان هەواڵەکە بەشۆکەوە وەردەگرن، زۆر پرسیارو گومان لەو دەستە دەکرا کە ئەلسوباعی کوشتووە، گومان لەدەسەڵاتدارانی قوبرس کرا، وتیان دەستی ئەوانی تێدایە، زۆر میسرییەکان وتیان هەر وڵاتێک کۆنگرەیەک ساز بکات دەبێ دابینی سەلامەتی بەشداربووەکان بکات، میسرییەکان لەبەر ئەو رەوشەی میسر تێدابوو کە تازە رێکەوتنی ئاشتیان لەگەڵ ئیسرائیلدا مۆرکردووە، دەبوایە حاڵەتی پاراستنی ئەوان تایبەتی بووایەو رەچاوی هەموو پێشهاتەکان کرابووایە، چونکە سەردانەکەی سەرۆکی میسری ئەنوەر ئەلسادات بۆ قودس جێگەی رووانینو مەترسی بوو. هەردەم ئەوو ئەندامانی وەفدەکەی کە ئەو سەردانەیان کردبوو، ژیانیان لەمەترسی دابوو.

لەرۆژی ۱۹ ی فبرایەری ساڵی ۱۹۷۸ مەراسیمی بەرێکردنی تەرمەکەی یوسف ئەلسوباعی بەئامادەبوونی سەرۆک ئەلساداتو جێگرەکەی حوسنی موبارەکو وەزیری بەرگری موحەمەد عەبدولغەنی ئەلجەسی سازکرا. لەرێورەسمی جەنازەکەدا کاردانەوەی میللیو رەسمی دژ بەکێشەی فەلەستینییەکان باسکرا، دەزگاکانی راگەیاندنی میسری هەڵمەتێکی درو توندیان دژ بەفەلەستینو مەسەلەکەی کرد، ئامادەبووانی مەراسیمی شاردنەوەی تەرمەکەی دروشمی دژ بەفەلەستینیان دەوتەوەو هەموو سنوورەکانیان دەبەزاند، بۆیەش سەرۆک ئەلسادات بڕیاردەدات هەموو فەلەستینییەکان لەمافەکانی هاوڵاتیبوون بێبەش بکات، ئەو مافانەی زووتر لە میسر هەیانبوو لێیان وەرگیرێتەوە، چونکە سەرۆکی پێشوو

جەمال عەبدولناسر لەساڵی ١٩٥٤ەوە زۆر لە مافەکانی بۆ فەلەستینییەکان دەستەبەر کردەوە.

رێکخراوی ئەبو نیزال

رێکخراوی ئەبو نیزال بەرپرسییەتی خۆی لە تیرۆرکردنی ئەلسوباعی رادەگەیەنێت، دووبارە ئەو پرسیارە کرایەوە، ناسنامەی ئەبو نیزالو هاوکارییەکانی چییەو ناسنامەی ئەوانەی یارمەتی دەدەن پرسیارو گومانی زۆر پەیدا دەکرد.

ئەبو نیزال ناوی راستەقینەی سەبری ئەلبەنایەو لەرۆژی ١٦ ی مانگی مایوی ساڵی ١٩٣٧ لە دایکبووە، لەسەرەتای کاری سیاسی دەچێتە ناو ریزەکانی رێکخراوی رزگاریخوازی فەلەستینی، ئەبو ئەیاد لەساڵی ١٩٦٨ ئەو دەکاتە نوێنەری رێکخراوەکە لەخەرتوم، پاشان دەگوازرێتەوە عێراق، ئەو لەساڵی ١٩٧٤ لەبزاڤی ئەلفەتح جیادەبێتەوەو رێکخراوی (بزاڤی فەتحی ئەنجومەنی شۆڕشگێر) رادەگەیەنێت، بۆیەش یاسر عەرەفات بڕیارو سزای لە سێدارەدانی بۆ دەبڕێتەوە.

ئەبو نزال لە نێوان سوریاو عێراقو لیبیا دەسوڕێتەوە، ئەودەمانەی ئەلسوباعی دەکوژرێت کۆمەڵەو دەستەکەی ئەو لەعێراقدا بوون، حکومەتی عێراق هەموو پێداویستییەکانی بۆ دابینکردبوون، ئەویش لەو وڵاتەدا دەمێنێتەوە تا بەدەستی ئەوانیشەوە دەکوژرێت.

لە هاوینی ساڵی ٢٠٠٢ تەرمەکەی ئەو بەکوژراوی لە پێش شوققەکەی

لە بەغـدا دەدۆزرێـتەوە بەگـوللەیەک کوژرابـوو کە لەسـەری درابـوو. کە هەواڵی کوشتنەکەی بڵاودەبێتەوە حکومەتی عێراقی وتبووی ئەو خۆی کوشـتووە، بەڵام هەمـوو بەڵگەکـان ئەوە دەسەلمێنن کە ئەو بەدەسـتێکی نادیـار کـوژراوە. ئەبـو نیـزال چارەنووسـەکەی دیـاربوو کە رۆژێـک دێ هەر دەکوژرێـت، چـونکە ئەو سـەدان رەنـگە هەزارەهـا کەسـی فەلەسـتینی بەفەرمانی ئەو بکوشـتن درابێت، لەبەرامـبەر ئەو هەمـوو کوشـتنەدا، ئەو لەژیانیدا یەک کەسی ئیسرائیلیشی نەکوشتووە.

ئەوانەی یوسـف ئەلسـوباعیان لە قـوبرس کوشـت دوو کەس بـوون، یەکێکیان فەلەسـتینیو ئەوی تریـان عێراقی بـووە، ئەوان دانیـان بەوەدا نـابوو کە ئەوان بـۆیە یوسـف ئەلسـوباعی یـان کوشـتووە چـونکە ئەو لەگەڵ ئەلسـادات سـەردانی قودسـی کردبوو، ئەوەش بە بۆچـوونی ئەوان کـارێکە دژایەتی کێشەی رەوای فەلەستینییەکانە، بەڵام رێکخـراوی رزگـاریخوازی فەلەسـتینی بێئـاگـایی خۆیـان لەو مەسـەلەیە راگەیانـد، بەڵام میـدیای میسـری سـوور دەبێـت لەسـەر ئەوەی ئەوانـیش لەو کوشـتنەدا دەسـتیان هەبووەو ئاگاداری بەرنامەکەش بوونە. ئەوەی هەمـوولایەک دەیـانزانی کە یوسـف ئەلسـوباعی یەکێـک بـووە لەوانەی بەرگـری لە کێشـەی فەلەسـتینییەکان کـردووەو بەردەوام لەنووسـینەکانیدا دەنگـی هەبـووەو دەیـان وتـاری بـۆ سـەرکەوتنی کێشـەکەیان نووسـیوەو رۆمـانێکی بەنـاوی (رێگـای گەڕانەوە) ی بـاس لەو کێشـەیە دەکـاتو بەشێوەیەکی راستەوخۆ لەگەڵ گەڕانەوەی ئـاوارە فەلەسـتینییەکان بـووەو بەرگـری لێکـردووەو بەردەوام پشتیوانی لەو کێشەیە کردووە.

فڕاندنی فڕۆکەیەک

کە دوو بکوژەکە تاوانەکە ئەنجام دەدەن، ئەندامانی وەفدی هاوکارەکە وەک دیلو دەستبەسەر لەناو کافتیریای هوتێلەکە دەگرن، هەڕەشەیان لێدەکەن کە بەنارنجۆک هەموویان دەکوژن، ئەوان داواکاربوون دەسەڵاتدارانی قوبرسی نۆتۆپاسەکەی فڕۆکەخانەیان بۆ دابین بکەنو بگەنە فڕۆکەخانەکەو لەوێش فڕۆکەیەکیان بۆ دابین بکەن تا دەربازیان بێتو لەو وڵاتە دەربچن، ئەگەر ئەوەشیان بۆ نەکەن ئەوا دەستبەسەرەکان دەکوژن.

ئەوەی جێگەی سەرسوڕمان بوو ئەوان داوایان کردبوو ئەوانەی عەرەبن، دەتوانن لە کافتیریاکە بچنە دەرەوە، ئەوان ئەو کەسانەیان دەوێت کە عەرەب نین، کە قسەو داواکانیان تەواو دەکەن زوو فتیلەی نارنجۆکەکانیان دەردەهێننو هەڕەشەی تەقینەوەیان کردبوو، بۆیەش دەسەڵاتدارەکانیان ناچارکردبوو بە پەلەداواکانیان جێبەجێ بکەن.

سەرۆکی کۆنگرەکە بەتەلەفۆن راستی رووداوەکەو داواکاری دەستە بکوژەکە بەوەزیری ناوخۆی قوبرسی رادەگەیەنێت، بۆیەش ئەو زووو یەکسەر دەگاتە شوێنی رووداوەکەو دوو کەسە بکوژەکە ئەویش دەستبەسەر دەکەن، داوایان لە گیراوەکان کردبوو بەملپێچەکانیان هەر کەسە دەستی هاوڕێیەکی تەنیشتی توند ببەستێتەوە، بەو شێوە شەرمەزارییە لەناو ساڵۆنی خواردنەکە دەردەچن، بەهەڕەشەی چەکو کوشتن گیراوەکان دەگەیەنە ئۆتۆپاسەکان، کە زووتر بەرپرسە قوبرسییەکان بۆیان دابینکردبوون.

دەسەڵاتدارە قوبرسییەکان هەموو داواکانیان جێبەجێ دەکەن، بەرنامەکە ساز دەبێت تا بەفڕۆکەیەکی قوبرسی جۆری DC ٨ هەردوو بکوژەکە لە قوبرسەوە بفڕن، ئەوانیش بێجگە لەیازدە کەس، دیلەکانی تر ئازاد دەکەن، لەوانە چوار کەسیان هاوڵاتی میسری بوون، سەرەتا فڕۆکەکە بەرەو تەرابولسی خۆرئاوا دەفڕێت، بەڵام سەرۆکی لیبی موعەمەر ئەلقەزافی رازی نابێت وەریانگرێت، بۆیە فڕۆکەکە روو دەکاتە وڵاتی سوریا، ئەوێش لەدیمەشق بوار نادەن فڕۆکەکە بنیشێتەوە، بۆیە دوو بکوژەکە بەفڕۆکەکە دەڵێن بەرەو عەدەن بفڕێت، لەوێ پیلۆتەکە بەکارمەندانی فڕۆکەخانەکە دەڵێت من سووتەمەنی بەردەوامی فڕینم نەماوە، بۆیە ناکرێ لەو فڕۆکەخانەیەدا نەنیشم، من ناچارم دەبێ لێرە بنیشم، بەڵام کاربەدەستانی فڕۆکەخانەکە بۆ نەنیشتنەوەی فڕۆکەکە بەربەست رێز دەکەن، تا فڕۆکە رفێنراوەکە نەنیشێتەوە. کە فڕۆکەکە هیچ بواری نیشتنەوەی نابێت بەناچارییەوە لە جیبوتی (سۆماڵی فەرەنسی) لە گۆشەیەکی لاچەپی فڕۆکەخانەکە دەنیشێتەوە، ئەودەمانەی ئەو دەنیشێتەوە دوا دڵۆپە بەنزینیان دەمینێت. لەوێیەوە ئەوانەی فڕۆکەکەیان فڕاندبوو پەیوەندی بەچەندین فڕۆکەخانەی جیهان دەکەن تا بواریان بدەن لە یەکێک لە فڕۆکەخانەکانی ئەواندا بنیشنەوە، بەڵام ئەوان هیچ رەزامەندییەک لە فڕۆکەخانەکان وەرناگرن، پەیوەندییە بێتەلەکانیان سوودی نابێت، بۆیە فڕۆکەکە پاش وەرگرتنی رەزامەندی سەرۆک کۆماری قوبروسی بەناچاری دووبارە دەگەڕێتەوە فڕۆکەخانەی لارنەکا لە قوبروس.

کارێکی سەرنەگرتوو

که سەرۆک ئەنوەر ئەلسادات دەزانێت وەزیردکەیان لە قوبروس کوژراوە، بە فڕۆکەیەکی تایبەتی دەستەیەک چەکداری کۆماندۆز ڕەوانەی قوبرس دەکات، تا هەردوو بکوژەکە بگرن‌و دیلە میسرییەکانیش ئازاد بکەن، سەعات شەشی ئێوارە پیلۆتی فڕۆکە سەربازییە میسرییەکە قسە لەگەڵ فڕۆکەخانەی قوبروس دەکات، کە فڕۆکەکەیان وەفدێکی بە سەرۆکایەتی وەزیرێکی میسری بۆ دانوستان لەگەڵ دوو بکوژەکەدا هەڵگرتووە، تا دیلەکان ئازاد بکەن‌و مەسەلەکە بەدانوستان چارەسەر بکەن.

سەرۆکی قوبرسی سیبرۆس کابریانۆ خۆی دەگاتە فڕۆکەخانەکەی لارنەکا، دەیەوێ لە تاوەری چاودێرییەوە ئاگاداری دانوستانەکەی نێوان رفێنەرەگان‌و لایەنەکانی تری بەرامبەریان بکات، سەفیری میسر لە قوبروس حەسەن شاش دەگاتە ناو فڕۆکەخانەکە تا پێشوازی لە وەزیرە میسرییەکە بکات کە بۆ دانوستان هاتووە، سەفیرەکە وەزیرێکی قوبرسیشی لەگەڵدا دەبێت، پێشوازیکەرەکان سەرسام دەبن کە فڕۆکەکە لەسەر شۆستەی فڕۆکەخانەکە دەنیشێت دەبینن فڕۆکەکە فڕۆکەیەکی جۆری سی ۱۳۰ سەربازییە، کە دەرگاکەی دەکرێتەوە سەربازێکی کۆماندۆز بۆ پشکنینی ناوچەکە دادەبەزێت، بۆیە زوو قوبرسییەکان هەست دەکەن‌و تێدەگەن کە فڕۆکە میسرییەکە دەستەیەک چەکداری کۆماندۆزیان هەڵگرتووەو هیچ وەزیرو وەفدی دانوستانیان لەگەڵدا نییە، بۆیە دەسەڵاتدارانی قوبروسی هەڕەشە لە دەستە چەکدارە میسرییەکە

دەکەن کە بەهیچ شێوەیەک ئەوەیان قبوڵ نییە بۆ رزگارکردنی دیلەکانو گرتنی بکوژەکانی وەزیرە میسرییەکە هێرش بکەنە سەر فڕۆکە قوبروسییەکە. سەفیرە میسرییەکە لەگەڵ وەزیرە قوبرسییەکە دەچنە ناو فڕۆکە میسرییەکە، یەکێک لە ئەفسەرە کۆماندۆزەکان پێشوازییان دەکات، ئەو پرسیاری مولحەقی سەربازی میسری لەقوبرس دەکات، ئەفسەرەکە راستەوخۆ راستی مەسەلەو بەرنامەکەی خۆیان بەسەفیرو وەزیرەکە دەڵێت، کە ئەوان هاتوون دیلەکانی ناو فڕۆکە قوبرسییەکە ئازاد بکەن. سەفیری میسر دەگاتە لای سەرۆک کۆماری قوبروسی کابریانۆ، بەلام سەرۆکەکە زۆر تووڕەو ناڕەحەت دیار دەبێت، بۆیە بەسەفیرە میسرییەکە دەڵێت،

دیارە ئێوە هاتوون قوبروس داگیر بکەن!

سەفیرەکەش دەڵێت،

نەخێر میسر دەیەوێت دیلەکان ئازاد بکات!

بۆیەش سەرۆکی قوبروسی وەڵامی دەداتەوەو دەڵێت،

ئێمە دەوڵەتێکی بەرێزین، ئێوەش لێرە بەو شێوە هەڵسوکەوت دەکەن...؟

سەفیرەکەش لەوەلامدا دەڵێت،

من بەڵێن دەدەم کەس لەناو ئەو فڕۆکە میسرییە دانابەزێت ئەگەر ئێوە رەزامەندی نەفەرموون، هەموو ئەندامانی تیمە کۆماندۆزەکە لە خزمەتی فەرمانی جەنابتاندا دەبن، ئێمە تەنها مەبەستمان ئازادکردنی دیلەکانەو گرتنی بکوژەکانەو بەس.

بکوژەکان دانوستانیان لەگەڵ بەرپرسانی قوبرسی دەکەن،

لەکۆتاییــدا دەگەنە ڕێکەوتنێــک کە هەردووکیــان پاســپۆرتی ســەفەری قوبرس وەربگرن بەرەو وڵاتی یۆنان بفڕن، دیارە کە قوبرسییەکان بەو مەرجە ڕازی دەبن‌و خەریکی سازکردنی مەرجەکە دەبن، لەناکاو هێزە میسرییەکە هێرشێکی کتوپڕ دەکەنە سەر فڕۆکەکە.

ئۆتۆمبێلێکی جۆری جیپ لەناو فڕۆکە میسرییەکە دادەبەزێتو بەرەو فڕۆکەکە دەچێتو تەقەی لێدەکەن‌و ئاگر لەپێشەوەی فڕۆکەکە بەردەدەن، لەئەنجامدا تاقمی فڕۆکەکە دەکوژن، هێزە میسرییەکە بەرەو تاوەری فڕۆکەخانەکەش دەچن، کە لەوەدەمانەدا سەرۆکی قوبرسی لەوێدا بوو، کە تەقەش دەکەن ســەرۆکیش دەترســێنن. بــۆیە پاســەوانی نیشتیمانی قوبرس‌و میلیشیا حزبییە چەکدارەکانیش تەقە لە هێزە میسرییەکە دەکەن‌و شەڕێکی دژوار ڕوو دەدات کە ماوەی ٥٠ دەقە درێژەی دەبێت، لەو شەڕەدا فڕۆکە میسرییەکە ئاگر دەگرێتو دەسوتێت، پازدە سەربازی هێزە کۆماندۆزەکەش دەکوژرێن، لە هەردوولاش نزیکەی ٨٠ کەسیش بریندار دەبێت، گۆڕەپانی فڕۆکەخانەکە بەتەرمو جەستەی بریندارى میسرییەکان دادەپۆشرێت، ئەوانەی ناکوژرێن بەزیندوویی دەگیرێن.

لەبیرەوەرییەکانیدا دکتۆر پوترس غالی ئەو کارە زۆر بەتوندی شەرمەزار دەکات، بەکارێکی نابەرپرس ناودەبات، هەموو دەزگاکانی میدیای جیهان بەچەندین شێوەش هەواڵەکە باس دەکەن، وەک هێرشێکی میسری بۆ سەر فڕۆکەخانەی لارنەکا، یان دەڵێن میسر پەلاماری قوبرس دەدات. ئەو کردەوەیە بە هەموو پێوەرەکان هەڵەیەکی گەورە بوو، ئەوەش یەکێکە لەو هەڵانەی سەرۆکی میسری ئەنوەر

ئەلسادات لە کاتی حکومگێرانی خۆیدا لە میسر کردوویەتی.

ئەنگژەیەکی سیاسی

بۆ بەیانییەکەیو پاش شەرەکەی فرۆکەخانەی لارنەکا سەرۆک وەزیرانی میسری مەمدوح سالم داوا لەپوترس غالی وەزیری کاروباری دەرەوەی میسری دەکات سەردانی قوبرس بکات، لەوێ دانوستان لەگەڵ دەسەلاتدارانی قوبرسی بکات، لەگەڵ خۆیدا سەربازەکانی کۆماندۆزە گیراوەکانو تەرمی کوژراوەکانیش بهێنێتەوە میسر.

دکتۆر پوترس غالی دەگاتە قوبرس لەوێ بەدەسەلاتدارانی قوبروس رادەگەیەنێت کە ئەو هاتووە پەیوەندییەکانی هەردوو ولاتەکەیان دەرباز بکات، پاش پێنج سەعات لە دانوستان لەگەڵ سەرۆک کۆماری قوبرس رەزامەندی وەردەگیرێت کە ئەندامانی تیمەکە بگەرێنەوە میسرو سەرۆکی وەفدە میسرییەکە بەقوبرسییەکان دەڵێت من زۆر مەبەستمە پەیوەندییەکانمان ئاسایی ببێتەوە.

لە رۆژی ٢٠ ی مانگی فبرایەری ساڵی ١٩٧٨و پاش بە رێکەوتنی فرۆکەکەی پوترس غالی حکومەتی میسری بەرەسمی پەیوەندییە دبلۆماسییەکانی بەقوبروس دەبرێت، دانپێدانانیش بەسەرۆکەکەیان دەستێنێتەوەو هەموو دەستە دبلۆماسییەکانیان لەو ولاتە بەفەرمی لەنیقۆسیا دەکێشێتەوە، داواش لەقوبروس دەکەن دەستە دبلۆماسییەکانی خۆیان لە قاهیرە بکێشنەوە. لەفرۆکەخانەی قاهیرە

ئەندامانی تیمە کەماندۆزەکە وەک کەسانی پاڵەوانو سەرکەوتوو پێشوازی گەرمیان لێدەکرێت، هەموویان لەلایەن سەرۆک ئەلساداتەوە ڕێزیان لێگیراوە مەدالیای شەرەفیان وەرگرتووە، بۆ کوژراوەکانیش جەنازەییەکی میللیان بەبەشداری سەرۆک ئەنوەر ئەلسادات بۆ سازدەکەن.

لەودەمانەی هێرش دەکرایە سەر فەلەستینییەکانو قوبرسییەکان، دەزگاکانی راگەیاندنی میسری باسی پاڵەوانیەتی دەستە کۆماندۆزەکەیان دەگێڕایەوەو باسی ئەو نەبەردییەیان بەشکۆو بەشانازییەوە دەکرد، لەبەرامبەریشدا ڕووی دووەمی دیمەنەکەش بەشکانو بەسەرنەکەوتنی چالاکییەکەو لاوازی بەرنامەکەو نەهێنیکانی مەبەستەکانی دەستە کۆماندۆزەکە باس دەکران، ئەوان دەیانووت ئەو هەڵمەتە راگەیاندنە تەنها بۆ شاردنەوەو ڕووجوانی کارەکەو هەڵەکە بووەو بەس. کە حکومەت پەیوەندییە دبلۆماسییەکانی لەگەڵ قوبروس دەکێشێتەوەو دانپێدانی میسریش بەسەرۆکی قوبروس دەستێنێتەوە، دەزگاکانی راگەیاندن بەشانازییەوە باسی ئازایەتیو لێوەشاوەیی سەرۆک ئەلساداتیان دەکردو زۆریش ئاماژە بەنەبەردییەکەی قوبروسیش دەکرا. لەگەڵ ئەو قسەو هەواڵو پێشهاتانەش باس لەوە دەکرا کە دەستەیەک لەئەندامانی ڕێکخراوی رزگاریخوازی فەلەستینی هاوشانی هێزە قوبروسییەکان شەڕی دەستە کۆماندۆزەکەی میسریان لەناو فرۆکەخانەی لارنەکا کردووە، لەو ڕۆژانەش وەزیری بەرگری میسری لەپێش پەرلەمانی میسری دان بەوەدا دەنێت کە، ئەو ڕووداوەی فرۆکەخانەکە بەشێکە لەو پلانو بەرنامەی دژ بەسەروەری وڵاتی میسر بەڕێوە دەچێت.

چەند سەرچاوەیەکی فەلەستینی ئەوەیان درکاندبوو کە باسی

عەرەفات بڕیاری دابوو دەستەیەک لەتیمی ژمارە ۱۷ بەسەرپەرشتی عەقید ئەبو ئەلتەیب رەوانەی قوبرس بکات تا فەلەستینییە گیراوەکانی فڕۆکەخانەکە ئازاد بکات، دیارە ئەوەش بەهاوکاری حکومەتی قوبرسی بووە، کە دەستەکە جلی سێرفیس‌و پیاوانی دەستەی خزمەتکردن‌و خواردەمەنی سازکردن لەبەر بکەن‌و بەبیانووی ئامادەکردنی خواردن بۆ ناو فڕۆکەکە هاوکاری بکوژەکان بکەن، بەڵام سەرۆکایەتی میسری‌و بەسەرپەرشتی راستەوخۆی ئەنوەر ئەلسادات ئەو پلانە هەڵدەوەشێنێتەوەو پلانەکە جێبەجێ ناکرێت.

لەرۆژی ۹ ی مانگی مارسی ساڵی ۱۹۷۸ دادگاییکردنی بکوژەکانی یوسف ئەلسوباعی دەست پێدەکات، بکوژەکان (زەید حوسێن عەلی)و (سەمیر محەممەد خزیەر) لەبەردەم دادگای قوبروسی ئامادە دەبن، دانیشتنەکە بە سەرۆکایەتی مودەعی گشتی قوبرسی دەبێت‌و دەستەیەک لە چاودێرانی میسریش لەوانە راوێژکار (عەدلی حوسێن) ئامادەی دانیشتنی دادگاییکردنەکە دەبوون، لەرۆژی ٤ی مانگی ئەپریلی ساڵی ۱۹۷۸ دا دادگای قوبرسی بڕیاری لە سێدارەدانیان دەردەکات. پاش چەند مانگێک لەدەرچوونی ئەو سزایە بەسەر بکوژانی وەزیرە میسرییەکە لەقوبروس سەرۆکی قوبرسی سیبرۆس کابریانۆ بەبڕیارێکی سەرۆکایەتی سزای لەسێدارەدانەکە بۆ حکومی هەتاهەتایی سووک دەکاتەوە، دیارە هۆکارەکانی سووککردنی ئەو سزایەش باس ناکەن، دەڵێن مەسەلەکە پەیوەندی بەوڵاتی قوبرسەوە هەبوو، لەچەند سەرچاوەیەکی دبلۆماسییەوە ئەوە ئاشکرا کرا کە قوبرسییەکان وتبوویان ئێمە لەچەندین سەرچاوە هەڕەشەمان لێکراوە، وەک هەڕەشەی رفاندنی

فرۆکەو ئەنجامدانی چالاکی تیرۆرکردنو کوشتنیش، لەوانە رێکخراوە عەرەبییەکان هەرەشەی ئەوەیان کردبوو لەسەر خاکی قوبرس تۆڵەی خۆمان لەقوبرسییەکان دەکەینەوە ئەگەر ئەو بکوژانە ئازاد نەکەن. پاش ئەوەی مەسەلەکە سارد دەبێتەوە قسەی وا دەکرا، گوایە هەردوو بکوژەکەی ئەلسوباعی رەوانەی عێراق دەکرێنەوەو دەگەنەوە لای ئەبو نیزال، کە ئەو ماوەیە ئەو لەبەغدا دەژیاو لەوێ چالاکییەکانی دەنواند، دیارە ئەوەش مانای ئەوەیە ئەو دوو کەسە بەبێ ئەوەی سزا بدرێن ئازاد دەبن.

سەرۆکی قوبرسی بانگەوازێکی ئاراستەی سەرۆک ئەلساداتو هەموو سەرکردە عەرەبییەکانو سەرۆکی رێکخراوەکان دەکات، کە وڵاتەکەیان نەکەنە گۆرەپانی ململانێی نێوان خۆیاندا، داواکارەو حەزدەکات قوبروس وەک وڵاتێکی دۆستی عەرەب بمێنێتەوە.

یوسف ئەلسوباعی کێ بوو...؟

❖ یوسف ئەلسوباعی لەرۆژی ١٠ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٩١٧ لە دەڤەری سەیدە زەینەب لەقاهیرە لە دایکبووە، بنەماڵەکەیان رەوشیان مامناوەندی بووەو حەزیان لە ئەدەب بووە، باوکی محەمەد ئەلسوباعی زانا بووەو کتێبخانەیەکی گەورەی هەبووە، بۆیەش ئەو زوو چاوی لەناو ئەو کتێبانەدا کراوەتەوە زۆری خوێندووەتەوە، بە تایبەتی کتێبی هەموو جۆری زانیاریو رۆمان، بۆیەش ئەو زوو ئارەزووی نووسین پەیدا دەکات،

ئەو کە لە قوتابخانەی ئەلخدیوی بووەو تەمەنی چواردەساڵان بووە یەکەم چیرۆکی لەساڵی ١٩٢١ بڵاودەکاتەوە.

❖ لە ساڵی ١٩٢٤ یوسف بەکالۆریا وەردەگریت، لە ساڵی ١٩٢٥ پەیوەندیی دەکات بە کۆلیژی جەنگ لە ساڵی سێیەمییەوە پلەی جاویش وەردەگریت، لە ساڵی ١٩٢٧ خوێندنەکەی لەوێ تەواو دەکات، لەبەرئەوەی پلەی یەکەمی بەدەست هێنابوو بۆیە بەپلەی ئەفسەر لە سوپای سوارچاکان دادەمەزرێتو دەبێتە سەرکردەی یەکێک لەتیپەکانی سوارچاکی، تا ساڵی ١٩٥٢ دەبێتە بەڕێوەبەری مۆزەی جەنگی لە قاهیرەو چەندین پلەی سەربازی وەردەگرێت.

❖ یوسف پاش هەڵگیرسانی شۆڕشی یولیۆ پۆستی سوپا جێدەهێڵێتو دەبێتە سکرتێری گشتی ئەنجوومەنی باڵای هونەرو ئەدەب، پاشان دەبێتە سەرۆکی کۆمەڵەی ئەدیبانو کۆمەڵەی رەخنەگرانی سینەماو دەبێتە سکرتێری گشتی کۆنگرەی هاوکاری ئەفروئاسیایی.

❖ لە کاروانی کاری رۆژنامەگەرییدا ئەو دەبێتە سەرنووسەری گۆڤاری (ئاخر ئەلساعە)و (ئەلمسوور)و بەڕێوەبەری ئەنجوومەنی بەڕێوەبردنی (دار ئەلهیلال)و پاشان (ئەلئەهرام)، لە ساڵی ١٩٧٧ دەبێتە نەقیبی رۆژنامەنووسانو وەزیری راگەیاندنو رۆشنبیری میسری.

❖ لەبەرئەوەی سەرنووسەری رۆژنامەی الاهرام دەبێت بۆیە لەگەڵ ئەنوەر ئەلسادات لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٧٧ دەچێتە قودس، لەبەر ئەو سەردانەو ئەو سیاسەتە ئاشتیانەی حکومەتی میسر زۆربەی وڵاتانی عەرەبی بایکۆتی میسر دەکەن، ئەو دەستەو کۆمەڵە توندڕەوانەی دژ

بەدانوستانو ئاشتی بوون لەگەڵ ئیسرائیل، ناوی ئەو سەرکردەو ئەو کەسانەی ئەو سەردانەیان کردبوو، دەخەنە ناو لیستە رەشەکانو بە کوشتن داواکراو بوون.

❖ رێکخراوە فەڵەستینییە توندڕەوەکان بەرووونیو بەئاشکرا هەڕەشەی کوشتن لەو کەسانە دەکەن کە لەگەڵ ئەنوەر ئەلسادات سەردانی ئیسرائیلیان کردبوو، لەوانەی ناویان بۆ کوشتن هاتبوو، یوسف ئەلسوباعی بوو.

❖ کە کۆنگرەی هاوکاری ئەفروئاسیایی لە قوبروس دەگیرێت، زۆر لەسیاسییەکانو پیاوانی ئاسایش لەوانە سەفیری میسر لە قوبروس ئاگاداری یوسف ئەلسوباعی دەکەنەوە سەردانی ئەو وڵاتە نەکەن، دیارە گومانیان لە کوشتنی هەبووە، چونکە لەو دووگەیە موخابەراتو دەزگاکانی مۆساد هێلانەیان کردبوو، ئەندامەکانی هاتوچۆیان بوو، لەوانەش رێکخراوە توندڕەوە فەڵەستینییەکانیش بوونیان هەبوو لەو دوورگەیەدا، بەڵام یوسف گوێ بەو قسانە ناداتو سەفەرەکەی قوبروس دەکات، هەڕەشەکان ئەو نایترسێنێت، بۆیەش لەوێ دەکوژرێت.

شا فەیسەڵ

شا فەیسەڵ بووە قوربانی پترۆڵ یان لەبەر قودس کوژرا؟

لە رۆژی ٢٥ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٧٥ وەلی عەهدی سعودی خالید کوڕی عەبدولعەزیز لە پەیامێکدا بۆ هاولاتیانی سعودیو جەماوەری نەتەوەی عەرەبیو ئیسلامی وتبووی:

هەموو ئیرادەکانمان رادەستی خوداو قەزاو قەدەرەکانی ئەو دەکەینو بە دڵێکی بە خەمو ژانەوە، پرسەکەمان بە جیهانی عەرەبیو ئیسلامیو نەوەکانی میللەتەکەمان بە لەدەستدانی رۆڵەیەکی بەوەفامان بەرزامەندی خوداوە خاوەن شکۆ مەلیک فەیسەڵ کوڕی عەبدولعەزیز لە بەیانی رۆژی سێشەممەی رێکەوتی رۆژی ١٠ ٠٢ ١٣٩٥ ی کۆچی رادەگەیەنین، کە لەئەنجامی کردەوەیەکی دەستدرێژی دەکوژرێت، لە کاتێکدا ئێمە لەهەموو کاتێک زۆرتر پێویستمان بەسەرکردایەتیو حیکمەتو رێبەرایەتی دروستی ئەو هەبوو.

فەیسەڵی کوڕی عەبدولعەزیز ئال سعود ئەو پاش تورکیو سعود کوڕی سێیەمی شا عەبدولعەزیز بوو، ئەو حاکمی پازدەمینی ئال سعود بوو، سێیەمین کەسیش بوو لە دەوڵەتە نوێیەکەی سعودیە.

ئەو لەرۆژی ١٥ ی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٠٦ ئەو رۆژەی شا عەبدولعەزیزی باوکی لە شەڕەکەی رەوەزەی ئەلمهنا سەردەکەوێت لە دایکبووە، ئەو شەڕ بوو کە کاریگەری زۆری هەبوو لەسەر لاوازکردنی بەرگرییەکانی ئال ئەلرەشید، تا بەگەورەیی ناوی بێت بەناوی باپیری باوکی کراوەتەوە.

ئەو لە سەردەستی چەند مامۆستایەکی بەتوانا زانستە سەرەتاییەکانی وەردەگرێت، زانستە ئاینییەکانیشی لەسەردەستی

سەماحەتی شێخ عەبدوڵای کوڕی عەبدولەتیف ئال ئەلشێخ کە یەکێکە بووە لە گەورە زاناکانی نەجدی ئەوکات وەردەگرێت، ئەو لەناو بنەماڵەیەکی پابەند بەڕێنماییە نەگۆڕەکانی ئاین و ڕێنماییە ئیسلامییەکان پەروەردە دەبێت و لە تەمەنی سێزدە ساڵییەوە قورئان لەبەر دەکات، مەشق لەسەر سوارچاکی و ئەسپسواری دەکات، زوو فێری بەکارهێنانی چەکیش دەکرێت، لە باوکی کە بەنازناوی هەڵۆی دوورگەکە دەناسرێت بۆچوونەکان و ئەزموونەکان و دەربڕینەکان و ئاراستەکردنەکان فێردەبێت. لە ڕۆژی ١ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩١٩ باوکی دەیکاتە نماینەدەی خۆی بۆ پیرۆزباییکردن لە براوەکانی جەنگی یەکەمی جیهاندا، لەوێدا سەردانی فەرەنساو بەلژیکا دەکات. لەساڵی ١٩٢٩دا باوکی لەهێرشەکانی سەر (حایل) ەوە وەک ئەمیرێکی سوپا بەشداری پێدەکات، پاش ساڵێک بۆ تەمبێکردنی دانیشتووانی ئەلعەسیر سەرکردایەتی دەستەیەکی پێدەسپێرێت، ئەو بەخۆشییەوە کارەکە ئەنجام دەدات و سەرهەڵدانەکەی ئەو ناوچەیەش کپ دەکاتەوە.

لە ساڵی ١٩٢٥ لەگەڵ باوکییدا بەشداری لە گەمارۆییەکەی شاری جەدە دەکات کە پاشان لە ڕۆژی ٢١ی مانگی دیسەمبەری ساڵی ١٩٢٥ خۆیان دەدەنە دەست، بۆیەش باوکی دەیکاتە جێگری خۆی لە حیجازو سەرۆکی ئەنجوومەنی شوراش.

لەمانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٢٧دا لەجیاتی باوکی ئەو ڕێکەوتنەی مۆرکردووە کە بەریتانیا بەرەسمی دانی تەواوی بەسەربەخۆیی پاشا عەبدولعەزیز دادەنێت، ئەوەش ڕێکەوتنەکەی ئەلعەقیر

هەڵدەوەشــــێنێتەوە کەمەلیــــک عەبــــدولعەزیز لەســـــاڵی ١٩١٥و لەسەروبەندی جەنگی یەکەمی جیهاندا لەگەڵ بەریتانییەکاندا مۆری کردبوو.

• • •

لە ساڵی ١٩٢١ مەرسوومێکی پاشایەتی دەردەچێت کە فەیسەڵ دەکاتە وەزیری دەرەوە، لەساڵی ١٩٢٢یش دەبێتە سەرۆکی ئەنجوومەنی وەکیل و شوراو مەڵبەندی ناوخۆیی و قەزاش بەو ئەنجوومەنە دەبەستێتەوە. لە مانگی مارسی ساڵی ١٩٢٤دا فەیسەڵ دەبێتە سەرکردەی گشتی هێزەکانی سعودیە لە ناوچەکانی ئەلعەسیرو ئەلتهامە، تا رۆژی ٢٠ی مانگی ئەیاری ساڵی ١٩٢٤ ڕێکەوتنێک مۆر دەکرێتو تێدا یەمەن دان بەوە دادەنێت کە هەردوو ناوچەی ئەلعەسیرو ئەلتهامە بەشێکن لە خاکی مەملەکەتی عەرەبی سعودیە. لەسەر داوای حکومەتی بەریتانیا لەساڵی ١٩٢٨ لە لەندەن کۆنگرەیەک لە پێناوی فەڵەستین دەبەسترێت، تێدا نوێنەرانی میسرو عێراقو یەمەنو سعودیە بەشداری تێدا دەکەن، لەوێ فەیسەڵ نوێنەرایەتی پاشای سعودیە دەکاتو پەیامی ئەو دەگەیەنێتە حکومەتی بەریتانی، لەپەیامەکەدا مەلیک داواکاربوو کە فەڵەستینییەکان مافی رەوای خۆیانە لەسەر تەواوی خاکەکەیاندا دەوڵەتێکیان هەبێت، هەر لەوێش کۆچی بەردەوامی جوولەکەکانیش بەمەترسی دەزانێتو دەڵێت رەنگە ئەوەش ببێتە سەرەتای ململانییەکی درێژخایەن لەسەر ئاستی دەولی.

لە ساڵی ١٩٤٣ سەرۆکی ئەمریکی تیۆدۆر رۆزفلت داوەتی سەردانی مەلیک عەبدولعەزیز دەکات بۆ ئەمریکا، بەڵام مەلیک لە جیاتی خۆی هەردوو ئەمیر فەیسەڵو خالید رەوانە دەکات، لە رێگای گەڕانەوەیاندا سەردانی لەندەن دەکەنو لەگەڵ مەلیک جۆرجی شەشەم کۆدەبنەوە. لە رۆژی ٢٥ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٤٥ ئەمیر فەیسەڵ بەناوی مەملەکەتی سعودی ئەو رێکەوتنەی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لەسان فرنسیسکۆ سازدەبێت مۆر دەکات. لە ساڵی ١٩٤٧ کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان خولێک لەسەر کێشەی دابەشکردنی فەلەستین دەبەستێت، لەوێدا ئەمیر فەیسەڵ بەهەناسەیەکی نارەزاییەوە دژ بەدابەشکردنەکە وتارەکەی پێشکەش دەکات. کە مەلیک عەبدولعەزیز ئال سعود دامەزرێنەری مەملەکەتی عەرەبی سعودیە کۆچی دوایی دەکات، لەرۆژی ٩ ی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٥٣ ئەمیر فەیسەڵ وەک وەلی عەهد ناودەنێن، لەرۆژی ١٥ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٥٤ فەیسەڵ دەبێتە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران.

فەیسەڵ لەساڵی ١٩٥٥ بەشداریی دەکات لە کۆنگرەی باندونگ، لە کۆبوونەوەی نەتەوە یەکگرتووەکانو کۆبوونەوەی کۆنگرەی وەزیرانی دەرەوەی وڵاتانی عەرەبی لە ساڵی ١٩٦٢ بەشدار دەکات. لە رۆژی ٢٩ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٦٤ بەبڕیاری زاناکانی مەملەکەتو میللەتەکە فەیسەڵ دەبێتە جێگری پاشاو هەموو دەسەڵاتەکانی پاشای پێ دەدەن، لە رۆژی ٥ی مانگی سێپتەمبەری ساڵی ١٩٦٤دا بە سەرۆکایەتی وەفدێک دەگاتە کۆنگرەی لووتکەیی دووەمی وڵاتانی عەرەبی کە لە شاری ئەسکەندەریە لە میسر دەبەسترێت، لە رۆژی ٢٣ی مانگی ئۆکتۆبەری

ساڵی ١٩٦٤ بە مەلیکی سعودیە موبایعە دەکرێت.

رۆڵی مەلیک فەیسەڵ لە شەڕی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٢ بەرووونی دەردەکەوێت، ئەو دکارێت وڵاتانی خۆرئاوا بەرەو دۆزی عەرەبیو فەلەستینی رابکێشێت، بەوەی کە توانی پترۆڵ بکاتە چەکێکو شەڕەکەی پێ بکات، بڕیاریش دەدات هەناردەی پترۆڵ بۆ خۆرئاوا کەم بکاتەوەو ئەوەش کاردانەوەیەکی ئیجابیو کاریگەری زۆری دەبێت، بۆیەش سەرۆک ئەنوەر ئەلسادات وتبووی:

فەیسەڵ پاڵەوانی شەڕی پەڕینەوە بوو، دەکرێ لە لاپەڕەی یەکەمی مێژووی جیهادی عەرەبی ناوی ئەو بنووسرێتەوە، ئەوانە بوون سستییەکانیان هەژاند، چیتر چاوەڕوانی نەماو چاوەڕوانییەکان بەهێزشکردنەوە گۆڕا، ستایشەکەش هەموو بۆ ئەو دەگەڕێتەوەو ئەو خاوەن فەزلی یەکەم بوو، ئەو زەیتی شەڕەکان بوو، ئەو بوو گەیشتە رێزەکانی یەکەمی پێشەوەی جەنگەکە، ئەو سووربوو لەسەر بەکارهێنانی چەکە ترسناکەکە، ئەو خەزێنەکانی خۆیانی بۆ وڵاتە شەڕکەرەکان کردەوە، ئەو وڵاتانەی سەرپشک کرد بۆ شەڕو پەڕینەوەکە چەند لە پارەی ئەو خەزێنەیە هەڵدەگرن، هەمووانی سەربەست دەکرد، بەئازایەتی ئەو شەڕی کەرامەت دەکرا، ئەو فەرمانی دابووە بە سێ بانکی گەورەی جیهان کە وڵاتی میسر ئازادە لەوەی چەند پارە دەردەهێنێتو، لەو شەڕەدا بەکاریدەهێنێت.

لەو رۆژانەدا یەکێک لە رۆژنامە گەورەکانی خۆرئاوا بەو شێوەیە پێناسەی ئەویان کردبوو:

ئەو هێزەی مەلیک فەیسەڵ هەیەتی دەتوانێ بەجووڵەیەک دەستی

هەموو پیشەسازیی ئەورووپیو ئەمریکیی راگرێت، هەر ئەوەندە ناو بەس، بەڵکو بەچەند دەقەیەک ئەو دەتوانێت هاوسەنگییەکانی دراوی ئەورووپی بڕوخێنێت، زیان بەفەرەنکو مارکو جونەیهی بدات، زەبرێکیان لێ بوەشێنێت هەرگیز گورزی وایان نەدیبێت، ئەو پیاوە زراڤەی کە بەرێزو شەرمەوە لەسەر دووگردە سەر لمینەکە دادەنیشێت، دەسەڵاتی بەهێزی هەیە کە گۆڕانی زۆر گەورە بکات.

کە مەلیک فەیسەڵ پاش شەڕو سەرکەوتنەی ٢٠ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٤ بۆ پیرۆزباییکردن سەردانی میسر دەکات، لەوێ ملیۆنەها کەس بەگەرمییەکی زۆر بەسۆزەوە پێشوازی دەکەن، ئەو لەناو دڵی موسڵمانو میسرییەکان خۆشەویستییەکی بێ وێنەی چاندبوو، ئەو پیاوە بوو کە هەموو ئیمکانیاتی سەربازیو ئابووری وڵاتەکەی خستبووە ژێر دەستی سەرکردایەتی میسری لە کاتی شەڕی بەرپێنەوە مەزنەکە. لەو سەردانە مێژووییەدا مەلیک فەیسەڵ سەردانی شاری ئەلسویس دەکات، لەوێ شوێنەواری شەڕەکە دەبینێت، ئەو یەکەمین سەرکردەی عەرەب بوو کە پێی ناوەتە سەر ئەو خاکەی شەڕەکەی تێدا قەومابوو، سەردانی ئەو بۆ سینا هێمایەکی دیارو شکۆمەندبوو، ئەو لەوێ چاوی بەسەربازەکانی بەرێوەکەی کەوتبوو، دەستخۆشی لە میسرییەکان کردبوو، لەدیار مەشقێکی سەربازی بەچەکی زیندوو دەوەستێت. لەوێ سەرێک ئەنوەر ئەلسادات پێیوتبوو:

ئێمە کەناڵی ئەلسویسمان بەپێیەکانم بڕی، ئەوەش پاش ئەوە هات کە تۆ بەڵێنت داو بەڵێنەکانت هێنایە دی، بۆیە بەناوی خۆمو بەناوی میللەتی میسریو سەرکردایەتی سوپاکەمانو هەموو نەتەوەی

موسڵمانەکان سوپاس و ڕێز بە ئێوە ڕادەگەیەنم.

ماوەی دەسەڵاتی ئەو لە مەملەکەتەکە کە یازدە ساڵی خایاندووە، لەو ماوەیەدا لە هەموو جیهان ناوداری پەیدا دەکات و زۆر دەناسرێت، لە هەموو ئەو سەکۆیانەی ئەو ئامادە دەبوو دەنگی دەبیسترا، بەتایبەتی لەسەر ئاستی عەرەبیدا، ئەو کەسایەتییەکی سەرکردایەتی بەهێزی هەبوو، بۆیەش هەموولایەک ڕێزیان دەگرت، ئەوەی بەسەر خەڵکەکە سەپاندبوو، دەوڵەتە مەزنەکانیش هەزار حیسابیان بۆ ئەو دەکرد، هەڵوێستەکانی نەگۆڕبوون، بۆ دۆزی فەلەستینییەکان بەرنامەو هەڵوێستەکانی دیارو نەگۆڕ بوون، ئەو بەوە ناسرابوو کە بەرگری لە خاکە داگیرکراوەکان دەکات، زۆریش غیرەی لەسەر ئیسلام هەبوو.

کوشتنەکەی مەلیک

لە بەیانی ڕۆژی سێشەممەی ٢٥ ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٧٥ مەلیک فەیسەڵ سەرقاڵی پێشوازی میوانەکانی دەبێت لە بارەگای سەرۆکایەتی وەزیران لە ڕیازی پایتەختدا، لەودەمانە وەزیری پترۆڵی کوێتی ئەلکازمی و وەزیری پترۆڵی سعودیەش ئەحمەد زەکی یەمانیش لەژووری چاوەڕوانیدا بوون، ئەمیر فەیسەل کوڕی موساعد کوڕی عەبدولعەزیزی برازای مەلیک فەیسەڵ دەگاتە ژوورەکەو داوا دەکات بچێتە ژوورەوەو سڵاوێک لە مامی بکات، ئەو لەگەڵ دوو وەزیرەکەی پترۆڵ دەچێتە ژوورەوە، مەلیک فەیسەڵ بۆ پێشوازییکردنیان بەپێوە وەستابوو، لەناکاو

ئەمیر فەیسەڵ دەمانچە شاراوەکەی ناو جلەکانی دەردەهێنێت و سێ گوللەلەمەلیک دەدات و دەیکوژێت، بەمردوویی دەگەیەندرێتە نەخۆشخانەی ناوەندی رەیاز. پاش ٨٢ رۆژ لەدادگاییکردنی بکوژەکە لە رۆژی ١٨ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٧٥ بریارەکەی دادگا بەسەر بکوژەکە جێبەجێ دەکەن و بەشیر سەری دەپەرێنن.

ئایا کوشتنەکەی پلان بوو...؟

لەسەر کوشتنەکەی مەلیک فەیسەڵ چەندین راو بۆچوون لەلایەن توێژەرەکان و نووسەران و ئەندامانی بنەماڵەکەیانەوە دەگوترا، هەندێک وتیان فەیسەڵ بۆیە مامی کوشت چونکە براکەی ئەو ئەمیر خالید کوڕی موساعد بەدەستی ئاسایشی سعودی کوژرابوو، ئەویش بەو شێوەیە تۆڵەی براکەی دەکاتەوە، هەندێکیان دەیانووت کوشتنەکەی ئەو پلانێک بوو، ئەمیر فەیسەڵیش بەشێک بووە لەو پلانە، هەندێکیش وتیان ئەمیرە بکوژەکە نەخۆشی دەروونی هەبووە.

ئەوانەی وادەزانن کوشتنەکەی ئەو پلانێک بووە، ئەوانە پشت بەو بۆچوونە دەبەستن کە مەلیک فەیسەڵ سەرکردەو پشتیوانی شەڕەکەی ئۆکتۆبەری دژ بەئیسرائیل کردووە، لە تۆڵەی ئەوە بوو بەکوشتنیان دابوو، ئەو کردەوەو نەبەردییەکانی پێش لێدوان و بەڵێنەکانی دەکەوت. کە شەڕەکانی بەرەی سووریی گەرم دەبێت، لەودەمانە فەرمان دەدات هێزەکانی سعودی بخاتە ئامادەباشی بۆ بەشداریکردن لەو شەڕە مەزنەی

نەتەوەی عەرەب، بەئاشکراش پشتیوانی کۆماری عەرەبی سوری کردووەو ئامادەبووە بەهێز پشتیوانییەکەی رابگەیەنێت، تا خوێنی سەربازی عەرەبی سوری لەگەڵ خوێنی سەربازی سعودی لەو گۆڕەپانەدا تێکەڵ بێتو بەیەکەوە بەرگری لەشەرەفو کەرامەتو گێڕانەوەی خاکە داگیرکراوەکەیانو گەڕانەوەی قودسی پیرۆز بکەن. لەرۆژی ١٤ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٢ هێزەکانیان دەگاتە گۆڕەپانی جەنگەکەو دەکەوێتە هاوشانی هێزە سورییەکان، هەروەها هەڵوێستی مەلیک فەیسەڵ لەسەر ئەمریکاو وڵاتانی خۆرئاوا روونو دیاربوو، ئەو بەردەوام دژ بەداگیرکردنی خاکی عەرەبی بووەو هاوشانی شەڕەکانیان بووە بەرووی جوولەکەدا، لەو ماوەیەدا هەناردەی پترۆڵی سعودی بۆ ئەمریکاو ئەوروپا راگرتووەو زیانێکی زۆرو کاریگەری بەئابوورییەکەیان داوە، ئەوەی شایانی باسە بکوژەکەی ئەمیر فەیسەڵ ماوەی هەشت ساڵ لە ئەمریکا ژیاوە.

کە وەزیرەکانی پترۆڵی عەرەب لەکۆنگرەکەیاندا لەرۆژی ١٧ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٢ لەکوێت بڕیار دەدەن هەموو وڵاتانی عەرەب بەرهەمهێنان پترۆڵیان رێژەی زۆرتر لە٥٥% کەم بکەنەوە، مەلیک فەیسەڵ بۆ پشتیوانی ئەو بڕیارە ئەو لەکۆتایی مانگی نۆڤەمبەردا رێژەکە بۆ ١٠% کەم دەکاتەوە، بەڵام پاشان رێژەکە وەک ناوەڕۆکی بڕیارەکە جێبەجێ دەکات. بۆیەش سعودیە بەردەوام کاریکردووە ئەمریکا ناچار بکات پشت لە دەوڵەتی ئیسرائیل بکاتو چیتر بە چەکو بەپارە پشتیوانی ئیسرائیل نەکات، سعودیە بەوەش نەوەستاوە لەرۆژی ١٨ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٢ بەیانێک لە دیوانی پاشایەتی سعودی دەردەکات کە تێدا بەراشکاویی رادەگەیەنێت ئەگەر ئەمریکا پشتیوانی

خـۆی لەو شـەڕە بـۆ بەرژەوەنـدی ئیسـرائیلییەکان رانەگرێـت، ئەوە مەملەکەتەکەی هەناردەی پترۆڵ بۆ ئەمریکا بەیەکجاری دەوەستێنێت، پـاش دوو رۆژو لەرۆژی ٢٠ ی مـانگی ئۆکتـۆبەری سـاڵی ١٩٧٣دا لەدیـوانی پاشایەتی ئەو بەیانە دەردەچێت:

ئامـاژە بەو بەیـانەی کە لە دیـوانی پاشـایەتی لەرۆژی ٢٢ ی مـانگی رەمەزانـی سـاڵی ١٣٩٢ ی کۆچی کە دەکـاتە رۆژی ١٨ ی مـانگی ئۆکتـۆبەری سـاڵی ١٩٧٣ کە تێیدا حکومەتی خـاوەن شکۆ بڕیـار دەدات بەرهەمهێنـانی پترۆڵەکەیـان بەرێـژەی ١٠٪ یەکسـەرو خێـرا کەم بکـاتەوە، لەبەرئەوەی بۆمـان روون دەبێـتەوە کە ئەمریکـا پشـتیوانییە سـەربازییەکەی بـۆ ئیسـرائیل رانەگرتـووە، بۆیە مەملەکەتـی عەرەبـی سـعودی بڕیـار دەدات هەناردەی پترۆڵ بۆ ئەمریکا بەیەکجاریی راگرێت، ئەوەش کاردانەوەی ئەو هەڵوێستەی ئەوانە دژ بە مەسەلە رەواکەمان لە فەلەستین.

کە شەڕەکە دەوەستێتو هێشتا مەلیک فەیسەڵ نەکوژرا بوو، وەزیری پێشووتری دەرەوەی ئەمریکـی هنـری کیسنجەر دەگـاتە سعودیە، پـێش ئەوەی وەزیرەکە بگـاتە مەملەکەتە، مەلیـک فەیسـەڵ فەرمـان دەدات بـۆ پێشـوازیکردن لەو وەفـدە لەبیابانانـدا خێوەتێـک هەڵبـدەن، لە پـێش خێوەتەکە چەند سـەرەمەڕێک راگرنو دارخورمـایەکیش قیـت بـکەنەوە، ئەوەش هێما بێت کە سعودییەکان بەسامانی تریان دەتوانن بژین، تەنها بەسـامانو فرۆشـتنی پتـرۆڵ نیـیە ئەو مەمـلەکەتە دەژیست، ئەوە بـا ئەمریکییەکانو هەمـوو جیهـان بزانێـت، ئەوان دەتـوانن هەمـوو دەمێـک هەنـاردەی پترۆڵیـان راگرنو ئەگەر پێویسـتیش بکـات ئەوە هەمـوو بیـرە پترۆڵییەکانیش بسوتێنن، ئەوان دەتـوانن جـارێکی تـر خۆیـان لە ژیـانی

بادیەو مەڕداری ڕابهێنن‌و بەدارخورما گوزەران بکەن‌و دووبارە بگەڕێنەوە ژیانی بیابانی جارانی خۆیان.

مەلیک فەیسەڵ هەڵوێستی بەرووی خۆرئاوا نەگۆڕ بووە، بەرژەوەندییەکانی عەرەب‌و موسڵمانەکانی رەچاو دەکردو پرنسیپەکانی هەڤاڵبەندی باش رەچاو کردبوو، بۆیە کە هنری کیسنجەری جوولەکە دەبێتە وەزیری دەرەوەی ئەمریکی پلانی کوشتنی ئەو دادەڕێژرێت‌و ئەلسادات رازی دەکەن شەڕەکە راگرێت‌و ئاشتییەکە قبووڵ بکات، ئەگەرچی ئەگەری سەرکەوتن‌و پێشڕەوییەکان هەر هەبووە، بەرنامەش ساز دەکرێت مەلیک فەیسەڵ لەناو ببەن، کە ئەو تاکە سواری مەیدان بوو دەیتوانی شەڕەکان بەردەوامی پێ بدات، ئەوەی پاش مردنی باوکی دەبێتە کەسی بە دەسەڵات‌و یەکەمی مەسەلەکەتەکەو ئەو حاکمە بووە بەرووی هەموو حاکمەکانی ئەمریکا وەستاوە بۆ گەڕاندنەوەی مافی رەوای عەرەبەکان. ئێستگەی سێیەمی بەرنامەکەی ئەمریکاش سەردانەکەی ئەلسادات بوو بۆ قودس، بۆیەش وڵاتانی عەرەبی بایکۆتی دەکەن، ئەو وڵاتەی کە ببووە دڵی زیندووی عەروبەو دڵی گەشی بزاڤەکە کە لەوێیەوە ژیانی عەرەبەکان سەرهەڵدەدات، پاش ئەو پلان‌و بەرنامەیەو لەسەردەمی جیاوازو لەیەک نزیکیشدا کاری تریش کراوە، لەوانە کۆششدان بۆ کوشتنی مەلیک فەیسەڵ چونکە لەناوبردنی ئەو هەنگاوێکی باش بوو بۆ پەرتەوازەکردنی عەرەبەکان‌و لاوازکردنیان لە داکۆکیکردن لە مافەکانیان.

کوڕی مەلیک فەیسەڵ ئەمیر خالید ئەلفەیسەڵ هەستی بەوە کردووە، بۆیە کە بەپارچە شیعرێک بەناوی (سلام یا فیصل) باوکی لاواندووتەوە نووسیویەتی:

ان كان قصد عداك تعطيل ممشاك حقك علينا ما نوقف ولا يوم

ان قاله الله ما نضيع لك مناك نسجد لرب البيت في القدس و نصوم

واتە ئەگەر دوژمنەکانت بۆ رێگاکردن لەکاروانەکەدا ئەوەیان کرد، حەق وایە ئێمە نەوەستینو یەک رۆژ پشوودانمان نەبێت.

خوداش فەرمانی داوە هیواکەت گووم نەکەینو سوجدەو بەرۆژبوون بۆ کردگار لە ماڵی خودا لە قودس بکەین.

کورە شاعیرەکە لەدوا دێڕی شیعرەکەی ئەو مەبەستی بووە کە مەلیک فەیسەڵ پێش کوشتنەکەی وتوویەتی بەفەرمانی خودا جەژنی دادێ لە قودس نوێژ دەکەین.

یان کوشتنەکەی بۆ تۆڵەکردنەوە بوو!؟

لە ساڵی ١٩٦٥و ساڵێک پاش ئەوەی مەلیک فەیسەڵ تاجی مەملەکەت وەردەگرێت، رووداوێکی مەترسیدار روودەدات، ئەویش کوشتنی یەکێک لە ئەندامانی بنەماڵەی ئال سعود بەدەستی پیاوانی ئاسایش ، ئەمیر خالیدی کوڕی موساعدی کوڕی عەبدولعەزیز کە برازای مەلیک فەیسەڵ بوو، ئەو پیاوە کەسێکی دینداربوو، ئیلتزامی بەئاین زۆر پتەو بوو، زۆریش لە مزگەوتەکانی خوتبەی دەداو لایەنی خواپەرستی زۆر گرتبوو، ئەمیر عەبدولای کوڕی موساعد بەو شێوەیە باس لەو برایەی

خۆی کردووە،

ئەوانەی خالیدی برامیان دەناسی دەیانزانی ئەو کەسێکی ئەهل ئەلتقەوا بووە، زۆر کارکەرو زیرەک بوو، هەموو قورئانی لەبەر بووە، دەعوەی لەسەر هەموو شتەکانی تر بەگەورەتر زانیوەو زۆرتر لەگەڵ داوای زانستدا بووە، کە لەمزگەوتەکانی خوتبەی داوە دەنگی داوەتەوە ڕێنماییەکانی بیستراوەو گوێیان لەو راگرتووە، زۆر هاوڕێیەتی موفتی مەملەکەتی عەرەبی سعودیە خوالێخۆشبوو شێخ عەبدولعەزیزی کوڕی باز کردووە، هەروەها لەگەڵ شێخ عەبدوڵای کوڕی غەیس و شێخ عەبدولرەحمانی کوڕی فریان سەرۆکی دەستەی خەیری لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز لە ناوچەی ریازی پایتەخت بووە کە زۆر داواکاری فێربوون و زانست بوو.

ئەمیر خالید کەسێکی سەلەفی توندڕەو بوو، ئەو وایدەزانی ئامێری تەلەفزیۆن پەسەند نییەو بوونی پێویست نییە، ئەگەر ئەو ئامێرە لەمەملەکەتەکەیاندا هەبێت زیان بە هەموو نەتەوەکەیان دەگەیەنێت، بۆیە ئەگەر خودا لەسەر شتانە تووڕە بێت سزامان دەدات، سزاکەش توندو کاریگەر دەبێت، بۆیە تا خودا رازی بکەین دەبێ بوار بەبوونی ئەو ئامێرە نەدەین، ئەو داواکاربوو ئەگەر بەقسەکانی ئەو، ئەو ئامێرە لە مەملەکەت قەدەغە نەکرێت بۆیە دەبێ ئەو ئیستگە داگیر بکرێت و دەزگاکان وردو خاش بکرێت.

شێوەو چۆنیەتی کوشتنی ئەو ئەمیرە قسەو گێڕانەوەی زۆری هەیە، دەڵێن گوایە ئەو لەودەمانە کوژراوە کە هێرشی کردووتە سەر ئیستگەی تەلەفزیۆنەکان، بۆیە چەکدارەکانی پاسەوانی تەقەیان لەو کردووەو

کوشتوویانە، وەزیری ناوخۆش ئەمیر فەهدی کوڕی عەبدولعەزیز ئەو دەمانە بۆ قسەکردنو لێپرسینەوە داوای گرتنی کردبوو، بۆ ئەو مەبەستە تیمێکی تایبەتی چەکداریان لە شەقامی ئەلخەزان بۆ گرتنی ئاراستەکردبوو، لە نیوە شەوی ٨ ی مانگی سێپتەمبەری ساڵی ١٩٦٥ ماڵەکەیان گەمارۆدابوو، دەڵێن سەرۆکی تیمەکە تەقەی لەو کردبوو.

ئەمیر عەبدولای کوڕی موساعد زۆرتر باس لە بەسەرهاتی کوشتنەکەی براکەی دەکاتو وتوویەتی:

قسە لەسەر ئەوە کرابوو کە یەکێک لەمامەکانم لەماڵەوە سەردانی ئەمیر خالید بکەن، بەیەکەوە نوێژێک بکەن، پاشان بۆ لێپرسینەوەکە ئەو لەگەڵ خۆیدا ببات، کە تیمە پۆلیسەکان لەشەوی ١٢ی جەمادی یەکەمی ساڵی ١٣٨٥ی کۆچی بەرامبەر سێپتەمبەری ساڵی ١٩٦٥ دەگەنە نزیک ماڵەکەیو گەمارۆی دەدەن. ئەو لەناو ماڵو منداڵەکانیدا دانیشتبوو، کە پۆلیس دەگەنە نزیک ماڵەکەی ئەو دەچێتە دەرەوە پێشوازییان دەکات، ئەوان داوای لێدەکەن لەگەڵیان بچێتو لێپرسینەوەی پێویستی لەگەڵدا بکەن، بەڵام ئەو پێیان دەڵێت لەسەرم راوەستن نوێژی بەیانی بکەم، ئینجا لەگەڵتان دێم، بەڵام ئەوان بەو مەرجەی ئەو رازی نابن، بۆیە پۆلیسەکان لەو نزیک دەبنەوەو دەیانەوێ بەتوندی بیبەن، بۆیە ئەو خۆی لەناو دەستیان دەردەهێنێتو دەچێتەوە ژوورەوە. بەڵام لەسەر ئەو رووداوە قسەی زۆر هەیە، دەڵێن گوایە خالیدی برام بۆ دوورخستنەوەی پۆلیسەکان تەقەی ئاسمانی کردووە، ئەوانیش بەلێزمەیەک گوللە وەڵامیان داوەتەوە. هەندێکیان دەڵێن گوللەیەک لەو نزیکانەوە هاتووەو قاچی پۆلیسێکی بریندارکردووە، بۆیەش ئەوان

تەقەیان لەو کردووە. لەودەمانەدا رەوشەکە ئاڵۆزبووەو هەموولایەک تەنگاوو بەپەلەبووین‌و نەکراوە رەوشەکە کۆنترۆڵ بکەن، ئێمەش راستی کارەساتەکە باش نازانین، ئەوەی دەزانین گوللەیەک بەسەری خالیدی برامان کەوتووەو بەربووتەوە سەر زەوی‌و رۆحی بۆ لای خودای گەورە بەرز بۆتەوە، ناکرێ راستی رووداوەکە وەک خۆی بزانین، زۆر لێکۆڵینەوەش لە کوشتنەکەی نەکراوە، هیچ زانیاریی بڵاونەکراوەتەوە، ئەوەی زانیمان بەرپرسەکان وتیان لە سەرەتا تا کۆتاییەکەی رووداوێکی ناخۆش‌و کارەساتێکی شووم بوو.

بەڵام پلانێک بووە

ئەوەی مەلیک فەیسەڵی پاش دە ساڵ کوشت، فەیسەڵی برای خالید بوو. پرسیارەکەش ئەوە بوو بۆچی پاش ئەوەندە ساڵەئەو تۆڵەی براکەی دەکاتەوە...؟ بۆ ئەو بژارەی کردبوو، بۆچی مەلیکی هەڵبژاردبوو...؟ بۆچی یەکێکی تری نەکوشت، تەنها مەبەستی ئەو بووە...؟ پرسیارە لۆژیکییەکەش ئەوەیە رەنگە هاوبیرەکانی خالید کە هەموویان توندڕەوبوون ئەویان قەناعەت پێکردووە کە مامی لەتۆڵەی ئەو بکوژرێتەوە، چونکە ئەو بەرپرسی یەکەم بووە لە کوشتنەکە...؟ ئەگەر ئەو پرسیارەو ئەو رووداوە جوان شرۆڤە بکەین سەرەداوی پلانێکی موخابەراتی ورد دارێژراو هەست پێدەکرێت.

کەنەدی

کەنەدی خوێنەکەی لە نێوان موخابەرات و
مافیاو کوباو سۆڤیەتییەکان گوم بوو

جۆن فیتز جیرالّد ئو جۆن ئێف کەنەدی ، یان جۆن کەنەدی سەرۆکی ژمارە سی‌و پێنجەمینی ئەمریکییە کە لەپاش دوایت ئایزنهاوەرەوە هاتووە، ئەو لەساڵی ۱۹٦۰ وەک کاندیدی حزبی دیموکراسی دەبێتە سەرۆکی ئەمریکی، کە لەهەڵبژاردنەکەدا پێش کاندیدی حزبی کۆماری ریتشارد نیکسۆن دەکەوێت، ئەو زووتر لەنێوانی ساڵانی ۱۹٤۷و ۱۹٦۰ لەئەنجومەنی نوێنەران نوێنەری ولایەتی ماساتشوسیس بووە، پاشان لەئەنجومەنی پیرانیش نوێنەریان بووە.

کەنەدی لەرۆژی ۲۹ی مانگی مایۆی ساڵی ۱۹۱۷ لەدایکبووەو لەرۆژی ۲۲ی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ۱۹٦۳ دەکوژرێت، ئەو تاکە سەرۆک بووە سەر بەمەزهەبی کاسۆلیک بووبێتو گچکەترین سەرۆکی ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش بووە، کە بووە بەسەرۆک تەمەنی ٤۲ ساڵ بووە بۆیەش ئەو گچکەترین سەرۆک بووە لە مێژووی ئەمریکادا. ئەو سەرۆکایەتی ئەمریکای لەسەردەمێکدا دەکرد کە ململانێی لەنێوان ئەمریکاو یەکێتی سۆڤیەتی گەرمو بەردەوام بوو، ئەو بەرووی یەکێتی سۆڤیەتدا لەهەموو ئاستەکاندا چ سەربازیو چ سیاسی بەهێزبوو، بەتایبەتی لە ئەنجوومەنی ئاسایشو راگەیاندنو کەناڵەکانی دیبلۆماسیدا، بۆیەش ئەو بووە یەکێک لەو سەرۆکە میللیو بایەخدارانە. یەکێک لەرووداوە هەرە مەزنەکانی سەردەمی ئەو چالاکییەکەی کەنەداوی بەرازەکانو قەیرانی مووشەکەکانی کوباو دروستکردنو دانانی دیوارەکەی بەرلینو پێشبڕکێ گەیشتن بە ئاسمان بوو، ئەویش خاوەن بیرۆکەی گەیاندنی مرۆڤ بوو بۆ سەر مانگ، ئەوەی پاش شەش ساڵ لەمردنەکەی جێبەجێکرا.

تیرۆرکردنەکەی

بڕیاربوو سەرۆک کەنەدی سەردانی ولایەتەکانی تکساس و شیکاغۆو میامی بکات، تا لەوێ لێکۆڵینەوە لەسەر شەعبیەتی دیموکراسییەکان دژ بەکۆمارییەکان بکات، هەندێ لەئەندامانی کۆنگرێس لەشاری دالاس ئامۆژگارییان کردبوو ئەو سەردانە نەکات، چونکە توندڕەوو راستڕەوەکان چالاکن، لەودەمانەدا لێدوانەکانیان لەسەر هەڵگرتن و نەمانی جیاخوازی نەژادی و پەرەسەندنی مافەکانی مرۆڤ گەرم بوو، قسە زۆر لە پەیمانی قەدەغەکردنی ئەزموونە ناوەکییەکان لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت دەکرا، ناکۆکییەکان لەگەڵ کوبا بەبایەخەوە قسەی لەبارەوە دەبیسترا، ئەوانیش ئەوانەیان بەخیانەت دەزانی کە باس لەبەیەکەوە ژیانی ئاشتیانە دەکرد، بۆیە هاوڕێیەکانی پێیان وتبوو سەفەرەکەت مەترسی لەسەرەو دەبێ هوشیار بیت.

لە رۆژی ۱۱ ی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ۱۹٦۳دا لەودەمانەدا کاروانو کەژاوەی سەرۆک کەنەدی لەناو جەماوەرێکی زۆر گەورەدا ڕێی دەکرد، لەوێ سێ گوللەبەر سەرۆک دەکەوێت و یەکێک لە گوللەکان بەر پشتی دەکەوێت و گوللەیەکیش بەمێشکی دەکەوێت، کە دکتۆرەکان ویستبوویان جەستەی ئەو تەشریح بکەن، دەستەیەک لە پیاوانی موخابەراتی مەرکزی ئەمریکی بەدەمانچەوە لە دکتۆرەکان دەچنە ژوورەوەو دکتۆرەکان لەو تەشـــــریحکردنە رادەگـــــرن، ئەوان بەزۆر تەرمەکەی دەبەنە نەخۆشخانەی دەریاوانی لەواشنتۆن، لەوێ تەشریحی جەستەکەی

لەلایەن دکتۆرێکی ناشارەزا لە تەشریحی کەسی کوژرا بەتفەنگ دەکرێت، کە مادەکانی تەشریحکراوەکە دەگوازنەوە بەشی هەڵگرتنی نیشتیمانی، مێشکەکەی ئەو دیار نامینێت، چەند بەشێکی ئەو شووشەیەو دلۆپە خوێنەکانو وێنەی تیشکەکان گووم دەبێت، بەپشکنینو لێکۆڵینەوە لەوانە دەکرا بزاندرێت سەرچاوەی تەقاندنی گوللەکانی لەجەستەی کەنەدی درابوو لە کام شوێنەوە ئاراستە کرابوو، بەتایبەتی ئەو شوێنەوارەش دیار دیار نامینێت، رەنگە بەوەیان تێوەگلاندنی پیاوانی موخابەراتی مەرکەزی لەو تاوانەو لەکوشتنەدا دەردەکەوت. پێش ئەوەی هەواڵی مردنەکەی ئەو رابگەیەنن دەسەلاتەکە بەرەسمی دەدەنە دەست جێگری سەرۆک جۆنسۆن، فڕۆکەی یەکەمی سەرۆکایەتی تەرمەکەی ئەو دەباتەوە واشنتۆن.

تاوانبارەکە

ئەگەرچی لە ماوەیەکی زۆر کورتدا تاوانبارەکە دەگیرێت، بەڵام تا ئێستاش نەزانرا بۆچی ئەو کەنەدی تیرۆرکردبوو، راستی مەسەلەکە چ بوو، هەندێک دەڵێن پیاوانی موخابەراتو کەسانی نزیک لە حکومەت دەستیان لەکوشتنەکەدا هەبووە، یان لەشاردنەوەی راستییەکاندا رۆڵیان هەبووە. دوایی وتیان شارەزایانی کەسانی سۆڤیەتی لە بواری جاسووسیدا لەلێکۆڵینەوەکانیدا هەندێ سەرەداوی نهێنی لەو کارەدا دەدۆزنەوە، ئەوان دەگەنە چەند دەرئەنجامێک کە کەس ئەوە قبووڵ ناکات، ئەوەش

پاش نیو سەدە لەپاش کوشتنەکەیدا بووە. شرۆڤە رەسمییەکان ئەوەیان راگەیاندووە کە لیژنەی لێکۆڵینەوەکەی (وارین) گومانی تەنها لەیەک کەس دەکرد کە سەرۆک کەنەدی کوشتبێت، ئەو لیژنەیەش تایبەت بۆ لێکۆڵینەوە لەو رووداوە دامەزرابوو، بەڵام راستییەکە وەک خۆی دەمێنێتەوەو زانیاری زۆرترو روونتر ئاشکرا نابێت. لیژنەی وارین تایبەت بە لێکۆڵینەوەی کوشتنەکە قسەی زۆریان لەسەر بڵاوکردەوە، شاهێدێک وتبوی من گوێم لەدوو تەقە بووە، هەندێکی تر وتبوویان تەقەکان چوار تەقە بووە، هەروەها لەلێکۆڵینەوەکەدا گوترابوو کە ژمارەی تەقەکان ژمارەیان شەش تەقە بووە، بەڵام حاکمی ولایەتی تەکساس کە ئەودەمانە لەگەڵ سەرۆک کەنەدی بوو، ئەو وتبووی من وادەزانم دوو یان سێ کەس بوون کە تەقەیان لە کەنەدی کردبوو. بەڵام لیژنەی کوشتنەکان لەلێکۆڵینەوەکاندا لەساڵی ١٩٨٠ وتبوویان کە راوێژ لەگەڵ شارەزا لەبستن (پاش گوێراگرتن لەو فیلمەی رووداوەکەی تۆمارکردبوو) چوار گوللەتەقێندراوە، سێ لەو تەقانە لە کۆگایەکی کتێبی پشت کاروانەکەوە کراوەو یەکێکیان لەبەرزاییەکو لەناو دارانەوەو لە پێش کاروانەکەوە تەقەی کردووە، هەردوو تەقەکەش لە ماوەی یەک چرکەدا بووە، دیارە کە بکوژەکان دوو کەس بوونەو ئەوانە لەو کۆگایەوە تەقەیان کردووە، بەڵام کەسی سێیەمیش لە پشت دیوارێک لەپشت دارە چڕەکانەوە تەقەی کردووە.

ڕووبەڕووبوونەوەیەکی ئۆتۆمی

مەسـەلەی شـاردنەوەی ڕاسـتییەکان تەنهـا لەلایەن حکـومەتی ئەمـریکییەوە نەبـووەو بەس، بەڵکـو سـۆڤیەتییەکانیش زانیارییـان لەو دۆسیەدا هەبووە، بەڵام زانیـارییە نهێنییەکانیـان بڵاونەکـردیتەوە، پـاش کۆتایی هاتنی شەڕە ساردەکەی نێوان ئەمریکاو یەکێتی سۆڤیەت هەنـدێ لە لاپەڕەکـانی ئەو دۆسـیەیە ئاشـکراکراوە، ئەو بەڵگەنامـانەش ئەوە دەردەخەن کە دەستی دەرەکی لە کوشتنەکەی جۆن کەنەدی دا هەبووە.

کە ئەو زانیارییەش ئاشکرا دەبێت ئەمریکا بـۆ تـۆڵەکردنەوە چەنـد فـڕۆکەی جەنگـی سـازکراو بە چەکـی نـاوەکی سـاز دەکـات، سۆڤیەتییەکانیش هێـزە سـەربازییەکان تەیـارو ئامـادە دەکەن، شـەڕە نـاوەکییەکەی نێـوان هەردوو جەمسـەری خـۆرهەڵاتو خۆرئـاوا ڕووبەڕوو دەوەستن، ئەوەش لە مەزندەو رامانی کەسدا نەبـوو، نیشانەی شەڕێکی جیهانی مەزنو جەنگی جیهانی سێیەمو بەهەبوونی بۆمبی ناوەکی دەست ئەو دوو هێزە مەزنە نزیک دەبێتەوە، کە بەو چەکانە دەتوانن گۆی زەوی بخەنە مەترسییەوەو چەکەکانیـان زەبـری ئەوەی هەیە چەنـد جار ئەو جیهانە خاپوور بکات. لەوەدەمانەدا قسە لەسەر ئەوە کرا دەبێ هێزێکی شاراوە لەپشت کوشتنەکەی جۆن کەنەدی یدا هەبێت، یان ترسی ئەوەش هەبوو کە ڤیدل کاسـترۆ دەستی لەو کوشـتنەدا هەبووبێت، جێگرەکەی سەرۆکی ئەمریکیش جۆنسۆن وایدەزانی ئەویش بووەتە نیشانەو مەترسی لەسەردا هەیە، لەباندۆری ئەو مەسەلەیە سەرۆک وەزیرانـی سۆڤیەتیش خروشۆف لەبەر چاوان دیـار نامینێتو هیـچ نیشانەیەک بە شوێنەکەی

ئەو شارەزا نابێت، بۆیە ئەوەیان گومان لە بوونی دەستی رووسەکان لەو کوشتنەدا پەیدا دەکات.

ئەو قەیرانە نوێیە تەنها چەند مانگێک بوو لە پاش قەیرانی مووشەکی کوبییەکان، بۆیەش ئەگەری دەستی سۆڤیەتییەکان زۆرتر دەبوو. ناکۆکییەکانی نێوان ئەو دەوڵەتە مەزنتر دەبێت، یەکێتی سۆڤیەت حاڵەتی ئامادەباشی لەناو سوپادا رادەگەیەنێت، کاسترۆ بە ئاشکرا رادەگەیەنێت کە ئەو دەستی لەکوشتنەکەدا نەبووە، سەرۆک وەزیرانی سۆڤیەت خرۆشۆف پەیوەندی بەسەفارەتی ئەمریکی دەکات، پێیان دەڵێت وڵاتەکەمان دەستی لەو تاوانەدا نییە، وەنەبێ خرۆشۆف ترسی لەوەدا نەبووبێت ئەوەک بەنهێنی دەزگای ئیستخباراتی سۆڤیەتی (کی گی بی) دەستی لەو رووداوە هەبێت، بۆیە بەلەز داوا دەکات لێکۆڵینەوەی ورد لەگەڵ ئەو دەزگایە خۆیاندا بکەن، تا سێ ساڵ لێکۆڵینەوەکانو سۆراخی کردنی ئەو مەسەلەیە لەناو زۆرە تاریکییەکاندا بە شاراوەیی دەمێنێتەوەو هیچ لە ناوەرۆکی ئەو لێکۆڵینەوە نادرکێنن.

لەو رۆژگارانەی شەڕی سارد زۆر گەرم بوو، ئەو دەزگایە سۆڤیەتییە یەکێک بووە لەو دەزگایانەی زۆر بەکارامەیی کاریان کردووە، بەتایبەتی لەکپکردنی دەنگی ئۆپۆزسیۆن لە دەرەوەو لەناوەوەی سۆڤیەتدا، دەزگاکە زۆرتر لەسێ سەد کەسی بەکرێگیراویان هەبوو، ئەوانەش لەناو کۆمارەکانی یەکێتی سۆڤیەتو دەرەوە کاریان بۆ راگرتنی سیسەتەمەکەی ئەو وڵاتە کردووە، هەتا لەسەرەتای شێستەکاندا سۆراخی نیکیتا خرۆشۆڤیشیان کردبوو.

لە دالاس دەسەڵاتداران بەوردی سۆراخی ئەو کەسە قەناسەیان

کردووە کە سەرۆکی بەگوللەکانی کوشتبوو، ئەو کارمەندێکی ئەو کۆگایە بوو کە تایبەت بوو بە هەڵگرتنی کتێبی قوتابخانەکان، ئەو کارمەندە دوو سەعات لە پاش کوشتنەکە دەگیرێت، ئەوان وتیان ئەو لە نهۆمی شەشەمدا چاوەڕوانی کەژاوەکەی سەرۆکی کردبوو، کە تەقەکانیشی کردووە تفەنگەکەی شاردووتەوەو خۆشی دابەزیوەتە نهۆمی دووەمی باڵەخانەکە.

ئەگەر ئەو پیاوە زوو دەگیرێتو ئەویش تاکەکەس بووە کە گومانیان لێی کردووە، بەڵام بەرپرسەکانی ئەو لێکۆڵینەوە دەڵێن بڕوا ناکرێت ئەو کەسە کە ناوی ئۆزویلدبوو ئەو کارەی کردبێت، ئەو تەنها وەک پەردەیەک بەکارهاتووە، ئەوان دڵنیابوون کە ئەو کەسە ئەو کارەشی ئەنجام نەداوە، پاش ئەوەی دەستەی وارین بۆ لێکۆڵینەوەکە دادەمەزرێنن، ئەمریکییەکان پشتیان لە کارەکەی ئەو لیژنە دەکەنەوەو دڵنیا دەبن کە وارین بە ئاسانی مەسەلەکەو بکوژەکە بەدەلیلەوە دەدۆزێتەوە، بەڵام کە ناوەرۆکی لێکۆڵینەوەکە ئاشکرا دەبێت، زۆر گلەیی لە ڕاپۆرتەکە دەکەنو ڕەخنەی زۆریان لەسەر دەبێت.

لەلێکۆڵینەوەکەدا ئۆزویلد ئینکار دەکات کە دەستی لەو کوشتنەدا هەبووبێت، بەڵام کە ژیاننامەی خۆی دەگێڕێتەوە گومانی لێدەکەن، ئەویش دەڵێن لەبەرئەوەی من لەساڵی ١٩٥٩ چوومەتە یەکێتی سۆڤیەت، پاشان لەساڵی ١٩٦١ گەڕاومەتەوە نیوئۆرلیانز، لە ساڵی ١٩٦٢یش هاتوومەتە تکساس، لەودەمانەشدا من هاوسۆزییم لەگەڵ کاسترۆدا هەبووەو دۆستایەتیم لەگەڵ خەباتی کوبییەکاندا هەبووە، بۆیە گومانم لێدەکەن. ئەو لەدیمانەیەکی تەلەفزیۆنیدا نکوڵی لەوەدا دەکات کە

دەستی لەو کوشتنەدا هەبووبێت، پۆلیس بۆیەش گومانیان هەبووە چونکە ئەو لەرووسیادا ژیاوە، بەڵام هێماکان ئەوە دەسەلمێنن کە ئەو بکوژی راستەوخۆ نەبووە، بەڵکو لەو کارەدا کەسێکی یاریدەر بووە، رەنگە موخابەراتی ناوەندی ئەمریکی رۆڵی سەرەکی گێڕا بێت. دەسەڵاتداران وردەکاری هەبوونی پەیوەندی ئەو پیاوە بەو رووداوە بڵاودەکەنەوە، میدیای جیهانیش ئەوە ئاشکرا دەکات کە ئورزیلد پەیوەندی بە حزبی کۆمۆنیست هەبووە، تا گومان لەسۆڤیەتییەکانیش نەکەن، ئەوانیش بەوردی لێکۆڵینەوەیان کردبوو.

* * *

ژەنەراڵ ئولی کالیجین ئەو بە کرێگیراوێکی نهێنی بووە، بەڵام خۆی لەژێر ناوی پەیامنێری رادیۆی مۆسکۆدا شاردووەتەوە، پاش چەند ساڵێک بەو شێوەیە باسی رووداوەکەی کردووە:

ئێمە رێنمایی بەلەزمان پێگەیشتوەو زووش بۆ سەرکردایەتی بانگ کراینەوە، کۆلۆنێل ئونیل هەموو وردەکاری رێنماییەکانی بەپەلەو لەکاتی خۆیدا لە مۆسکۆوە دەگەیاند کە چۆن لە گەرمەکانی ئەو شارەدا بسووڕێنەوە، چۆن پەیوەندی بەدبلۆماسییەکانو بەئەفسەرە گەورە ئەمریکییەکان بەهاوڵاتیان بکەین، چۆن باس لە خەمو نارەحەتی خۆمان بەو رووداوەو بە کوشتنەکەی سەرۆک کەنەدی لەناو خەڵکەکە بڵاوبکەینەوە، بەگوێی خەڵکەکەش بچرپێنین کە زۆرمان پێ ناخۆشەو بەراستی بەشداری خەمی ئەمریکییەکان دەبین لە کوشتنی سەرۆکەکەیان. یان ئەوە بەئاشکراو بەروونی باس بکەین، باشە کوشتنی

سەرۆک کەنەدی چ سوود بەئێمەی سۆڤیەت دەگەیەنێت، بێگومان هیچ، ئێمە هیچ بەرژەوەندییمان لەو کوشتنەدا نییە.

ئۆزویلد دەگوازرێتەوە زیندانی شاری دالاس، لەوێ بەتۆمەتی کوشتنی سەرۆک کەنەدی و تیبیتی ئەفسەر دەگیرێت، قسەش لەوە دەکرا کە ئەو بەرنامەکەی لە مێژە داناوەو رەنگە چەند هەفتەیەک زووتر یان چەند مانگێک زووتر بووە، بۆیەش باش بەرنامەرێژی کردووەو وردیش جێبەجێیکردووە.

لە رۆژی ٢٤ی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٦٣و دوو رۆژ پاش کوشتنی سەرۆک کەنەدی لی هارڤی ئۆزویلد ئەو کەسەی کە بەتاوانی کوشتنەکە گیرابوو، لەگرتووخانەیەکی هەرێمی دالاس دەگوازرایەوە، لەودەمانەدا پیاوێک لەناو حەشاماتەکەدا دەمانچەکەی ئاراستەی سکی کابرا دەکات، بۆیە پۆلیسیش دەستبەجێ پیاوەکە دەگرێت، ئەویش خاوەن یانەیەکی شەوانە دەبێتو ناوی (جاک روبی) بوو.

روبی هاوڵاتییەکی شیکاغۆ بوو، کەسێکی توندکاربوو، پەیوەندی بەدەستەکانی مافیاوە هەبووە، کە لەشیکاغۆوە تا دالاس تۆڕیان هەبوو، گوتیان گوایە ئەو پیاوە دەمانچەکەی بەدەستو بەهاوکاری پیاوێکی پۆلیس لە دالاس کڕیوە، هەر بەهاوکاری ئەویش لەکاتی دیاریکراودا گەیشتووتە ئەو شوێنەی ئۆزویلدی تێدا بووە، ئەو کە لەپۆلیسخانەکە گیراوە هاواری لێ هەڵساودو داوای یارمەتی کردووە کە پێویست وابوو ئەو لەشوێنێکی پارێزراودا بێت، بەڵام کەس بەفریای نەکەوتووە. قسەی هەمەجۆر لەسەر ئەو پیاوە دەکرا، هەندێ دەیانگووت ئەو دەستی لەگەڵ مافیادا هەبووەو زۆر بۆچوون هەبوو، بەڵام هەموو قسەکانی دەچنەوە سەر

ئەو سەرچاوەی کە ئەو بەفەرمانو راسپاردەی مافیا ئەو کارەی کردووە. کە ئەو دەگێرێت ئوزویلدیش دەگەیەندرێتە نەخۆشخانە، پاش چەند سەعاتێک لەسەر نەشتەرگەرییەکەی لەبن دەستی دکتۆرەکانەوە بەو برینانەوە دەمرێت. ئەو هەواڵەش لەجیهان بڵاودەبێتەوە کە ئەو پیاوەی نهێنی کوشتنەکەی جۆن کەنەدی لەلادا بووە دەمرێت.

* * *

لەساڵی ۱۹۷۹ لیژنەی تیرۆرەکان زانیاری نوێ دەخاتە سەر راپۆرتی لیژنەی لێکۆڵینەوەکەی وارین، پاش تێپەڕبوونی ماوەیەکی زۆر چەند سەرەداوی تری کوشتنەکەی کەنەدی دەدۆزێتەوە، کە پێشتر بەردەست بوون وەک دەستەکانی مافیاو کوبییەکانو کۆچبەرە نەیارەکانی کاسترۆ، ئەو لیژنەیە پەیوەندی ئوزویلدی چەپگەرو هاوکاریکردنی ئەو بەدەستەکانی تاوانو راستڕەوەکان، ئەوە دوور دەخاتەوە کە هەستی چەپگەری ئەو هۆکارێک بێت بەئەنجامدانی ئەو تاوانە، لێرەدا دیار دەکەوێت کە دەستی موخابەراتی مرکزی ئەمریکی دەستی لەو پلانەدا هەبووە، بەڵگەکەش ئەوەیە کە ئەوان نەیانتوانی نهێنییەکە بدۆزنەوەو وردەکاریی پلانەکە بزانن یان ئاشکرای بکەن، کوشتنی ئوزویلد بەدەستی (جاک روبی) یش ئەوە دەسەلمێنێت، ئەگەرچی ئوزویلد کەسێکی چەپ بووە، بەڵام لە دەریاوانی ئەمریکییش وەرگیراوە، کە لەدەستەی چاککردنەوەی فڕۆکەش کاریکردووە، دەبوایە باش لە ناسنامەو کەسایەتییەکەیان زانیبووایە، چونکە بۆ پێداویستییەکانی ئاسایش ئەوە مەرجێکی یەکەمە.

ئەو لە ساڵی ١٩٥٧ دەچێتە بنکەی ئاسمانی ئاتسوگی لە ژاپۆن لەوێ وەک کارمەندێکی رادار کاریکردووە، ئەگەرچی ئەو بنکە سەربازییە ئەمریکییەکەش زۆر نهێنی تێدا بووە، بەتایبەتی فڕۆکەی جاسووسی جۆری ئو ٢٠، ئەودەمانە ئەو فڕۆکەیەش یەکێک بووە لەنهێنییە سەربازییە زۆر داخراوەکان، لەو بنکەیەش چەندین کۆگای چەکی ناوەکی تێدا حەشار درابوو. لەوێ ئەو زمانی رووسی فێربووە، بایەخی زۆریشی بەئایدلۆژی ئیشتراکیو سیاسەتی رووسیو شۆڕشی کوبی داوە، لەساڵی ١٩٥٩ داوای دەست لەکارکێشانەوەی کردووە سەفەری مۆسکۆی کردووەو واز لە ناسنامە ئەمریکییەکەی خۆی دەهێنێت، بە قونسڵەکەی ئەمریکایشی وتووە من ئامادەم هەموو زانیارییەکانی چەکی دەریاوانی پێشکەش بە سۆڤیەتییەکان بکەم، هەرچی لەسەر رادارەکانو فڕۆکەکانی جاسووسیان دەزانم پێیان بڵێم. ئەو بە ئاشکرا هەزرە چەپگەرییەکەی خۆی ئاشکراکردووە، لە کاتی گەرمەی شەڕە ساردەکەش لەو بنکە هەستیارەش کاریان داوەتێ، بەبێ ئەوەی موخابەراتی ئەمریکی بایەخ بەو مەسەلەیە بدەن، ئەو لە قوتابخانەیەکی سوپای رووسیش فێری زمانی رووسی کراوە، ئەگەرچی ناویشی لە لیستەکانی ئەو قوتابخانەیەدا نەبووە. بەپێی راپۆرتی بەڕێوەبەری کاروباری کارمەندانی دەریاوانی ئەو پیاوە چەند کارو فەرمانی نهێنیشی پێ سێپردراوە، ئەگەرچی مووچەکەشی بەشی سەفەرەکانی مۆسکۆی نەکردووەو ئەو لە هلسنکی پایتەختی فنلەنداشدا لە هوتێلی گرانیەهادا دابەزیوە، زۆریش قسە لەسەر ئەوەش کراوە ئەو پارەی گەڕانەوەکانی بۆ ئەمریکای لەکوێ بووە.

لە ساڵی ١٩٧٨ ئەفسەرێکی موخابەرات دانی بەوەدا ناوە کە ئۆزویلد

دووسەرە کاری جاسووسی کردووە، ئەو خۆی مەسرووفاتی سەفەرەکانی مۆسکۆی پێداوە، ئەوەش مانای ئەوەیە قونسڵەکەی ئەمریکی لەمۆسکۆ ئاگاداری چالاکییەکانی ئەو نەبووە، لەلای ئەو باسی ئەوەی نەکردووە کە ئەو پیاوێکە سەر بەموخابەراتی مەرکەزییە، چونکە ئەو لەلای ئەو قونسوڵە وتوویەتی من زانیارییەکانم دەدەمە سۆڤیەتییەکان، ئینجا لەسەر ئەو قسەیەش هیچ کاردانەوەیەکیان نەبووە. ئۆزویلد لەراستییدا سەربازی دەریاوانی ئەمریکی بووە، پاشان پەیوەندی بەیەکەیەکی سەربازی لەژاپۆن کردووە، واتە ئەو لەبەر پەردەی دەریاوانییەکەدا کەسێکی جاسووس بووە، بۆیەش زۆر ئاساییە لەدۆسییەکەی ئەودا زانیاری چەواشەو نادروستی زۆر تۆمارکراون، بۆیەش زانیاری کۆکردنەوەش لەسەر کوشتنی کەنەدی دەشاردرێتەوە، ئەو لەودەمانەدا ئیشی دژ بەسۆڤیەتییەکانی پێکراوە کە ئەو کارەش ئاسان نەبووە، چونکە لەودەمانەدا سۆڤیەتییەکان دەسەڵاتو کۆنترۆڵیان بەسەر جیهاندا هەبووە، بۆیەش موخابەراتی مەرکەزی ئەمریک ٤٠ گەنجی هەزاری ئاگادار لە کۆمۆنیزم پەیدا دەکەنو رەوانەی سۆڤیەتییان دەکەن تا لەوێ بۆ بەرژەوەندی خۆیان لە ریزەکانی موخابەراتی سۆڤیەتییەکان کارکەربن، کارو بەرنامەکەش دەستەمۆی ئەو ئەمریکایانەی دەکرد کە بۆ سۆڤیەت رایانکردبوو، لەوانە کەسێکی وەک ئۆزویلد. ئەو پیاوە لە پێگەو شوێنی ناسکو ترسناکی وەک رادارو فڕۆکەکانی جاسووسیی کاریکردووە، بۆیەش وەزارەتی دەرەوەو موخابەراتی ئەمریکی لارییان نەبووە بچێتە ناو یەکێتی سۆڤیەت، بۆیەش زۆر ئاساییە ئۆزویلد ببێتە یەکێک لە پیاوانی موخابەراتی ئەمریکی، بەکرێگیراوەکان ئەوانەی لەولایەتە

یەککگرتووەکانی ئەمریکاوە دەچوونە ناو سۆڤیەت کەسانی تایبەتی بوونو کەسایەتی تایبەتییان هەبووە، کەسایەتی وەک ئەو کەسەیان نەبوو، بۆیەش کە ئەو لەناو یەکێتی سۆڤیەت داوای پەنابەری سیاسی کردووەو هاتۆتە مۆسکۆ، ئەوان زۆریان لا سەیر بووە، زۆریش بەهەموو دەزگاکانی گوێگرتنو چاودێری بۆیان روونو ئاشکرا نەبووە کە ئەو کەسێکی جاسووس بووە.

ڤلادیمیر سمیشاسنی بڕیاردەری ئەودەمانەی لیژنەی KGB، دەیزانی کە ئەو پیاوە ئوزویلد یەکەلێک کاری جاسووسی نایەت، لەو کارەش ناوەشێتەوە، بۆیە داوا دەکەن زۆر زوو بگەڕێنەوە وڵاتەکەیان، بەڵام ئەو سوور دەبێت لەو وڵاتە بمینێتەوە، بەنیازی مانەوەو دەرنەکردنی مەچەکی چەپی زامدار دەکات، سۆڤیەتییەکان بەپەلە ئەو دەبەنە نەخۆشخانە، سۆڤیەتییەکان بەو کارەی ئەو نیگەران دەبن، چونکە مردنی کەسێکو هاوڵاتییە ئەمریکییەکە لە یەکێتی سۆڤیەت ئاسان نەبوو. ئەو لەماوەی هەفتەیەک دەبێتە دڕکێک بۆ جەستەی رووسەکان، بەناچاری مافی مانەوەو نیشتەجێی کاتی پێ رەوا دەبینن. ئەوان ئەو بڕیارەیان بۆ ئەوە دەرکردووە تا دەروازەی هاتنی کەسانی تر بۆ یەکێتی سۆڤیەت دانەخەن، بڕیارەکەش سیاسیی بووە. ئەگەرچی ئوزویلد لەسۆڤیەت دەمینێتەوەو کیژێکی سۆڤیەتیش دەهێنێت، بەڵام هەر ناتوانێت لەناو کۆمەڵگەی سۆڤیەتی ئاوێتە ببێت، بۆیە لە مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٦٢ لەگەڵ هاوسەرەکەیو کوڕەکەیان دا لە رووسیا دەردەچن.

٭ ٭ ٭

لە سەردەمی حوکمگێڕانی کەنەدی موخابەراتی مرکەزی بەڵێنی بە کوبییە کۆچبەرەکان دابوو کە حوکمی کاسترۆیان بۆ بڕوخێنێت، بۆیەش لە مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٦١ هێرشی بەنداوی بەرازەکان دەست پێدەکات، بەڵام بەرنامەو هێرشەکە سەرناگرێت، سەرۆک کەنەدی رازی نەبووە سوپای ئەمریکی چەند یەکەیەکیان لەو هێرشەدا بەشدار بکات‌و تەرازووی ئەو شەڕە بگۆڕێت، هەرچەند موخابەراتی مەرکزی فشار دەکات، بەڵام سەرۆک بەو داوایە رازی نابێت، سەرۆک کەنەدی وادەزانێت کە ئەو دەزگایە لەبن کۆنترۆڵی کۆشکی سپی دەرچووە، بۆیەش دەیویست چاویان بشکێنێت، چەند سەرکردەیەکیان دەردەکات لەوانە بەرێوەبەرەکەیان ولیام دالاس، کە کرابووە ئەندامی لیژنەی واریــن و، زۆر چاوی لە کەموکورییەکانی موخابەراتی ئەمریکی دەپۆشی.

ئەو هەڵوێستەی سەرۆک کەنەدی کوبییەکانیانی ناو ئەمریکاش تووڕە دەکات، لە هێرشی بەنداوی بەرازەکان سەرناکەون ئەوە لە پشتیوانینەکردنی کەنەدی دەزانن، ئەوەش بە خیانەت ناودەبەنو ئەو بەکەسێکی کۆمۆنیستی ناودەبەن، لە پاش ئەوەیان کێشەی مووشەکە سۆڤیەتییەکانیش سەرهەڵدەدات، ئەوەشیان بەوە کۆتایی پێ دێت کە سۆڤیەتییەکان مووشەکەکان دەکێشنەوە، بەمەرجێک ئەمریکا هێرش نەکاتە سەر کوبا. کەنەدی فەرمان دەدات کوباییەکانی ناو ئەمریکا بە هیچ شێوەیەک بوار نەدرێت لەسەر کەنارەکانەوە پەلاماری رژێمی کاسترۆ بدەن، بەتایبەتی پاپۆڕە رووسیەکانی سەر کەنارەکانیان، بۆیەش ئەو کوباییانە رقی زۆریان لەو هەڵگرتبوو، وایاندەزانی هەردوو میللەتی

ئەمریکی‌و کوبی هەڵدەخەڵەتێنێت، بۆیەش مافیاکان دوژمنێکی تریان بۆ کەنەدی زیاددەکەن، پێش ئەوەی کەنەدی ئەو پۆستە وەرگرێت دەسەڵاتدارەکانی ناو موخابەراتی ئەمریکی بۆ کوشتنی کاسترۆ کارو بەرنامەیان هەبووە. موخابەراتی ئەمریکی لەکاتی جەنگی دووەمی جیهانیدا بەردەوام پەیوەندییان بەمافیاوە هەبووە، لەشێتنام ئەو پەیوەندییە زۆرتر دەبێت، بۆیەش موخابەراتی سەربازییان لە بازرگانی‌و ئاودیوکردنی کۆکاکین کە مافیاکان دەیانکرد هاوکارییان هەبووە. لە ساڵی ١٩٥٦ ناکۆکی‌و ململانێیەکان لە نێوان مافیاکان‌و سەرۆک کەنەدی هەبووە.

دەستەکانی چەتەگەریی دەستیان خستبووە ناو بزاڤی کرێکاران، جڵەوی سەندیکاکانیان گرتبووە دەستو پارەو سامانەکانیان بەتاڵان دەبرد، ئەوانەی دژایەتیکردنی نیشاندابوایە دەکوژران، دەسەڵاتیان لە کارو چالاکییە پیشەسازیی و شوفێری لۆرییەکان هەبوو، کرێکاری کۆگاکان یەکێک بوون لەبەهێزترین یەکێتییەکانی کرێکاران، ناکۆکیی دەکەوێتە نێوان رۆبرت کەنەدی‌و سەرۆکی یەکێتییەکە جیمس هۆفا کە سەرۆک بەتاوانی بەرتیل وەرگرتن لە یەکێک لە پارێزەرەکانی کۆنگرێس دەیداتە دادگا، ئەوەی شایانی باسە رۆبرت کەنەدی برای جۆن کەنەدی کە راوێژکاری ناوەندی لیژنەی کۆنگرێس بوو.

سەرۆک جۆن کەنەدی لەگەڵ رۆبرتی برای هاوسۆزبوو لەوەی بەرنامەی تاوانی بەرنامەرێژییەکان بروخێنێت، رۆبرت باش دەیزانی دژایەتیکردنی مافیا سەلامەتی‌و ژیانی کەسایەتییە سیاسییەکان دەخاتە مەترسییەوە، ئەوانە زۆر لایان ئاسایییە تایفەیەک بەیەکەوە لەناوبەن، ناکۆکییەکانی نێوان ئەوو هەردوو براکە هەڕەشەی کوشتنی لە

هەردووکیان کردبوو، ئەندامێکی ئەو دەستەیە سانتۆس ترافیکانتی کە لە کوبا کاریکردووە، هەستیکردبوو کە سەرۆک کەنەدی بەوردی چاودێری ئەندامانی مافیای کردووە، بۆیە لە مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٦٢ بە هاوڕێو هاوکارەکانی وتبوو، ئەو پیاوە گەمە بەکارتێکی ترسناک دەکات، زۆریش کەوتووتە ناو گێژاوێکی ترسناک، بۆیە دڵنیام لەو نزیکانە دەکوژرێت. کەسی سێیەمیش کە ناوی لەو لیستەدا هاتووە پێشەوا کارلۆس مارسیلیوبوو کە رۆبرت کەنەدی بەوردی چاودێری چالاکییەکانی دەکردو لە وڵاتیش دووری دەخاتەوە، بۆیە ئەو سوێندی خواردبوو رۆبرتو براکەی لەناو ببات.

ئوزویلدی کە وەک پیاوێکی موخابەرات چالاکی دەبێت دەکەوێتە ناو دەستی مافیاکان، ئەگەرچی ئەو کەسێکی چەپخوازبوو، بەروونی خۆشەویستی بۆ کاسترۆ دەربڕیوە، بەڵام کە لەموخابەراتەوە دەچێتە ناو مافیا دەکەوێتە ناو لایەنە راسترەوەکانو دەستەکانی نەیاری کاسترۆو کوبا. حەوت مانگ پێش کوشتنەکەی کەنەدی ئوزویلد خۆی وەک کەسێکی کۆمۆنیستو دۆستی کاسترۆ نیشان دەدا، ئەوەش بە باشی لە رۆژنامەو دەزگاکانی تری راگەیاندن دەبینرا، لەمانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٦٣ ئوزویلد بە ئاشکرا لە شەقامو شوێنە گشتییەکان بەیاننامەی پشتیوانیی بۆ کاسترۆ دابەشدەکرد، لەمانگی مایۆی هەمان ساڵدا نامەو داوای بۆ لیژنەی پشتیوانی کوبا نووسیوەو، کاریکردووە بۆ کردنەوەی لقێکی ئەو لیژنەیە لە نیوئۆرلیانز، داواشی کردووە بۆ راپەڕاندنی کارەکان ئامۆژگاری بکەین، رێوشوێنی ریکلامو چۆنیەتی ئەندامبوونی فێربکەن، بۆ چاپکردنی هەزار نامیلکە بۆ پشتیوانی لە کاسترۆو

چاپكردنی ٥٠٠ داوانامەو ٣٠٠ كارت ئەندامبوون سەردانی چاپخانەكانی كردووە.

لە مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٦٤ سەرۆك كەنەدی كۆششی كردووە ناكۆكییەكانیان لەگەڵ سۆڤیەت بەدانوستان چارەسەر بكەن، بەڵام نەیارەكانی كاسترۆ لە ئەمریكا ئازاودیان ناوەتەوەو پەلاماری پاپۆرە كوبیی و رووسیەكانیان داوە، هەمووش پارەیان لە موخابەراتی ئەمریكی وەرگرتووەو پشتیوانی لۆجیستیپیان كراوە، لەودەمانەش جۆن كەنەدی زۆری نەمابوو لەگەڵ سۆڤیەتییەكان بگاتە رێكەوتنی ئاشتیانە بۆ چارەسەركردنی كێشە ناوەكییەكان، بەردەوام لە ئاسمانو لە دەریاو لە وشكاییەوە هێرش كراوەتەوە سەر كوباو هێرشەكانیش زۆر دژوار بوون، موخابەراتی ئەمریكیش بەردەوام كاری دەكرد كاسترۆ بكوژن، تا ناكۆكییەكان هەبێتو رۆژێك بێت سوپای ئەمریكیش بكەوێتە ناو ململانێیەكە. لە مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٦٣ ئۆزوێلد بەوشكانیی و بەپاسێك دەچێتە مكسیكوستی، بەنەفەرەكانی وتبوو من سەردانی رووسیام كردووەو من سكرتێری لیژنەی پشتیوانیی كوبام، مەبەستمە سەردانی هاڤاناش بكەم، لەناو پاسەكەش كەسێكی بەكرێگیراوی لەگەڵدا بووەو بەیەكەوە قسەو باسی زۆریان كردووە. لە رۆژی ٢٧ ی مانگی سێپتەمبەردا داوایەك پێشكەش بە قونسوڵیەتی كوبی دەكات تا بچێتە ناو كوبا، لەوێ چەند بەڵگەنامەیەكیان نیشاندەدات كە ئەو سەردانی مۆسكۆی كردووەو چەندین پسولەو بەڵگەی تری پێبووە كە ئەو پشتیوانی كوباییەكان بووە، پسولەی ئەندامیەتی حزبی كۆمۆنیستشی نیشانداون، بەڵام قونسڵەكە گومانی لێكردووە، بۆیە داوای لێكردووە سەردانی

سەفارەتی سۆڤیەتی بکات، بەڵام پاش چاوەڕوانی هەشت هەفتە داواکەی قبوڵ نابێتو ڕەت دەکرێتەوە. ژەنەراڵ لیکونایلینوفی سەرکردەی دەستەیەکی KGB لەمەکسیک ئوزویلد لەسەفارەتی رووسی دەبینێت، ئەو وتبووی:

من ناوم ئوزویلدە، بەڵام ئەوەیان بۆ من گرینگ نەبوو، چونکە بیرم لەوە نەکردوە کە ئەو ناوەم بیستبێت، یان ناوەکە رۆژێکیان سەرەنجی منی راکێشابێت. ئەو کۆششی کردووە بگەڕێتەوە یەکێتی سۆڤیەت، چونکە وتبووی من لەناو ئەمریکادا وەک کەسێکی دەستبەسەر دەژیم، ئەگەر لێرە بمێنمەوە لەسەرخۆ دەمکوژن، دەترسم شتێکی خراپم لێ بقەومێت، ئەو وتبووی کاتێک لە مەکسیک لە هوتێلدا دادەبەزیم منیان ورد دەپشکنیو زۆریش چاودێرییان دەکردم، حیسابیان بۆ هەموو قسەکانم دەکرد، چاودێریی هەموو جوڵەو گەڕانەکانی منیان دەکرد.

من زۆری لێ دەپاڕامەوە چەکەکەی بشارێتەوەو فیشەکەکانی لەناو دەربهێنێت، من وامدەزانی کەسێکی لاسارو شێتە، زۆر بەئاسایی نەدەهاتە بەرچاوم، بۆیە پسپۆرێکی دەروونم هێنابووە سەری تا تەماشای بکات، ئەو داوای دەکرد پلیتێکی فڕۆکەیەکی بۆ پەیدا بکەم تا بگاتە مۆسکۆ، بەڵام من پێم وت دەبێ ڤیزات هەبێت ناکرێ سەفەری ئەو وڵاتە بکەین بەبێ رەزامەندییە ئوسوڵییەکان، من باشم دەزانی کارەکانی ئەو رەزامەندییە دووروودرێژەو کاری بیروکراتی زۆری دەوێت. ئەوان دەیانپرسی ئایا ئەوە رەواو یاساییە...؟ ئایا ئەوەیان پێویستی بەئیزەن هەیە، زۆریش قسەیان لەسەر سیستەمی سۆڤیەتی دەرکرد، ئەو پیاوە چۆن دەبێتە هاوڵاتییەکی رووسی، رەنگە ئەوەیان لەدانیشتنێکدا روو

بدات، ئەوەش ناکرێت چونکە لەدەمانەدا ئەو دەستی دەلەرزی.

بەپێی راپۆرتەکان ئوزویلد دووبارە دەچێتەوە سەفارەتی کوبی، دیسان لەوێ ڤیزای سەفارەتی سۆڤیەتی نادەنێ، بۆیە بەناچاری دەگەڕێتەوە دالاس، لەوێ لەکۆگای کتێبدا کارێک وەردەگرێت، ئەوەش یەک مانگ پێش سەفەرەکەی کەنەدی بوو بۆ دالاس، لەودەمانەدا موخابەراتی ئەمریکی بەوردی چاودێری سەفارەتەکانی وڵاتانی ئیشتراکی دەکرد، وێنەی میوانەکانیان دەگرت، گوێیان لە هەموو قسەکانیان رادەگرت. هەموو قسەکانیان تۆمار دەکرد، لەوێ دەرکەوتبوو کە ئەو چەندین جار سەردانی سەفارەتی رووسی کردبوو بۆ سەردانی کوبا. بەڵام ئەوەی جێگەی سەرسوڕمان بوو لەوێنەکاندا دەرکەوتبوو کە وێنەی ناو فیلمە تۆمارکراوەکان، پیاوەکە ئوزویلد نەبوو!

ئەگەرچی ئوزویلد خۆی لە دالاس بوو، بەڵام چەند هەفتەیەک پێش کوشتنەکەی کەنەدی کەسێکی تر بەناوی ئەو بەهەڵسوکەوتی ئەو لەناو بازاڕەکاندا، لەفرۆشگاکانی ئۆتۆمبێلەکان، لە سوپەرمارکێت و لە نووسینگەکانی کاردۆزینەوە چەکو تەقەمەنیی فرۆشەکان وەک ئەو دەجولایەوە، خۆی وەک ئوزویلد نیشاندەدا.

لە ساڵی ١٩٦٣ کار دەکرا پەیوەندییە دبلۆماسییەکان لەگەڵ کوبا باشتر بێت، بۆ ئەو مەبەستەش کۆبوونەوەی نهێنی لەنێوان واشنتۆنو هاڤانا گەرم بوو، تا بگەنە رێکەوتنێک. بۆ قەدەغەکردنی تاقیکردنەوەی چەکە ناوەکییەکان، لەودەمانەدا بزاڤە دژ بە رژێمەکەی کاسترۆ بەناوی ئوزویلد مناوەراتیان دەکرد، ئەگەرچی ئوزویلد خۆی لە دالاس بوو. لەو رەوشە سیاسییەدا سەرۆک کەنەدی بەبێ رەزامەندیی موخابەرات کە

شەڕی ڤیێتنامیان بەرێوە دەبرد ئەو بڕیار دەدات هێزەکان لەو وڵاتە بکێشێتەوە، ئەوانەش هەموو بەنهێنی کراوەو موخابەرات ئەگەریش پرسی پێ نەکراوە، بەڵام هەواڵی ئەو مشتومڕانەش بۆ دەرەوەی سالۆنەکان دزەی کردووە.

هەمووڵایەک پیلانگێربوون

لەمانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٢دا کۆبوونەوەیەک لە نێوان کۆمەڵەی بیرتشی راسترەوو توندڕەوو کۆچبەرە کوبابیەکان دەکرا بۆ سووربوون لەسەر کوشتنی کەنەدی ، بۆیەش لەوێ یەکێک لە کەسە دیارەکانی ئەو کۆبوونەوەیە بەئامادەبووانی وتبوو، کە کەنەدی لەرۆژی ٢٢ی مانگی نۆڤەمبەر سەردانی دالاس دەکات، دەبێ لەوێو لەو کاتەدا سەرۆک جۆن کەنەدی بکوژرێت. هاوکات بۆ کوشتنی کەنەدی لە میامیش کۆششی کوشتنی کرابوو، لەناو پەنجەرەیەک بەرنامەی کوشتنەکەیان هەست پێکردووە، بۆیە سەردانی ئەو دوو شارەیان هەڵوەشاندووەتەوە. کە کەنەدی لە دالاس بووە کاسترۆ لەودەمانە لەگەڵ ژۆرنالیستێکی فەرەنسی ئاماژەی بەکۆششی ئاشتیخوازی کەنەدی داوەو زۆریش بەرنامەکەی ئەوی پێ باش بووە، ئەو ژوورنالسیتەش هاندەدات وەک پەیامنێرێکی ئاشتیخواز لەنێوانیاندا کار بکات، نیازیش بوو بۆ ناردنی نوێنەرێکی رەسمی بەرنامەرێژیش بکات، بەڵام کەنەدی لە دالاس دەربازی نەبوو، کە کاسترۆ هەواڵەکە دەزانێت شۆکێکی مەزن دەیگرێت، کە ئێستگەکانی

ئەمریکی لەهەواڵەکاندا باسی ئەوەیان کردبوو کە ئەو کەسەی کەنەدی تیرۆرکردووە کەسێکی کۆمۆنیستو دۆستی کاسترۆ بووە، دیارە کاسترۆ حەقی بووە بترسێت، لەتۆڵەی ئەوەدا چاوەڕوانی پەلامارێکی سەربازی ئەمریکـــی دەرکـــرد، بـــۆیە ئەو هەمـــوو بەرنـــامەی دیمانەکـــانی هەڵدەوەشێنێتەوە.

زۆر لە رۆژنامەکانو لە ئەمریکییەکانیش دڵنیابوون کە تیرۆرکردنی کەنەدی دەستی رووسیاو کوباو کۆمۆنیستیەکانی تێدایە، بەڵام راپۆرتی لیژنەکەی وارین لەساڵی ۱۹٦۳و راپۆرتی لیژنەی تیرۆرەکانی ساڵی ۱۹۷۹ ئاماژەیان بەوە داوە کە هیچ بەڵگەیەک نییە ئەوان تاوانبار بکرێن بەو تـــاوانە. بەڵام دووبـــارەو لە ســـاڵی ۱۹٦۷ دا ئەو گومـــانە دەژێـــتەوەو ئەمریکییەکـان دەڵێن کوشتنی کەنەدی پیلانێکی راسترەوەکان بووە، وتیـان گوایە کاسترۆ لەتۆڵەی ئەوەی کەنەدی مەبەستی بووە کاسترۆ تیرۆر بکات، بۆیەش ئەو دەستی لەو کوشتنەدا هەبووە، ئەوەش لە لایەن یەکێـک لە سـەرکردەکانی مافیـاوە کە لەگەڵ موخـابەراتی ئەمریکـی کاریکردووە بەگەرمی ئەو قسەیەی بڵاوکردیتەوە، کە لەگەڵ موخابەراتا بەرنامەکەیان دارشتووە.

سەبارەت بەجاک روبی ئەوەی ئوزویلـد دەکوژێـت، ئەو رووداوەکەی لەو دیمانە تەلەفزیۆنەدا کورت کردیتەوەو وتویەتی،

ئەوەی تەنها دەکرێ بیڵێم ئەوەی روویداوە هەرگیز دەرناکەوێت، راسـتییەکانیش بـۆ جیهـان ئاشـکرا نابێـت. پـاش چەنـد سـەعاتێک لەبریندابوونەوەکەی ئوزویلد لەسەر قەرەوێلەی نەخۆشخانە دەمرێت، هەواڵـی مردنـی ئەو پیـاوەش بڵاودەبێـتەوە ئەو پیـاوەی سـەرەداوی

کوشـــتنەکەی کەنەدی لەلا دەســـتدەکەوت، بەمردنـــی ئەو هەمـــوو نهێنییەکان گوم بوون.

پاش چەند ساڵ هەموو جیهان باس لەو پیاوە دەکەنو دەڵێن:

بۆچی ئوزویلد یەک ڕۆژ پاش کوشتنەکەی بەخاک سپێردرا...؟ ڕوبی داوای کردبوو دووبارە دادگایی بکرێتەوە، ئەوەشیان بۆ کردبوو، بەڵام کە ئەو تووشی نەخۆشی کانسەر دەبێت هەمووولایەکیش دوعایان بۆ دەکرد پـێش ڕۆژی دادگـاییکردنەوەکەی نەمرێـت. تـا ئیمـڕۆش هۆکـاری کوشتنەکەی ئەو بەشاراوەیی ماوەتەوە، هەر جارێک باس لەمەسەلەی کوشتنەکەی کەنەدی دەکرێت، دەڵێن:

ئایا هارفی ئوزویلد کێ بوو. وەڵامەکەش لەناو دۆسییەکانی KGB دەدۆزرێتەوە.

ئەوە چلو پێنج ساڵ بەسەر کوشتنەکەی کەنەدیدا ڕەت دەبێت، وا خەریـکە لەنـاو دۆسـییەکانی KGB لە پـاش چەنـدین لێکـۆڵینەوەی هەنـدێ نهێنـی وردیـان پـێش تەواوبـوونی لێکۆڵینەوەکـانی دەزگاکـانی حکـومەت، ئەو ڕاسـتییە ڕوون دەکەنەوە، کە ئوزویلـد لەکوشـتنەکەدا دەستی نەبوو، وەک چۆن لە ڕاپۆرتەکەی وارین دەرکەوتبوو، چونکە کەس ئەوە بڕوا ناکات ئەو پیاوە ئەو کارەی بە تەنها کردبێت، بۆ یەکەمجاریش ئەوە ڕوون دەبێتەوە کە ئەو فیشەکانەی بەر کەنەدی کەوتوون لەیەکلاوو لەپشت ئۆتۆمبێلە لیمۆزینەکەی سەرۆکایەتی هاتووە، یەک گوللەش لەو بەرزاییـیە جـڕە بەدارەکـان هـاتووەو لەهـیچ شـوێنێکی تـری پـێش ئۆتـۆمبێلەکە نەهـاتووە، دەڵـێن لەباڵەخـانەیەکی تـرەوە کەسـێکی تـر تەقەی کردووە.

بەپێی راپۆرتێکی KGB ئەوە بەفەرمی دەسەلمێنێت کە لایەنگیرانی سەرۆکی ڤیێتنامی لەگەڵ ئەندامانی دەستەیەکی مافیای سۆڤیەتیو ئەمریکی دەستیان لەکوشتنی کەنەدی دا هەبووە، ئاژانسی نهێنییەکانی بەردەستی سۆڤیەتیی و ئەمریکییەکان گەیشتبوونە یەکلاکردنەوەی ئەو مشتومڕەی ماوەیەکە هەمـوولایەکی لەسەر ئەو مەسەلەیە هەراسان کردبوو و هیواش زۆرە ئەو گرێیە بکرێتەوەو نهێنی ئەو رووداوە گەورە بدۆزرێتەوە.

جۆنسۆن

ئەوەی مادلین دونکان براون لەسەر ئەو مەسەلەیە قسەی لەسەر کردووە، هەمـوولایەکی تووشی شۆک کردووە، ئەویش ژنێکی دۆستی جۆنسۆن بووە، کە ئەو لەو ماوەیەدا جێگری سەرۆک کەنەدی بووە، کە پاش کوشتنی کەنەدی ئەو دەبێتە سەرۆکی ئەمریکی، ئەو لەدیمانەیەکدا کە پێش مردنی لەساڵی ٢٠٠٢ دا وتبووی:

جۆنسۆن لەگەڵ (هنت) ی ئیمپراتۆری کۆمپانیاکانی (ئیچ ئێل) بەرۆکەی لەناوبردنی کەنەدی یان بۆ یەکەمجار لە کۆنگرەی حزبی دیموکراسی لەساڵی ١٩٦٠ باسکردووە، ئەو ژنە وتبووی هنت بەمنی وتبوو:

رەنگە شەرمکە بدۆزینین، بەڵام جەنگەکە دەبەینەوە.!

مادلین وتبووی شەوی پێش کوشتنەکە جۆنسۆن بەساردییەکی ترسناکەوە بەمنی وتبوو:

ئەو لەمەودوا من شەرمەزار ناکات. هەروەها ئەو ژنە وتبووی:

هنت لەرۆژی ٢٢ ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٦٣ کە رۆژی کوشتنی

بوو، بەمنی وتبوو:

ئێمە جەنگەکەمان بردەوە، ئەوەش مانای ئەوە بوو هەموو پلانی بەرنامەکە تەواو بوو، بۆیەش هنت لە کۆنگرەی حزبی دیموکراسی هەموو شتێکی بۆ پشتیوانی ئەو سازکردبوو، خەڵکێکی زۆر ئامادەبوون. ئەو ژنە ئەو ناوانەی ریزکردووە کە دەستیان لەو کارەدا هەبووە، کە ژمارەیەک لە کەسایەتی کۆمەلایەتیو سیاسی بوونو لەجۆنسۆنو هنت زۆر نزیک بوون، تێیدا پارەداری زۆر دەوڵەمەندو قازیو بەرێوەبەری نووسینگەکانی لێکۆڵینەوەی فیدراڵییش ئادگار هوفر ناوی هەبووە. ئەوانە ئەو شەوەی لە ئاهەنگە تایبەتیەکەی شاری دالاس، کە کەسێکی زۆر نزیک لە مافیا کلینت مورشیسون سازیکردبوو، لەوێ هوفر لەگەڵ بزنسمانە لۆکالییەکانو ئەندامانی مافیاو نووسەری رۆژنامەکانو بەرێوەبەری تەلەفزیۆنەکانو ریتشارد نیکسۆنو جاک روبی فەرمان بەهارڤی ئوزوێلد دەدەن تەقە لەکەنەدی بکات، ئەوانە هەموو بەهێمنی لە نزیک سەعات یازدەی شەو دانیشتبوون لەناکاو جۆنسۆن بەمورشیسون دەڵێت، فەرموون بۆ کۆبوونەوەکەمان. ژنەکە زۆرتر قسەی لەسەر ئەو مەسەلەیە کردووەو وتوویەتی:

کە جۆنسۆن لەدانیشتنەکە تەواو بووە زۆر بەدڵنیاییەوە قسەی کردووە.

مادلیین وتوویەتی کە جۆنسۆن لەلای ئەو وتوویەتی:

چیتر ئەو کورە زۆڵانە شەرمەزارمان ناکەن... ئەوەش بەڵێنو هەرەشە نییە.

ئەو کە تەلەفۆنی بۆ من کردبوو، وتبووی چیتر مافیاکانی ئیرلندی

نزیک لەبنەماڵەی کەنەدی حەز ناکەن کەنەدی لەژیاندا بمێنێت.

ئەو ژنە هەر ئەو ڕۆژە هەواڵی پەلامارەکەی سەر کەنەدی بیستووە، بۆیەش پەیوەندی بەئیمپراتۆری میدیاکان لو ستیریت کردووە، ئەویش لەوەڵامدا بەمادلینی وتووە:

ئەوانە تەنها تەقە لە زۆڵەکان دەکەن.

مادلین هەر ئەوەندەی وتووە کە تاوانەکە سیاسی بووەو هۆکارەکەش لەسەر ململانێی سیاسی بووە. ئەوانەی ئاگاداری ئەو ڕووداوە بوون، دەبووایە شاهیدی لەسەر جۆنسۆن بدەن، کە دەستی ئەو لەو تاوانەدا هەبووە، زۆریان لەناو زەلکاوی تاوانو بەد ڕەوشتییدا خنکاونو بۆیە دەنگیان نەدەهات، یان سەریان بە پێنج گوللەکون کون کراوە، من کوڕە ناشەرعیەکەم لە جۆنسۆنو ژنە خزمەتکارەکەمان پاش کوشتنی کەنەدی بێ سەروشوێن کران، ئەویش بڕیاری دابوو لەترساندا هیچ قسەیەک نەکات. مادلین کە ماوەی ٢١ ساڵ لەگەڵ جۆنسۆندا بووە وتوویەتی:

بەرنامەی کوشتنەکە زۆر ورد دارێژرا بوو، ئەگەرنا زوو جۆنسۆن دەگیرا، ئەو کاری کردووە بە هەموو شێوەیەک کەنەدی لەناو ببات، بەدڵنیاییەوە دەڵێم ئەو دەستی لەو کوشتنەدا هەبووە.

* * *

لە مانگی سێپتەمبەری ساڵی ٢٠٠٩ لە ڕۆژنامەی (ئەلجەریدەی)ی کوێتی بەزنجیرە بڵاوکراوەتەوە.

وێنەکان

ئەبو جیهاد

ئەبو جیهاد بەرنامەرێژی زۆر لە نەبەردی فەلەستینییەکان.

یوسف ئەلسباعی

وێنەی ئەلسباعی لەگەڵ هاوڕێیەکەی لەماڵەکەی خۆی

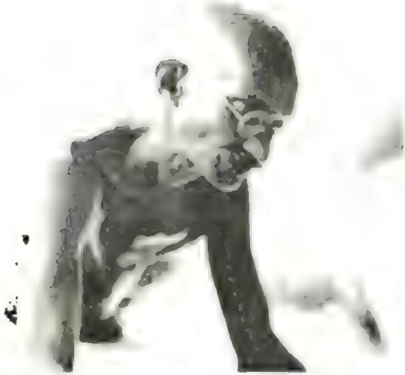

غاندی

غاندی بەدەستی خوری بۆ خۆی رستووە.

مارتن لۆسەر

مارتن لۆسەر خەونەکەی هاتەدی

ژەنرال کلیبری فەرەنسی

سلێمان حەلەبی

وێنەی ڕووداوی کوشتنی کلیبر

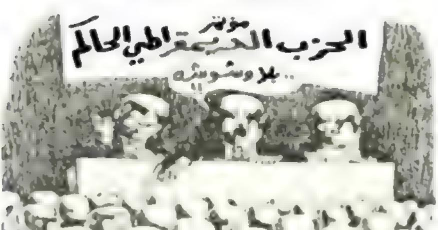

تابلۆیەکی کاریکاتێری ناجی ئەلعەلی

ناجی ئەلعەلی لەگەڵ هاوسەرەکەی لەساڵی ١٩٤٨ لە ئەلشارقە

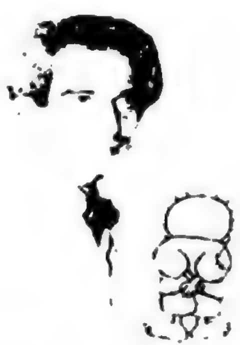

ناجی و گوژاڵکەکەی

رۆمل ڕێوییەکەی بیابان

رۆمل فیلبازەکە لە شەڕی ئەلعەلەمێن ئاراستەی جەنگی

دووەمی بە شکانی ئەڵمانیا گۆڕی

پاشا فەیسەل کوڕی عەبدولعەزیز

مەلیک فەیسەل لەگەڵ جەمال عەبدولناسر

تروتسکی

تروتسکی به کوزراوی

گیفارا

جوّن کینڈی

کیندی بە کوژراوی

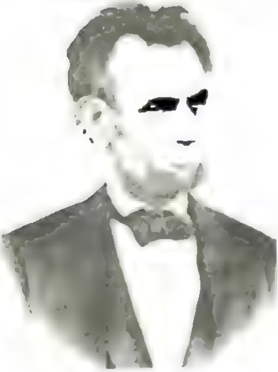

ئەبراهام لینکولن

وەرگێڕ لەچەند دێڕێکدا

لە ساڵی ١٩٥٥ لەشاری دێرینی (هەولێر) لەدایکبووم.

ئامۆژگای تەکنەلۆژیای بەغدام تەواوکردووە.

تا لەوڵات دەرچووم فەرمانبەری شارەوانی هەولێر بووم.

لەساڵی ١٩٩٨ەوە لەوڵاتی سوید دەژیم.

چاپکراوەکانم ...

- لە یادی سەد ساڵەی شارەوانیدا، ١٩٨٥ کتێبی (هەولێر)م بە قەبارەی ٢٦٥ لاپەرە ئامادەو چاپکرد.
- هەر لەشارەوانیدا لەساڵی ١٩٩٤ دا، ١٢ ژمارەی رۆژنامەی(هەولێر)م دەرکرد.
- کەلاوە... ١٩٩١ ریپۆرتاژ، بۆ ئۆردوگاکانی دەفەری هەولێر.
- دیوەخانی فلین... رۆژانەو ریپۆرتاژە، لە ١٩٩٩ لەرۆژنامەی (ئاڵای ئازادی)ی زەحمەتکێشان لەدە ئەڵقەی درێژ بڵاوکرایەوە.
- هەولێر... تا دبلن..... ٢٠٠٠ ریپۆرتاژ، زانکۆی ئازادی بەرلین.

❖ بەغدا.... بۆ هەولێر!..... ٢٠٠٠ ڕیپۆرتاژ، سویدو سلێمانی.

❖ مەملەکەتی فارگۆنەکان.....٢٠٠١ ڕیپۆرتاژ، سلێمانی.

❖ کاکە، ئەبو ئیسماعیل... ٢٠٠١ ، سلێمانی.

❖ بەسەرهاتی دەریاوانێکی خنکاو ٢٠٠١ ڕۆمانی گابریل مارکیز، لە ژمارە ٢٥ی گۆڤاری (ئایندە)ی سلێمانی بڵاوکرایەوە، وەک نامیلکەش بڵاوکرایەوە.

❖ دە ڕۆژەکەی هەولێرم، (١١) وتارو ڕیپۆرتاژیوو لەگۆڤاری (گوڵان)ی هەولێرو ڕۆژنامەی (کورد) لە ئوسترالیا بڵاوکرایەوە.

❖ ڕێگای دوورم بۆ ئازادی، نیلسۆن ماندیلا، وەرگێڕان. هەولێر لەدەزگای موکریانی بڵاوکرایەوە.

❖ سارد، یان گەرم (١٢) ڕیپۆرتاژیوو، لەڕۆژنامەی (هەواڵ)ی سلێمانی لەیولیو ٢٠٠١ ی یەنایەری ٢٠٠٢ بڵاوکرایەوەو وەک نامیلکەش بڵاوکرایەوە.

❖ فارگۆنەکان، ڕیپۆرتاژو بیرەوەرییە لەدەزگای بەدرخان لەهەولێر ٢٠٠٥ بڵاوکرایەوە.

❖ مەملەکەتی کەلاوە، وتارو پێناسەی بیناسازی کوردییە وەک نامیلکە لە وەزارەتی ڕۆشنبیری لە هەولێر بڵاوکرایەوە.

❖ کۆریا پێناسەو مێژووی کۆریای باشوور، لە خانەی وەرگێڕان لە هەولێر ٢٠٠٧ بڵاوکرایەوە.

❖ هولۆکۆست... کتێبێکە لەسەر قڕکردنی جولەکە لە ئەورووپا، وەرگێڕان ... سەنتەری نما هەولێر ٢٠٠٧.

- دوو پرێنسیسی نازداری بێناز، دیاناو ماساکۆ.. هەولێر دەزگای ئاراس ۲۰۰۸.
- مارتن لۆسەر وەرگێرانو ئامادەکردن، بەشێکە لە کتێبی ناتوندوتیژی ۱ سەنتەری مەسەلەهەولێر ۲۰۰۸.
- بەرەو کۆشکی ئالیزی ، شیراک، روایال، سارکۆزی ... و، خانەی وەرگێران سلێمانی ۲۰۰۸.
- سێکس و پۆلیتیک، دیوێکە لەژیانی دبلۆماتی فەرەنسای نوێ..و، دەزگای سەردەم ۲۰۰۸
- تەها حوسێن، نابینایەکی بینا، وەرگێرانو ئامادەکردن.. دۆسیەیەک لەگۆڤاری نما ۲۰۰۸
- ٩٥٥ دەقە لەگەڵ شێرکۆ بێکەس دیمانە ... دەزگای نما ۲۰۰۸
- دۆلار لەئەمریکا، دوو بابەتی ئابووریيە....و، دەزگای ئاراس ۲۰۰۸
- مەجبوور، سەربردەو ریپۆرتاژە... سلێمانی ۲۰۰۸
- من رۆژنامەنووسم، جاسووس نیم.. وەرگێران خانەی وەرگێران سلێمانی ۲۰۰۹
- مۆساد. وەرگێران. لە بڵاوکراوەکانی ئاودێر هەولێر ۲۰۰۹
- دانپێدانەکانی حاجی پاولۆ .. لە بڵاوکراوەکانی ئاودێر هەولێر ۲۰۰۹
- ترێنە خێرایەکی خۆرهەڵات ... وەرگێران دەزگای موکریانی ۲۰۰۹
- نهێنییەکانی سندووقە رەشەکە ... وەرگێران وەزارەتی رۆشنبیری ۲۰۰۹
- کاکە ئەبو خەلیل ... بەسەرهات ... رەخنەی چاودێر سلێمانی ۲۰۰۹
- برادەرە جوانەکە، رەشیدە داتی ... دەزگای ئاراس وەرگێران ۲۰۰۹

❖ سارا پالین ... ژنێکە دەرچوو لە نەریتەکان .. وەرگێڕان دەزگای ئاراس ٢٠١٠

❖ دەسەڵات و نەخۆشی ... وەرگێڕان خانەی وەرگێڕان سلێمانی ٢٠١٠

❖

❖ ئامادەی چاپە ،

❖

❖ هەتان... چەند وتارێکە لەسەر بیناسازی کوردەواری، لەساڵی ١٩٨٨ موە ئامادەیە.

❖ سیڤییەکان ١ـ کۆمەڵەدیدارێکە ٢٠٠٢ _ ٢٠٠٩

❖ سیڤییەکان٢ کۆمەڵەبابەتو دیمانەیە ٢٠٠٢ ٢٠٠٩

❖ جیهانی لەدیدی کۆشنێر ... وەرگێڕان ٢٠٠٩

❖ دەسەڵاتی دوو ژن ..ئەنجیلا مێرکلو ئیلیزابێپی شاژن ٢٠٠٧ _ ٢٠٠٨

❖ پایزە ساڵ ... تۆماری ڕووداوەکان ... ٢٠٠٩

❖ گەشتێک بەرەو ئەورووپای نوێ ... وەرگێڕان ٢٠١٠

❖ ئیسکێپ (دەربازبوون) ... وەرگێڕان ٢٠١٠

❖ سیاسەتی دڵ ... وەرگێڕان ٢٠١٠

❖

❖ بەهەشتی زیندان... وتارو ڕیپۆرتاژە لە١٩٩٦موەو بەبەردەوامی دەینووسم، ئێستاش گۆشەی (بریف) لەچەندین گۆڤارو ڕۆژنامەو ماڵپەڕەکانا لەوڵاتو دەرەوەی وڵات بڵاودەکەمەوە.

من وا هەست دەکەم ناوەڕۆکی ئەم کتێبە بابەتێکی زیندووەو کەم لە کوردستان و ناوچەکەمان نازاپانە ناو ڕی لێ دراوەتەوە، چونکە ماوەی حوکمڕانی سەرۆکەکانی ئەم ناوچەیە، تا مردنە لە کورسییەوە بۆ نەخۆشخانە، یان یەکسەر بۆ گۆڕستان بووە، لەو ماوەیەشدا کەس باسی نەکردوون و توێژینەوەی بابەتییانەیان لەسەر نەنووسراوە.

کتێبی دەسەڵات و نەخۆشی، کە لە لایەن وەزیری دەرەوەی بریتانی پێشووتر (دیڤید ئوێن) نووسراوەو لە ڕۆژنامەی ئەلقەبەسی کوێتی بە زنجیرە بڵاوکراوەتەوە، لێکۆڵینەوەیەکە لەسەر باندۆری سەرۆکە نەخۆشەکانی جیهان. بابەتێکە لەسەر باندۆری نەخۆشییەکان و چارەسەرکردنەکانی بەدەنی و دەروونییان، لەسەر بەڕێوەبردنی دەسەڵات و دەرکردنی بڕیارەکان، کە ئەنجامی بڕیارەکان گوێرانەو گێژانەو گەوجانە بووە.